

I. OSNOVNA ANALIZA

1. ANALIZA ZAKONSKOG I STRATEŠKOG OKVIRA ZA UPRAVLJANJE REGIONALNIM RAZVOJEM

- Upravljanje regionalnim razvojem Republike Hrvatske obuhvaćeno je sa šest zakona koji uređuju postupanje državne uprave u pojedinim područjima Hrvatske. Pet zakona se odnose samo na određena područja (područni zakoni), a šesti uređuje samo upravljanje i odnosi se na cijeli teritorij RH. Strateških razvojnih dokumenta koji s državne razine određuju i usmjeravaju upravljanje određenim područjem je manje, svega tri.

1.1. Zakonski okvir za upravljanje regionalnim razvojem

- Od područnih zakona treba izdvojiti Zakon o područjima posebne državne skrbi donesen 1996. godine (zadnja izmjena NN 147/14), Zakon o otocima (1999) (zadnja izmjena NN 33/06), Zakon o obnovi i razvoju Grada Vukovara (2001) (zadnja izmjena NN 148/13), Zakon o brdsko-planinskim područjima (2002) (zadnja izmjena NN 147/14) te Zakon o potvrđivanju Protokola o integralnom upravljanju obalnim područjem (2012) (NN međunarodni ugovori 8/12).
- Tek usvajanjem **Zakona o regionalnom razvoju Republike Hrvatske** (NN 153/09) pokrenut je sustavan proces strateškog planiranja regionalnog razvoja na nacionalnoj razini, kao i proces strateškog planiranja razvoja na razini županija u Republici Hrvatskoj, s tim da je u prosincu 2014.g. donesen novi Zakon o regionalnom razvoju (NN 147/14) kojim se planiralo riješiti paralelno postojanje višestrukih sustava kategorizacija slabije razvijenih područja unutar Republike Hrvatske i unaprijediti planiranje i praćenje regionalne razvojne politike. Ovim se Zakonom uređuju ciljevi i načela upravljanja regionalnim razvojem Republike Hrvatske, planski dokumenti politike regionalnog razvoja, tijela nadležna za upravljanje regionalnim razvojem, ocjenjivanje stupnja razvijenosti jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, način utvrđivanja urbanih i potpomognutih područja, poticanje razvoja potpomognutih područja, provedba, praćenje i izvještavanje o provedbi politike regionalnog razvoja u svrhu što učinkovitijeg korištenja fondova Europske unije.
- Tijekom 2010. godine doneseni su podzakonski akti Zakona o regionalnom razvoju:
 - Uredba o osnivanju partnerskih vijeća statističkih regija (NN 38/10),
 - Pravilnik o obveznom sadržaju, metodologiji izrade i načinu vrednovanja županijskih razvojnih strategija (NN 53/10),
 - Pravilnik o upisniku upravnih tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, agencija i drugih pravnih osoba osnovanih s ciljem učinkovite koordinacije i poticanja regionalnog razvoja (NN 53/10),
 - Uredba o indeksu razvijenosti (NN 63/10, 158/13),
 - Pravilnik o ustrojavanju i vođenju Središnje elektroničke baze razvojnih projekata (NN 66/10) te
 - Odluka o razvrstavanju jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave prema stupnju razvijenosti (NN 89/10) - prestala važiti donošenjem nove istoimene Odluke (NN 158/13).
- Pozakonski akti novog Zakona o regionalnom razvoju RH još nisu doneseni u trenutku izrade ovog strateškog dokumenta.

- Zakon o regionalnom razvoju i pet navedenih područnih zakona uređuju upravljanje regionalnim razvojem s nacionalne razine.
- Osim toga, donesen je veliki broj zakona koji uz to što uređuju upravljanje regionalnim razvojem, u manjoj ili većoj mjeri određuju i razvojna usmjerenja i ciljeve. Ti zakoni ne uređuju upravljanje neposredno, ali određuju administrativnu podjelu Hrvatske, a time i nositelje razvojne politike na razinama nižim od nacionalne, ili pak upravljanje ključnim resursima koji su dovoljno rasprostranjeni da njihovo korištenje ima regionalne učinke.¹

1.2. Strateški okvir za upravljanje regionalnim razvojem

- Člankom 11. Zakona o regionalnom razvoju definirani su planski dokumenti politike regionalnog razvoja: Strategija regionalnoga razvoja Republike Hrvatske i županijske razvojne strategije odnosno strategija razvoja Grada Zagreba te strategija razvoja urbanog područja. Međutim, osim tih strategija, čitav je niz drugih strateških dokumenata na nacionalnoj, županijskoj i lokalnoj razini, koji se direktno ili indirektno tiču upravljanja regionalnim razvojem te će se na ovom mjestu ukratko obraditi. Zajedničke karakteristike velikom broju do sada donesenih strateških dokumenata su opsežni prikaz stanja i površna analiza, neobjašnjene projekcije, nedohvatljive vizije, nerazrađeni ciljevi, neutvrđeni izvori financiranja provedbe, općenito određeni provoditelji i izostanak naputaka o praćenju i vrednovanju provedbe.²

1.2.1. Strateški okvir na nacionalnoj razini

- Prije pojašnjenja nacionalnog strateškog okvira, treba napomenuti da su svi strateški dokumenti na nacionalnoj razini usklađeni sa strateškim okvirom na EU razini. Krovni strateški dokument na EU razini je EUROPA 2020. - Europska strategija za pametan, održiv i uključiv rast. Strategija predlaže tri prioriteta koji se međusobno nadopunjuju: Pametan rast: razvijanjem ekonomije utemeljene na znanju i inovaciji; Održiv rast: promicanje ekonomije koja učinkovitije iskorištava resurse, koja je zelenija i konkurentnija te Uključiv rast: njegovanje ekonomije s visokom stopom zaposlenosti koja donosi društvenu i teritorijalnu povezanost.
- U svibnju 2010. godine donesena je **Strategija regionalnoga razvoja Republike Hrvatske 2011.-2013.** kojom su identificirana tri strateška cilja: razvoj županija i statističkih regija, razvoj potpomognutih područja, te razvoj pograničnih područja.
- Strategija regionalnog razvoja Republike Hrvatske za aktualno programsko razdoblje 2014.-2020. u trenutku pisanja ovog dokumenta još nije donesena. Treba upozoriti da se usporedno sa Strategijom regionalnog razvoja izrađuje i Strategija integralnog upravljanja obalnim područjem i Strategija prostornog razvoja (trenutno važeća Strategija prostornog uređenja Republike Hrvatske usvojena je 1997.) za kojom će slijediti Državni prostorni plan te se očekuje suradnja u izradi tih dokumenata kako bi se učinio daljnji korak prema integralnom razvojnom upravljanju.
- Također, donesen je veliki broj sektorskih strategija na nacionalnoj razini kojima se definiraju razvojne smjernice po pojedinim sektorima, a imaju utjecaj na regionalni razvoj:

- Industrijska strategija Republike Hrvatske 2014.-2020., Zagreb, siječanj 2014.

- Industrijska strategija Republike Hrvatske, zajedno s inovacijskom strategijom, strategijom odgoja, obrazovanja, znanosti i tehnologije te strategijom razvoja turizma, čini sastavni dio strategije pametne specijalizacije koja, zajedno s energetsom strategijom, strategijom gospodarenja mineralnim sirovinama RH, strategijom poticanja investicija, strategijom razvoja poduzetništva i strategijom razvoja ljudskih potencijala predstavlja osnovu za izradu gospodarske razvojne strategije.

¹ Ovdje stoga treba izdvojiti i Zakon o prostornom uređenju (NN 153/13), Zakon o zaštiti okoliša (NN 80/13), Zakon o zaštiti prirode - ZPP (NN 80/13), Zakon o zaštiti zraka (NN 130/11, 47/14), Zakon o održivom gospodarenju otpadom - ZOGO (NN 94/13), Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara - ZZOKD (zadnja izmjena NN 157/13), Zakon o šumama - ZoŠ (zadnja izmjena NN 148/13), Zakon o vodama - ZoV (zadnja izmjena NN 14/14), Zakon o rudarstvu (NN 56/13, 14/14), Zakon o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi - ZLPRS (NN 19/13 - pročišćeni tekst), Zakon o financiranju jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave (zadnja izmjena NN 147/14), Zakon o komunalnom gospodarstvu - ZKG (NN 26/03 - pročišćeni tekst, 82/04, 110/04 - Uredba, zadnja izmjena 144/12), te Zakon o poljoprivrednom zemljištu (zadnja izmjena NN 56/14).

² Analitička podloga za izradu Strategije regionalnog razvoja Republike Hrvatske, veljača 2015., Ekonomski institut, Zagreb

- Nacrt prijedloga inovacijske strategije Republike Hrvatske 2014.-2020.
- Kako bi se izgradio učinkovit inovacijski sustav koji će usmjeriti hrvatsko gospodarstvo prema aktivnostima koje su utemeljene na znanju, te kako bi se iskoristio teritorijalni kapital koji Hrvatska ima s obzirom na resurse, tradiciju u industrijskoj proizvodnji i sposobnosti za inovativnost i kreativnost, kao osnovne čimbenike pokretanja gospodarstva, krenulo se s izradom Inovacijske strategije Republike Hrvatske.
 - Nacrt strategije pametne specijalizacije Republike Hrvatske
- Strategija pametne specijalizacije je preduvjet za korištenje EU strukturnih i investicijskih fondova za aktivnosti istraživanja, razvoja i inovacija u Republici Hrvatskoj za razdoblje 2014.-2020. Strategija još nije službeno usvojena, a posljednjim nacrtom definirana su prioriteta tematska područja za RH: Zdravlje i kvaliteta života; Energija i održivi okoliš; Promet i mobilnost; Sigurnost; Prehrana i bio-ekonomija, kao i horizontalni sektori i tehnologije: Turizam, Kreativna i kulturna industrija, Ključne napredne tehnologije & Informacijsko-komunikacijske tehnologije & Inženjerstvo.
 - Strategija pomorskog razvitka i integralne pomorske politike Republike Hrvatske za razdoblje od 2014. do 2020. godine
- Želeći definirati jasne pravce razvoja pomorstva kao jedne od najznačajnijih gospodarskih grana Republike Hrvatske, u cilju povećanja bruto domaćeg proizvoda, definiranja razvoja na načelima održivosti, promicanja kulture, sigurnosti i zaštite morskog okoliša, Vlada Republike Hrvatske donosi Strategiju pomorskog razvitka i integralne pomorske politike Republike Hrvatske za razdoblje od 2014. do 2020. godine. Definirana su dva strateška cilja: 1. Održivi rast i konkurentnost pomorskog gospodarstva u području: brodarstva i usluga u pomorskom prijevozu, lučke infrastrukture i lučkih usluga, obrazovanja, te životnih i radnih uvjeta pomoraca, te 2. Siguran i ekološki održiv pomorski promet, pomorska infrastruktura i pomorski prostor Republike Hrvatske.
 - Strategija prometnog razvoja Republike Hrvatske 2014.-2030., lipanj 2014.
- Ova Strategija predstavlja polazišnu točku u novom procesu planiranja prometnog razvoja Republike Hrvatske. Ključna faza tog procesa je izrada Nacionalnog prometnog modela (NPM), koji će biti razrađen tijekom 2016. godine. Po objavi rezultata NPM-a, provest će se procjena i moguća revizija ove Strategije, a naknadna revizija uslijedit će kao priprema za nadolazeća programska razdoblja Europske unije.
 - Strategija razvoja turizma Republike Hrvatske do 2020., veljača, 2013.
- Vodeći računa o postojećim ograničavajućim činiteljima budućeg turističkog razvoja RH te o globalnim trendovima u turističkoj potražnji, glavni cilj razvoja hrvatskog turizma do 2020. godine je povećanje njegove atraktivnosti i konkurentnosti, što će rezultirati ulaskom u vodećih 20 turističkih destinacija u svijetu po kriteriju konkurentnosti. Istodobno, ostali strateški ciljevi turističkog razvoja do 2020. godine su: Poboljšavanje strukture i kvalitete smještaja; Novo zapošljavanje; Investicije i povećanje turističke potrošnje.
 - Strategija razvoja poduzetništva u Republici Hrvatskoj 2013.-2020.
- Opći cilj Strategije je povećanje konkurentnosti maloga gospodarstva u Hrvatskoj, realizacija kojeg će biti potpomognuta mjerama koje će se odnositi na pet strateških ciljeva: Poboljšanje ekonomske uspješnosti, Poboljšan pristup financiranju, Promocija poduzetništva, Poboljšanje poduzetničkih vještina i Poboljšano poslovno okruženje.
 - Strategija razvoja poduzetništva žena u Republici Hrvatskoj, 2014.-2020.
 - Nacionalna strategija razvoja zdravstva 2012.-2020., rujan, 2012.

- Strateški razvojni pravci prepoznati ovom Strategijom su: Pобољшanje povezanosti i kontinuiteta u zdravstvu; Ujednačavanje i pobољшanje kvalitete zdravstvene zaštite; Povećanje učinkovitosti i djelotvornosti zdravstvenog sustava; Povećanje dostupnosti zdravstvene zaštite te Poboљшanje pokazatelja zdravlja.
 - Strategija energetskog razvoja Republike Hrvatske do 2020. godine
- Strateške odrednice energetske politike Republike Hrvatske su: Otvorenost prema svim energetskim opcijama, bez zabrana ili favoriziranja pojedinih energetskih tehnologija; Stvaranje poticajnog zakonodavnog i regulatornog okvira za nove investicije u energetskom sektoru, ubrzavanje i pojednostavljenje administrativnih procedura pribavljanja dozvola i pravodobno usklađivanje dokumenata prostornog planiranja; Iskorištavanje povoljnog geopolitičkog položaja za njezino profiliranje kao regionalnog energijskog čvorišta; Aktivno sudjelovanje u regionalnim inicijativama za pobољшanje sigurnosti opskrbe energijom kroz međudržavne sporazume i zajedničke investicije; Poticanje pravnih i fizičkih osoba na učinkovito korištenje energijom i obnovljivim izvorima energije.
 - Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije, listopad, 2014.
- Definirano je pet ciljeva koji se odnose na cijelu vertikalnu odgoja i obrazovanja, bez obzira na to radi li se o formalnim ili neformalnim oblicima izvođenja: izgraditi sustav za identificiranje, poticanje, razvoj sposobnosti i potencijala pojedinaca te ojačati službe za cjeloživotno osobno i profesionalno usmjeravanje; unaprijediti kvalitetu i uspostaviti sustav osiguravanja kvalitete; razviti procese i sustav priznavanja neformalno i informalno stečenih znanja i vještina; unaprijediti sustav trajnoga profesionalnog razvoja i usavršavanja odgojno-obrazovnih djelatnika te poticati primjenu informacijske i komunikacijske tehnologije u učenju i obrazovanju.
 - Strategija razvoja klastera u Republici Hrvatskoj 2011.-2020., Zagreb, 2011.
- Opći ciljevi Strategije definirani su kao: Unaprjeđenje upravljanja hrvatskom klsterskom politikom; Poticanje inovacija i transfera novih tehnologija; Osvajanje novih tržišta i internalizacija klastera; Jačanje znanja i vještina za razvoj klastera; Jačanje klastera i klsterskih udruženja.
 - Strategija razvoja širokopojasnog pristupa u Republici Hrvatskoj u razdoblju od 2012.-2015., listopad, 2011.
- Glavni cilj ove Strategije je stvaranje preduvjeta za ubrzan razvoj infrastrukture širokopojasnog pristupa internetu i usluga za koje su potrebne velike brzine pristupa, kao temelja koji će omogućiti daljnji razvoj informacijskog društva i društva znanja, uz osiguranje dostupnosti usluga širokopojasnog pristupa pod jednakim uvjetima na cijelom području Republike Hrvatske.
 - Strategija borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti u RH 2014.-2020.
- Strategija se bazira na osiguravanju uvjeta za ostvarenje tri glavna cilja: borba protiv siromaštva i socijalne isključenosti te smanjenje nejednakosti u društvu; sprječavanje nastanka novih kategorija siromašnih, kao i smanjenja broja siromašnih i socijalno isključenih osoba; uspostava koordiniranog sustava potpore skupinama u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti.
- Ne ulazeći u sam sadržaj i provedbu dokumenata može se zaključiti da je Republika Hrvatska izradila zavidan broj strateških dokumenata za programsko razdoblje 2014.-2020. Postojanje pobrojanih strateških dokumenata svakako ima pozitivan utjecaj pri izradi županijske razvojne strategije budući da ti dokumenti predstavljaju multisektorski okvir na koji će se ova strategija nasloniti. Posebno će se ti dokumenti uzeti u obzir pri određivanju ciljeva, prioriteta te mjera razvoja Splitsko-dalmatinske županije, imajući u vidu da je krovni dokument nacionalna Strategija regionalnog razvoja Republike Hrvatske te strategija Europa 2020.
- Što se provedbe svih navedenih dokumenata tiče, teško je ocijeniti svaku od njih pojedinačno, ali općenito se može zaključiti da većina strateških dokumenata, koliko god bili kvalitetno napisani, ipak

nisu međusobno u cijelosti usklađeni i pojave se problem pri provedbi dokumenta, pa se stekao opći dojam da strategije "završe u ladicama" što ujedno predstavlja prepreku pri motiviranju dionika za izradu novih strateških dokumenata, a koji će se pri izradi ove strategije nastojati riješavati kroz Komunikacijsku strategiju i što kvalitetnije izrađen plan konzultacijskog procesa.

1.2.2. Strateški okvir na županijskoj i lokalnoj razini

- **Županijska razvojna strategija** je temeljni strateški planski dokument jedinice područne (regionalne) samouprave u kojem se određuju ciljevi i prioriteti razvoja za područje jedinice područne (regionalne) samouprave s posebnim naglaskom na ulogu velikih gradova i gradova sjedišta županija u poticanju razvoja te na razvoj slabije razvijenih područja. Županijsku razvojnu strategiju donosi jedinica područne (regionalne) samouprave u skladu s načelom partnerstva i suradnje nakon prethodno pribavljenog mišljenja partnerskog vijeća za područje županije, uzimajući u obzir potrebu osiguranja ravnomjernog razvoja svih dijelova županije. Sukladno obvezi iz Zakona o regionalnom razvoju 20 županija i Grad Zagreb izradili su i usvojile županijske razvojne strategije za razdoblje 2011.-2013. Županije imaju obvezu izvještavati MRRFEU o provedbi ŽRS na godišnjoj razini, a radi ujednačavanja načina izvještavanja Ministarstvo je pripremlilo Upute za izradu i sadržaj izvještaja županija o provedbi županijskih razvojnih strategija za razdoblje 2011.-2013.
- Većina županija krenula je s izradom nove generacije ŽRS-a za razdoblje do 2020., iako u trenutku pokretanja izrade Županijskih razvojnih strategija, Ministarstvo regionalnog razvoja i europskih fondova još nije započelo s izradom nacionalne strategije regionalnog razvoja za navedeno razdoblje. To svakako predstavlja kamen spoticanja u planiranju regionalnog razvoja na županijskoj razini budući da sukladno članku 11. Zakona o regionalnom razvoju, planski dokument politike regionalnog razvoja niže razine mora biti usklađen s planskim dokumentom politike regionalnog razvoja više razine. U međuvremenu je u rujnu 2015.g. MRRFEU donijelo Smjernice za izradu županijskih razvojnih strategija, praćenje i vrednovanje njihove provedbe kao metodološku podlogu za izradu županijskih razvojnih strategija za novo programsko razdoblje.
- Županija je kroz strateške razvojne programe postavila dugoročni cilj razvoja konkurentnog i dinamičnog gospodarstva temeljenog na znanju. Županijski razvojni programi su:
 - Županijska razvojna strategija Splitsko-dalmatinske županije 2011.-2013. (u daljem tekstu ŽRS SDŽ)
 - Strategija gospodarskog razvitka SDŽ za razdoblje do 2015., 2004.
 - Glavni plan turizma SDŽ, 2007.
 - Plan razvoja kulturnog turizma SDŽ, 2009.
 - Studija Akcijski plan razvitka nautičkog turizma Splitsko-dalmatinske županije, ožujak 2015.
 - Strategija razvoja ljudskih potencijala Splitsko-dalmatinske županije 2014.-2020., Split, 2015.
 - Strategija razvoja ruralnog turizma SDŽ, 2009.
 - Strateški plan brendiranja Splitsko dalmatinske županije
 - Prostorni plan SDŽ, 2002. Izmjene i dopune Prostornog plana Splitsko-dalmatinske županije ("Službeni glasnik Splitsko-dalmatinske županije", broj 1/03, 8/04, 5/05, 5/06, 13/07, 9/13)
 - Program zaštite okoliša SDŽ, 2008.
 - Plan navodnjavanja poljoprivrednih površina SDŽ, 2006.
 - Program etno-eko sela, 2008.
 - Plan gospodarenja otpadom 2007.-2015.
 - Program razvoja gospodarskih zona u SDŽ 2008.-2012.
 - Master plan mobilnosti Splitsko-dalmatinske županije – koncept za izradu, svibanj, 2015.
- Iz popisa razvojnih planova i programa može se zaključiti da je većim dijelom riječ o zastarjelim planovima koje bi trebalo ažurirati i prilagoditi novim razvojnim i proračunskim politikama Republike Hrvatske i Europske unije.
- Prema viziji Županijske razvojne strategije 2011.-2013., SDŽ je visoko-razvijena, razvojno dinamična, pomorski orijentirana, otvorena europsko-mediteranska regija: konkurentnog gospodarstva, temeljenog na znanju i kvalitetnim ljudskim resursima; prepoznatljiva i privlačna zbog visoke kvalitete

življenja, očuvanog okoliša, kulture i tradicije; usmjerena održivom razvoju svih svojih dijelova te prometno i razvojno integrirana sa svojim širim okruženjem; utemeljena na snažnom partnerstvu i komunikaciju među razvojnim dionicima. S druge strane, strateški ciljevi glase: Konkurentno gospodarstvo; Razvoj infrastrukture, zaštita prirode i okoliša; Razvoj ljudskih resursa i povećanje kvalitete života; Unaprjeđenje upravljanja razvojem te Jačanje prepoznatljivosti županije.

- Županijska razvojna strategija Splitsko-dalmatinske županije 2011.-2013., uz još tri županijske razvojne strategije, ocijenjena je od strane Ekonomskog instituta Zagreb boljim ocjenama od ostalih strategija. Međutim, kod svih županijskih razvojnih strategija pa tako i kod ŽRS SDŽ, primjetni su problemi u samoj provedbi dokumenta koja je dijelom proizašla iz samog postupka izrade strategije, posebno dijela koji se odnosi na Provedbeni okvir.
- Neke od poteškoća prikom izrade strategije, a koje utječu na manjkavu provedbu iste odnose se na poteškoće prilikom procjene financijskog okvira na razini mjera jer konkretne informacije o dostupnim sredstvima za buduće razdoblje (npr. alokacije iz državnog proračuna prema lokacijskoj klasifikaciji) županijama nisu dostupne. Tome pridonosi i nepostojeća praksa određivanja alokacija proračunskih sredstava s nacionalne razine prema indeksu razvijenosti ili na osnovi ŽRS. Ekonomski institut Zagreb preporuča unaprjeđenje komunikacije i uvažavanje razvojnih određenja regionalne razine (npr. poštivanje ŽRS) od strane ministarstava, tijela državne uprave i javnih poduzeća. S druge strane, županijama treba omogućiti uvid u razvojne planove viših razina. Proces usklađivanja mora biti uzajaman i kontinuiran.
- Nadalje, kako bi se ostvario napredak u odnosu na prvu generaciju ŽRS-a, financijski plan nove Županijske razvojne strategije SDŽ trebao bi biti izravno vezan za konkretne aktivnosti Akcijskog plana i konkretne izvore tj. treba postojati jasna veza s konkretnim stavkama u trogodišnjim proračunskim planovima i planovima razvojnih programa, ugovorenim projektima te projektima u provedbi. Financijska pozicija mora biti potkrijepljena stvarnim dokazima, tj. mora postojati ili usvojen proračun s jasno iskazanom stavkom ili ugovor o projektu. Stoga je jedno od područja na kojima posebno treba raditi kako bi se nova generacija Županijske razvojne strategije SD županije lakše provodila u praksi povezivanje financijskog okvira sa Zakonom o proračunu (NN 87/08) i Uputama MFIN. Osim toga, značajan problem u provedbi Županijske razvojne strategije je nedostatak osjećaja vlasništva ključnih dionika nad dokumentom. Institucionalni okvir treba uskladiti s odgovornostima za provedbu mjera i aktivnosti, sukladno zakonskim mogućnostima, nadležnostima i obvezom nositelja i partnera.
- Ne postoji sustav praćenja i vrednovanja rezultata provedenih razvojnih programa i projekata temeljem kojih bi se predlagale mjere za daljnje planiranje projekata kao kontinuirani razvojni proces. Županija ne raspolaže jedinstvenom sistematiziranom bazom podataka koja bi poslužila kao podloga za daljnje planiranje i odlučivanje. Osim toga, razvojne strategije i planovi su sektorski, a ne integralni.
- Ipak, sredinom 2015.g. Splitsko-dalmatinska županija i Javna ustanova RERA S.D., u suradnji s Razvojnou Platformom j.d.o.o., započeli su s provedbom i korištenjem Platforme za upravljanje razvojem (u daljnjem tekstu PLUR) u Splitsko-dalmatinskoj županiji. PLUR je integrirano informatičko rješenje u funkciji podrške planiranju i provođenju razvoja na svim instancama upravljanja na lokalnoj, regionalnoj i nacionalnoj razini, a zasnovan je na najnovijim tehnologijama te je iznimno jednostavan za korištenje. Platforma za upravljanje razvojem predstavlja jedinstven alat za:
 - Pripremu i provedbu investicijskih i razvojnih projekata
 - Planiranje i provedbu javne nabave
 - Implementaciju Strateškog plana jedinica lokalne samouprave
 - Implementaciju Županijske razvojne strategije
 - Definiranje investicijskog potencijala
 - Uklanjanje barijera za investiranje
 - Analizu i sintezu podataka po sektorima gospodarstva
 - Analizu i sintezu podataka o infrastrukturi na određenim područjima
 - Praćenje aktualnih javnih poziva EU i sustavno informiranje na dnevnoj osnovi
- Drugim riječima, PLUR nam omogućava sustavno, usklađeno i integrirano upravljanje procesom razvoja na županijskoj i lokalnoj razini, u skladu s nacionalnim i EU razvojnim i proračunskim politikama. Ukoliko se iskoriste sve mogućnosti platforme za upravljanje razvojem i svi subjekti razvoja u SD županiji prepoznaju te mogućnosti kroz suradnju i sinergijsko djelovanje, postepeno će se

riješavati problem do sada manjkavog sustava praćenja i vrednovanja provedbe razvojnih planova i projekata.

- Rijetki su primjeri međusobne suradnje i koordiniranosti jedinica lokalne samouprave na razradi zajedničkih razvojnih programa i projekata što je osobito izraženo na otocima. Otoci koji geografski čine jednu cjelinu najčešće nemaju zajednički razvojni plan (npr. na Braču postoji 7 prostornih planova, a ne postoji prostorni plan otoka Brača). Međutim, osnovano je šest (6) lokalnih akcijskih grupa (LAG): Brač, Cetinske krajine, Škoji (Hvar, Vis, Šolta), Adrion (deset JLS-a čija je temeljna poveznica planina "Biokovo"), Zagora (pet općina zaobalja) te LAG Kamen i more kojima se potiče održivi razvoj ruralnih područja, u skladu s integralnim dijelom europske politike ruralnog razvoja - os LEADER koji je obvezni dio nacionalnih programa ruralnog razvoja zemalja-članica te se donose zajednički razvojni dokumenti za područje LAG-a.
- Neke od JLS-a imaju razrađene Planove ukupnog razvoja općine ili grada. Ne postoji točan podatak koje od jedinica lokalne samouprave imaju izrađene strateške dokumente razvoja i u kojoj mjeri ih primjenjuju što ukazuje na nedostatak strateškog planiranja i koordinacije strateškog razvoja kroz suradnju sa županijom i susjednim jedinicama lokalne samouprave. U prvom kvartalu 2015. godine raspisan je Natječaj za operaciju 7.1.1. Sastavljanje i ažuriranje planova za razvoj jedinica lokalne samouprave u okviru Mjere 7 „Temeljne usluge i obnova sela u ruralnim područjima" iz Programa ruralnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje 2014. – 2020. Izrada ovog planskog dokumenta preduvjet je svim gradovima i općinama za javljanje na sljedeće natječaje financirane iz EU fondova. Po objavi rezultata ovog natječaja moći će se dobiti uvid u aproksimativni broj jedinica lokalne samouprave na području županije koje pokreću izradu novih planova razvoja. Međutim, unaprijed zabrinjava što samim natječajem nije definiran metodološki okvir za izradu tih strateških dokumenata što će izvjesno rezultirati velikim brojem strateških dokumenata vrlo različite kvalitete, a upitna je i njihova usklađenost sa strateškim dokumentima više razine (županijskom i nacionalnom razinom). Sve to upućuje na visoki stupanj nekoordiniranosti u sustavu donošenja strateških planova razvoja što rezultira donošenjem strategija samo kako bi se udovoljilo formi i posljedično manjkavom provedbom istih. Drugim riječima, javlja se potreba ujednačavanja izrade razvojnih dokumenata gradova i općina, prvenstveno u metodološkom i sadržajnom smislu, a potom i primjeni načela programiranja sukladno već prihvaćenoj metodologiji i praksi, koja se potiče i primjenjuje na županijskoj i nacionalnoj razini. Razvojni dokumenti gradova i općina trebali bi biti oslonjeni na prostorne planove uređenja i generalne urbanističke planove što znači da se metodološko usklađivanje ne odnosi samo na gradske/općinske razvojne dokumente i županijske razvojne strategije nego i na integraciju dokumenata prostornog uređenja i dokumenta upravljanja regionalnim razvojem.³
- Kako bi se potaknula suradnja u planiranju razvoja između gradova i općina sa županijama, koja u praksi jedva postoji, preporuka Ekonomskog instituta Zagreb jest propisivanje obvezatnosti suradnje svih razina vlasti u planiranju razvoja. Izrada razvojnih dokumenata unaprijedila bi sustav planiranja, provedbe i financiranja razvojnih projekata, a financiranje kapitalnih/razvojnih projekata lokalnih jedinica moglo bi se (i trebalo) temeljiti na strateškim razvojnim dokumentima.
- Novost u planiranju regionalnog razvoja definirana novim Zakonom o regionalnom razvoju RH jest obveza donošenja još jednog planskog dokumenta regionalnog razvoja- **Strategije razvoja urbanog područja**. Urbana područja ustrojavaju se kao urbane aglomeracije, veća urbana područja i manja urbana područja. Grad Split sa svojom urbanom aglomeracijom ima mogućnost prijave na natječaj za provedbu mehanizma Integrirana teritorijalna ulaganja (ITU), koji će se provoditi samo u najvećim urbanim područjima u RH za razdoblje 2014.-2020., za što je osigurano sveukupno 345 milijuna € za četiri odabrane aglomeracije. Trenutno je Grad Split u pripremnoj fazi provedbe ITU-a što podrazumijeva definiranje obuhvata urbane aglomeracije, odnosno utvrđivanje svih jedinica lokalne samouprave (JLS) koje ulaze u sastav urbane aglomeracije Splita, a koje mogu sudjelovati u prijavi za natječaj za provedbu ITU-a zajedno sa Gradom Splitom kao nositeljem prijave. Također se pokrenula izrada Strategije razvoja urbanog područja (SRUP) i ITU akcijskog plana, a sve s ciljem što kvalitetnije pripreme za natječaj za odabir ITU gradova koji je predviđen za prosinac 2015. Sve JLS koje ulaze u sastav splitske aglomeracije će imati priliku prijaviti svoje strateške projekte za sufinanciranje u tematskim područjima pokrivenim kroz ITU mehanizam.

³ Analitička podloga za izradu Strategije regionalnog razvoja Republike Hrvatske, veljača 2015., Ekonomski institut, Zagreb

- Strategija razvoja urbanog područja grada Splita radi se paralelno s županijskom razvojnom strategijom i nositelji izrade ova dva dokumenta usko surađuju kako bi se dokumenti uskladili na sadržajnoj i strateškoj razini.
- Strateški dokument bitan za upravljanje razvojem je Prostorni plan SDŽ i prostorni planovi gradova i općina kojima su definirane razvojne smjernice te pravila za namjenu i korištenje prostora. Prema ocjeni Zavoda za prostorno uređenje SDŽ, **prostorni planovi gradova i općina su najčešće samo preuzeli prostorno – planska rješenja iz ranijih planova bez potrebne analize ulaznih podataka** (demografska, sociološka, gospodarska, prometna i druga analiza). Zakonski sustav izmjena prostornih planova je dugotrajan.
- U nedostatke postojećeg sustava prostornog uređenja, odnosno u opće zapreke koje ometaju izradu i provedbu prostornih planova mogu se ubrojiti neažuran katastar i zemljišne knjige, neriješena pitanja zemljišnog vlasništva, zanemarene socijalno-ekonomske vrijednosti praksa izrade planova kojom se ne osiguravaju dugoročne vizije, a često se ustanovljuje i legalizira postojeći status, zbog čega prostorni planovi nisu sredstvo za održavanje i provedbu razvoja strategije, već služe samo za administriranje prostorom. Ovakvo **stanje neusklađenosti vlasničkog i posjedovnog lista (zemljišnika i katastra)** zbunjuje i odbija kupce nekretnina i investitore.
- Pohvalno je što je posljednjih godina značajan iskorak napravljen u korištenju mogućnosti suvremene računalne tehnike kod prostorno – planskih dokumenata, za koji je najviše zaslužna Državna geodetska uprava (izrada ortofotografskih snimaka, digitalizirane geodetske podloge, sustav *layera* u GIS bazi podataka, prikaz plana na web-u). Jedan od problema koji nije riješen jest što se na području većih gradova te u priobalnom području još uvijek vodi dvostruko označavanje čestica (stari i novi brojevi).

1.3. Razvojni problemi i potrebe

RAZVOJNI PROBLEMI	RAZVOJNE POTREBE
Zakonski okvir za upravljanje regionalnim razvojem	
-Kašnjenje u donošenju pozakonskih akata novog Zakona o regionalnom razvoju Republike Hrvatske; -Dugogodišnje paralelno egzistiranje različitih kategorija slabije razvijenih područja bez jedinstvenog sustava primjenjivog na cijelo područje Republike Hrvatske; -Indeks razvijenosti nije do kraja objektivan	-Drugim mjerama zaštititi područja koja trebaju pomoć države, a nisu prepoznata primjenom indeksa.
Strateški okvir za upravljanje regionalnim razvojem	
-Manjkavosti velikog broja do sada donesenih strateških dokumenata: opsežni prikaz stanja i površna analiza, neobjašnjene projekcije, nedohvatljive vizije, nerazrađeni ciljevi, neutvrđeni izvori financiranja provedbe, općenito određeni provoditelji i izostanak naputaka o praćenju i vrednovanju provedbe;	-Ažurirati postojeće strateške planove i programe SDŽ te ih uskladiti s novim politikama RH i EU; -Uložiti dodatne napore kako bi već pokrenuti sustav Platforme za upravljanje razvojem u

<p>- Kao ključan problem nameće se neusklađenost planske i proračunske politike na svim strateškim razinama;</p> <p>-Kašnjenje u donošenju nacionalne Strategije regionalnog razvoja RH, na koju se prema Zakonu o regionalnom razvoju naslanjaju strateški dokumenti područne i lokalne razine;</p> <p>-Zastarjeli strateški i planski dokumenti na županijskoj razini;</p> <p>-Ne postoji sustav praćenja i vrednovanja rezultata provedenih razvojnih programa i projekata temeljem kojih bi se predlagale mjere za daljnje planiranje projekata kao kontinuirani razvojni proces;</p> <p>-Visoki stupanj nekoordiniranosti u sustavu donošenja strateških planova razvoja;</p> <p>-Županija ne raspolaže jedinstvenom sistematiziranom bazom podataka koja bi poslužila kao podloga za daljnje planiranje i odlučivanje;</p> <p>-Poteškoće u provedbi prve generacije Županijske razvojne strategije, posebno s aspekta financijskog plana i institucionalnog okvira;</p> <p>-Većina jedinica lokalne samouprave kreiraju razvojne planove bez suradnje sa susjednim jedinicama;</p> <p>-Prostorni planovi gradova i općina su najčešće samo preuzeli prostorno – planska rješenja iz ranijih planova bez potrebne analize ulaznih podataka;</p> <p>-Zakonski sustav izmjena i dopuna prostornih planova spor i neučinkovit;</p> <p>-Neodgovarajuće vlasničke i geodetske podloge;</p> <p>-Dugotrajne i presložene procedure za investitore i kupce nekretnina kao rezultat neusklađenosti vlasničkog i posjedovnog lista (zemljišnika i katastra);</p> <p>-Preveliki broj preslabih jedinica lokalne samouprave (preslabih financijski, kadrovski i organizacijski) ne pruža mogućnost kvalitetnog strateškog planiranja;</p>	<p>Splitsko-dalmatinskoj županiji bio uspješno proveden u praksi;</p> <p>-Uvažiti preporuke Ekonomskog instituta Zagreb pri izradi Provedbenog okvira za Županijske razvojne strategije, posebno se fokusirajući na Financijski plan i Institucionalni okvir;</p> <p>-Povezati financijski okvir ŽRS sa Zakonom o proračunu (NN 87/08) i Uputama Ministarstva financija;</p> <p>-Izraditi kvalitetnu Komunikacijsku strategiju SDŽ kako bi se postupno gradio osjećaj vlasništva ključnih dionika nad dokumentom;</p> <p>-Definirati planove razvoja i akcijske planove provedbe projekata na lokalnoj razini koji će uključivati i povezivanje s drugim JLS-ima kroz zajedničke projekte;</p> <p>-Nastaviti poticati rad Lokalnih akcijskih grupa i raditi na jačanju njihovih kapaciteta i efikasnosti rada;</p> <p>-Prostorno planske dokumente uskladiti sa aktualnim prostornim potrebama uz primjenu svih dostupnih izvora informacija putem suvremenih računalnih tehnika;</p> <p>-Ažurirati i uskladiti zemljišne knjige;</p>
--	---

2. PRIRODNA I PROSTORNO-LOKACIJSKA OBILJEŽJA

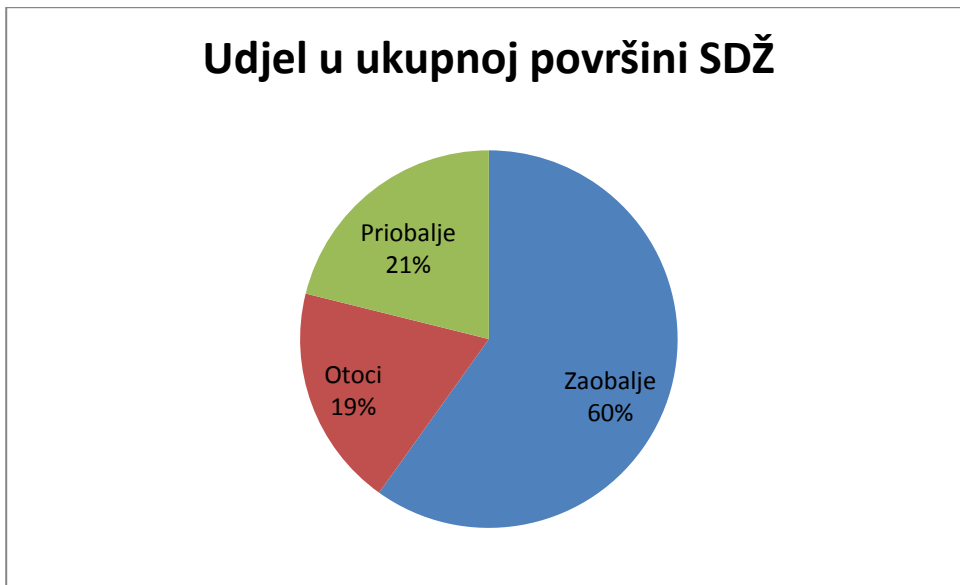
2.1. Zemljopisni položaj i osnovne prostorne karakteristike SDŽ

- Splitsko-dalmatinska županija je geografski smještena na središnjem dijelu jadranske obale. Proteže se od Vrlike na sjeveru do najudaljenijeg hrvatskog otoka Palagruže na jugu, od Marine na zapadu do Vrgorca na istoku.
- Splitsko-dalmatinska županija graniči: na sjeveru s Republikom Bosnom i Hercegovinom, na istoku s Dubrovačko-neretvanskom županijom, a na jugu se prostire do granice teritorijalnog mora Republike Hrvatske.
- Županija se dijeli u tri geografske podcjeline: zaobalje, priobalje i otoke. Zaobalje, u kontinentalnom dijelu županije, ispresijecano je planinama koje se pružaju paralelno s obalom. Kraj je rijetko nastanjen i ekonomski siromašan. Priobalje čini uski pojas uz more između planinskih lanaca i mora. To je područje visoko urbanizirano i ekonomski razvijenije u odnosu na zaobalje. Otoci su slabo nastanjeni, ekonomski su razvijeniji od zaobalja, međutim zbog različitih prilika imali su trajnu emigraciju stanovnika. Otočno područje Županije sastoji se od 74 otoka i 57 hridi i grebena. Veličinom i naseljenošću se izdvaja 5 otoka, a to su Čiovo, Šolta, Brač, Hvar i Vis. Naseljeno je još 6 otoka: Veli Drvenik, Mali Drvenik, Sv. Klement, Šćedro, Biševo i Sv. Andrija.
- SDŽ je teritorijalno organizirana u 55 jedinica lokalne samouprave, odnosno 16 gradova (Hvar, Imotski, Kaštela, Komiža, Makarska, Omiš, Sinj, Solin, Split, Stari Grad, Supetar, Trogir, Trilj, Vis, Vrgorac i Vrlika) i 39 općina (Baška Voda, Bol, Brela, Cista Provo, Dicmo, Dugi rat, Dugopolje, Gradac, Hrvace, Jelsa, Klis, Lećevica, Lokvičići, Lovreć, Marina, Milna, Muć, Nerežišća, Okrug, Otok, Podbablje, Podgora, Podstrana, Postira, Prgomet, Primorski Dolac, Proložac, Pučišća, Runovići, Seget, Selca, Sućuraj, Sutivan, Šestanovac, Šolta, Tučepi, Zadvarje, Zmijavci i Zagvozd). Županijsko središte se nalazi u gradu Splitu.
U SDŽ-u postoji 368 naselja.⁴
- Cjelokupna površina Splitsko-dalmatinske županije iznosi 14.106,40 km². Površina kopnenog dijela s površinom otoka je 4.523,64 km² (8% površine Republike Hrvatske), a površina morskog dijela je 9.576,40 km² (30,8% morske površine RH).⁵ Najveći dio površine zauzima zaobalje (59,88%), dok najmanji udio površine otpada na otoke (19%).

⁴ DZS; Statistički ljetopis 2013.

⁵ Županijski zavod za prostorno uređenje, Prostorni plan SDŽ, Knjiga 3, Split, 2002.

Slika 1: Odnos površina geografskih cjelina SDŽ



Izvor: Izračun autora prema podatcima iz Prostornog plana SDŽ

2.2. Osnovne geološke karakteristike te obilježja tla, vegetacije i faune

- Geomorfološki, dominira krševit i vapnenački sastav terena, s brojnim kraškim formama od kojih su najvažnija kraška (Cetinsko, Hrvatačko, Sinjsko, Mučko-postinjsko, Konjsko, Dugopoljsko, Dicmansko i Imotsko polje, Rastok i Vrgoračko jezero). Atmosferski i ini utjecaji rezultirali su pojavama abrazije, erozije, denudacije, akumulacije, klizanja, odronjavanja i osipanja. U pogledu rudnih bogatstava, na području Županije iskorištavaju se kamen, cementni lapor, glina, gips, šljunak, pijesak, dolomit. Rezultat raznolikosti krša u reljefskom i klimatskom pogledu, geološko-petrografskoj građi, načinu uslojenosti, čvrstoći i sastavu stijena jest velika pedološka razvrstanost, koja se ogleda u nagloj izmjeni različitih tipova hidromorfni i amorfnih tala na relativno malom prostoru.
- U pogledu hidrogeologije i vodnih resursa, u zaobalnom dijelu ističu se kraška polja kao slivna područja, ali iz kojih se voda drenira podzemnim tokovima. Na obali, osim površinskih vodnih tijekova (rijeke Cetina, Jadro i Žrnovnica) postoje veći dotoci podzemnih voda iz kraškog zaobalja (npr. ponornica Vrlike i Matice u Imotskom odnosno Vrgoračkom polju). Na otocima nema površinskih voda, a i podzemne vode su skromnih količina (tzv. leće), počesto pomiješane sa slanom vodom.
- Flora i fauna na području Županije bogate su i raznolike, s velikim brojem endemskih, ugroženih i zaštićenih vrsta. Kod flore se razlikuju područja šumske vegetacije, (antropogeni) travnjaci (livade i pašnjaci), vegetacija pukotina stijena, vegetacija točila, obalne pjeskovite i šljunkovite sipine te vegetacija u zoni prskanja mora. Bogata je i podmorska fauna, a posebno ističemo područja morskih cvjetnica. Specifična karakteristika faune Županije predstavlja bogatstvo različitih podzemnih staništa, špilja i jama te podzemnih voda, osobito u području krša, bogatih reliktnim oblicima. Slično je i kod vodenih staništa s reliktnom čovječje ribice. Zakonom su zaštićene i velike zvijeri, primjerice vuk, ris i medvjed (planinsko područje). Na području Županije obitavaju i posljednji primjerci npr. eleonorinog sokola i nekih vrsta šišmiša.⁶

⁶ Regionalni operativni program SDŽ, str. 6.

2.3. Klimatska obilježja

- Županija se nalazi u zoni jadranskog tipa mediteranske klime čije su osnovne osobine suha i vruća ljeta te blage i vlažne zime.
- Krećući se od otočnog preko obalnog do zaobalnog područja, srednje godišnje temperature opadaju, a povećava se ukupna količina oborina. Klima otočkog područja je topla s obiljem sunca i temperaturama koje rijetko padnu ispod nule, te sa malo oborina, za razliku od klime zaobalnog područja gdje temperature tijekom jesenskih i zimskih mjeseci često padaju ispod nule, a prisutna je i veća količina oborina. Klima priobalja je karakterizirana maksimalnim oborinama u hladno doba godine te vrućim i suhim izrazito vedrim ljetom.
- Temperatura najhladnijeg mjeseca se kreće između -3°C i $+18^{\circ}\text{C}$, dok je srednja temperatura najtoplijeg mjeseca veća od 22°C .⁷
- Prevladavajući vjetrovi su bura i jugo čija učestalost iznosi 35 do 55% godišnje.⁸
- Jadransko more kao prirodni rezervoar relativno tople vode s temperaturom od 10 do 26°C najvažniji je indikator klimatskih karakteristika na širem području Županije.

⁷ Županijski zavod za prostorno uređenje, Prostorni plan SDŽ, Knjiga 1, Split, 2002.

⁸ Ib.

3. PROMETNA, ENERGETSKA I KOMUNALNA INFRASTRUKTURA

3.1. Prometna infrastruktura

3.1.1. Cestovna infrastruktura

- Prema podacima DZS-a, na području Splitsko-dalmatinske županije ima 2 625 km cesta, od čega su 756 km državne, 830 km županijske i 902 km lokalne ceste. Gustoća cestovne mreže iznosi 578 m/km².
- Auto-cesta Zagreb-Split-Dubrovnik dio je cestovnog pravca između kontinentalnog dijela Hrvatske i dalmatinske regije, a gradi se intenzivno od 2002. godine. Do sada je kroz Splitsko-dalmatinsku županiju ukupno izgrađeno 137 km autoceste. Na dionici kroz SDŽ do sada je izgrađeno 9 čvorišta: Prgomet, Vučevica, Dugopolje, Bisko, Blato na Cetini, Šestanovac, Zagvozd, Ravča i Vrgorac.
- Spojne ceste na autocestu su:
 - Prgomet - Trogir ;
 - Dugopolje - Split,
 - Dubci (DC 8) - Gornja Brela - Zadvarje – Šestanovac (AC 1) - Cista Provo – Aržano - Kamensko,
 - Baško Polje (DC 8)-Bast- tunel Biokovo (u izgradnji) –Zagvozd (AC 1) - Kamenmost – Imotski - Vinjani Donji,
 - planirana spojna cesta Vučevica-Kaštela;
- Prigradske i gradske ceste najviše su zagušene tijekom turističke sezone kao i u vremenu svakodnevnih dolazaka i odlazaka na posao (primjerice u gradovima Splitu, Trogiru, Omišu i Kaštelima) te je potrebno izgraditi dodatne trakove i reorganizirati postojeće prometne tokove. Dionica Trogir-Solin je u većem dijelu izgrađena, dok je dio u gradu Kaštelima u fazi izgradnje. Također, u fazi izgradnje je i most kopno – Čiovo ukupne duljine 551,12 metara. Uz most će se graditi prateće pristupne ceste tako da će ukupna dužina novoizgrađenih prometnica i mosta biti 1.850 metara. Izgradnjom mosta i prateće cestovne infrastrukture stvorit će se preduvjeti za prometno rasterećenje središnjeg gradskog područja Trogira, grada zaštićene kulturne baštine pod zaštitom UNESCO-a.
- Prometnice drugih kategorija kao što su lokalne i nerazvrstane ceste dijelom su izgrađene u vrijeme Austro-Ugarske monarhije te bi iste trebalo rekonstruirati i osuvremeniti. Ove prometnice prolaze slabije naseljenim područjima zaobalja te na dijelu otoka.
- Nakon izgradnje Jadransko-jonske autoceste (A1) na teritoriju Splitsko-dalmatinske županije, a u svjetlu novih geopolitičkih odnosa u regiji i ulaska Hrvatske u Europsku uniju, ukazala se potreba redefiniranja važnosti pojedinih cestovnih pravaca i prilagodbe novom graničnom režimu sa BiH.
- Ističe se da su u planu i drugi značajni zahvati na mreži državnih, županijskih cesta i lokalnih cesta, a sve u cilju poboljšanja i optimaliziranja cestovnog prometa na području SDŽ.
- U većim gradovima trebalo bi predvidjeti mogućnost izgradnje više javnih garaža po modelu javno-privatnog partnerstva. Osim toga, treba adresirati i problem nereguliranosti biciklističkog prometa diljem županije.
- Posebno bi trebalo istaknuti problem nedovoljnog prostornog kapaciteta za prihvati i otpremu putnika na autobusnom kolodvoru u Splitu, ali i u Kaštelima, Solinu i Trogiru, što naročito dolazi do izražaja u turističkoj sezoni.
- Prema DZS-u broj registriranih cestovnih motornih vozila i dalje oscilira. U 2009. godini bila su 2,9 stanovnika po motornom vozilu, a u 2011. godini taj iznos je 2,1 stanovnika, dok je u 2014. godini 2,3 stanovnika po motornom vozilu što rezultira potrebom za stalnim održavanjem i rekonstrukcijom cesta kao i nedostatkom parkirnih mjesta u gradovima.

- Prema podacima MUP-a, broj prometnih nesreća u županiji u 2014. godini iznosio je 2.659 čime je zabilježen pad za 17% u odnosu na prethodnu 2013. godinu te pad od 27,5% u odnosu na 2012. godinu. U usporedbi sa proteklom petogodišnjim razdobljem u 2014. godini zabilježen je pad prometnih nesreća od 43,1% u odnosu na 2010. godinu. Budući da je sličan trend smanjivanja broja prometnih nesreća zabilježen i na razini cijele Hrvatske udio koji SDŽ ima u RH (8,5%) nije bitno promijenjen u navedenom razdoblju.

3.1.2. Željeznička infrastruktura

- Prema podacima dobivenim iz HŽ Infrastruktura područjem Splitsko-dalmatinske županije prolazi pruga M604 Oštarije – Gospić – Knin – Split. Duljina te pruge na području Županije iznosi 45,077 km, od čega je 2,66 km dvokolosiječno (Split Predgrađe – Split), a ostatak jednokolosiječan. Na pruzi M604 u Splitsko-dalmatinskoj županiji četrnaest je službenih mjesta (sedam kolodvora i sedam stajališta).
- Sadašnje stanje željezničke infrastrukture nije zadovoljavajuće te je prijeko potrebno uskladiti ga s razvojem ostale pružne mreže u RH i u čitavoj Europi radi usklađivanja razvoja cjelokupnog prometnog sustava na ovom području. Također, posebno bi trebalo istaknuti problem prihvata i otpreme putnika na željezničkom kolodvoru Split, kao i problem prolaska željezničke pruge kroz naselja što se negativno odražava na sigurnost prometa.
- Prema podacima dobivenim iz HŽ Infrastruktura do 2020. na željezničkoj infrastrukturi planirano je povećanje razine osiguranja na određenom broju željezničko-cestovnih prijelaza, nadogradnja signalno-sigurnosnih uređaja te obnova pojedinih tunela, mostova i nadvožnjaka.
- Razvoj željezničkog prometnog sustava na području Županije određuje se sljedećim zahvatima u smislu prioriteta izvođenja zahvata:
 - modernizacija i izgradnja željezničkog čvora Split - Koplilica
 - modernizacija ličkog pravca sa izgradnjom novih dionica
 - izgradnja Jadranske željezničke pruge
 - planiranje novog željezničkog pravca prema BiH (Split - Aržano - Tomislavgrad - Zenica)⁹

3.1.3. Pomorska infrastruktura

- Pomorski promet je vrlo značajan za SDŽ kao najveću županiju Jadranske Hrvatske i s obzirom na njegovu nezaobilaznu ulogu u prometnom i gospodarskom razvoju.
- Lučka infrastruktura županije sastoji se od: šest (6) industrijskih luka, deset (10) luka nautičkog turizma (8 županijskog i 2 državnog značaja), 65 luka otvorenih za javni promet (39 lokalnog, 20 županijskog i 6 međunarodnog značaja),¹⁰ 49 športsko-rekreativnih luka (županijskog značaja), osam (8) pristaništa (5 županijskog i 3 državnog značaja), četiri (4) brodogradilišta (2 županijskog i 2 državnog značaja) i jedne (1) servisne baze.
- Splitska luka je jedna od najvećih hrvatskih luka, a dijeli se na putničku (Gradska luka) i teretnu (Sjeverna luka). Gradska luka Split se suočava s nedostatkom parkirališnog prostora za automobile dok se Sjeverna luka suočava s problemom nepostojanja, manjka i/ili zastarjelosti postojeće lučke infrastrukture i suprastrukture. Trajektne luke na glavnim prometnim pravcima uglavnom imaju problem nedostatnog kapaciteta i opremljenosti. Općenito, može se istaknuti da morske luke županijskog značaja nisu primjereno infrastrukturno izgrađene i opremljene te samim time nisu u mogućnosti ispuniti zahtjeve s obzirom na potencijale i rastuće potrebe.

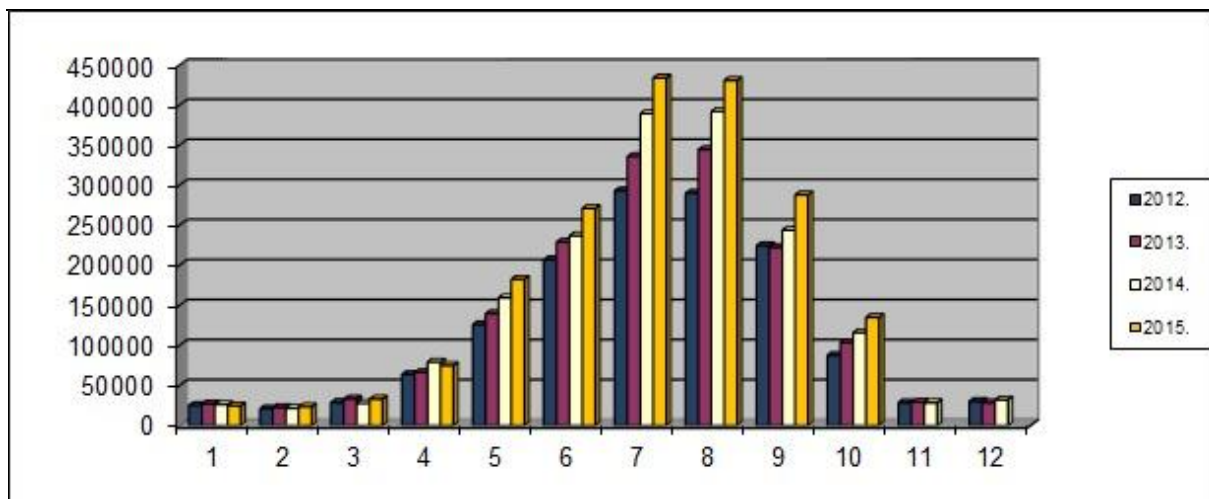
⁹ Izmjene i dopune Prostornog plana Splitsko-dalmatinske županije, 2013.g., članak 109.

¹⁰ Izmjene i dopune Prostornog plana Splitsko-dalmatinske županije, 2013.g., članak 115. i 118.

3.1.4. Zračna infrastruktura

- Na području SDŽ zračne luke su:
 - Zračna luka Split
 - Zračna luka Brač
 - Letjelišta Sinj i Lovreć¹¹
- Zračna luka Split (između gradova Trogira i Kaštela) trenutno je u fazi ishođenja dokumentacije za realizaciju projekta rekonstrukcije i dogradnje putničkog terminala te izgradnje novog parkirališta s autobusnim terminalom. Riječ je o investiciji vrijednoj 455 milijuna kuna, u koju je uračunata i kupnja zemljišta u Resniku površine oko 50 tisuća metara četvornih. Prema procjenama, u putnički terminal investirati će se 360 milijuna kuna, a 40 milijuna kuna u parkiralište i autobusni terminal. Za pokriće investicije osigurano je 130 milijuna kuna vlastitih gotovinskih sredstava, dok će se ostatak financirati iz kredita razvojnih banaka, koji će se vraćati iz poslovanja Zračne luke idućih godina. U 2014. Ukupan prihod iznosio je 245.534.306 kuna, što je 13% više nego u 2013. godini. Ostvarena je bruto dobit od 64.317.987 kuna, dok je ukupna aktiva društva povećana s 581 milijun kuna na 628 milijuna kuna. Za 2015. godinu planirano je povećanje prometa putnika od 6%, što ujedno znači i povećanje prihoda.

Slika 2: Ukupni broj putnika u razdoblju 2012.-2015. - mjesečno



Izvor: web stranica Zračne luke Split

- Ipak, izgledno je da će kapacitet Zračne luke Split u budućnosti biti nedostatan te postoji potreba za ispitivanjem mogućnosti izgradnje nove zračne luke u županiji. Na području Županije planirana je zračna luka Šestanovac u statusu projekta u istraživanju što znači da će se izradom daljnjih studija definirati i odrediti mogućnosti i opravdanost konačne realizacije ovog projekta. Prije donošenja odluke potrebno je provesti arheološko rekognosciranje šireg područja na kojem se nalazi više arheoloških lokaliteta. Temeljem rezultata arheološkog rekognosciranja terena nadležno tijelo utvrdit će mjere zaštite i očuvanja arheoloških lokaliteta.¹² U procesu odabira lokacije zračne luke potrebno je istražiti meteorološke, topografske, navigacijske, građevinsko-geološke, prometne i urbanističko-ekološke uvjete.
- Postojeći interventni helidromi nalaze se: u Splitu (Firule), na otocima Drvenik Mali i Drvenik Veli; na Hvaru na lokacijama Vela Vira; na Šolti u Grohotama; na Braču u Selcima, Pražnicama i Milni i na Visu na lokaciji Šupurine. Planirani interventni helidromi su: na Braču u Nerežišćima, Mircima i Sutivanu; na

¹¹ Izmjene i dopune Prostornog plana Splitsko-dalmatinske županije, 2013.g., članak 49.

¹² Izmjene i dopune Prostornog plana Splitsko-dalmatinske županije, 2013.g., članak 121.

Hvaru u Gradu Hvaru, Bogomoljama, Starom Gradu (Pasika) i Jelsi; na Visu u Komiži (Dragomi Komik); na Sv.Klementu u uvali Palmižana; na Palagruži; na Biševu; u Gradcu, Makarskoj, Sinju, Vinjanima Gornjim, Vrgorcu, Vrlici, Zvezdanom selu (Mosor) i Dugopolju (helikopterska baza s pratećim sadržajima i objektima HGSS-a).¹³

3.1.5. Telekomunikacijska infrastruktura

Telekomunikacijska mreža Splitsko dalmatinske županije na zadovoljavajućem je stupnju razvijenosti.

Nepokretna telefonska mreža

- Prema Županijskom zavodu za prostorno uređenje i podacima razvoja nepokretne telefonske mreže, za razdoblje od 2005. – 2010. godine iskorištenost instaliranih priključaka je 85%, stupanj digitalizacije je 100%, dok ukupna dužina optičkih kabela iznosi 1.072km.

Pokretne mreže

- Postojeća analogna NMT mreža ulazi u maksimum kapaciteta koji se više neće širiti. Korištenje mreže nastavit će se do razdoblja ekonomske opravdanosti njezine eksploatacije. Digitalna GSM, u početnom planskom razdoblju, izgrađivat će se ubrzanim tempom, kako rastom broja priključaka, tako i gradnjom baznih postaja. Sada područje SDŽ pokrivaju tri mobilna operatera.
- U odnosu na ostale županije Jadranske regije SDŽ bilježi najveći rast broja ADSL priključaka, ali je još uvijek ispod onog u najrazvijenijim županijama Hrvatske.

Tablica 1: Broj širokopojsnih priključaka po županijama Jadranske Hrvatske, nepokretna komunikacijska mreža, 1Q 2015.

Županija	Broj širokopojsnih priključaka po županijama Jadranske Hrvatske, nepokretna komunikacijska mreža, 1Q 2015.
Splitsko-dalmatinska	109.279
Primorsko-goranska	81.603
Istarska	55.155
Zadarska	39.189
Dubrovačko-neretvanska	30.721
Šibensko-kninska	22.331
Ličko-senjska	9.051
Ukupno u RH	954.965

Izvor: HAKOM

¹³ Izmjene i dopune Prostornog plana SDŽ, 2013.g., članak 126.

- Najnoviji podaci Hrvatske agencije za poštu i elektroničke komunikacije (HAKOM) pokazuju da je prema stanju zabilježenom u 1. kvartalu 2015.g. Splitsko dalmatinska županija u odnosu na broj pretplatnika širokopojasnog pristupa Internetu na 100 stanovnika bila četvrta među jadranskim županijama, iza Primorsko-goranske, Istarske i Dubrovačko neretvanske županije. **Splitsko dalmatinska županija imala je 24,02 pretplatnika širokopojasnog pristupa Internetu na 100 stanovnika**, dok su Dubrovačko neretvanska i Istarska županija bilježile 25,06, odnosno 26,05 pretplatnika na 100 stanovnika, a Primorsko-goranska čak 27,55 pretplatnika na 100 stanovnika, dok je **prosjeak Republike Hrvatske 22,28**.

3.2. Energetska infrastruktura

- Energetski potencijali Splitsko-dalmatinske županije sastoje se od vodnih snaga i nekonvencionalnih-obnovljivih izvora (sunce i vjetar), ogrjevnog drva i neznatnih količina nekvalitetnog ugljena. Dosadašnji energetski razvitak je bio usmjeren prema korištenju hidroenergetskih potencijala (sliv rijeke Cetine), koji je većim dijelom iskorišten. Međutim, u budućnosti se očekuje realizacija više projekata proizvodnje električne energije iz obnovljivih izvora energije (energija vjetra, solarna energija, biomasa i dr.) te korištenje plina kao izvora električne i toplinske energije (kogeneracijska postrojenja).
- **Najznačajnija proizvodnja energije unutar županije događa se na pet hidroelektrana na Cetini (HE Peruća, HE Orlovac, HE Đale, HE Zakućac i HE Kraljevica).** Ukupno instalirane snage 5 HE na području naše županije iznose **884,4 MW (s prosječnom godišnjom proizvodnjom od 2.280 GWh)** i riječ je o najvećim hidroenergetskim objektima u RH, s oko 42% ukupne instalirane snage hidroelektrana u RH, odnosno **43% ukupne proizvodnje hidroelektrana u RH.**

Tablica 2: Postojeće hidroelektrane u SDŽ

Postojeće hidroelektrane	Snaga (MW)
Peruća	61.4
Orlovac	237,0
Đale	40,8
Zakućac	486,0
Kraljevac	59.2

Izvor: Izmjene i dopune Prostornog plana SDŽ, 2013.g., tablica 1.8.

Od 1993. godine godišnja potrošnja električne energije ima trend rasta, tako da je u 2008. godini dosegla potrošnju od 2.065 GWh što je za 1,36 puta više od ostvarene potrošnje u 1997. godini (a u odnosu na 1993. godinu približno 2 puta više). S obzirom na gospodarsku krizu u zadnje dvije godine bilježi se trend smanjenja koji je isključivo posljedica smanjene gospodarske aktivnosti. Broj potrošača u kućanstvu bilježi stalni rast tako da ih je u 2009. godini dosegao broj od 247.101, dok je u 1990. godini njihov broj iznosio 186.000¹⁴.

¹⁴ Odsjek za industriju, energetiku, promet i veze, SDŽ, 2010.

Tablica 3: Potrošnja električne energije u SDŽ

Potrošnja električne energije	GWh		%
	2010.	2011.	2011./2010.
Isporučeno distribuciji	16287	16213	-0,5
Izravni kupci	852	750	-12,0
Gubici u prijenosnoj mreži	598	514	-14,0
Crpni rad i vlastita potrošnja	210	226	7,6
Ukupna potrošnja	17947	17703	-1,4

Izvor: Odsjek za industriju, energetiku, promet i veze, SDŽ, 2010.

- Međutim, elektroprijenosna mreža, pretežito niskonaponska, nije na zadovoljavajućoj razini, posebice na otocima i dijelu zaobalja.
- Izgradnjom distribucijskog sustava i distribucije plina za gradove Split, Solin, Kaštela i Trogir i dijelove općina Dugopolje, Klis i Seget te grada Sinja s većim naseljima, stvorit će se mogućnosti za korištenje plina kao energenta u gospodarstvu i kućanstvima. Uvođenje plina na područje Županije predviđena je fazno:
 - **prva faza:** temeljena na realizaciji magistralnog plinovoda Bosiljevo – Split i pripadajućim MRS Dugopolje i MRS Trogir
 - **druga faza:** temeljena na realizaciji magistralnog plinovoda Split – Ploče
 - **treća faza:** izgradnja distribucijske mreže u većim naseljima otoka Brača, Hvara i Visa (izrađena potrebna dokumentacija).

Radovi na prvoj fazi planiraju se od proljeća 2013. godine. Ukupna vrijednost projekta je između 375 milijuna kn, a obuhvaća 626 km cjevovodne mreže, dok je predviđeni kapacitet distribucijskog sustava 101,7 milijuna m³ godišnje. Za ovaj plinifikacijski sustav postoji oko 81.000 potencijalnih potrošača od čega su 35% kućanstva.

- Broj potencijalnih lokacija za izgradnju vjetroelektrana iznosi 37¹⁵.
- Splitsko dalmatinska županija svojim potencijalom obnovljivih izvora energije, u kojem prednjači sunčeva energija, u stanju je osigurati nesmetani gospodarski razvoj uz znatno smanjenje emisija CO₂. Od sunčeve energije se najviše očekuje u budućnosti, s obzirom da ima najveći potencijal neograničene mogućnosti primjene, a idealan model njezinog korištenja u SD županiji jest nisko temperaturna primjena sunčeve energije u kombinaciji s električnom energijom.¹⁶

3.3. Vodoopskrbni i kanalizacijski sustav

3.3.1. Vodoopskrbni sustavi

- Izgrađena vodoopskrbna mreža na području Splitsko-dalmatinske županije sastoji se od:
 - tri regionalna sustava: Split-Solin-Kaštela-Trogir, Omiš-Brač-Hvar-Šolta-Vis, regionalni sustav Makarskog primorja
 - dva grupna vodovoda: grupni vodovod Sinjske krajine i grupni vodovod Imotske krajine

¹⁵ Prema Izmjenama i dopunama Prostornog plana SDŽ 2013., članak 47. to su: Bili Brig-Vaganj, Boraja, Bradarića kosa, Brdo umovi, Čemernica, Debelo Brdo-Vrdovo, Dugobabe, Glunča, Kamenjak, Katuni, Kočinje brdo, Kostanje (Kom-Orjak-Greda), Lečevica, Lukovac, Marasovo brdo, Mosec, Movran, Njivice (Jelinak), Ogorje, Opor, Orlovac, Osoje, Plane, Pometeno Brdo-Projini doci, Proložac, Ričipolje, Ruda-Otok, Runjevac, Sitno Gornje, Svilaja, Trnošćak, Visoka-Zelovo, Vilinjak, Voštane, Vrgorac, Vučipolje-Hrvace, Zelovo.

¹⁶ HGK, Županijska komora Split, 2008., Potencijal obnovljivih izvora energije u SDŽ, str. 11.-12.

- četiri vodoopskrbna sustava: grada Vrgorca, grada Vrlike, općine Marina i vodoopskrbni sustav otoka Visa
- te četiri manja vodovoda (Žrnovnica, Sitno Donje, Studenci i Podašpilje)¹⁷
- Ujedno treba spomenuti i sustave koji se ne nalaze u Splitsko-dalmatinskoj županiji, ali iz kojih se opskrbljuju određena područja SDŽ i to:
 - regionalni sustav Šibenik koji dovodi vodu u podsustav Prgomet – Primorski Dolac
 - vodoopskrbni sustav Ploče koji dovodi vodu u podsustav Gradac
 - vodoopskrbni sustav Čikola koji dovodi vodu u podsustav Čikola¹⁸
- Vodoopskrbnim sustavima na području SDŽ upravljaju sljedeća komunalna poduzeća: Vodovod i kanalizacija Split, Vodovod Imotske krajine, Komunalno Vrgorac, Vodovod i čistoća Sinj, Vodovod Makarskog primorja, Vrlički vodovod, Vodovodi: Omiš, Brač i Hvar i Vodovod Komiža otok Vis.¹⁹
- Kopneni prostor Županije podijeljen je na 12 slivnih područja, dok otočni prostor predstavlja posebno slivno područja (srednji sliv rijeke Cetine, donji sliv rijeke Cetine, sliv područja izvora Jadro i Žrnovnica, sliv izvora Čikole, sliv izvora Pantan, sliv Primošten-Marina, sliv Vrulje-Dubci, regionalni sliv izvora na desnoj obali donje Neretve, sliv izvora Imotskog polja, sliv Banje i Butine, sliv vrulje Drašnica, Priobalni sliv i Veliki otoci).
- Gradovi Split, Solin, Kaštela i Trogir opskrbljuju se vodom iz izvora rijeke **Jadro**; Sinj i Trilj iz izvora **Kosinac i Ruda**; Imotski iz izvora **Opačac**; Vrlika iz izvora **Cetine** – te vodozahvatima **na rijeci Cetini (kraj Gata i Zadvarja)** iz kojih se već vodom opskrbljuje Makarsko primorje, Omiš i srednjodalmatinski otoci. Najveći problem predstavlja činjenica da se četiri najveća grada opskrbljuju s jednog izvora (rijeka Jadro).
- Ukupna najmanja izdašnost izvorskih, površinskih i podzemnih voda na području SDŽ je 10234l/s, a stupanj vodoopskrbljenosti 80%. Pod vodoopskrbljenošću stanovnika podrazumijevaju se oni stanovnici do kojih je voda došla vodovodom.²⁰
- Količina zahvaćene vode na razini Županije je 73,3mil.m³, a isporučene je 35,8mil.m³, što znači da gubitak vode u transportu iznosi 37,5 mil.m³, odnosno 51%.²¹ Po kriterijima Europske Unije gubici u transportu vode koji su veći od 15-18%, smatraju se neprihvatljivim pa posebnu pozornost treba usmjeriti na otklanjanje svih uzroka koji dovode do gubitaka u postojećim sustavima vodoopskrbe na području SDŽ.
- Najveći gubitak vode ima Vodovod Imotske krajine d.o.o. (78,7%).²²

3.3.2. Kanalizacijski sustavi

- Mjere zaštite voda provode se s ciljem očuvanja okoliša, osiguranja zdravlja ljudi te korištenje voda za piće i rekreaciju, kao i osiguranja opstanka razvoja biljnog i životinjskog svijeta.
- U SDŽ u funkciji su 33 javna sustava organiziranog prikupljanja otpadnih voda na koje je priključeno 48% postojećih ES²³ u županiji, 14 uređaja za pročišćavanje od čega deset s mehaničkim predtretmanom (Split-Solin: dva uređaja Stupe i Katalinića brig, Sutivan, Sumartin, Povelja, Sućuraj, Vis-dva uređaja: Luka i Kut, Makarska, Omiš-Duča i Sinj), jedan uređaj prvog stupnja u Zagvozdu i dva uređaja drugog stupnja pročišćavanja u Imotskom i Trilju. Ukupno je na uređaje spojeno 37% ES Županije.

¹⁷ Izmjene i dopune Prostornog plana SDŽ 2013., članak 47. i članak 49.

¹⁸ Izmjene i dopune Prostornog plana SDŽ 2013., članak 47. i članak 49.

¹⁹ Izvješće o monitoringu vode iz vodovodne mreže na području SDŽ u 2013. godini; Nastavni zavod za javno zdravstvo SDŽ

²⁰ Izvješće o monitoringu vode iz vodovodne mreže na području SDŽ u 2013. godini; Nastavni zavod za javno zdravstvo SDŽ

²¹ Glasilo instituta za javne financije br.37., srpanj 2008.-izračun autora na temelju podataka JP Hrvatske vode, 2008.

²² Glasilo Instituta za javne financije br. 64, veljača 2014.

²³ Kratica za Ekivalent stanovnika

- U tijeku je **realizacija Integralnog projekta zaštite Kaštelanskog zaljeva** (Eko projekt) koji obuhvaća izgradnju i rekonstrukciju kanalizacijskih sustava gradova Splita, Solina, Kaštela, Trogira, općina Seget, Okrug, Dugopolje i Klis te dio otoka Čiovo. Ujedno ovaj Projekt obuhvaća rekonstrukciju i dogradnju pripadajućih vodoopskrbnih sustava. Do sada je izgrađen i pušten u rad Kanalizacijski sustav Split-Solin i Vodoopskrbni sustav Split-Solin-Kaštela-Trogir, dok je izgradnja kanalizacijskog sustava Kaštela-Trogir u tijeku.
- Sustavi odvodnje u naseljima od Podstrane do Gradaca uglavnom su izgrađeni. Postotak priključenja potrošača u pojedinim naseljima kreće se od oko 20 do oko 90%.
- Otoci Brač i Vis imaju većim dijelom izgrađene sustave u priobalnim naseljima, što nije slučaj za otok Hvar (osim Grada Hvara) i Šoltu.
- U zaobalju, sustavima odvodnje pokrivena su naselja gradova Vrljike, Sinja, Trilja i Imotskog.
- Izgrađenost sustava odvodnje još uvijek nije na zadovoljavajućoj razini. Međutim, u nekoliko zadnjih godina ulaganjima u komunalnu infrastrukturu, u prvom redu kolektorsku mrežu, podmorske ispuste i pročišćivače, stanje se značajno poboljšalo što je utjecalo i na kvalitetu okoliša.
- U sadašnjem razdoblju glavna nastojanja usmjerena su na izgradnju sustava odvodnje i pročišćivača u većim naseljima, a u narednom razdoblju značajnije napore trebat će usmjeriti prema rješavanju većeg broja manjih decentraliziranih onečišćivača.

3.4. Otpad

- Republika Hrvatska donijela je niz zakona i podzakonskih akata koji reguliraju pitanje gospodarenja otpadom. Sukladno zakonskoj regulativi, svaka jedinica lokalne samouprave ili više njih zajedno na području Županije obvezni su riješiti problematiku zbrinjavanja vlastitog otpada, a što je i u obvezi svakog poslovnog subjekta koji ga proizvodi.
- Splitsko-dalmatinska županija je izrazito turistička regija, što znači da boravkom relativno velikog broja turista dolazi i do povećanja količine komunalnog otpada.
- Prema Izvješću o obavljenoj reviziji Plana gospodarenja otpadom u Splitsko-dalmatinskoj županiji za razdoblje 2007.-2015. godine (listopad 2014.) za 2013. godinu skupljanjem komunalnog otpada obuhvaćeno je 100%, odnosno 98% stanovništva bez općine Podstrana (nema podataka). Poslove skupljanja otpada na području SDŽ obavlja 18 komunalnih društava (u vlasništvu ili suvlasništvu jedinica lokalne samouprave), četiri vlastita pogona, jedno komunalno društvo u vlasništvu jedinice lokalne samouprave iz Dubrovačko-neretvanske županije te pet trgovačkih društava u privatnom vlasništvu (koncesionari).
- Tijekom 2011., 2012. i 2013. godine na službena odlagališta SDŽ odložene su sljedeće količine otpada:

Tablica 4: Podaci o odloženim količinama komunalnog otpada na odlagališta SDŽ u 2011., 2012. i 2013.

Redni broj	Odlagalište (naziv i mjesto odlaganja) te trgovačko društvo koje upravlja odlagalištem	Jedinica lokalne samouprave koja odlaže komunalni otpad na odlagalište	Količina odloženog komunalnog otpada (u t)		
			2011.	2012.	2013.
1	2	3	4	5	6
		Gradovi Split, Solin, Kaštela i Omiš te općine Baška Voda,			

1.	Karepovac, Split, Čistoća d.o.o., Split	Brela, Dugopolje, Dugi Rat, Lećevecica, Klis, Muć, Marina, Okrug, Podgora, Podstrana, Primorski Dolac, Prgomet, Seget, Šestanovac, Tučepi i Zadvarje	128 866	120 067	122 857
2.	Kozjačić, Imotski, Topana d.o.o., Imotski	Grad Imotski i, općine Cista Provo, Lovreć, Lokvičići, Podbablje, Proložac, Runovići, Zagvozd i Zmijavci	11 250	10 350	9 450
3.	Brdo-Košer, Pučišća, Michelli- Tomić d.o.o., Pražnice	Općine Bol, Milna, Nerežišće, Postira, Pučišća, Selca i Sutivan	6 714	4 902	6 492
4.	Mojanka, Kukuzovac, Sinj, Vodovod i čistoća Sinj, d.o.o.	Gradovi Sinj i Trilj te općine Dicmo, Hrvace i Otok	31 464	30 242	26 340
5.	Vučje Brdo, Plano, Trogir Holding d.o.o., Trogir	Grad Trogir	17 750	18 471	16 915
6.	Kupinovica, Supetar, Komunalno društvo Grad d.o.o, Supetar	Grad Supetar	10 608	10 398	12 061
7.	Stanišće, Hvar, Komunalno Hvar d.o.o., Hvar	Grad Hvar	5 229	4 493	4 669
8.	Wellington, Vis, Gradina d.o.o., Vis	Grad Vis	4 078	4 215	3 979
9.	Šćeće, Komiža Nautički centar Komiža, Komiža	Grad Komiža	1 389	1 334	1 439
10.	Mala Prapatna, Jelsa, Komunalna Jelsa d.o.o., Jelsa	Općina Jelsa	3 364	3 253	2 963
11.	Ajdanovac, Vrgorac, Komunalno d.o.o., Vrgorac	Grad Vrgorac	2 930	2 968	2 918
12.	Dolci, Starigrad, Komunalno društvo Grad d.o.o, Stari Grad	Grad Stari Grad	2 250	1 731	1 622
13.	Borovik, Šolta, Komunalno Basilija d.o.o., Grohota	Općina Šolta	1 277	1 275	1 278

14.	Poljanak, Otišić, Vrlika, Usluga d.o.o., Vrlika	Grad Vrlika	290	261	264
15.	Prapatna, Sućuraj, vlastiti pogon Općine Sućuraj	Općina Sućuraj	222	216	293
UKUPNO:			225 681	214 176	213 540

Izvor: Izvješće o provedbi Plana gospodarenja otpadom u Splitsko-dalmatinskoj županiji za razdoblje 2007.-2015. godine

- Iz tablice je vidljivo da se postupno smanjuje količina komunalnog otpada koji se odlaže na odlagališta na području SDŽ. Količina odloženog komunalnog otpada (koji obuhvaća miješani komunalni otpad) za 2013.g. je 213 540 t, što je za 1,3% manje u odnosu na 2012., odnosno, za 5,4% u odnosu na 2011.
- Gospodarenje otpadom u gradovima i općinama na području Županije u zadnjih nekoliko desetljeća nije bilo sustavno rješavano i uglavnom se svodilo na odlaganje komunalnog i svakog drugog otpada na odlagališta koja nisu imala zakonski propisanu dokumentaciju i nisu udovoljavala minimalnim tehničkim uvjetima. Isto tako, na području SDŽ postoji više divljih odlagališta otpada, a nastali su nekontroliranim odlaganjem miješanog, građevinskog i glomaznog otpada od strane građana, obrtnika i trgovačkih društava. Veći dio divljih odlagališta je saniran ili je u fazi sanacije. I nakon sanacije kod znatnog broja saniranih divljih odlagališta ponovno se pojavljuje onečišćenje zbog čega je potrebno uspostaviti učinkovit nadzor i sanirati preostala nesanirana divlja odlagališta. S obzirom na takvu praksu odlaganja otpada, lokalno stanovništvo s razlogom je formiralo izrazito negativni stav i veliko nepovjerenje glede odlagališta otpada.
- Također, nedostaje i svijest stanovništva, gospodarstva, javnog i civilnog sektora u smjeru modela održivog gospodarenja otpadom.
- Sustav odvojenog prikupljanja otpada je uspostavljen u dijelu koji se odnosi na postavljanje zelenih otoka te odvojeno prikupljanje krupnog otpada. U SDŽ ukupno je postavljeno 12 036 spremnika (zelenih, žutih, plavih i željeznih od 1 100 i više l). Još je postavljeno 4 635 manjih spremnika (od 80 do 240 l). U razdoblju od 2008. do 2013.g., 21 jedinica lokalne samouprave (gradovi Hvar, Kaštela, Komiža, Makarska, Sinj, Split, Solin, Supetar, Vrgorac i općine Bol, Baška Voda, Brela, Hrvace, Marina, Podgora, Podstrana, Postira, Pučišća, Seget, Selca i Šolta) je djelomično uspostavila odvojeno skupljanje papira, plastike, stakla, tekstila, višeslojne tetrapak ambalaže, elektronskog otpada i metalnog otpada postavljanjem zelenih otoka. Broj zelenih otoka i rokovi uspostave nisu realizirani prema planovima gospodarenja otpadom jedinica lokalne samouprave, niti su dostupni svim korisnicima.²⁴
- Prostornim planom Splitsko-dalmatinske županije utvrđena je lokacija za izgradnju centra odnosno građevina i postrojenja za gospodarenje otpadom. Lokacija za izgradnju i uspostavu centra za gospodarenje otpadom predviđena je na području naselja Kladnice u Općini Lećevica pod nazivom Centar gospodarenja otpadom Lećevica.
- **Izgradnja Centra za gospodarenje otpadom predstavlja jednu od najvažnijih infrastrukturnih građevina u Splitsko-dalmatinskoj županiji u narednom razdoblju. Kontrolirano gospodarenje otpadom karakteriziraju mjere koje se koriste u postupcima smanjenja nastanka otpada, načina iskorištavanja otpada i sigurnog odlaganja neiskoristivog otpada, kao i poduzimanje mjera zaštite od njegovog eventualnog štetnog djelovanja.**
- Isto tako, u sklopu budućeg Centra provodit će se razvrstavanje i obrada otpada, sve u cilju izdvajanja iskoristivog dijela otpada te odlaganja inertnog otpada. Početkom rada Centra stvorit će se uvjeti za postupno saniranje i zatvaranje postojećih odlagališta otpada na području Splitsko-dalmatinske županije.

²⁴ Izvješće o obavljenoj reviziji Gospodarenje otpadom na području SDŽ, Split, listopad 2014.

- **Konačni cilj ovog projekta je uspostava cjelovitog sustava gospodarenja otpadom u Županiji.**
- Skupština Splitsko-dalmatinske županije dana 31. ožujka 2005. godine donijela je Odluku o osnivanju tvrtke Regionalni centar čistog okoliša d.o.o. za gospodarenje otpadom s osnovnim zadatkom izgradnje Centra u Lećevici.
- Sukladno Izmijenjenoj okvirnoj direktivi o otpadu (Direktiva 2008/98/EC) koja kao prioritete u gospodarenju otpadom nalaže smanjivanje stvaranja otpada, ponovno korištenje, recikliranje, energetska uporabu materijala koji se ne mogu reciklirati te tek u konačnici odlaganje, mora se utvrditi da u Županiji postoje i drugi elementi lošeg stanja upravljanja otpadom, a koji se ne tiču infrastrukture. Naime, pojedini gradovi i općine nisu osigurali sustave odvojenog prikupljanja otpadom, nije uspostavljen sustav odvojenog prikupljanja biootpada, nisu izgrađene kompostane, kao ni reciklažna dvorišta. Važno je istaknuti kako, iako su planirane Planom gospodarenja otpadom SDŽ nisu izgrađene kompostane na otocima.²⁵

3.5. Razvojni problemi i potrebe

RAZVOJNI PROBLEMI	RAZVOJNE POTREBE
Prometna, energetska i komunalna infrastruktura:	
<p>Prometna infrastruktura</p> <p>a) Cestovna infrastruktura</p> <ul style="list-style-type: none"> - Slaba kvaliteta dijela prometnica na otocima i zaobalju; - Nedostatnost cestovne infrastrukture u prigradskim i gradskim prometnim vezama; - Postojeći autobusni kolodvori u Splitu, Solinu, Kaštelima i Trogiru ne udovoljavaju potrebama prihvaća i otpreme putnika u domaćem i međunarodnom cestovnom prometu; - Nedostatna infrastruktura za promet u mirovanju u gradovima. - Nereguliranost biciklističkog prometa diljem županije <p>b) Željeznička infrastruktura</p> <ul style="list-style-type: none"> - Postojeći kolodvor u Splitu je zastario i ne odgovara suvremenim standardima prihvaća i otpreme putnika; - Sadašnje stanje željezničke infrastrukture nije zadovoljavajuće te je prijeko potrebno uskladiti ga s razvojem ostale pružne mreže u RH i u čitavoj Europi; 	<p>a) Cestovna infrastruktura</p> <ul style="list-style-type: none"> - Izgraditi i rekonstruirati dio značajnih pravaca državne i županijske cestovne mreže u svim dijelovima SDŽ (posebice izgradnja i rekonstrukcija brze ceste Trogir-Omiš); - Izgraditi most kopno – Čiovo - Izgraditi tunel Kozjak kako bi se grad Kaštela spojilo s Vučevicom - Poboljšati stanje lokalnih cesta te protupožarnih i poljoprivrednih putova; - Rekonstruirati i modernizirati postojeće autobusne kolodvore - U većim gradovima predvidjeti mogućnost izgradnje više javnih garaža po modelu javno-privatnog partnerstva. <p>b) Željeznička infrastruktura</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ulagati u željezničku prometnu infrastrukturu, pokretati idejne projekte za uočene razvojne probleme;

²⁵ Kompostiranje je ekološki najprihvatljivije postupanje s biootpadom, koje oponaša prirodni ciklus, stvara vrijedan humus te smanjuje onečišćenje i emisije stakleničkih plinova. Organizacija odvojenog prikupljanja biootpada i njegovo kompostiranje na otocima predstavlja znatno manji trošak od njegova prijevoza na kopno i transportiranja u eventualni Centar, te pridonosi stvaranju humusa nužnog za otočku poljoprivredu. Uz to se stvaraju nova radna mjesta što može doprinijeti zadržavanju otočkog stanovništva.

<p>c) Pomorska infrastruktura</p> <ul style="list-style-type: none"> - Nedostatak privezišta za mega jahte kao i veza za prihvat cruisera; - Nedostatak organiziranih sidrišta za nautičare s plutačama za sidrenje; - Neiskorištenost luka gospodarske namjene kao i zastarjelost opreme (Sjeverna luka Split); - Trajektne luke su nedostatnog kapaciteta za glavne prometne pravce te dolazi do velikih gužvi, naročito u sezoni; - Nedostatan broj luka nautičkog turizma, odnosno nedostatan kapacitet postojećih LNT; <p>d) Zračna infrastruktura</p> <ul style="list-style-type: none"> - Problem nedostatka popratnih usluga (stajanka, skladišta, cargo servis i sl.); - Iskorištenost zračnih luka (Split i Brač) trpi sezonske oscilacije; <p>e) Telekomunikacijska infrastruktura</p> <ul style="list-style-type: none"> - Nedostatna infrastruktura za pristup internetu na otocima i u pojedinim dijelovima Zagore 	<ul style="list-style-type: none"> - Ulagati u modernizaciju glavnog prometnog pravca Split-Knin, prvenstveno zbog sigurnosti prijevoza te osiguranja sigurnih pružnih prijelaza - Izraditi studiju o mogućnostima izgradnje prometnog pravca Split-Sinj-Livno, nastavno na projekt izgradnje Jadransko-Jonske željezničke pruge; - Ispitati mogućnosti izgradnje novog željezničkog pravca prema BiH (Split-Aržano-Tomislavgrad-Zenica) - Izgraditi novi suvremeni željeznički terminal (kolodvor), koji bi na jednom mjestu integrirao željeznički i autobusni promet (lokacija Kopilica); - Poboljšati uvjete za prihvat i otpremu putnika na ostalim željezničkim postajama u Županiji. <p>c) Pomorska infrastruktura</p> <ul style="list-style-type: none"> - Poticati modernizaciju lučke infrastrukture (operativne obale, lučke cestovne i željezničke instalacije, vodovodna, kanalizacijska, energetska i telefonska mreža, te objekti sigurnosti plovidbe u luci i sl.) i suprastrukture (skladišta, silosi, rezervoari, dizalice i dr.) te intermodalni promet u Sjevernoj luci Split; - Izgraditi ili rekonstrukcijom povećati kapacitet trajektne luke na glavnim prometnim pravcima; - Poboljšanjem infrastrukture omogućiti nesmetaniji pristup trajektnoj luci, naročito u turističkoj sezoni - Povećati kapacitete luka nautičkog turizma (LNT); - Izraditi integralnu studiju prihvata plovila nautičkog turizma u LNT, privezištima i privremenim (ljetnim) privezištima i sidrištima. <p>d) Zračna infrastruktura</p> <ul style="list-style-type: none"> - Nastaviti sa proširenjem kapaciteta stajanke, kao i započeti proširenje putničkog terminala; - Istražiti mogućnosti gradnje nove zračne luke <p>e) Telekomunikacijska infrastruktura</p> <ul style="list-style-type: none"> - Provedba Broadband programa na području županije, odnosno, planiranje i razvoj otvorene širokopolasne komunikacijske mreže
<p>Energetska infrastruktura</p>	<p>Energetska infrastruktura</p>

<ul style="list-style-type: none"> - Elektroprijenosna mreža, u dijelu niskonaponske mreže, je nezadovoljavajuća, posebice na otocima i dijelu zaobalja; - Nedovoljna spremnost sustava za prihvatanje proizvodnje električne energije iz obnovljivih izvora; - Struktura izvora energije zasnovana je na eksploataciji hidropotencijala, koji je uglavnom iskorišten, dok su ostale mogućnosti proizvodnje energije neiskorišteni (energija vjetra i sunca ponajprije, te biomase) 	<ul style="list-style-type: none"> - Započeti korištenje potencijala u energiji vjetra i solarnoj energiji; - Stvoriti uvjete za prihvatanje proizvodnje električne energije iz obnovljivih izvora; - Poticati korištenje obnovljivih izvora energije u kućanstvima; - Omogućiti sve preduvjete za uvođenje plina kao energenta u kućanstva i gospodarstva; - Poticati pripremu i provedbu projekata iz područja energetske učinkovitosti
<p>Vodoopskrbni i kanalizacijski sustav</p> <ul style="list-style-type: none"> - Vodoopskrbni sustav je u dijelovima star i zbog toga dolazi do velikih gubitaka vode; - Budući razvitak turizma i poljoprivrede na otocima ne može se osloniti na postojeće izvore vode; - Dinamika priključivanja kućanstava na sustave odvodnje je slaba; - Nepostojanje alternativnih pravaca vodoopskrbe (snažna ovisnost četiri najveća grada o jednom izvoru – rijeci Jadro); - Postojeći sustav odvodnje, s direktnim ili ispuštima nepročišćenih otpadnih voda, osnovni je izvor onečišćenja mora i vodotoka 	<p>Vodoopskrbni i kanalizacijski sustav</p> <ul style="list-style-type: none"> - Uvesti sustav nadziranja te izvršiti rekonstrukciju postojećih vodoopskrbnih sustava, a sve u cilju smanjenja velikih gubitaka vode; - Boljim povezivanjem sa susjednim županijama i BiH dugoročno bi se mogao riješiti problem vodoopskrbe svih dijelova županije; - Uvoditi uređaje za pročišćavanje, posebno u većim središtima; - Dovršiti provedbu Integralnog projekta zaštite Kaštelanskog zaljeva (Eko projekt) kojim se rješava problem vodoopskrbne i kanalizacijske infrastrukture gradova Splita, Solina, Kaštela i Trogira, te općina Seget, Okrug, Klis i Dugopolje;
<p>Otpad</p> <ul style="list-style-type: none"> - Sva postojeća "službena" odlagališta otpada ne zadovoljavaju osnovne ekološke i sigurnosne kriterije; - Veliki broj divljih odlagališta otpada prijetnja su okolišu i ljudskom zdravlju; - Dio proizvedenog otpada se ne zbrinjava na propisani način; - Odvajanje pojedinih vrsta otpada čija se vrijedna svojstva mogu iskoristiti nije na zadovoljavajućoj razini. 	<p>Otpad</p> <ul style="list-style-type: none"> - Sanirati nelegalna odlagališta otpada, kao i službena odlagališta koja ne zadovoljavaju ekološke i sigurnosne kriterije; - Izgraditi Centar za gospodarenje otpadom u Lećevici, s popratnim objektima, gdje bi se zbrinjavao otpad iz cijele Županije; - Potaknuti JLS, koje to još nisu napravile, na izgradnju reciklažnih dvorišta i „zelenih otoka“; - Poticati na odvajanje pojedinih vrsta otpada čija se vrijedna svojstva mogu iskoristiti.

4. STANJE PRIRODNIH RESURSA I SUSTAV ZAŠTITE OKOLIŠA I PRIRODE

4.1. Vode

- **Cetina sa svojim pritocima jest najduži i vodom najbogatiji površinski tok s najvećim slijevom (oko 1.200km² u RH te dodatnih 2.440km² u susjednoj BiH).** Drugi najznačajniji površinski vodotoci su Jadro – s čijeg se izvora vodom opskrbljuje splitsko područje; Žrnovnica; te ponornice Vrljika i Matica (Tihaljina) u Imotskom odnosno Vrgoračkom polju. Iako relativno malobrojni i kratki, krški vodotoci bogati su vodom koju primaju s velikog slivnog područja koje daleko premašuje granice njihovog ortografskog sliva. Međutim, zbog sezonske varijabilnosti oborina i relativno niskog akumulacijskog/retencijskog kapaciteta krškog vodonosnika, unatoč relativno visokoj godišnjoj količini oborina (od 1.000mm/god. u priobalju te do 1.600mm/god. u zaobalju), vodostaj je često nizak, s minimumom u ljetnim mjesecima.²⁶
- U SD županiji trenutno, zahvaljujući sustavu akumulacija na Cetini, postoje dovoljne strateške rezerve vode za obradu u vodu za piće. Međutim, s obzirom na osjetne klimatske promjene te planirani intenzivni razvoj u području osjetljivih krških vodonosnika, **racionalno korištenje vode kao osjetljivog resursa i zaštita od onečišćenja**, usprkos bogatim izvorima voda, predstavlja jedan od prioriteta sektora zaštite okoliša i održivog razvoja na području županije.²⁷
- Od voda stajaćica površinom je najveće **Peručko jezero – umjetna akumulacija na Cetini koja je ujedno najveća u RH.** Od drugih umjetnih akumulacija mogu se izdvojiti Zeleno jezero na Ričici kod Imotskog, te akumulacije Đale i Prančevići na Cetini, od kojih je posljednja posebno značajna i kao strateška rezerva vode za vodoopskrbu područja SDŽ. Prirodne stajačice su površinom znatno manje i uključuju Crveno i Modro jezero kod Imotskog, Lokvičićka jezera, Prološko blato i veliki broj manjih tzv. lokvi na otocima.²⁸
- **Izrazite sezonske oscilacije u protoku vode kao posljedicu imaju i činjenicu da je osnovni negativni utjecaj vodoopskrbe na okoliš – oduzimanje vode iz njenog prirodnog toka i ugrožavanje prirodnih staništa koja ovise o njoj – relativno izražen na području SDŽ (npr. Jadro, Žrnovnica, donji tok Cetine).** Posljedično, treba nastojati minimalizirati utjecaj što racionalnijim zahvaćanjem odnosno korištenjem jednom zahvaćene vode, što trenutno nije slučaj, u prvom redu radi **relativno zapuštene vodoopskrbne mreže s velikim gubitcima prilikom prijenosa** („curenje sustava“), ali i zbog neracionalnih načina korištenja vode (npr. pranje ulica vodom za piće, nekorištenje pročišćene vode kao tehnološke vode ili vode za navodnjavanje u poljoprivredi, i dr.). Strateški je cilj vodnoga gospodarstva postupno **smanjivanje gubitaka na prihvatljivu razinu od 15 -20 %** (Plan upravljanja vodnim područjima, NN 82/13).
- Rezultati mjerenja ukazuju na dvije osnovne činjenice o stanju praćenih površinskih voda (Cetina, Vrljika i Matica): 1) značajno narušavanje kakvoće prema mikrobiološkim pokazateljima upućuje na još uvijek **prekomjerno opterećenje vodotoka komunalnim otpadnim vodama naselja u njihovim slivovima**; 2) zbog poduzetih mjera u području podizanja kvalitete zbrinjavanja otpadnih voda (prije svega gradnje kolektorskih mreža i pročišćivača) **smanjuje se broj ugroženih vodnih područja.**

²⁶Izvješće o stanju okoliša u Splitsko-dalmatinskoj županiji za razdoblje 2008. -2011. godine, Upravni odjel za graditeljstvo, komunalne poslove, infrastrukturu i zaštitu okoliša, 2008.

²⁷ Izvješće o stanju okoliša za 2009. godinu za SDŽ, Zagreb, 2010.

²⁸ Izvješće o stanju okoliša u Splitsko-dalmatinskoj županiji za razdoblje 2008. -2011. godine, Upravni odjel za graditeljstvo, komunalne poslove, infrastrukturu i zaštitu okoliša, 2008.

- Također, praćenje mjerenja teških metala u riječnim sedimentima (Cetina i Jadro) pokazuju da u recentnom razdoblju nema značajnijeg povećanja onečišćenja. Teški metali su česti onečišćivači površinskih voda, a opasni su za žive organizme zbog njihove otpornosti, visoke toksičnosti i sklonosti da se akumuliraju u ekosustavu. **Najčešći izvori onečišćenja okoliša teškim metalima su industrija, promet, komunalni otpad i kemijska sredstva za zaštitu bilja.**
- **Povoljna okolnost je da naslijeđene „prljave“ industrije postupno nestaju**, te da razvoj nove „gospodarske infrastrukture“ – u kojemu jedan od ključnih elemenata čine trenutno razvijane gospodarske zone, koje se u najvećem broju nalaze upravo u osjetljivom kraškom zaleđu – barem proceduralno (kroz obavezu izrade Studije utjecaja na okoliš i dr.) prepoznaje i uvažava okoliš.
- Prema podacima iz Programa zaštite okoliša SDŽ **najveći onečišćivači voda na području SDŽ su nepročišćene otpadne vode naselja**, u prvom redu od naselja u zaobalnom dijelu županije. Naime, trenutno stanje sa infrastrukturnom opremljenošću je kako slijedi: kolektorska mreža još uvijek pokriva uglavnom samo središnje dijelove glavnih naselja, a i otpadne vode sakupljene kolektorskom mrežom, uz nekolicinu trenutno postojećih iznimki (npr. Sinj, Trilj), ispuštaju se bez pročišćavanja u recipijent; domaćinstva koja nisu pokrivena kolektorskom mrežom ne koriste danas postojeće okolišno neškodljive načine zbrinjavanja otpadnih voda (npr. posve razvijena i dostupna tehnologija tzv. „kompostnih WC-a“, i sl.) već problem odvodnje rješavaju „crnim jamama“ koje su najčešće propusne, pa se otpadna voda cijedi u krško podzemlje.
- Pored toga, pritisak na okoliš značajno je rastao prošlih desetljeća, kao posljedica **izostanka uravnoteženog/integralnog pristupa razvoju vodoopskrbno/odvodnog sustava**, odnosno posljedica jednostranog razvoja vodoopskrbe kojim se povećala količina otpadnih voda za koje nije istovremeno osiguran kvalitetan sustav zbrinjavanja (odvodnje, pročišćavanja, okolišno prihvatljivog ispuštanja u krajnji recipijent). **Problem je posebno izražen u ljetnom periodu nižih vodostaja, kad recipijenti imaju znatno smanjenu sposobnost razrjeđenja onečišćujućih otpadnih voda, a i količina otpadnih voda raste zbog turističkih i drugih aktivnosti.** Osim komunalnih-fekalnih voda, onečišćenje dolazi i iz sektora industrije s neadekvatno zbrinutim vodama, koje ispuštaju bilo direktno u okoliš, bilo u sustav javne odvodnje koji također nema adekvatni pročišćivač.
- No, iako je u prošlosti bio primaran razvoj koji aktivnosti na zaštiti voda nisu pratile u odgovarajućoj mjeri, kada se promatra sadašnje stanje mora se naglasiti da se zadnjih desetak godina ulažu velika sredstva u zaštitu voda, da su mnoge mjere provedene ili su u tijeku radnje za provedbu tih mjera i da se to vidi na postojećem stanju koje nije pogoršano, a u velikoj je mjeri poboljšano na ugroženim područjima. Tako rezultati monitoringa pokazuju kako prema fizikalno-kemijskim pokazateljima, režimu kisika i hranjivim tvarima, vode na području Županije većinom pripadaju I. ili II. vrsti voda.²⁹
- Pored samog onečišćenja voda, problem je i **nepostojanje definiranog biološkog minimuma za sve rijeke**, kao i **nepostojanje jedinstvenog katastra izvora na području županije.**
- Zbog krškog vodonosnika³⁰, **50% površine SDŽ je u nekoj zoni vodozaštite** što određuje mogućnosti županijskog razvoja, i potrebno je prepoznati i uvažiti u svim županijskim razvojnim planovima.
- U kontekstu očuvanja voda bitno je istaknuti **biološko bogatstvo voda Dalmacije** (pa tako i SDŽ) koje se ogleda u velikom broju endemičkih vrsta poput mekousne pastrve, gobice, gaovice koje su ujedno i najstarije europske ribe. Čovječja ribica kao simbol dinarskog krša, potom špiljska fauna s velikim brojem endemičnih i reliktnih vrsta ovise o čistoći i očuvanju vodnih resursa. Ušća rijeka i izvori slatke vode u moru čine posebne ekosustave gdje se hrane, obitavaju ili pak mrijeste mnoge zaštićene ali i komercijalne morske vrste (više u poglavlju 4.5).

²⁹ Izvješće o stanju okoliša u Splitsko-dalmatinskoj županiji za razdoblje 2008. -2011. godine, Upravni odjel za graditeljstvo, komunalne poslove, infrastrukturu i zaštitu okoliša, 2008.

³⁰ Krški vodonosnici su izrazito osjetljivi na vanjska onečišćenja i problematični za zaštitu jer: i) zbog brzine toka imaju značajno manji potencijal samopročišćavanja; ii) zbog razvijene heterogene mreže pukotina dreniraju vrlo veliko slivno područje koje je teško precizno odrediti; iii) drenirana voda na svome putu u podzemlje ne prolazi kroz značajniji proces pročišćavanja na tlu, jer u podzemlje ulazi ili kroz pukotinu, ili kroz tanki pokrov tla iznad vapnenačke podloge. Situacija je posebno loša u slučaju velikih oborina, kada najveća količina voda bujicama koje erodiraju velike količine onečišćenja nakupljenih na površini za vrijeme sušnog razdoblja, površinski teče do najbližeg ponora, kroz koji bez ikakve filtracije završava u podzemlju.

4.2. More

- **SDŽ raspolaže s 9.576,40 km² morske površine koja čini 30,8% morske površine RH** te je upravo more čini najvećom županijom RH.
- Zbog značajne površine, **Jadransko more je ključni prirodni resurs** za razvoj gospodarstva SDŽ, osobito pomorstva, brodogradnje, turizma, ribarstva i marikulture. Za razvoj turizma, ribarstva i marikulture SDŽ pitanje kvalitete, odnosno čistoće mora je od najviše važnosti. Očuvani atraktivan okoliš je komparativna prednost za razvoj turizma u SDŽ.
- Dok samo **0,01% mora SDŽ spada u neko od zaštićenih područja**, 10% površine je pokriveno ekološkom mrežom Natura 2000 (više o tome u poglavlju 4.5).
- **Izražena je litoralizacija obale gdje u priobalju živi preko 2/3 stanovništva županije**, s gustoćom naseljenosti – a vezano uz nju i volumenom i intenzitetom gospodarskih i drugih aktivnosti, te posljedičnim antropogenim pritiskom na prostor i okoliš – okvirno 10 puta većom od one u zaobalju. Izuzetak je otočni prostor, gdje je dominantno obilježje tzv. insularnost, odnosno otočnost, uz što se vezuje ograničeni prostor, prirodni i drugi resursi.
- Zbog litoralizacije izvori zagađenja mora su: **direktno ispuštanje industrijskih i komunalnih otpadnih voda kroz ispuste ili odlaganjem na morsku obalu, indirektno ispuštanje rijekama ili kanalima što uključuje i dotok podzemnim vodama i ispiranje kišom, donos atmosferom te izvorima onečišćenja s mora. Uz to, 80% morskog otpada (postojani, proizvedeni ili prerađeni čvrsti materijal koji je dospio u more) potječe upravo s kopna.**
- Također, more je ugroženo dugogodišnjim stihijskim i ilegalnim nasipanjem obale te gradnjom nelegalnih objekata uz morsku obalu. Morske vrste i staništa su također ugrožena i nereguliranim sidrenjem brodova i otpadom s brodova te otpadnim vodama.
- Prema Ocjeni stanja kakvoće priobalnog mora Hrvatskih voda, **more je duž cijele obale i dalje najviše kvalitete**, s izuzetkom nekoliko zatvorenijih, slabije prostrujenih dijelova akvatorija, opterećenih otpadnim vodama urbanog ili industrijskog porijekla, riječnim donosima, te lučkim prometom, koja su klasificirana kao tzv. kritične točke („Hot spots“). **Jedna od tih vrućih točaka je i područje Vranjičkog i Kaštelanskog zaljeva, gdje se u relativno zatvoreni akvatorij** – koji već i prirodno ima viši trofički status od ostatka akvatorija jer se u njega prirodno ulijevaju znatne količine vode s kopna (rijekom Jadro, iz izvora Pantan i većeg broja vrulja) – ispuštaju nepročišćene komunalne i industrijske otpadne vode iz najveće konurbacije na hrvatskom dijelu Jadranske obale. Provedbom **projekta Eko-Kaštelanski zaljev**, te zatvaranjem pojedinih većih industrijskih postrojenja situacija se već značajno popravila, pa se može očekivati njegova relativno brza ekološka obnova.
- Prema ispitivanju Ministarstva zaštite okoliša i prirode kod kakvoće mora na plažama Jadrana u 2014. g., - godišnje ocjene točaka ispitivanja³¹, u SDŽ more je uzorkovano na 148 točke, od kojih je **95,95% ocijenjeno kao more izvrsne kakvoće** (plava boja u Tablici 5), 1,35% kao more dobre kakvoće (zelena boja) te 0,68% kao more zadovoljavajuće kakvoće (žuta boja). **Po udjelu koji otpada na točke ocijenjene kao more izvrsne kvalitete, SDŽ je uz Zadarsku županiju na vrhu tablice među jadranskim županijama**, dok je 2011. bila na dnu rang liste po tom kriteriju. Uspoređujući s 2012.g., sve su županije osim Zadarske i Splitsko-dalmatinske smanjile udio koji otpada na točke ocijenjene kao more izvrsne kvalitete.

³¹ Na temelju rezultata praćenja kakvoće mora za kupanje određuje se pojedinačna, godišnja i konačna ocjena kakvoće mora. Pojedinačna ocjena određuje se nakon svakog ispitivanja tijekom sezone kupanja (svakih 15 dana) prema graničnim vrijednostima mikrobioloških parametara iz Uredbe. Godišnja ocjena određuje se po završetku sezone kupanja na temelju skupa podataka o kakvoći mora za kupanje za tu sezonu prema graničnim vrijednostima iz Uredbe. Konačna ocjena određuje se po završetku posljednje i tri prethodne sezone kupanja prema graničnim vrijednostima iz Uredbe. Na temelju pojedinačne ocjene more se razvrstava kao izvrsno, dobro i zadovoljavajuće. Na temelju godišnje i konačne ocjene more se razvrstava kao izvrsno, dobro, zadovoljavajuće i nezadovoljavajuće. Razvrstano more za kupanje prikazuje se na kartografskom prikazu i na informativnoj ploči morske plaže obojanim kružnim simbolom: izvrsno- plavo, dobro-zeleno, zadovoljavajuće-žuto i nezadovoljavajuće-crveno.

- Promatrajući pojedinačno ocjenjene uzorke, 94,4% uzoraka ocijenjeno je kao more izvrsne kakvoće, 2,80% kao more dobre kakvoće i 1,26% kao more zadovoljavajuće kakvoće, dok je 1,4% uzoraka ocijenjeno nezadovoljavajućom kakvoćom. Po ovom pokazatelju naša županija zaostaje za ostalim jadranskim županijama, pogotovo uzevši u obzir najviši broj uzoraka ocijenjenih nezadovoljavajućom ocjenom (čak 21 uzorak dok ih je 2011.g. bilo 4).

Tablica 5: Godišnje ocjene točaka ispitivanja uz postotnu razdiobu po ocjenama na plažama hrvatskog Jadrana za 2014. g.

Županija	Broj točaka				
Dubrovačko-neretvanska	110	86,36%	6,36%	5,45%	1,82%
Splitsko-dalmatinska	148	95,95%	1,35%	0,68%	2,03%
Šibensko-kninska	93	92,22%	5,56%	2,22%	0%
Zadarska	86	98,84%	1,16%	0%	0%
Ličko-senjska	40	95,00%	5,00%	0%	0%
Primorsko-goranska	237	86,92%	10,13%	2,95%	0,00%
Istarska	203	94,58%	4,43%	0,49%	0,49%
Ukupno	917	92,37%	5,23%	1,74%	0,65%

Izvor: Ministarstvo zaštite okoliša i prirode

- Analizirajući **Listu kratkotrajnih onečišćenja za 2014.g. razvidno je da su u Splitsko-dalmatinskoj županiji registrirane četiri (4) plaže, i to na području Kaštela i Trogira.** Obzirom da su rezultati ispitivanja kakvoće mora na plažama „Gojača“ u Kaštel Sućurcu, te „Kamp“ i „Torac“ u Kaštelima pokazali uzastopno onečišćenje mora u periodu od 9. do 12. rujna 2014. te je kakvoća mora bila redovito nezadovoljavajuća, 17. rujna 2014. zabranjeno je kupanje na navedenim plažama.
- Prema konačnim ocjenama, u posljednje tri godine gotovo sve županije bilježe rast udjela točaka ocijenjenih sa izvrsnom ocjenom. Za SDŽ je udio ocjene izvrsno 95,1%, dobro 1,4%, zadovoljavajuće 0,7% i nezadovoljavajuće 2,8%.
- **Od izvora onečišćenja s mora, najznačajniji je pomorski promet.** Godišnje 40.000 brodova plovi Jadranom, s približno 130 milijuna tona tereta u talijanskim i 30 milijuna tona tereta u hrvatskim lukama. Tankerski promet naftom u Jadranu iznosi oko 70 milijuna tona na godinu³². Uz pomorski promet se vezuju nelegalna ispuštanja onečišćenih kaljužnih voda, otpada ulja i zauljenih voda, ispiranje tankova, izmjena balastnih voda, mogućnost nesreća s posljedicama koje variraju od ozbiljnih do katastrofalnih. Osim onečišćenja uzrokovanog prometovanjem većih brodova – među koje u posljednje vrijeme treba naročito uključiti brzo **rastući broj kruzera**, nije zanemariv ni utjecaj velikog broja malih brodova za rekreaciju. **Nautički turizam Jadrana čine 100.000 i više jahti i brodica u smislu godišnjeg prometa³³.** Nažalost, **infrastruktura zaštite okoliša koja je nužna radi izbjegavanja negativnih okolišnih utjecaja željenog razvoja *cruising* i nautičkog turizma (lučka infrastruktura i razrađene procedure za zbrinjavanje otpada i otpadnih voda, uređena sidrišta, objekti za prihvatanje zelenog otpada i dr.) iako se razvija, kasni s obzirom na razvoj i rast potražnje za takvom vrstom usluga.** Pod pritiske je potrebno navesti i degradaciju morskih prirodnih staništa sidrenjem nautičara, prvenstveno livada posidonije, prioritetnog staništa na EU razini.
- Na prostoru SDŽ za sada nema eksploatacija nafte i plina. Okvirni plan i program (OPP) istraživanja i eksploatacije ugljikovodika na Jadranu (siječanj, 2015.) razmatra nekoliko istražnih prostora mora SDŽ-a te navodi mjere ublažavanja i/ili preporuke koje su se mogle definirati na ovom strateškom nivou dok će u sljedećim fazama OPP-a planirani zahvati proći proceduru Procjene utjecaja na okoliš i Ocjene prihvatljivosti za ekološku mrežu. Razdoblje istraživanja traje 5+1 godinu, dok eksploatacija traje do 30

³² https://www.pfst.hr/uploads/TUO_predavanje_3.pdf

³³ https://bib.irb.hr/datoteka/450379.Maritime_Transport_and_Possible_Accidents_in_the_Adriatic.pdf

godina (što je izvan okvira ove ŽRS). **OPP je predložio modifikaciju istražnih prostora mora SDŽ zbog interesa za obalni turizam, nautički turizam, za ribarstvo** te očuvanje staništa za ptice, a dijelovi mora će biti podložni istraživanju ugljikovodika u dogovoru s nadležnim tijelima i bitnim dionicima iz područja turizma i ribarstva³⁴.

- Istražna bušenja odnosno eksploatacija ugljikovodika se već provode ili će se vrlo vjerojatno provoditi u susjednim državama (Albanija, Crna Gora i Italija) što predstavlja itekako veliku prijetnju moru SDŽ koje ne poznaje granice kad je u pitanju onečišćenje. Za sanirati jedno „idealno“ onečišćenje, bilo da je riječ o izvanrednoj situaciji na naftnoj platformi ili tankeru, debljine sloja 1 cm, kružnica površine 200 km², promjera 16 km, je potrebno oko 50 km zračne brane. SDŽ raspolaže s 600 m brana oceanskog tipa i 2,5 km brzo raspoloživih brana priobalnog tipa te 1,5 km absorbens brana što je **nedostatno opreme za interveniranje u slučaju iznenadnog onečišćenja mora te spriječavanje širenja onečišćenja**³⁵.
- Potrebno je također prije istražnih bušenja izraditi detaljne modele širenja zvuka jer **buka utječe na zaštićene vrste kitova i morskih kornjača, te pojedine ribe što se može odraziti na sektor ribarstva**.
- **Veliki problem morskog otpada u Hrvatskoj predstavlja onaj u obalnom području (na plažama, morskom dnu i stupcu morske vode) donesen morskim strujama i vjetrom iz susjednih jadranskih zemalja za vrijeme iznimno nepovoljnih meteoroloških i hidroloških prilika, koji na području južnog Jadrana čini gotovo 90% udjela u ukupnoj količini. Nedostaje odgovarajućih znanstvenih spoznaja o količinama i porijeklu morskog otpada u Jadranskom moru.**³⁶Također, jedan od vrlo aktualnih oblika „onečišćenja“ eko-sustava mora je i **povećanje učestalosti stranih alohtonih biljnih i životinjskih vrsta**. Budući da su neke od njih invazivne odnosno u postojećem ekosustavu nemaju fizikalno-kemijskih ili bioloških faktora koji ograničavaju njihovo širenje, prijetnja su domaćim autohtonim organizmima jer se s njima natječu za stanište i hranu, a ponekad i ljudskim aktivnostima koje se odvijaju na moru. Primjer je to riba napuhača koje se sve češće zamjećuju te predstavlja potencijalni rizik za ljudsko zdravlje, jer njena koža i unutarnji organi sadrže toksin tetrodotoksin koji može paralizirati nervni i respiratorni sustav. Ova vrsta predstavlja jednu od najinvazivnijih vrsta u Sredozemnom moru. Osim potencijalne opasnosti po ljudsko zdravlje ova vrsta u istočnom Sredozemlju čini štetu i ribarima u priobalju uništavajući ribarske alate i plijen (gutanje plijena zajedno sa udicom)³⁷.
- Ulov nedoraslih organizama dovodi do smanjenja populacija pojedinih vrsta, a u krajnjem slučaju i do njihovog nestanka. Prema podacima iz Programa zaštite okoliša SDŽ-a, **populacije gospodarski najatraktivnijih morskih vrsta već duže vrijeme pokazuju znakove prelovljenosti**³⁸, a učinkovita rješenja za smanjenje ukupnog pritiska na ekosustav, koja bi dovela do osjetnog oporavka biozaliha, još nisu usvojena i provedena, a njihova provedba kontrolirana od strane inspekcijskih odnosno nadležnih službi.
- More SDŽ kao i ostatak Jadrana ima definirane ribolovne zone gdje u kanalskim područjima srednjeg Jadrana postoji restriktivna prostorno-vremenska regulacija. Definirana su i posebna staništa riba i drugih morskih organizama (Akvatorij ušća rijeke Jadro omeđen spojnicom rt kupališta Mramorno – naselje Čučine u Vranjicu, Akvatorij ušća rijeke Žrnovnice omeđen spojnicom rt Stobreč – Hotel Lav, Akvatorij ušća rječice Pantan omeđen spojnicom Resnik – Arbanija do trogirskog mosta te Akvatorij ušća rijeke Cetine omeđen spojnicom Dugi rat – Mala Luka) gdje je zabranjeno obavljanje svakog ribolova i lova morskih organizama, kao i sakupljanje morskih organizama, osim ribolova vršama,

³⁴ Strateška studija o vjerojatno značajnom utjecaju na okoliš OPP istraživanja i eksploatacije ugljikovodika na Jadranu, Zagreb, prosinac 2014.

³⁵ projekt HAZADR: Analitičko izvješće o stanju pripravnosti opreme i prijedlog za dugoročno opremanje ŽOC-a Splitsko-dalmatinske županije po planu intervencija kod iznenadnog onečišćenja mora

³⁶ projekt FISHGEAR: Projektna prijava

³⁷ <http://baltazar.izor.hr/azopub/bobazi>

³⁸ Rezultati istraživanja pokazuju smanjenje ulova, promjene u strukturi ulova, kao i smanjenje veličine ulovljenih organizama – tipične indikatore prelovljenosti.

udičarskim alatima i ostima. **Upravo u zonama s regulacijom ribolova stanje resursa je znatno bolje**³⁹.

- Postoji ogroman nerazmjer u godišnjem ulovu hrvatskih i talijanskih ribara što u konačnici rezultira velikim razlikama u stanju obnovljivih resursa duž istočne i zapadne obale Jadrana, a što se odražava i na SDŽ koja raspolaže s 1/3 teritorijalnog mora. **Potrebno je uspostaviti dijalog između hrvatskih i talijanskih krovnih institucija iz sektora ribarstva i pronaći održiva rješenja, te uskladiti mjere regulacije ribolova i zaštite resursa.**
- Kao dio Početne procjene stanja morskog okoliša (rujan, 2012) predložena je **uspostava zaštićenog ribolovnog područja sa no-take zonama na širem području Jabučke kotline**, koja predstavlja jedno od najvažnijih rastilišta i mrijestilišta u Jadranu, **zaštita posebno osjetljivih područja kao jedan od važnih mehanizama zaštite rastilišta i mrijestilišta riba**, te ostale mjere interesantne i za SDŽ. Novi Prostorni plan SDŽ planira proširiti zaštitu morskih lokaliteta (više o tome u poglavlju 1.5).

4.3. Zrak

- Kategorije onečišćenja zraka koje postoje u SDŽ su: izgaranje u ne-industrijskim ložištima, izgaranje u industriji, proizvodni procesi, korištenje otapala i ostalih proizvoda, cestovni promet, ostali pokretni izvori i strojevi, obrada i odlaganje otpada, poljoprivreda te ostali izvori.⁴⁰
- Kod zagađenja uzrokovanih industrijom bilo da je riječ o zraku, vodi, moru ili pak tlu, bitno je poticanje proizvođača u prepoznavanju ekološkog aspekta, njegovom uvažavanju u proizvodnji, te korištenju u tržišnoj strategiji. To se može ostvariti kroz **poticanje uvođenja novih tehnologija, ISO 14000 sustava, optimalne distribucije proizvoda, smanjivanja ambalaže, označavanja proizvoda za okoliš**, i sl. Program zaštite okoliša SDŽ sugerira uspostavu **godišnjeg natječaja**⁴¹ za najprepoznatljiviji originalni eko-proizvod SDŽ.
- S obzirom da je kemijski sastav oborine jedan od pokazatelja daljinskog i regionalnog prijenosa onečišćujućih tvari u atmosferi, ovaj se pokazatelj onečišćenja u Hrvatskoj počeo pratiti početkom osamdesetih godina kao jedna od mjera i odgovor na propadanje šuma i zakiseljavanje jezera u skandinavskim zemljama i zemljama središnje Europe. Na području Zagreba, Rijeke i Splita signifikantnost trenda smanjivanja kiselosti oborine je visoka ($\alpha = 0,1$ %) i ukazuje na značajnije poboljšanje lokalnih uvjeta zbog smanjenja emisija onečišćujućih tvari, prvenstveno iz industrijskih postrojenja.⁴²
- Činjenica je da su dugoročni trendovi čistoće zraka pozitivni, odnosno da se stanje dugoročno uglavnom popravlja – dijelom zbog gašenja nekih velikih industrijskih onečišćivača, a dijelom zbog investicija u suvremenije tehnologije⁴³ kojima se negativni utjecaji preostalih onečišćivača smanjuju.
- Na području SDŽ postoji duga tradicija sustavnog praćenja kakvoće zraka, te se razni parametri kakvoće zraka prate na većem broju lokacija na prostoru cijele županije međutim **lokalna (županijska) mreža za praćenje kakvoće zraka nije formalno uspostavljena na sustavan način kojim bi se osigurala pokrivenost svih ključnih lokacija, vrsta onečišćenja, te jasna, cjelovita i dostupna informacija o kakvoći zraka na području županije.**

³⁹ MZOIP, IZOR: Početne procjene stanja i opterećenja morskog okoliša hrvatskog dijela Jadrana (rujan, 2012)

⁴⁰ Izvor ili emisija CO₂ uslijed smanjenja biomase šuma, prenamjene šuma i livada, emisije uslijed požara na napuštenom poljoprivrednom ili šumskom zemljištu, itd.

⁴¹ Natječaji su općenito relativno jeftin način da se potakne kreativnost, generiraju ideje, doprinese ostvarenju konstruktivne / kreativne atmosfere u društvu, i sl.

⁴² Ocjena kvalitete zraka na teritoriju Republike Hrvatske u razdoblju 2006.-2010. prema EU direktivi 2008/50/EC, Državni hidrometeorološki zavod Služba za kvalitetu zraka, Zagreb, srpanj, 2012.

⁴³ Ugradnja pročišćivača za industrijska postrojenja poput vrećastih otprašivača, pročišćivača otpadnih voda, aktivnosti oko sanacije/rekultivacije eksploatacijskih polja i dr.

- Prema Izvješću Nastavnog zavoda za javno zdravstvo Splitsko-dalmatinske županije o kvaliteti zraka za razdoblje 2013.g., na ukupno 35 mjernih postaja (Grad Split, područje Kaštelanskog zaljeva i Solina, Sinj, Makarska, Omiš), s obzirom na ukupnu taložnu tvar i metale te katranske tvari u njoj zrak je ocijenjen kao neznatno onečišćen, odnosno I. kategorije kakvoće na svim mjernim postajama.
- Međutim, s dvije mjerne postaje u aglomeraciji Split (Split-1 i Kaštel Sućurac) validirani podaci nisu dobiveni, a podaci dobiveni modeliranjem nisu dovoljne razlučivosti za ocjenu u aglomeracijama te se ne mogu koristiti za ocjenu onečišćenosti. Razvidno je da treba poraditi na poboljšanju suradnje među institucijama i uslađivanju metoda prikupljanja i obrade podataka na svim razinama.
- Povišene vrijednosti NO₂ zabilježene su u blizini prometnica u gradovima (Zagrebu, Splitu, Rijeci i Šibeniku) iz čega se može zaključiti da je **dominantni uzrok zagađenja s NO₂ izgaranje goriva u cestovnom prometu.**
- Prostor županije je dosta opterećen prometom, naročito ljeti tijekom turističke sezone, kada je također prisutno zagađenje zraka u turističkim naseljima zbog povećanog broja motornih vozila i stalnih gužvi. Na kakvoću zraka u naseljima utjecaj ima intenzivni promet na Jadranskoj turističkoj cesti koja prolazi direktno kroz Splitsku konurbaciju.
- Utvrđeno stanje jasno upućuje na potrebu za dodatnim aktivnostima i to kroz 1) dopunu postojećih aktivnosti praćenja kakvoće zraka, njihovu organizaciju u cjeloviti sustav/mrežu, poboljšanje dostupnosti informacije o kakvoći zraka; 2) dosljednija nastojanja na daljnjem unapređenju kakvoće zraka; 3) sanaciju prioritarnih / najrizičnijih izvora onečišćenja zraka.
- **Osim toga, potrebno je izraditi zakonom propisane dokumente zaštite i poboljšanja kakvoće zraka,** uključujući: 1) Županijski (i izvjesno nekoliko JLS) Program zaštite i poboljšanja kakvoće zraka; 2) Planove mjera za smanjivanje onečišćivanja zraka; te 3) Sanacijske programe – cjelovite i one za stacionarne izvore⁴⁴.

4.4. Tlo

- Županijom **sa skoro 50% udjela** u ukupnoj površini **dominiraju šume, makije i šikare. Daljnjih skoro 30% otpada na površine travnjaka** (uključujući i one koje prirodnom sukcesijom postupno zarastaju i postaju dračici, bušici). Respektabilnih **15% otpada na obrađivano zemljište** koje uključuje u prvom redu mozaike kultiviranih površina (skoro 10%), skoro 2% voćnjaka i maslinika, te 1% vinograda⁴⁵.
- Trajni gubitak zemljišta (i tla na njemu) prenamjenom pojavljuje se u više oblika, a na području SDŽ u prvom redu kao posljedica: - urbanizacije, - izgradnje infrastrukture (prometnice), - eksploatacije mineralnih sirovina (nesanirani kamenolomi i tupinolomi), intenzivne poljoprivrede koja se temelji na intenzivnoj uporabi sredstava za zaštitu bilja te uporabi anorganskog gnojiva te vidljivih odlagališta otpada. Veliku prijetnju za održivi razvoj prostora županije predstavlja preizgrađenost prostora obalne zone i dijela otoka koja ne prestaje zbog daljnje litoralizacije.
- Prema Programu zaštite okoliša SDŽ **na području SDŽ postoje značajna područja s umjerenim pa čak i visokim rizikom od erozije**, kojom su posebno pogođena opožarena zapuštena poljoprivredna i šumska zemljišta na strminama ili oštećenim „terasama, i visokim stupnjem poroznosti tla (opasnost od zagađenja).
- **Važno je ponovo naglasiti da je zbog krškog vodonosnika, 50% površine SDŽ u nekoj zoni vodozaštite što određuje mogućnosti županijskog razvoja**, i potrebno je prepoznati i uvažiti u svim županijskim i lokalnim razvojnim planovima.

⁴⁴ Izvješće o stanju okoliša u Splitsko-dalmatinskoj županiji za razdoblje 2008. -2011. godine, Upravni odjel za graditeljstvo, komunalne poslove, infrastrukturu i zaštitu okoliša, 2008.

⁴⁵ Izvješće o stanju okoliša u Splitsko-dalmatinskoj županiji za razdoblje 2008. -2011. godine, Upravni odjel za graditeljstvo, komunalne poslove, infrastrukturu i zaštitu okoliša, 2008.

- Najteže onečišćena su tla urbanih sredina (zbog prometa); tla u blizini industrijskih postrojenja (područje Kaštelanskog zaljeva); te nekoliko specifičnih lokacija (npr. prostor uz aerodrome i sl.). Tehnološke otpadne vode, oborinske vode koje ispiru onečišćene površine, također su značajan izvor onečišćenja tla, u prvom redu u prostoru oko prometnica, odlagališta otpada te drugih, u nekom incidentu jako onečišćenih, a nesaniranih površina. Problem predstavlja i krčenje šuma i uništavanje kamenjara zbog uspostave novih površina pod maslinicima i vinogradima dok se istovremeno zapuštaju velike površine pod istim.
- U vidu razvoja turizma, sve je češća rasprava o igralištima za golf koja su atraktivna, ali istovremeno i „neprirodna“, te trajno narušavaju postojeći identitet krajobraza. Voda ima presudnu ulogu u procesu upravljanja igrališta za golf i njegovog funkcioniranja, te je u okvirima cjelokupnog kompleksa neophodna za sanitarno-potrošne i tehnološke potrebe, te za navodnjavanje travnatih i ostalih zelenih površina. Korištenje pesticida, selektivnih herbicida i gnojiva evidentni su problemi ne samo zagađenja tla već i podzemnih voda te je povećana opasnost od salinizacije podzemnih voda u priobalnim krajevima i njihovo moguće zagađenje pesticidima. Zahvati u veće komplekse očuvanih šumskih sustava u vrijeme izvedbe i tijekom održavanja te krčenje šumskih sustava česta su posljedica nerazboritog planiranja golf terena.⁴⁶ **Potrebno je izraditi detaljnije idejne studije razvoja golf terena i uz njih vezane turističke ponude na području SDŽ te uz studiju obavezno izraditi stratešku procjenu utjecaja na okoliš (SPUO) i obavezno razmotriti „zelenu“ varijantu, koja umjesto pesticida koristi kombinaciju s ekstenzivnom poljoprivredom / stočarstvom – što može biti buduća SDŽ „niša“ na golferskom tržištu.** (Daljnji razvoj i provedba studijom utvrđenog scenarija – pilot-projekt eko golf terena.)⁴⁷
- **Poseban oblik onečišćenja tla, i općenito prostora prisutan na području SDŽ jest onečišćenje minama**, koje na dan 31.12.2014. obuhvaća 24,5 km² površine županije.⁴⁸ Od ukupno 20 hrvatskih županija, minski je zagađen prostor na području njih 10. U 2014. godini u cijelosti je riješen minski problem Dubrovačko-neretvanske i Virovitičko-podravske županije. Među županijama RH, Splitsko-dalmatinska županija po veličini minski sumnjivih područja zauzima 8. mjesto. Najveći dio minski sumnjivih područja u Splitsko-dalmatinskoj županiji odnosi se na područje općine Hrvace (13,28 km²), grada Vrljke (10,49 km²) te općine Muć (765.491 m²). Na minsku prijetnju upozorava 179 postavljenih ploča. Od 1998. do kraja 2014. godine u ovoj županiji razminirano je 15,3 četvorna kilometra, za što je potrošeno 90 milijuna kuna. Od 1998. do kraja 2014. godine u Splitsko-dalmatinskoj županiji bilo je devet incidenata s dvije mrtve osobe. Posljednji evidentirani incidenti sa smrtnim stradanjem bio je 2005. godine u Hrvacama. Poslovima razminiranja u 2014. g. u SD županiji razminirano je 213,980 m² čime je 100% ostvaren Plan razminiranja za 2014.g. Republika Hrvatska potpisnica je Konvencije o zabrani upotrebe, stvaranja zaliha, proizvodnje i prijenosa protupješačkih mina i o njihovu uništenju iz Ottawe 1997. godine. Prema toj konvenciji područje RH do 2019. godine u potpunosti bi trebalo biti čisto od mina.
- U Hrvatskoj je odobreno 668 eksploatacijskih polja mineralnih sirovina te 55 istražnih polja. **Najviše eksploatacijskih polja u 2012. g. nalazi se u Splitsko-dalmatinskoj županiji (91)**, zatim u Istarskoj (67) i Zadarskoj županiji (67), dok se najmanje eksploatacijskih polja nalazi u Brodsko-posavskoj županiji (7), Vukovarsko-srijemskoj županiji (9) i Gradu Zagrebu (9). Eksploatacijska polja ugljikovodika nema u Splitsko-dalmatinskoj županiji. U procesu eksploatacije mineralnih sirovina, a posebice je to izraženo kod površinskih kopova, nužno dolazi do izmjene krajobraza, gubitka ili fragmentacije staništa te gubitka pojedinih vrsta, a uz tehnološke procese na lokaciji proizvodi se prašina, buka, vibracije, i sl.⁴⁹
- Podaci o stanju tla na nacionalnoj razini nisu dostupni. Razlog tome je izostanak uspostave sustava trajnog motrenja tala Hrvatske, koji je samo djelomično propisan pravilnicima u području poljoprivrednog zemljišta i šumskih ekosustava. Raspoloživi podaci uglavnom su prikupljeni i obrađeni

⁴⁶ Analiza stanja prirode u Republici Hrvatskoj za razdoblje 2008.-2012., Državni zavod za zaštitu prirode

⁴⁷ Izvješće o stanju okoliša u Splitsko-dalmatinskoj županiji za razdoblje 2008. -2011. godine, Upravni odjel za graditeljstvo, komunalne poslove, infrastrukturu i zaštitu okoliša, 2008.

⁴⁸ Izvješće o provedbi Plana humanitarnog razminiranja i utrošenim financijskim sredstvima za 2014. godinu, Zagreb, 2015.

⁴⁹ Analiza stanja prirode u Republici Hrvatskoj za razdoblje 2008.-2012., Državni zavod za zaštitu prirode

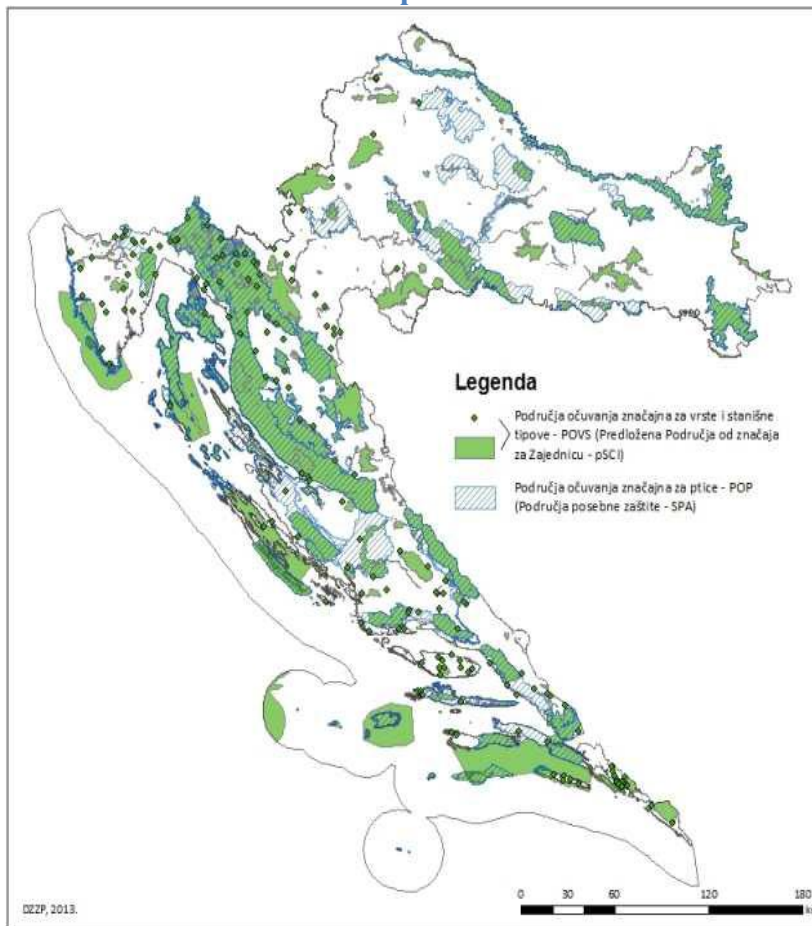
u okviru samostalnih znanstvenih i stručnih projekata te prema smjernicama i za potrebe međunarodnog izvješćivanja. **Posljedično, ni u SDŽ nema sustavnog monitoringa – praćenja stanja i promjena kakvoće tala, o stanju tala, pritiscima na njega i posljedicama.**

- Postojeći sustav prostornog planiranja je vrlo moćan instrument za ostvarivanje održivog razvoja SDŽ. Kao i za ostale komponente okoliša, tako i tlo, donošenjem i provedbom prostorno-planskih mjera se može spriječiti uzurpacija tla, daljnja degradacija tla, planirati namjena tla, te u krajnju ruku spriječiti onečišćenje.

4.5. Bioraznolikost i zaštićena područja

- Prirodni resursi Hrvatske statistički se obrađuju na razini cijele zemlje, ali ne i po županijama. Jadranska Hrvatska ima 14,23% površine pod zaštitom, a Kontinentalna Hrvatska 11,06%. 52,59% zaštićene površine RH odnosi se na parkove prirode. Uz kategoriju zaštićenih područja, bitna za očuvanje bioraznolikosti je ekološka mreža koja obuhvaća 37% kopnenog teritorija RH i 16% obalnog mora, odnosno 29% ukupnog teritorija RH. Sastoji se od 38 područja značajnih za ptice te 742 područja značajna za ostale vrste i stanišne tipove (Slika 3). Podaci o zaštićenim područjima, i podaci o ekološkoj nacionalnoj mreži govore o bogatim prirodnim resursima i izuzetnoj biološkoj raznolikosti i prilagođeni su potrebama politike zaštite okoliša.

Slika 3: Ekološka mreža Republike Hrvatske



Izvor: Državni zavod za zaštitu prirode

- Prema Upisniku zaštićenih područja (ZP), 31. prosinca 2012. u Republici Hrvatskoj ukupno je zaštićeno 434 područja u devet nacionalnih kategorija (i.e. strogi rezervat, nacionalni park, posebni rezervat, park prirode, regionalni park, spomenik prirode, značajni krajobraz, park-šuma i spomenik parkovne arhitekture) sukladnih Zakonu o zaštiti prirode (NN 70/05, 139/08, 57/11), od čega su 3 područja pod preventivnom zaštitom.
- **Područje SDŽ izrazito je vrijedno po svojoj biološkoj raznolikosti, odnosno raznolikosti, brojnosti i endemizmu biljnih i životinjskih svojti i staništa.** Na nacionalnoj i globalnoj razini, kao središta endemizma, posebno su vrijedna područja/staništa krškog podzemlja, krških vodotoka Jadranskog sliva, te pučinskih otoka.
 - Kraške depresije / polja, s kraškim vodotocima – **Paško polje, Hrvatačko polje, Sinjsko polje, rijeka Ruda, Rijeka Cetina s Peručom i kanjonom, Prološko blato, Modro jezero, Crveno jezero, Vrljika, Polje Jezero** s endemskom ihtiofaunom, vlažnim, vodenim i drugim vrijednim staništima – uključujući: cetinsku špiljsku vodenaburu, cetinsku uklivu, ilirskog klena, livadni procjepak, širokolisno zvonce, špiljsku kozicu; ptice močvarice, podbilu, potočnog raka, raka kamenjara; cetinski vijun, čovječju ribicu, Pretnerovu špiljsku kozicu itd.;
 - Brdska i planinska područja – **Svilaja, Vučevica, Kozjak, Mosor, Dinara, Biokovo** s vrijednim staništima, florom i faunom – uključujući: vuka; ptice grabljivice, jarebicu kamenjarku; dinarskog rožca, dinarskog voluhara, divlju mačku, mrkog ljuskavog guštera, mrkog medvjeda, oštroglavu guštericu, planinskog žutokruga; dalmatinskog okaša, divokozu, planinski kotrljan, (sub-)mediteranske borove šume s endemičnim crnim borom itd. Važno je naglasiti Biokovo kao glavni centar endemske flore na nivou RH, i.e. biokovsko zvonce (*Edraianthus pumilio*), biokovska zečina (*Centaurea biokovensisa*), crvenkasta zečina (*Centaurea cuspidata*) i drugi;
 - Vrijedne i atraktivne šljunkovite obale i plaže – uključujući: **Zlatni rat na Braču, Uvala Ramova, U. Krvavica, Sveti Petar, Osejava, U. Klokun, U. V. Duba, U. Vira donja i Vira gornja, U. Dubravica, Papratna i Makarac (Hvar), U. Kruševa, Pokrvenik i Zračće (Hvar), V. i M. Pogorila (Hvar), Moševčica, Divlja M. i V., U. Rasovatica i Zidigova (Hvar), U. Smrska (Hvar), U. Medvidina; područja estuarija, obalnih močvarnih staništa, podmorskih vrulja – u prvom redu Pantan, Ušće Jadra, Žrnovnice, Cetine, U. Vrulja kod Brela;**
 - Područja estuarija, obalnih močvarnih staništa, podmorskih vrulja – u prvom redu **Pantan, Ušće Jadra, Žrnovnice, Cetine, U. Vrulja kod Brela** – sa specifičnom florom, faunom i staništima – uključujući: obrvana, ptice močvarice, obalne lagune, zajednica primorskog oblića, livada grmolike caklenjače i slanuške, trščake, rogozike, visoke šiljeve i šaševite; pješčana dna, muljevite i pješčane pličine, pjeskovitu morsku obalu, ekosustav estuarija; facies sitastih vrulja;
 - Površinom mala ali endemizmom izrazito bogata kopnena staništa pučinskih otoka – u prvom redu Palagruža M. i V., Svetac, Brusnik, Jabuka; posebno vrijedni dijelovi većih županijskih otoka - npr. Zlatni rat na Braču, rt Kabel, Rt Pelegrin na Hvaru, Zečevo, rt Glavica kod Zečeva, Vidova Gora, Starigradsko polje, Lukavci, cijeli Vis i Biševo. **Na pučinskim otocima i otočićima gnijezde se jedine populacije vrste *Puffinus yelkouan* (gregula) i *Calonectris diomedea* (veliki zavoj) u Hrvatskoj, te glavni dio populacije *Falco eleonorae* (eleonorin sokol)⁵⁰;**
 - Posebno vrijedni dijelovi većih županijskih otoka - npr. Zlatni rat na Braču, rt Kabel, rt Pelegrin na Hvaru; Zečevo; rt Glavica kod Zečeva, Vidova Gora; Starigradsko polje, Lukavci; cijeli Vis i Biševo – s brojnom endemskom faunom (npr. brusnička gušterica, crvenkarpica, herpetofauna) i florom, te izrazito vrijednim staništima i vrstima kao što su šuma dalmatinskog crnog bora i crnike, bušik pršljenaste resike i kretskog bušinca, mješovita šuma medunca "duba" i crnoga jasena, (Sub)Mediteranske borove šume s endemičnim crnim borom; bušik ružmarina s mnogocvjetnom resikom; sastojine velike vrebine; sastojine drvenaste mlječike; šuma alepskog bora sa sominom, čista vazdazeleno šuma i makija crnike s mirtom. **Posebno treba istaknuti starigradski Ager na Hvaru, ponajbolje očuvano grčko polje na području Mediterana nastalo u 4.st.pr.Kr., danas dio UNESCO svjetske kulturne baštine.**
 - Vrijedna morska staništa i područja važna za mrijest i rast raznih ribljih vrsta okolni akvatorij malih otoka i hridi (npr. Muljica i Muljica V.; Arkandel; Merara; Kosmač M. i V.; Murvica; Fumija; Krknjaši; Orud i Mačaknar; Mrduja; Lukavci, Šćedro; ...); akvatoriji Recetinovca (Z. Saldun); JZ i J strane Šolte; JZ strana Brača; Crni Rat / Povja; Paklenih otoka, J obala Hvara – od Dubovice do Sv. Nedjelje; S obala Hvara – Vlaška, Kozja uvala, Bristova; te cijelo područje koje je jedno od dva središta endemizma na Jadranu, a uključuje akvatorij pučinskih otoka (Viški arhipelag što uključuje Vis, Biševo, Svetac, Brusnik, Jabuku, Palagružu, otočiće uz JI obalu Visa (Budihovac, Ravnik i dr.) te Jabučku kotlinu. **U moru SDŽ često se susreće strogo zaštićeni morski sisavac dobri dupin *Tursiops truncatus* čija je veličina populacije u viškom akvatoriju (područje ekološke mreže) procijenjena na 250 do 477 jedinki⁵¹.**
 - Međunarodno važna područja za ptice – jarebicu kamenjarku, planinsku ševu, primorsku trepteljku, surog orla, vrtnu strnadicu, crnoprugastog trstenjaka, crvenonoga prutka, eju livadarku, kosca, velikog ronaca, sivog sokola (*Falco Pelegrinus*), voljića maslinara; eju strnjaricu, leganj, sredozemnog galeba, ušaru (*Bubo Bubo*), zmijara; eleonorinog sokola (*Falco Eleonorae*); gregulu; kaukala (*Calonectris diomedea*) – u prvom redu Pučinske otoke, Srednjedalmatinske otoke, Dinaru, Mosor, Kozjak i Trogirsku zagoru, Biokovo; područje uz cijeli tok Cetine;
 - Par stotina ustanovljenih (i izvjesno višestruko veći broj još neotkrivenih) lokaliteta kraških jama i špilja, koje su tek kontaktna područja sa prostorom kraškog podzemlja u kojem još uvijek gotovo svako novo istraživanje otkriva nove endemske vrste.
- S obzirom na relativno dugu tradiciju zaštite prirodne baštine u RH (a time i u SDŽ), unatoč tome što se radi o aktivnostima relativno „niskog intenziteta“, značajni dio najvrjednijih spomenutih područja

⁵⁰ Strateška studija o vjerojatno značajnom utjecaju na okoliš OPP-a istraživanja i eksploatacije ugljikovodika na Jadranu

⁵¹ <http://natura2000.dzpz.hr/natura/>

uglavnom je već prepoznat i uvažen kroz neki oblik zaštite – bilo sukladno Zakonu o zaštiti prirode, bilo prostorno-planskom dokumentacijom⁵².

- Sukladno UN-ovoj Konvenciji o biološkoj raznolikosti proglašenoj 1992. godine u Rio de Janeiru, sastavni dio bioraznolikosti čine i poljoprivredne autohtone sorte i pasmine među kojima za SDŽ možemo istaknuti: maslinu oblicu, višnju marasku, ovcu pramenku, primorsko-dinarskog magarca, govedo bušu, psa tornjaka, dalmatinsku sivu pčelu i brojne druge. Tradicijske sorte i pasmine ujedno su jedno od naših najvažnijih oruđa za očuvanje postojećih krajobraza, staništa i biološke raznolikosti Dalmacije⁵³.
- **Na području Splitsko-dalmatinske županije trenutno su zaštićena 43 područja kojima upravljaju tri javne ustanove** (Tablica 6: Popis postojećih zaštićenih područja prirode u SDŽ):
 - Javna ustanova Park prirode Biokovo koja vodi brigu i upravlja Parkom prirode Biokovo i Biokovskim botaničkim vrtom Kotišina
 - Javna ustanova Park-šuma Marjan koja vodi brigu i upravlja Park-šumom Marjan
 - Javna ustanova za upravljanje zaštićenim prirodnim vrijednostima na području Splitsko-dalmatinske županije koja vodi brigu i upravlja ostalim zaštićenim prirodnim vrijednostima u Splitsko-dalmatinskoj županiji, a koja su zaštićena u kategorijama posebni rezervat (3), spomenik prirode (14), značajni krajobraz (16) i spomenik parkovne arhitekture (8). Od navedene 41 zaštićene prirodne vrijednosti, koje su upisane u Upisnik a kojima upravlja Ustanova, jedna od njih više ne postoji, Ruskamen, uništen divljom izgradnjom. Stoga se za njega prilikom revizije Upisnika zaštićenih prirodnih vrijednosti očekuje brisanje iz Upisnika.⁵⁴

Tablica 6: Popis postojećih zaštićenih područja prirode u SDŽ

Redni broj	Naziv zaštićenog dijela prirode - lokalitet	Općina/ Grad	Kategorija zaštite	Godina proglašenja	Regist. broj
1.	Biokovo	Grad Makarska, Grad Vrgorac, Općina Šestanovac, Općina Zagvozd, Općina Breka, Općina Baška Voda, Općina Podgora, Općina Tučepi i Općina Zadvarje	Park prirode	1981.	775
2.	Gornji tok rijeke Jadro	Općina Klis, Grad Solin	Posebni rezervat (ihtiološki)	1984.	793
3.	Izvorišni dio i obalni pojas rijeke Vrljike	Grad Imotski	Posebni rezervat (ihtiološki)	1971.	644
4.	Pantan	Grad Trogir	Posebni rezervat (ihtiolokoornitološki)	2000.	906
5.	Poluotok Marjan sa Sustjepanom	Grad Split	Park šuma	1964.	192
6.	Imotska jezera – Gaj	Grad Imotski	Značajni krajobraz	1971.	643
7.	Ruda	Općina Otok	Značajni krajobraz	2000.	907

⁵² Izvješće o stanju okoliša u Splitsko-dalmatinskoj županiji za razdoblje 2008. -2011. godine, Upravni odjel za graditeljstvo, komunalne poslove, infrastrukturu i zaštitu okoliša, 2008.

⁵³ Skupina autora, 2015, Tradicijske sorte i pasmine Dalmacije.

⁵⁴ Izvješće o poslovanju Javne ustanove za upravljanje zaštićenim dijelovima prirode na području Splitsko dalmatinske županije za 2014. godinu

8.	Kanjon Cetine od ušća do iznad Radmanovih mlinica	Grad Omiš	Značajni krajobraz	1963.	102
9.	Sutina	Grad Sinj, Općina Muć	Značajni krajobraz	2000.	909
10.	Otok Ravnik	Grad Vis	Značajni krajobraz	1967.	558
11.	Otok Šćedro	Općina Jelsa	Značajni krajobraz	1972.	656
12.	Otok Zečevo kod Vrboske	Općina Jelsa	Značajni krajobraz	1968.	657
13.	Pakleni otoci	Grad Hvar	Značajni krajobraz	1968.	665
14.	Plaže i park-šuma u Brelima kod Makarske	Općina Brela	Značajni krajobraz	1964.	196
15.	Grab	Grad Trilj	Značajni krajobraz	2000.	905
16.	Rumin	Općina Hrvace	Značajni krajobraz	2000.	908
17.	Prološko blato	Općina Lokvičići, Općina Donji Proložac, Općina Podbablje	Značajni krajobraz	1971.	642
18.	Vidova gora na otoku Braču	Općina Bol, Općina Nerežišća, Općina Postira	Značajni krajobraz	1973.	679
19.	Dolina Blaca	Općina Nerežišća	Značajni krajobraz	1986.	851
20.	Borić (crni bor – <i>Pinus nigricans</i> Host.) na krovu crkvice Sv. Petra u Nerežišću	Općina Nerežišća	Spomenik prirode (rijetki primjerak drveća)	1969.	579.
21.	Čempres (<i>Cupressus sempervirens</i> L.) u Hvaru	Grad Hvar	Spomenik parkovne arhitekture (pojedinačno stablo)	1948.	37
22.	Stablo močvarnog čempresa (<i>Taxodium distichum</i> L.Rich.)	Grad Solin	Spomenik prirode (rijetki primjerak drveća)	1996.	924
23.	Divlja kruška (<i>Pirus amygdaliformis</i> Vill.)	Općina Selca	Spomenik prirode (rijetki primjerak drveća)	1954.	20
24.	Stablo hrasta duba (<i>Quercus virgiliana</i> Ten.) u Kaštel Gomilici	Grad Kaštela	Spomenik prirode (rijetki primjerak drveća)	1996.	992
25.	Stara maslina (<i>Olea europaea</i> L.) u Kaštel Štafiliću	Grad Kaštela	Spomenik prirode (rijetki primjerak drveća)	1990.	822
26.	Skupina stabala čempresa (<i>Cupressus sempervirens</i> L.) kraj groblja u Živogošću	Općina Podgora	Spomenik parkovne arhitekture (skupina stabala)	1970.	605
27.	Skupina stabala čempresa (<i>Cupressus sempervirens</i> L.) kraj samostana Sv. Križa u Živogošću	Općina Podgora	Spomenik parkovne arhitekture (skupina stabala)	1970.	604

28.	Crveno jezero	Grad Imotski	Spomenik prirode (geomorfološki)	1964.	150
29.	Medvidina pećina na otoku Biševu	Grad Komiža	Spomenik prirode (geomorfološki)	1967.	404
30.	Modra špilja na otoku Biševu	Grad Komiža	Spomenik prirode (geomorfološki)	1951.	33
31.	Modro jezero	Grad Imotski	Spomenik prirode (geomorfološki)	1964.	149
32.	Špilja na otoku Ravniku	Grad Vis	Spomenik prirode (geomorfološki)	1967.	411
33.	Vranjača (špilja)	Općina Dugopolje	Spomenik prirode (geomorfološki)	1963.	101
34.	Uvala Stiniva na otoku Visu	Grad Vis	Spomenik prirode (geomorfološki)	1967.	410
35.	Zlatni rat na Braču	Općina Bol	Značajni krajobraz	1965.	209
36.	Otočić Brusnik	Grad Komiža	Spomenik prirode (geološki)	1951.	34
37.	Otok Jabuka	Grad Komiža	Spomenik prirode (geološki)	1958.	36
38.	Botanički vrt OŠ "Ostrog" u Kaštel Lukšiću	Grad Kaštela	Spomenik parkovne arhitekture	1986.	808
39.	Park ex Fanfogna	Grad Trogir	Spomenik parkovne arhitekture (park)	1962.	84
40.	Park u K.Starom (kraj hotela Palace)	Grad Kaštela	Spomenik parkovne arhitekture (park)	1970.	603
41.	Park Vitturi u Kaštel Lukšiću	Grad Kaštela	Spomenik parkovne arhitekture (park)	1968.	566
42.	Biokovski botanički vrt Kotišina	Grad Makarska	Spomenik parkovne arhitekture (botanički vrt)	1984.	850
43.	Kolač	Općina Nerežišća	Spomenik prirode (geomorfološki)	1986.	852

Izvor: Javna ustanova Zavod za prostorno uređenje Splitsko-dalmatinske županija, Izmjene i dopune prostornog plana Splitsko-dalmatinske županije, 2013.

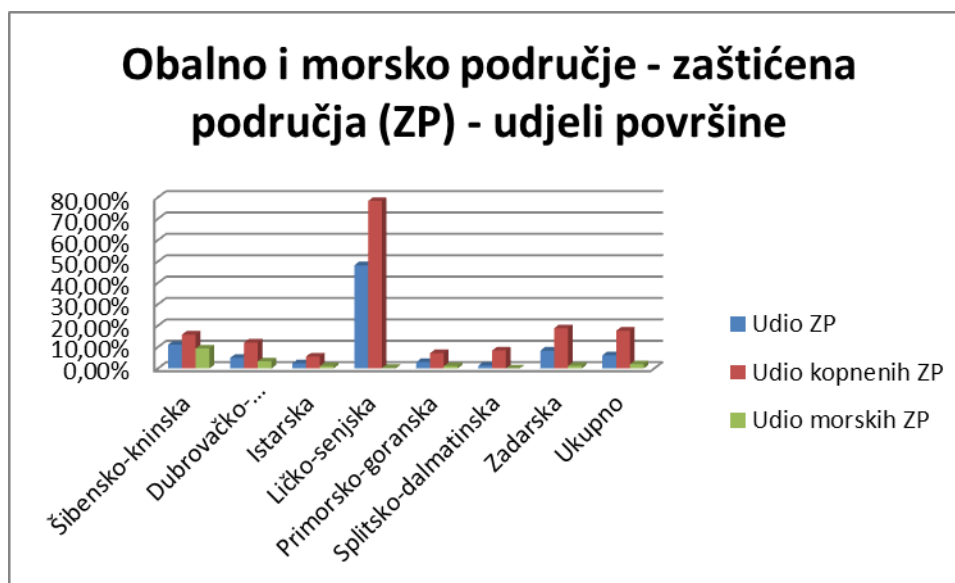
- Uz kategoriju zaštićenih područja, na prostoru SDŽ nalaze se, sukladno Uredbi Vlade o ekološkoj mreži (NN 124/2013), ekološki značajna područja, i.e. područja očuvanja značajna za ptice (POP) i područja očuvanja značajna za vrste i stanišne tipove (POVS). Popis vode nadležna državna tijela za poslove zaštite prirode, a **na području SDŽ obuhvaća: 6 područja očuvanja značajna za ptice (Biokovo i Rilić HR1000030, Cetina HR1000029, Dinara HR1000028, Mosor, Kozjak i Trogirska zagora HR1000027, Pučinski otoci HR1000039, Srednjedalmatinski otoci HR1000036) te 50 područja očuvanja značajnih za vrste i stanišne tipove te 37 „točkastih“ područja očuvanja značajnih za vrste i stanišne tipove. Ekološka mreža obuhvaća 40% kopnenog teritorija (180.882,53 ha) i 10% mora (99.281,84 ha), odnosno 20% ukupnog teritorija SDŽ⁵⁵.**
- Prema Zakonu o zaštiti prirode, Javna ustanova za upravljanje zaštićenim prirodnim vrijednostima na području Splitsko-dalmatinske županije također upravlja i s područjem ekološke mreže osim područja u obuhvatu Parka prirode Biokovo kojima upravlja JU Park prirode Biokovo. Jedan od ciljeva Konvencije o biološkoj raznolikosti je globalno povećanje površine kopnenih zaštićenih područja sa

⁵⁵ Izvješće o poslovanju Javne ustanove za upravljanje zaštićenim dijelovima prirode na području Splitsko dalmatinske županije za 2014. godinu

12% na 17% i morskih područja sa 6% na 10%. Na nacionalnoj razini zaštićena područja obuhvaćaju 8,19% ukupne površine RH, odnosno 11,61% kopnenog teritorija i 1,97% teritorijalnog mora. Ako te podatke usporedimo sa stanjem na europskom i svjetskom nivou vidljivo je da pokrivenost kopnenog dijela RH ZP odgovara svjetskom i europskom prosjeku (UNEP-WCMC 2012; EEA, 2012), dok značajno zaostajemo u površini zaštićenih morskih ekosustava.

- Splitsko-dalmatinska županija je zaštitila 1,9% svoje površine od čega 6% površine kopnenih zaštićenih područja i svega 0,01% morskih područja (Tablica 7). **SDŽ od svih županija (uz Istarsku) ima najmanji udio zaštićenih područja u ukupnoj površini županije.** JU za upravljanje zaštićenim prirodnim vrijednostima na području Splitsko-dalmatinske županije upravlja s 28% zaštićene površine, dok JU Park prirode Biokovo upravlja s 72% zaštićene površine SDŽ.
- Osim toga, nijedno zaštićeno područje u SD županiji nema donesen Zakonom o zaštiti prirode propisan plan upravljanja niti pravilnik o zaštiti i očuvanju odnosno odluku o mjerama zaštite, očuvanja, unaprjeđenja i korištenja zaštićenog područja. Nužno je raditi na boljem planiranju upravljanja zaštićenim područjima i ekološkom mrežom te jačanju i praćenju učinkovitosti njihove zaštite i upravljanja.

Tablica 7: Obalno i morsko područje - zaštićena područja (ZP) - udjeli površine



Izvor: Početna procjena stanja i opterećenja morskog okoliša hrvatskog dijela Jadrana, 2012., Institut za oceanografiju i ribarstvo, Split

- U Primorsko-goranskoj županiji ekološka mreža obuhvaća 74,9 % kopnenog dijela županije. Razlog tomu su veliki očuvani kompleksi šuma koji podržavaju prisustvo sve tri velike zvijeri (vuka, medvjeda i risa) te čitav niz šumskih vrsta ptica. Uz Primorsko-goransku županiju velikim postotkom se ističu i ostale županije koje prekrivaju krško područje. **Splitsko-dalmatinska s udjelom od 40% na šestom je mjestu među županijama RH po pokrivenosti kopna ekološkom mrežom (Slika 4).** Gledajući površinu mora u ekološkoj mreži, Splitsko-dalmatinska županija s 99 281,84 ha odmah je iza Dubrovačko-neretvanske županije (149 499,83 ha).

- Može se zaključiti da udjelom površine pod ekološkom mrežom SDŽ potpuno zadovoljava ciljeve Konvencije o biološkoj raznolikosti, dok udjelom površine pod zaštićenim područjima značajno zaostajemo.

Slika 4: Udio kopnenog teritorija u ekološkoj mreži po županijama



Izvor: Državni zavod za zaštitu prirode, 2013.; Državna geodetska uprava, 2012.

- Na području županije je novijim istraživanjima rasprostranjenosti vrsta i staništa identificirano nekoliko prioriteta područja za očuvanje, posebice podmorja. Među ovim područjima su i Vrulja, dijelovi Paklenih otoka, te područje viškog arhipelaga koji je prepoznat kao prioritetan i na međunarodnoj razini.
- Prostornim planom SDŽ planira se zaštita još 58 objekata, lokaliteta i područja zaštite prirode.**⁵⁶ Međutim, jedan od problema koji se javlja jest nepostojanje i/ili neusklađenost prostornih planova zaštićenih područja sa prostornim planovima jedinica lokalne samouprave.
- Oblici ugrožavanja zaštićenih dijelova prirode su brojni. Prema Programu zaštite okoliša najznačajnije prijetnje biološkoj i krajobraznoj raznolikosti na području SDŽ su:
 - Urbanizacija, neplanska, loša planska i bespravna izgradnja:** Prenamjena i ireverzibilni gubitak staništa, te degradacija okolnog područja (kroz fragmentaciju, onečišćenje otpadom, otpadnim vodama, bukom, svjetlošću), prekomjerno širenje građevinskog područja, lociranje građevinskih područja u posebno vrijedne i osjetljive ekosustave, izgradnja izvan građevinskog područja. Uzurpacija vrlo vrijednih obalnih područja izgradnjom kuća za odmor, pojava dugih neprekinutih izgrađenih dužobalnih područja, koja nemaju fizionomiju naselja. Arhitektonski i lokacijski neprikladna izgradnja dovodi do narušavanja strukture tradicijskih naselja, što je naročito izraženo u uskom priobalnom pojasu, gdje rezultira kontinuiranom dužobalnom izgradnjom (npr. potez od Marine do Omiša i dalje).
 - Turizam: Osobito vrijedna područja istovremeno su i turistički najatraktivnija, i posljedično izložena najvećem pritisku od ove djelatnosti.** Ukoliko se taj pritisak ne kanalizira osiguranom infrastrukturom i

⁵⁶ Javna ustanova Zavod za prostorno uređenje Splitsko-dalmatinske županije, Izmjene i dopune prostornog plana Splitsko-dalmatinske županije, 2013.

organizacijom posjete, neminovni su značajni negativni utjecaji upravo na najvrjednija područja (Prisutno i u priobalnom dijelu, ali u smislu „potrošnje“ još uvijek „djevičanskih prostora“, najaktualnije trenutno u otočnom dijelu).

- **Promet: Fragmentacija staništa, buka, uznemiravanje faune, posredni utjecaji velikih prometnica** (onečišćenje zraka i tla, fragmentacija staništa...). Zagađenja mora uslijed **otpuštanja otpadnih i balastnih voda s brodova u pomorskom prometu** (sve prisutniji kruzери, rastući nautički turizam, i dr.).
 - **Intenzivna poljoprivreda:** Prenamjena staništa, sječe šuma, melioracije, uzgoj monokultura, nestajanje autohtonih vrsta i sorti, primjena pesticida, herbicida, uništavanje šumaraka, živica, drvoreda...
 - Ribarstvo i marikultura: **Neselektivno i prekomjerno korištenje ribljeg fonda**, uništavanje podmorja kočarenjem i drugim slabo selektivnim alatima, utjecaj marikulture u smislu organskog zagađenja mora, utjecaja na okolne populacije (inficiranje, unos stranog genetskog materijala, utjecaj na populaciju predatora), ...
 - **Zagađenje otpadom i otpadnim vodama:** Neadekvatne deponije otpada – službena smetlišta s značajnim utjecajem na okoliš (procjedne vode, samozapaljenja, smrad, vizualno onečišćenje, ...) Zagađenja kopnenih i podzemnih voda te mora gradskim i industrijskim otpadnim vodama (Kaštelanski zaljev, tokovi krških rijeka nizvodno od naselja s neriješenom kanalizacijom, ...).
 - Unošenje invazivnih vrsta
 - **Sukcesija** (kao posljedica deruralizacije i depopulacije): Napuštanje poljoprivredne proizvodnje i gubitak vrijednih kultiviranih područja, osobito na otocima s tipičnim načinom uzgoja u suhozidima, zarastanje polj. površina, nekontrolirana samoobnova šume (čak i na relativno naseljenim područjima s izrazito kvalitetnom zemljom – npr. Stari Grad). Obraštaj negospodarenim sastojinama alepskog bora povećava opasnost od požara, a potom erozije i drugih negativnih posljedica.
 - Vodno gospodarstvo: Isušivanje vrijednih močvarnih područja radi dobivanja poljoprivrednih površina (meliorirana kraška polja, ...), uništavanje vlažnih staništa važnih za održavanje mnogih vrsta, pogotovo ptica močvarica, presijecanje riječnih tokova hidroelektranama (Cetina), betoniranje riječnih korita (npr. Žrnovnica, Cetina, ...).
 - Nekontrolirana eksploatacija prirodnih resursa (mineralnih sirovina): Uništavanje i degradacija staništa, devastacija krajolika, onečišćenje zraka, ...
 - Požari (ljeti, kao posljedica antropogenih ili prirodnih djelovanja): Uništavanje staništa i vrijednih krajobraznih dijelova, uznemiravanje vrsta, zagađenje zraka...
 - Ratne posljedice: Problemi u obliku devastiranih vrijednih šumskih, poljoprivrednih područja, te mnogih miniranih područja još će se dugo rješavati.
- **Veliki broj izvornih sorti i pasmina Dalmacije pa tako i SDŽ, nalazi se u neravnopravnoj, ali i strateški neodgovornoj tržišnoj utakmici s industrijskim kultivarima.** Sa Sortne liste su nestale neke naše izvorne sorte maslina, smokava, rogača, bajama, višnje maraske, limuna, naranči i šipka (i.e. poljička maraska, komiški rogač, crljenak viški, bajam čarski kasni). Ista je situacija s nekim našim izvornim pasminama koje se ne nalaze na službenom Popisu izvornih i zaštićenih pasmina i sojeva domaćih životinja (i.e. dalmatinska kokoš, dalmatinska tuka, dalmatinsko sivo govedo, dalmatinski konj). **Rješenje postoji u uspostavljanju Upisnika održivača sjemena tradicijskih kultura i matičnih grla tradicijskih pasmina.**
 - Vuk, ali u manjoj mjeri i medvjed, direktno ovise o domaćim životinjama, koje su zamijenile nekadašnje divlje preživaače, tako da bez opstanka tradicionalnog stočarstva nema ni opstanka velikih zvijeri. Slučaj je to s četiri vrste lešinara čije su populacije činile sve do početka 20. stoljeća jedan od populacijskih

centara u Europi. Nakon smanjenja stočarstva, posebno ovčarstva te stogodišnjeg trovanja i lova, ovi su lešinari izumrli⁵⁷.

- S ciljem zaštite, održavanja i promicanja zaštićenih dijelova prirode na području SDŽ 1996. godine osnovana je Javna ustanova za upravljanje zaštićenim prirodnim vrijednostima, no njeno funkcioniranje je značajno otežano zbog proračuna koji dostaje za pokrivanje minimalnih troškova „hladnog pogona“, ali ne i za ostale aktivnosti nužne za ispunjenje ciljeva ustanove. Posebne Javne ustanove za upravljanje zaštićenim prirodnim vrijednostima osnovane su za upravljanjem Parkom prirode Biokovo te za upravljanje Park šumom Marjan, s tim da obje ustanove imaju slične poteškoće s financiranjem i kapacitetima kao i Županijska javna ustanova.
- Regionalni aspekt zaštita okoliša najbolje se uočava u investicijama u zaštitu okoliša i tekućim izdacima za zaštitu okoliša.⁵⁸ Splitsko-dalmatinska županija značajno je ispod prosjeka RH prema ovom pokazatelju, ali i ispod prosjeka županija Jadranske Hrvatske. Investicije u zaštitu okoliša u razdoblju 2008.-2012. prikazani su u sljedećoj tablici.

Tablica 8: Investicije u zaštitu okoliša po stanovniku u SDŽ i Jadranskoj Hrvatskoj 2008.-2012. (u kn)

	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.
Jadranska Hrvatska	701,92	992,53	690,82	530,30	227,05
Primorsko-goranska	2724,22	4147,59	2905,52	1645,05	615,61
Ličko-senjska	177,83	58,01	35,62	27,17	96,68
Zadarska	3,88	290,09	82,62	833,27	30,82
Šibensko-kninska	110,66	51,46	122,41	131,40	32,15
Splitsko-dalmatinska	145,95	105,24	91,51	47,68	56,55
Istarska	456,61	386,69	250,91	354,41	462,26
Dubrovačko-neretvanska	71,50	19,56	27,17	68,96	53,97
Republika Hrvatska	522,69	481,27	505,62	661,39	794,71

Izvor: DZS, Statistički ljetopisi, obrada autora

⁵⁷ Skupina autora, 2015, Tradicijske sorte i pasmine Dalmacije.

⁵⁸ Investicije u zaštitu okoliša investicije su poslovnih subjekata, a obuhvaćaju investicije na kraju proizvodnog procesa (metode, prakse, tehnologije, procesi ili oprema određena za skupljanje i uklanjanje onečišćenja nakon njihova nastanka.) i investicije u integrirane tehnologije (investicije za nove ili adaptacije postojećih metoda, prakse, tehnologija, procesa ili opreme određene za sprečavanje ili smanjenje količine onečišćenja nastalog na izvoru). Tekući izdaci za zaštitu okoliša obuhvaćaju interne i eksterne izdatke. Interni izdaci namijenjeni su za rad opreme za kraj proizvodnog procesa: materijala, energije, održavanje; troškove radne snage (samo onih zaposlenih na zaštiti okoliša) i druge interne tekuće izdatke (osposobljavanje, informacije, opću administraciju za zaštitu okoliša). Isključena je kupnja usluga zaštite okoliša od javnog sektora ili specijalnih proizvođača. Eksterni izdaci obuhvaćaju plaćanja trećim stranama za usluge zaštite okoliša iz javnog sektora ili specijalnim proizvođačima koji mogu biti javni ili privatni (za eksterne naknade/kupnju za sakupljanje otpada ili obradu otpadnih voda te za ostalo, npr. izdaci za dekontaminaciju tla i podzemnih voda). Isključene su novčane kazne i globe.

4.6. Praćenje stanja i planiranje zaštite okoliša i prirode

- **Problematika okoliša u RH je složena stoga što je regulirana s preko 100 zakona, uredbi i pravilnika, te oko 50 međunarodnih konvencija** te su relativno česte pritužbe koje ističu nedorečenosti, preklapanja, nejasnoće u pitanju nadležnosti i odgovornosti; relativno česte izmjene i dopune i sl. Bitno je uočiti da svako područje ljudskog djelovanja ima svoju okolišnu dimenziju.
- Na nivou RH osnovana je u lipnju 2002. godine (NN 75/02) Agencija za zaštitu okoliša (AZO) kao središnja ustanova za prikupljanje i objedinjavanje podataka o okolišu na razini države, obrađivanje podataka, vođenje baza podataka o okolišu, praćenja stanja okoliša i izvješćivanje o okolišu. U svjetlu usklađivanja RH s EU standardima, informacijski sustav zaštite okoliša je značajno upotpunjen i unaprijeđen. Tako je AZO u suradnji s Institutom za oceanografiju i ribarstvo iz Splita započela krajem 2006. projekt implementacije mrežne aplikacija za unos, publiciranje i upravljanje pokazateljima stanja morskog okoliša. Većina podataka dobivena je na temelju istraživanja koja se provode dugi niz godina. Nedostatak je što ta istraživanja u većini slučajeva nisu sustavna jer su najčešće provedena u okviru projekata koji su se odvijali u pojedinim područjima. Zbog toga i većina postojećih mjerenja i podataka nisu ravnomjerno raspoređeni.
- **2008.g. donesen je Program zaštite okoliša SD županije kao najviši strateški (najobuhvatniji i najdugoročniji) dokument zaštite okoliša na području županije, te kao takav prvenstveno služi za: 1) interpretiranje smjernica nacionalne strategije u uvjetima specifičnim za područje Splitsko-dalmatinske županije, 2) sagledavanje cjeline problematike zaštite okoliša unutar prostora županije. Odnosi se na razdoblje od 4 godine stoga je **potrebno ažurirati podatke i pripremiti Program zaštite okoliša SDŽ za naredna razdoblja.****
- Uspostava županijskog informacijskog sustava praćenja stanja okoliša i prirode pretpostavlja ispunjenje više zadaća, kojima će se postupno uspostaviti sve tri osnovne funkcije informacijskog sustava, a to su: prikupljanje, obrada i distribucija informacija.
- Prema Programu o zaštiti okoliša SDŽ prati se stanje pojedinih segmenata okoliša (npr. vode, more na plažama, zrak)⁵⁹ kao i razina pritisaka na okoliš (npr. podaci u katastru emisija u okoliš). Međutim, trenutno ne postoji sustav praćenja stanja ugroženih vrsta i staništa te stanja ribljeg fonda.
- **SDŽ odnosno nadležni upravni odjel je ostvario dobre rezultate na uspostavi lokalne mreže za praćenje kakvoće zraka; upotpunjavanju stručnih podataka o posebno vrijednim dijelovima prirode (staništa, flora, fauna) potrebnih za izradu planova upravljanja te izradi karte buke.**
- Međutim, postojeći sustav praćenja **još uvijek ima određene nedostatke:**
 - praćenja su često nepotpuna u smislu da ne daju cjelovitu informaciju o temi koja se prati;
 - ne prate se svi segmenti okoliša i prirode, niti svi pritisci koji zaslužuju praćenje;
 - podaci dobiveni postojećim praćenjem ne pretvaraju se u cjelovitu, relevantnu, lako dostupnu pa stoga i korištenu informaciju o okolišu i prirodi, niti čine dio cjelovitog informacijskog sustava SDŽ.
- **Akteri koji se pojavljuju u skorijoj praksi zaštite okoliša mogu se svrstati u jednu od tri osnovne kategorije: upravna tijela na različitim razinama (državna, regionalna, lokalna), u različitim sektorima (zaštita okoliša, gospodarstvo, infrastruktura,...), s različitim funkcijama (planiranje, provedba, nadzor,...); gospodarski subjekti (različita javna i privatna poduzeća), nevladine organizacije te javnost (skupine, pojedinci). Međutim, **suradnja između ovih brojnih aktera u županiji je još uvijek na nezadovoljavajućoj razini, što rezultira nedovoljno razvijenim mehanizmima za zaštitu okoliša.****
- **Dobar primjer suradnje je Zeleni telefon**, jedinstveni broj za cijelu RH (062 123456 – cijena lokalnog poziva) na koji građani mogu prijaviti primijećene „napade na okoliš“, dobiti informaciju vezanu uz tematiku okoliša, i sl. To je projekt kojim se istovremeno postiže niz koristi, od osiguravanja prava građanima da dobiju informaciju o jednom od svojih temeljnih prava – prava na zdravi okoliš, preko razvoja zelenog civilnog društva i dijaloga sa zelenim civilnim društvom, do značajnog unapređenja

⁵⁹ Nastavni zavod za javno zdravstvo prati: kakvoću morske vode, stanje vodoopskrbe, kakvoću zraka, zdravstvenu ispravnost namirnica, razinu alergena, mjerenje buke te toksikološke nalaze.

funkcije nadzora i pravovremenog uočavanja prijetnji okolišu. Zbog svega toga, projekt nesumnjivo zaslužuje trajno financiranje.

- Posljedično, poticanje (redovne, institucionalizirane) suradnje i tako ostvareni sinergijski učinci koji trenutno gotovo u cijelosti izostaju zaslužuje status jednog od prioriteta zaštite okoliša SDŽ u narednom razdoblju.⁶⁰
- Nužno je kontinuirano raditi na podizanju svijesti o značaju očuvanja okoliša i prirode. Većinu problema okoliša stvaraju ljudi svojim djelovanjem, pa je očito da djelovati na uzrok problema u osnovi znači djelovati na ljude, odnosno na obrasce njihova ponašanja koji nisu ekološki održivi. Odgoj i edukacija za okoliš provodi se kroz: i) institucionalni (predškolski i školski sustav, visoko školstvo i znanost) i ii) tzv. izvaninstitucionalni (specijalističko obrazovanje uz rad, rad različitih vrsta udruga, itd.) sustav.

4.7. Razvojni problemi i potrebe

RAZVOJNI PROBLEMI	RAZVOJNE POTREBE
Stanje prirodnih resursa i sustav zaštite okoliša i prirode:	
<p>a) Vode:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Oduzimanje vode iz njenog prirodnog toka i ugrožavanje prirodnih staništa kao posljedica vodoopskrbe; • Neracionalni način korištenja vode; • Relativno zapuštena vodoopskrbna mreža s velikim gubitcima prilikom prijenosa; • Veliki broj crnih jama na nefiltrirajućem vodopropusnom krškom terenu; • Jednostrani razvoj vodoopskrbe kojim se povećala količina otpadnih voda za koje nije istovremeno osiguran kvalitetan sustav zbrinjavanja; • Ne postoji jedinstveni katastar izvora na području Županije; • Stihijsko i potpuno bespotrebno kanaliziranje vodenih tokova. 	<p>a) Vode</p> <ul style="list-style-type: none"> - Minimalizirati negativan utjecaj vodoopskrbe na izvore vode što racionalnijim zahvaćanjem odnosno korištenjem jednom zahvaćene vode; - Izgraditi kolektorske mreže i pročišćivače u ruralnom prostoru SDŽ zbog kvalitetnijeg zbrinjavanja otpadnih voda; - Smanjiti broj crnih jama prespajanjem što većeg broj kućanstava na javni vodoopskrbni sustav; - Smanjiti gubitak vode na prihvatljivu razinu od 15-20%; - Industrije izmjestiti u nove gospodarske zone; - Utvrditi biološki minimum za svaku pojedinu rijeku te osigurati dostupnost podataka o istom svim ustanovama; - Izraditi katastar izvora na području Županije te postrožiti dopuštenja za istraživanje istih-uz kontrolu istraživača od nadležnih institucija; - Izraditi bilancu voda
<p>b) More:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ispuštanje nepročišćenih komunalnih i industrijskih otpadnih voda na području Vranjičkog i Kaštelanskog zaljeva; • Litoralizacija obale gdje u priobalju živi preko 2/3 stanovništva; • 80% krutog otpada potječe s kopna; • Onečišćenja uzrokovana nelegalnim ispuštanjem onečišćenih kaljužnih voda, ispiranjem tankova, izmjenom balastnih 	<p>b) More</p> <ul style="list-style-type: none"> - Nastaviti integralni projekt zaštite Kaštelanskog zaljeva (Eko projekt), dovršiti kanalizacijski sustav Kaštela-Trogir; - Izgraditi kolektorske mreže i pročišćivače na otocima i obalnom pojasu SDŽ zbog kvalitetnijeg zbrinjavanja otpadnih voda; - Izgraditi regionalni centar gospodarenja otpadom Lećevica; - Unaprijediti infrastrukturu zaštite okoliša u

⁶⁰ Izvješće o stanju okoliša u Splitsko-dalmatinskoj županiji za razdoblje 2008.-2011.godine, Upravni odjel za graditeljstvo, komunalne poslove, infrastrukturu i zaštitu okoliša, 2008.

<p>voda te bacanjem krutog otpada (posebno PVC) sa brodova;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Stihijsko i ilegalno nasipanje obale; • Nelegalna privezišta za brodove i objekti uz morsku obalu; • Okvirni plan i program (OPP) istraživanja i eksploatacije ugljikovodika na Jadranu (siječanj, 2015.) razmatra nekoliko istražnih prostora mora SDŽ-a; • Populacije gospodarski najatraktivnijih morskih vrsta već duže vrijeme pokazuju znakove prelovljenosti; • Ne postoji cjelovit sustav praćenja stanja mora i podmorja. 	<p>lukama i marinama s opremom za zbrinjavanje sve vrste otpada s brodova te interveniranje u slučaju iznenadnih onečišćenja na moru;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Prilikom izrade planske dokumentacije voditi računa o smjernicama za integrirano upravljanje obalnim pojasom ; - Urediti luke i marine za privez, osigurati ekološka privezišta za bodove nautičkog turizma; - Voditi računa da se predložene mjere modifikacije istražnih prostora OPP-a te procedure Procjene utjecaja na okoliš i Ocjene prihvatljivosti za ekološku mrežu provode u praksi; - Podržati uspostavu <i>no take</i> zona na širem području Jabučke kotline; - Razmotriti uspostavu manjih <i>no take</i> zona unutar novopredloženih morskih zaštićenih područja; - Uspostaviti cjeloviti sustav praćenja stanja mora i podmorja.
<p>c) Zrak:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <u>Onečišćenje zraka</u> izgaranjem u industriji, proizvodnim procesima, korištenjem otapala, cestovnim prometom, otpadom, poljoprivredom i sl.; • Prostor županije je dosta opterećen prometom, naročito ljeti tijekom turističke sezone; • Lokalna (županijska) mreža za praćenje kakvoće zraka nije formalno uspostavljena. 	<p>c) Zrak</p> <ul style="list-style-type: none"> - Poticanje uvođenja novih tehnologija, ISO 14000 sustava, optimalne distribucije proizvoda, smanjivanja ambalaže, označavanja proizvoda za okoliš - Promicati eko vožnju osobito tijekom turističke sezone; - Organizirati cjeloviti sustav / mrežu za praćenje kakvoće zraka u suradnji s AZO; - Izraditi zakonom propisane dokumente zaštite i poboljšanja kakvoće zraka.
<p>d) Tlo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Trajni gubitak zemljišta uzrokovan urbanizacijom, nekontroliranom izgradnjom infrastrukture, eksploatacijom mineralnih sirovina, intenzivnom poljoprivredom (plastenici) i stihijskom upotrebom pesticida; • Onečišćenje tla otpadnim i oborinskim vodama, prometnicama, odlagalištima otpada te minama; • <u>Visoki stupanj poroznosti tla</u> (opasnost od zagađenja); • Na području SDŽ postoje značajna područja s umjerenim pa čak i visokim rizikom od erozije; • Među županijama RH, Splitsko-dalmatinska županija po veličini minski sumnjivih područja zauzima 8. mjesto. • U SDŽ nema sustavnog monitoringa – praćenja stanja i promjena kakvoće tala; • Krčenje šuma i uništavanje kamenjara zbog uspostave novih površina pod maslinicima i 	<p>d) Tlo</p> <ul style="list-style-type: none"> - Prilikom nadopune i izmjene prostornih planova posebno voditi računa o očuvanju tla kao prirodnog resursa, voditi računa da je 50% površine SDŽ pod vodozaštitom; - Rješavati probleme eksploatacije mineralnih sirovina na način da se točno definiraju rokovi eksploatacije, način sanacije prostora i osiguraju financijska sredstva; - Poticati pošumljavanje odnosno sadnju višegodišnjih nasada na opožarenim terenima; - Nastaviti s uspješnim programom razminiravanja tla SDŽ; - Razmotriti „zelenu“ varijantu golf terena, koja umjesto pesticida koristi kombinaciju s ekstenzivnom poljoprivredom / stočarstvom; - Provoditi uzorkovanje tala radi utvrđivanja onečišćenja posebno na području s intenzivnom poljoprivredom, industrijskim zonama i poljoprivrednim površinama s intenzivnom poljoprivredom; - Uspostaviti sustavni monitoring - praćenje stanja i promjena tla;

<p>vinogradima dok se istovremeno zapuštaju velike površine pod istim;</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Sprječavati promjene krajobraznih vrijednosti.
<p>e) Bioraznolikost i zaštićena područja</p> <ul style="list-style-type: none"> - SDŽ od svih županija (uz Istarsku) ima najmanji udio zaštićenih područja u ukupnoj površini županije, od čega 6% površine kopnenih zaštićenih područja i svega 0,01% morskih područja; - Nepostojanje i/ili neusklađenost prostornih planova zaštićenih područja sa prostornim planovima jedinica lokalne samouprave; - Negativni utjecaji razvojnih sektora na očuvanje zaštićenih područja i lokaliteta pod ekološkom mrežom:: sječa stabala, nasipavanje i betonizacija obale, iskapanje humusa, protupravna izgradnja, neprimjereno korištenje i onečišćenje otpadom, onečišćenje otpadnim vodama, prelov, korištenje pesticida, sukcesija, eksploatacija i dr.; - Smanjenje krajobrazne i bioraznolikosti (ugroženost vrsta i staništa) zbog neodgovarajućeg sustava upravljanja zaštitom. - Nestanak domaćih sorti i pasmina. 	<p>f) Bioraznolikost i zaštićena područja</p> <ul style="list-style-type: none"> - Izraditi stručne podloge i plansku dokumentaciju za zaštitu novih 56 lokaliteta predloženih prostornim planom SDŽ; - Osigurati financijska sredstva za zaštitu okoliša i prirode (mjera 6. Programa konkurentnost i kohezija); - Odobriti Javnoj ustanovi za upravljanje zaštićenim prirodnim vrijednostima na području SDŽ veći proračun da bi mogli provoditi inventarizaciju biljnih i životinjskih vrsta, praćenje i informiranje javnosti, čime bi bolje i učinkovitije očuvali prirodnu baštinu; - Izraditi planove upravljanja zaštićenim područjima i ekološkom mrežom u suradnji s razvojnim sektorima i JLS; - Provoditi sustavni nadzor u zaštićenim područjima i područjima ekološke mreže, procesuirati prekršaje/kaznene prijave, te naplaćivati kazne; - Poticati uzgoj domaćih sorti i pasmina posebno u zaštićenim područjima.
<p>g) Praćenje stanja i planiranje zaštite okoliša i prirode</p> <ul style="list-style-type: none"> - Nedorečenosti, preklapanja, nejasnoće u pitanju nadležnosti i odgovornosti u sektoru zaštite okoliša i prirode; - Nedostaju sistematizirani podaci zaštite okoliša na nivou SDŽ; - Ne prate se svi segmenti okoliša i prirode i praćenja su često nepotpuna; - Podaci dobiveni praćenjem ne pretvaraju se u cjelinu i lako dostupnu informaciju; - Suradnja između brojnih aktera u području zaštite okoliša i prirode u županiji je još uvijek na nezadovoljavajućoj razini, što rezultira nedovoljno razvijenim mehanizmima za zaštitu okoliša; - Nedovoljno razvijena svijest o značaju očuvanja okoliša. 	<p>f) Praćenje stanja i planiranje zaštite okoliša i prirode</p> <ul style="list-style-type: none"> - Poticanje (redovne, institucionalizirane) suradnje između aktera u području zaštite okoliša i prirode; - Jačati nadzorne službe i njihovu suradnju s odgovarajućim institucijama (policija, inspeksijska služba, komunalni redari i sl.) - Potrebno ažurirati podatke i pripremiti Program zaštite okoliša SDŽ za naredna razdoblja; - Posložiti funkcioniranje županijskog informacijskog sustava okoliša i prirode na način da se prikupljaju, obrađuju i distribuiraju cjeloviti podaci za sve segmente okoliša i prirode; - Omogućiti sudjelovanje predstavnika (stručnjaka) Županije u ocjenama stručnih studija; - Poticati akcije podizanja svijesti o značaju očuvanog okoliša: učlanjenje osnovnih i srednjih škola u Eko škole, suradnja s vrtićima i školama unutar zaštićenih područja, poticanje NVO i sl. - Poticati Zeleni telefon (pokriva područje Splitsko-dalmatinske i Dubrovačko-neretvanske županije) kao dio nacionalne mreže zelenih telefona.

5. STANOVNIŠTVO, LJUDSKI RESURSI I TRŽIŠTE RADA

5.1. Veličina, kretanje stanovništva i gustoća naseljenosti

- Stanovništvo je temeljni čimbenik društvenog, gospodarskog i kulturnog života i razvitka svake društvene zajednice. Demografsku sliku Hrvatske u 21. stoljeću obilježava nekoliko, sad već karakterističnih procesa: neprekidna prirodna depopulacija, starenje stanovništva te neravnoteža u dobnoj strukturi stanovništva. Praćenje ukupnog broja stanovnika je otežano jer podaci iz posljednja dva popisa stanovništva nisu direktno usporedivi. Prema Popisu 2001. u Hrvatskoj je živjelo 4.437.460, a prema Popisu 2011.g. 4.284.889 stanovnika, dakle došlo je do pada od 3,4%.⁶¹
- Prema popisu stanovništva 2011. godine u županiji Splitsko - dalmatinskoj, koja se prostire na 8% površine Hrvatske, živjelo je 454,798 stanovnika, odnosno 10,6% stanovništva Hrvatske. U odnosu na popis stanovništva 2001.g. broj stanovnika se smanjio za 8.878 stanovnika (1,9%) dok se u odnosu na popis stanovništva iz 1991.g. broj stanovnika smanjio za oko 4%. U zadnjem međupopisnom razdoblju osjetnije se smanjilo muško (-2,1%) nego žensko stanovništvo (-1,7%).

Tablica 9: Broj stanovnika i radno sposobnog stanovništva Splitsko-dalmatinske županije 2011.

Spol	Ukupno	Radno sposobno stanovništvo (15-64)	60 i više godina	65 i više godina	75 i više godina
Ukupno	454 798	304 915	104 837	75 451	35 339
Muško	221 295	152 220	44 846	31 127	13 080
Žensko	233 503	152 695	59 991	44 324	22 259

Izvor: DZS

- Iako je prema procjenama DZS-a iz 2008.g. Splitsko dalmatinska županija pokazivala znatno pozitivnije trendove kretanja broja stanovnika u odnosu na većinu drugih županija i bila je među svega sedam županija (većina primorskih županija i grad Zagreb) u kojima je zabilježen porast broja stanovnika u odnosu na 2001., rezultati popisa 2011. nisu obećavajući. Između dva posljednja popisa stanovništvo Hrvatske se smanjilo za 3,4%. Pritom se stanovništvo Kontinentalne Hrvatske smanjilo za 4,6, a Jadranske za 1,1%. Stanovništvo je raslo samo u Zadarskoj (4,9%), Zagrebačkoj (2,6%), i Istarskoj županiji (0,8%) i u Gradu Zagrebu, uz napomenu da i Istarska i Zadarska županija bilježe pad stanovništva od 2008. do 2011.g. Ličko-senjska, Šibensko-kninska i Primorsko-goranska županija pokazuju najveći pad stanovništva u razdoblju od 2001. do 2011.g. među županijama Jadranske Hrvatske, trend vrlo sličan onom na razini Republike Hrvatske. Splitsko-dalmatinska županija pokazuje nešto pozitivniji trend od prosjeka RH, ali ipak negativniji od prosjeka Jadranske Hrvatske.
- Prema Procjenama DZS-a, broj stanovnika je u 2012. i 2013. dalje nastavio padati.

⁶¹ Podaci o broju stanovnika prikupljeni Popisom 2011. ne mogu se neposredno uspoređivati s podacima Popisa 2001. jer je u međuvremenu došlo do promjene u statističkoj definiciji ukupnog stanovništva.

Tablica 10: Broj stanovnika u Jadranskoj Hrvatskoj, trend 2001.-2011.

	2001.	2011.	Promjena 2011./2001. - Indeks
Splitsko dalmatinska	463.676	454,798	98,0
Dubrovačko- neretvanska	122.870	122,568	99,7
Šibensko-kninska	112.891	109,375	96,8
Zadarska	162.045	170,017	104,9
Istarska	206.344	208,055	100,8
Primorsko-goranska	305.505	296,195	96,9
Ličko-senjska	53.677	50.927	94,8
Jadranska Hrvatska	1.427.008	1.411.935	98,9
RH	4.437.460	4.284.889	96,5

Izvor: DZS

- Iako je prirodni prirast SDŽ stalno pozitivan promatrajući trend od 2005.-2009., SDŽ ipak u tom razdoblju bilježi izražen pad za 42%, dok 2011.g po prvi put od 2005.g. bilježi negativan prirodni prirast. RH u referentnom razdoblju kontinuirano ima negativan prirodni prirast koji posljednje tri godine raste, a porazna je i činjenica da su sve županije osim grada Zagreba 2011.g. imale negativan prirodni prirast. **Od 2011. do 2014.g. SDŽ kontinuirano ima sve viši negativni prirodni prirast, osim u 2012. g. kada se bilježi skroman pozitivan prirodan prirast.**
- Uspoređujući vitalni indeks (broj živorođenih na 100 umrlih), SDŽ je kontinuirano do 2011.g. iznad 100 čime je značajno iznad prosjeka RH (malo više od 80) i to među najbolje rangiranim županijama, ali 2011. godine po prvi put bilježi indeks manji od 100 iako je prethodne 2010.g. isti bio 108,0. Zabrinjava što **vitalni indeks od 2011. do 2014.g. kontinuirano i dalje pada (uz iznimku rasta u 2012.g.),** kao što se može vidjeti iz Tablice 11, na razini Hrvatske, ali još izraženije na razini Splitsko-dalmatinske županije.
- Ipak, takvi su rezultati među najpovoljnijim u Hrvatskoj budući da je uz grad Zagreb, Dubrovačko-neretvansku i Međimursku županiju, Splitsko dalmatinska imala najviši vitalni indeks 2014. godine.

Tablica 11: Prirodno kretanje stanovništva u SDŽ od 2005.-2014.

Godina	Rođeni	Umrli	Prirodni prirast SDŽ	Prirodni prirast RH	Vitalni indeks SDŽ*	Vitalni indeks RH
2005.	4 970	4 536	434	-9 298	109,6	82,0
2006.	4 906	4 316	590	-8 932	113,7	82,3
2007.	4 883	4 488	395	-10 457	108,8	80,0
2008.	4 910	4 720	190	-8 398	104,0	83,9
2009.	4 941	4 690	251	-7 837	105,4	85,0
2010.	4 957	4 589	368	-8 735	108,0	83,2
2011.	4 614	4 691	-77	-9 822	98,4	80,7
2012.	4 726	4 651	75	-9 939	101,6	80,8
2013.	4 313	4 590	-277	-10 447	94,0	79,3
2014.	4 312	4 646	-334	-11 273	92,8	77,8

Izvor: DZS

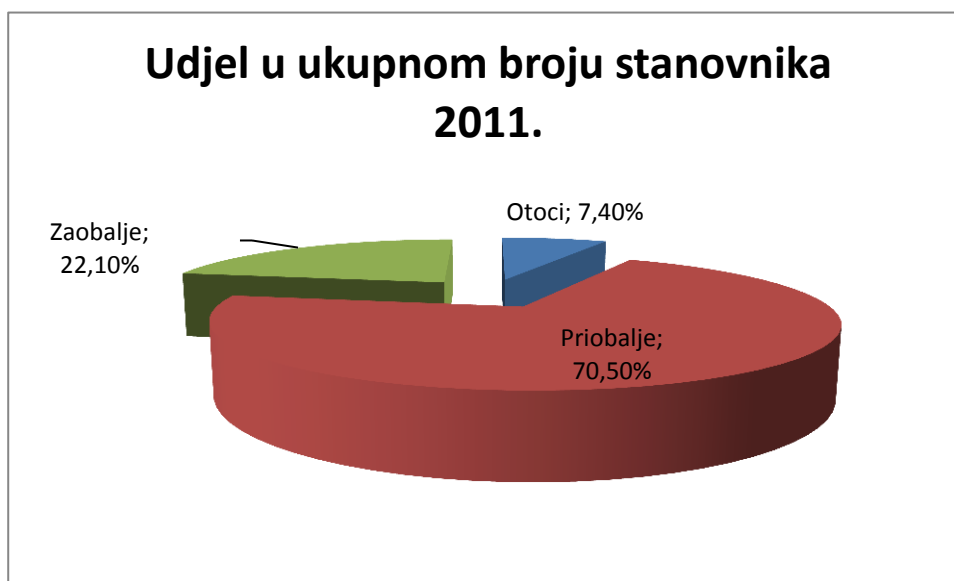
*Broj živorođenih na 100 umrlih

- Nadalje, treba naglasiti da **demografska slika nije homogena uspoređujući gradove i općine u SDŽ**. Gradovi u 2011.g. bilježe pozitivan prirodni prirast (145), ali već u 2013.g. prirast je negativan (-9), dok se u općinama još više pogoršava negativan prirodni prirast (-222 u 2011.g. na -268 u 2013.g.). Pozitivan prirodan prirast bio je u svega 5 gradova i 9 općina, dok su dvije općine imale nulti prirodni prirast u 2013.g. Otoci u 2013.g. bilježe negativne prirodne priraste (osim općine Bol sa skromnim prirastom od 2 i općine Sutivan s nultim prirastom), kao i većina gradova i općina zaobalja (osim gradova Imotski te općina Proložac, Zadvarje i Zmijavci). Ovakav negativan trend u većoj mjeri prisutan je na otocima i u zaobalju od 2005.g. Svake godine sve je manje gradova i općina s pozitivnim prirodnim prirastom, što dovodi do zaključka da **relativno pozitivna demografska slika županije do 2010.g. od 2011.g. postaje obilježena sve negativnijim i zabrinjavajućim trendovima**.
- Najviši prirodni prirast bilježe gradovi Kaštela i Solin (u 2013.g. 154 i 138), dok je u gradu Splitu prirast od pozitivnog (142) u 2005.g. došao na negativan prirast (-108) u 2011.g. što se drastično pogoršalo u 2013.g. (-227). U razdoblju od 2001.g. do 2011.g. grad Split je izgubio oko 10.000 stanovnika, a taj se trend nastavlja i u posljednjih par godina. Među općinama, valja izdvojiti tek općine Podstrana i Dugopolje koje su u 2013.g. bilježile pozitivnije rezultate od ostalih općina (prirodni prirast 58 i 23).
- Prema Popisu stanovnika iz 2011.g., u 16 gradova županije živjelo je 77,1% ukupnog stanovništva, dok je ostalih 22,9% stanovništva živjelo u 39 općina, čime se bilježi blagi porast udjela gradskog stanovništva u odnosu na 2001. i 2008.g. kada je on iznosio oko 76%. U gradu Splitu je u 2011. g. živjelo 39,16% ukupnog broja stanovnika (pad u odnosu na 40,6% iz 2001.g.), a idući po brojnosti stanovništva bio je grad Kaštela u kojem je 2011. živjelo 8,5% stanovnika Županije (porast u odnosu na 2001.g. kada je udio bio 7,3%). Najveća je općina Podstrana s 9.129 stanovnika, dok je najmanje stanovnika u općini Zadvarje, tek 289.
- Grad Split u međupopisnom razdoblju bilježi značajan pad ukupne populacije (5,6%), ali i gradovi Sinj (3,4%) i Omiš (2,1%). S druge strane, gradovi Kaštela i Solin bilježe veliki rast stanovnika od 13,3% odnosno čak 25,8%, a općina Podstrana 24,3%⁶²

⁶² Ovakva kretanja migracija iz područja grada Splita u gradove Solin i Kaštela te općinu Podstrana mogu se pojasniti kretanjima na tržištu nekretnina, budući da su cijene nekretnina u ovim jedinicama lokalne samouprave značajno povoljnije nego u gradu Splitu, a imaju relativno razvijenu prometnu i društvenu infrastrukturu.

- Analiza rasporeda stanovništva prema geografskim cjelinama pokazuje da 70,5% stanovnika živi na priobalju, 7,4% na otocima, dok 22,1% stanovnika živi na području zaobalja. Promatrajući desetogodišnje razdoblje između posljednja dva popisa stanovništva DZS-a, može se primijetiti značajan opadajući trend broja stanovnika u zaobalju (pad od 7,7%) te blago rastući na otocima (rast od 0,9%), dok priobalje u tom razdoblju ima stabilan broj stanovnika. Gledajući prema udjelu u ukupnom broju stanovnika u županiji, udio stanovnika je porastao na priobalju (sa 69,3% na 70,5 %) i otocima (sa 7,2% na 7,4%), dok je u zaobalju taj udio smanjen (sa 23,5% na 22,1%).

Slika 5: Raspored stanovništva SDŽ po geografskim cjelinama, 2011.



Izvor: Izračun autora prema podacima iz Popisa stanovništva 2011. DZS-a

- Prosječna gustoća naseljenosti SDŽ u 2011.g. iznosila je 100,18 stanovnika/km² što je iznad nacionalnog prosjeka (75,71) i iznad prosjeka Jadranske Hrvatske (57,2), iako je primjetan pad u odnosu na 2008.g kada je gustoća naseljenosti u SDŽ bila 106,6 stanovnika/km². EU28 prosjek je 116. Trend gustoće naseljenosti od 2001.g. do 2008.g. bio je kontinuirano rastući. Od svih županija Jadranske Hrvatske, Splitsko dalmatinska u 2011.g. ima najveću gustoću naseljenosti, a samo je pet županija u RH s većom gustoćom naseljenosti, uključujući grad Zagreb.
- Unutar županije najveću gustoću naseljenosti ima grad Split s visokih 2.243 stanovnika/km², a vrlo visoku gustoću imaju i gradovi Kaštela i Solin te općine Dugi Rat, Podstrana (svi preko 600 stanovnika/km²).⁶³ S druge strane, postoje jedinice koje bilježe ekstremno malu gustoću, manju od 10 stanovnika/km², kao što su Lećevica, Prgomet i Vrlika. Zabrinjava činjenica da čak 31 jedinica ima gustoću manju od 50 stanovnika/km², što ukazuje na značajne demografske probleme u većem dijelu županije. Od toga je 18 jedinica lokalne samouprave u zaobalju, te 12 na otocima.

Tablica 12: Broj stanovnika i gustoća naseljenosti u jedinicama lokalne samouprave, 2011.

Broj stanovnika	Broj JLS-a	Udjel u ukupnom broju stanovništva JLS-a	Prosječna gustoća
0-1500	10	1,6%	13,7
1500-3000	19	8,7%	32,2
3000-10000	18	19,6%	45,8
10000-50000	7	30,8%	211,2
>50000	1	39,2%	2.243
Ukupno	55	100%	100,18

Izvor: Izračun autora prema Popisu stanovništva 2011., DZS

5.2. Dobna struktura stanovništva

- Hrvatsku obilježava nepovoljna dobna struktura stanovništva. Starenje stanovništva povezano je sa smanjenjem populacije mlađih dobnih skupina te rastom broja stanovnika starijih dobnih skupina. Zakodjer, proces starenja može biti i posljedica migracijskih kretanja. Pokazatelji dobne strukture stanovništva SDŽ ukazuju na **trend postupnog starenja stanovništva**. Iako županija time slijedi trend prisutan na razini RH, **ipak ima značajno povoljniju demografsku sliku kako od nacionalnog prosjeka tako i od svih županija u Jadranskoj NUTS2 regiji**.
- Indeks starenja SDŽ stanovništva kontinuirano raste od 2003. g. kada je iznosio 81,4 preko 88,8 u 2007. g. da bi 2011.g. dosegao 102,3 čime županija prati negativni trend daljnjeg starenja prisutan na razini RH (sa 90,7 u 2001.g. na 115 u 2011.g.). Poražavajuće je što je usprkos ovako visokom indeksu u 2011.g. tek pet županija imalo niži indeks od onog zabilježenog u SDŽ, među kojima nijedna županija Jadranske Hrvatske.
- Osim toga, promatrajući i koeficijent starosti odnosno postotni udio osoba starih 60 i više u ukupnom stanovništvu, SDŽ ima bolju dobnu strukturu stanovništva nego ostale županije Jadranske Hrvatske i prosjek RH, ali opet se uočava trend pogoršanja od 2001. do 2011. godine. U međupopisnom razdoblju udio osoba starijih od 60 godina u ukupnom stanovništvu na razini RH povećao s 21,7 na 24,1 posto, s tim da se koeficijent starosti najviše povećao u Zadarskoj, Primorsko-goranskoj i Splitsko-dalmatinskoj županiji.

Tablica 13: Pokazatelji dobne strukture stanovništva Jadranske Hrvatske, 2001., 2007. i 2011.

Županija	2001.		2007.		2011.	
	Koeficijent starosti*	Indeks starenja**	Koeficijent starosti	Indeks starenja	Koeficijent starosti	Indeks starenja
SDŽ	20,0	77,8	20,6	88,8	23,1	102,3
Dubrovačko-neretvanska	21,9	86,9	22,6	98,7	24,4	109,4
Šibensko-kninska	26,4	114,1	26,0	123,7	29	146,1
Ličko-senjska	30,6	146,3	29,0	146,0	31	166

Istarska	21,9	101,0	22,6	120,3	24,9	136,8
Zadarska	21,7	86,9	22,5	98,3	25,5	117,4
Primorsko-goranska	22,7	110,8	23,8	134,2	26,6	155,3
RH	21,7	90,7	22,2	103,1	24,1	115

Izvor: DZS

Napomena:

*Koeficijent starosti** je postotni udio osoba starih 60 i više u ukupnom stanovništvu i trebao bi biti manji za povoljniju demografsku strukturu.

*Indeks starenja*** je postotni udio osoba starih 60 i više godina prema stanovništvu mlađem od 20 godina. Što je indeks manji to je povoljnija demografska struktura.

- Prosječna starost stanovništva Županije iznosi u 2011.g. 40,8 dok na razini Hrvatske iznosi 41,7, što iznova potvrđuje negativne demografske trendove budući da su iste prosječne vrijednosti u 2001. godini bile 38,1 u SDŽ odnosno 39,3 godine u RH.⁶⁴ Zaobalje usprkos iscrpljenosti i vrlo malom broju stanovnika ima biološki vitalniju strukturu i više stope prirodnog prirasta, dok otoci pokazuju strukturu izrazito stare populacije (prosječna starost stanovništva oko 43 godine i indeks starenja preko 170). Međutim, iz Tablice 14 razvidno je da su sve geografske cjeline pokazale izrazito negativan i zabrinjavajući trend u navedenom desetogodišnjem razdoblju. Prema popisu iz 2011. godine prosječna starost na području grada Splita iznosi 41,7 godina, a indeks starenja prelazi 100%.
- Udjel mlađeg stanovništva (15-24god.) najveći je u velikim gradovima zbog migracija mladog stanovništva radi školovanja i zapošljavanja iz nerazvijenih jedinica (naročito otoka) u razvijena područja što onda dodatno ističe subregionalne razlike unutar županije.

Tablica 14 : Dobna struktura stanovništva SDŽ po geografskim cjelinama, 2001.-2011.

Geografska cjelina	Indeks starenja, 2001.	Indeks starenja, 2011.
Zaobalje	78,1	89,2
Otoci	122,1	173
Priobalje	74,0	101
SDŽ	77,8	102,3
RH	90,7	115

Izvor: Izračun autora prema Popisu stanovništva DZS-a 2001. i 2011.

5.3. Obrazovna struktura

- Prema podacima iz Popisa stanovništva 2011.g. **SDŽ bilježi iznadprosječni udio obrazovanog stanovništva** (sa srednjom školom i više) u stanovništvu starom 15-64 (81,7% naspram RH prosjeka od 76,5%).
- Također, **SDŽ bilježi iznadprosječni udio visoko obrazovanog stanovništva u stanovništvu starom 15-64** (19,2% naspram prosjeka RH – 17,7%). Ovaj je udio porastao i na razini SDŽ i na razini RH u odnosu

⁶⁴ U demografskoj teoriji vrijednost od 30 godina prihvaćena je kao vrijednost koja dijeli mladu populaciju od stare populacije nekog prostora. Prema: Živić, 2003.

na podatke iz Popisa 2001. (11,9% odnosno 13,4%). Međutim, **SDŽ zaostaje za prosjekom RH kada je u pitanju udio osoba sa završenim doktoratom znanosti** (2,7% naspram 3% na razini RH) iako je i ovaj udio značajno narastao u odnosu na 2001.g.

- Usporedbe radi, europski prosjek visokoobrazovanih u istoj dobnoj skupini iznosi 23,7 posto. Kada se udio visokoobrazovanih analizira po županijama, najviše je visokoobrazovanih u Gradu Zagrebu (29%). Na drugom mjestu je Primorsko-goranska županija (21%) a zatim slijede Dubrovačko-neretvanska županija i Splitsko dalmatinska županija s oko 19%. Najmanje je visokoobrazovanih u Virovitičko-podravskoj županiji (8%) te Krapinsko-zagorskoj županiji (9%).
- Značajne su razlike u obrazovanosti stanovništva među jedinicama lokalne samouprave. Najviše je više i visoko obrazovanog stanovništva očekivano zabilježeno u gradu Splitu (27,2%), ali i općini Podstrana (21,2%), gradovima Makarskoj (18,5%) i Hvaru (18,2%), ali i manjim jedinicama poput općina Sutivan (18,2%) i Šolta (18,3%). Najmanje visoko obrazovanog stanovništva ima u općinama zaobalja poput Muća (3,5%), Lokvičića (3,6%), Lećevice (3,8%), ali i gradova Vrlike (6%) i Trilja (6,3%). Zanimljivo je da neke veće lokalne jedinice bilježe ispod-prosječne udjele više i visokoobrazovanih osoba, primjerice gradovi Sinj (13,6%), Omiš (14,2%), Kaštela (15,2%), Trogir (16,6%) i Solin (16,7%).

Tablica 15: Obrazovna struktura stanovništva SDŽ po geografskim cjelinama, 2011.

Geografska cjelina	Udio stanovništva bez škole ili s osnovnom školom u stan. iznad 15 god.	Udio obrazovanog stan. u stan. iznad 15 godina (srednja škola i više)	Udio visokoobrazovanog stan. u stan. od 15-64
Zaobalje	30%	74,2%	10,4%
Otoci	21,8%	79,8%	15,4%
Priobalje	19%	84,2%	22,3%
SDŽ	16,4%	81,7%	19,2%
RH	20,8%	76,5%	17,7%

Izvor: Izračun autora prema Popisu stanovništva DZS-a 2011.

5.4. Migracije stanovništva⁶⁵

- Migracijski saldo SDŽ odnosno razlika između doseljenog i odseljenog stanovništva u 2013.g., bio je pozitivan i iznosio je 456 čime je preokrenut negativan trend prvi put zabilježen 2010.g. (-430). Međutim, 2014.g. SDŽ opet bilježi visoki negativni migracijski saldo (- 483). Dok je saldo unutarnjih migracija u razdoblju od 2009.-2014.g. ukupno gledajući bio negativan, migracijski saldo s inozemstvom bio je, iako od 2010.g.-2012.g. te u 2014.g. negativan, u ostalim godinama pozitivan u većim apsolutnim iznosima, pa je i saldo migracija iz inozemstva u razdoblju 2009.- 2014. ukupno gledajući pozitivan.
- U ukupnom broju doseljenih osoba iz inozemstva u Republiku Hrvatsku u 2014. najveći su udio imali Grad Zagreb (25,8%) i Splitsko-dalmatinska županija (15,8%). Prema broju odseljenih osoba iz Republike Hrvatske u inozemstvo u 2014. na prvome je mjestu Grad Zagreb s 15,0% od ukupnog broja odseljenih, slijede Splitsko-dalmatinska županija s 9,3% i Zagrebačka županija s 8,1%.
- Migracije stanovništva između gradova/općina iste županije u 2014.g. bile su najveće u Splitsko-dalmatinskoj županiji i Primorsko-goranskoj županiji. Najveću međužupanijsku migraciju stanovništva imali su Grad Zagreb i Zagrebačka županija.

⁶⁵ Podaci o migracijama nisu dostupni na razini jedinica lokalne samouprave, kao ni za jedinice regionalne samouprave prema kategorijama spola, dobi, obrazovne razine i sl.

Tablica 16: Ukupno doseljeno i odseljeno stanovništvo u SDŽ, 2009.-2014.

	Doseljeni			Odseljeni			Saldo ukupne migracije	Saldo migracije među županijama	Saldo migracije s inozemstvom
	Ukupno	Iz druge županije	Iz inozemstva	Ukupno	U drugu županiju	U inozemstvo			
2009.	2 743	1 603	1 140	2 575	2 034	541	168	-431	599
2010.	2 454	1 631	823	2 884	1 843	1 041	-430	-212	-218
2011.	3 107	1 881	1 226	3 075	1 826	1 249	32	55	-23
2012.	3 049	1 799	1 250	3 218	1 915	1 303	-169	-116	-53
2013.	3 925	2 160	1 765	3 469	2 110	1 359	456	50	406
2014.	3 796	2 118	1 678	4 279	2 331	1 948	-483	-213	-270
Ukupno	19 074	11 192	7 882	19 500	12 059	7 441	-426	-867	441
2009.-2014.									

Izvor: DZS

- Osim migracija u županiju, značajan utjecaj na raspored stanovništva imaju migracije unutar županije. U 2013. g. prema podacima DZS-a registrirano je 6 098 stanovnika preseljenog među gradovima/općinama Splitsko dalmatinske županije što je najveći broj preseljenja u usporedbi sa svim županijama RH.
- U proteklom razdoblju više su bila izražena unutar županijska kretanja, i to preseljenje stanovništva s područja zaobalja na područje priobalja, što sve više pogoršava demografsku sliku zaobalja.

5.6. Tržište rada

- Polaznu osnovu za proučavanje ekonomske strukture ukupnog stanovništva čini ekonomska struktura aktivnog stanovništva (radne snage) odnosno zbroja zaposlenih i nezaposlenih. 2001. g. u SDŽ uočen je veliki udio radno sposobne populacije koja se nalazi u ekonomskoj neaktivnosti. Stopa zaposlenosti iznosila je 44,5%, stopa registrirane nezaposlenosti 26,7% te stopa neaktivnosti 39,3%. Od tada do 2014.g. situacija se nije poboljšala budući da je stopa zaposlenosti pala na 44,2%, stopa neaktivnosti je porasla na 41%, dok se stopa nezaposlenosti blago smanjila na 23,7%. Zabrinjavajuće je što je tek svaka druga radom sposobna osoba u županiji zaposlena, što upućuje na vrlo visoku stopu ekonomske neaktivnosti. **Posebno zabrinjava projekcija da čak kad bi svi nezaposleni radili, stopa zaposlenosti iznosila bi oko 59%, što je i dalje premalo za jednu zdravu ekonomiju.**
- Niska stopa zaposlenosti veliki je problem i na nacionalnoj razini. Hrvatska se 2014.g. po visini stope zaposlenosti nalazila ispod svih zemalja članica Europske unije osim Grčke. Razlika između stope zaposlenosti u Hrvatskoj i vaganog prosjeka Europske unije iznosila je 10,3 postotnih bodova. Hrvatska je, dakle, značajno zaostajala u stopi zaposlenosti za Europskom unijom kao cjelinom. Za Hrvatsku je karakterističan i znatno veći pad ove stope s 58 % u 2008.g na 53% u 2013. godini. Značajan pad udjela

zaposlenog stanovništva u ukupnom stanovništvu zabilježen je u Kontinentalnoj Hrvatskoj i to čak za 6 postotnih bodova (s 59 posto u 2008. na 53 posto u 2013.), dok je u Jadranskoj Hrvatskoj zabilježen pad s 55% na 52%).⁶⁶

- Promatrajući stopu aktivnosti kao glavni pokazatelj ukupne ponude rada koji bitno određuje stopu zaposlenosti, Hrvatska se u 2014.g. opet nalazila ispod prosjeka EU28 (66,1 naspram 72,3). Promatrajući udio starijih osoba u stanovništvu radne dobi kao jedan od čimbenika koji mogu utjecati na stopu aktivnosti, razvidno je iz podataka Eurostata da je Hrvatska imala veći udio starijih osoba nego ijedna članica Europske unije. Pri tom Jadranska Hrvatska bilježi nižu vrijednost (61%) ovog pokazatelja od Kontinentalne Hrvatske (65%).⁶⁷
- Prema podacima administrativnih statističkih izvora ukupna radna snaga, tj. aktivno stanovništvo u Splitsko-dalmatinskoj županiji na dan 31. prosinca 2014. iznosila je 179.920 ukupne aktivne populacije koju čine zaposlene osobe i registrirane nezaposlene osobe, što je smanjenje od 1,9% u odnosu na prosinac 2013. godine te smanjenje od 2,7% u odnosu na prosinac 2011.g.
- U razdoblju od 2008.-2014. u svim županijama RH došlo je do značajnog smanjenja broja zaposlenih, s vrlo velikim razlikama u postotnom smanjenju broja zaposlenih između županija (od 4% do 20% raspon). Među županijama Jadranske Hrvatske, Primorsko-goranska bilježi najveći pad broja zaposlenih (-13%), a Splitsko-dalmatinska županija je druga po redu s padom od čak -10,1% u razdoblju 2008.-2014. Najmanji pad na razini svih županija RH imala je Zadarska županija (-4,2%). Analizirajući kretanje po godinama, najveći je pad broja zaposlenih u većini županija zabilježen u 2010.g., kad je u Splitsko-dalmatinskoj županiji pad iznosio -3,4%, identično kao i u Istarskoj županiji, dok su među županijama Jadranske Hrvatske manji pad imale Dubrovačko-neretvanska (-2,5%), Ličko-senjska (-2,6%) i Zadarska županija (-3,3%). Slično trendu u svim županijama, pad zaposlenosti se u Splitsko-dalmatinskoj županiji 2011.g. znatno smanjio i iznosio -1,0%, da bi 2012.g. opet rastao (-1,2%).
- Registrirana zaposlenost u Splitsko-dalmatinskoj županiji u 2014. godini (31. prosinca) bila je 134.805, što je u usporedbi s 2011. godinom (31. prosinca) smanjenje za 4,8% odnosno 6.905 manje zaposlenih osoba, ali ujedno povećanje za 0,97% odnosno 1.295 više zaposlenih osoba u odnosu na prethodnu godinu.
- Registrirana zaposlenost obuhvaća sljedeće kategorije: zaposlene u pravnim osobama, zaposlene u obrtu i slobodnim profesijama, te individualne poljoprivrednike koji su aktivni osiguranici socijalnog osiguranja. U skladu s općim tendencijama razvitka gospodarstva mijenjala se struktura zaposlenosti po djelatnostima. Unatoč smanjenju aktivnosti u odnosu na predratnu razinu, industrija (prerađivačka s 11,76%) i dalje uz trgovinu s 19,34% ostaje glavni poslodavac u Županiji. Žene čine 47,67% zaposlenih osoba u Županiji, pri čemu se pojedine djelatnosti razlikuju, pa su tako rudarstvo i vađenje, te građevinarstvo ekstremni primjeri s ~90 %, muškaraca. Nadalje, i u prerađivačkoj industriji muškarci čine oko 73% zaposlenih. Nasuprot tome izrazito su feminizirani zdravstvo s 80,40 %, a za njim s malim zaostatkom obrazovanje i financijsko posredovanje.⁶⁸
- Od statističkih izvora podataka o broju zaposlenih koji se mogu pratiti u kraćim razdobljima najpotpuniji su podaci mirovinskog osiguranja.⁶⁹ Prema njima je na dan 30. rujna 2015.g. bilo 148.495 osiguranika (od čega 48,9% žena), dok ih je 30. rujna 2013. g. bilo 145.291.⁷⁰

⁶⁶ Izvor: Eurostat

⁶⁷ Izvor: Eurostat

⁶⁸ Izvešće o stanju u gospodarstvu Splitsko-dalmatinske županije s prikazom financijskih kretanja u 2014.godini, Split, srpanj, 2015.

⁶⁹ Naime, radi se o najširem obuhvatu od svih statističkih evidencija, pri čemu su obuhvaćeni uposlenici u svim oblicima vlasništva, samozaposleni i individualni poljoprivrednici, radnici na ugovor i pomažući članovi u obiteljskom poslu.

⁷⁰ Za usporedbu broja zaposlenih prema podacima Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje pratit će se podaci od rujna 2013. godine jer su podaci zaključno sa kolovozom 2013. napravljeni prema staroj definiciji što je aktivni osiguranik, a od rujna 2013. se krenulo s dopunjenom metodologijom izdvajanja aktivnih osiguranika.

- Gledajući dobnu strukturu na dan 30.rujna 2015., najveći udio (28,4%) imaju zaposleni u dobi od 30-39, dok je dobna skupina od 40-49 godina zastupljena sa 25,4%. Mladi zaposleni (od 15 do 29 godina) predstavljaju 18,8% ukupno zaposlenih, dok je onih starijih u dobi od 50- 65 godina 26,9%.
- Ukoliko se promatra kretanje broja zaposlenih po gradovima i općinama županije u razdoblju od 30. rujna 2013. do 30. rujna 2015.godine, može se primijetiti da je samo 9 gradova i općina u tom razdoblju zabilježilo pad zaposlenih, među kojima su grad Split s padom broja zaposlenih od 2,2%, grad Imotski s 2,4% te grad Vrgorac s visokim padom od 8,6%. Izrazito pozitivni pomaci u broju zaposlenih zabilježeni su u općini Dugopolje (29,6%), gradovima Hvaru (14,9%) i Solinu (13,1%).
- Analizirajući zaposlenost prema djelatnostima NKD-a 2007. prema podacima Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje, razvidno je da je trgovina na veliko i malo, popravak motornih vozila i motocikla najveći poslodavac sa 18,1% ukupnog zapošljavanja na dan 30.rujna 2015. Prerađivačka industrija je i dalje značajan poslodavac sa 12,6% ukupne zaposlenosti na razini županije, dok Djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i posluživanja hrane zapošljavaju 11% ukupno zaposlenih osoba (taj je udio na razini RH značajno niži-6,8%). Podjednak se udio (oko 8%) odnosi i na Javnu upravu i obranu; obvezno socijalno osiguranje te Obrazovanje, a nije zanemariv ni udio Građevinarstva (6,6%) te Prijevoza i skladištenja (5,4%). S druge strane, poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo kao radno intenzivna djelatnost zapošljava tek 1,7% ukupno zaposlenog stanovništva županije (isti udio na razini RH je 3,9%).⁷¹
- Što se tiče kretanja zaposlenosti na području Splitsko-dalmatinske županije, razdoblje od 2010. do 2014. godine obilježava kontinuirano smanjivanje broja zaposlenih osoba (po stopi od 1,6% prosječno godišnje). Kretanje broja zaposlenih prema djelatnostima u razdoblju od 2010. do 2014. godine detaljnije je prikazano u Tablici 17.

Tablica 17: Kretanje broja zaposlenih na području SDŽ prema djelatnostima, 2010.-2014.

Djelatnosti prema NKD-u u 2007.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.
Poljoprivreda, šumarstvo, ribarstvo	1.272	1.261	1.258	1.234	1.424
Rudarstvo i vađenje (kamena)	331	301	300	267	279
Prerađivačka industrija	18.385	17.379	15.468	14.368	12.112
Opskrba električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija	1.699	1.675	1.636	1.525	1.342
Opskrba vodom, uklanjanje otpadnih voda i sanacija okoliša	1.858	1.958	1.949	1.918	1.903
Građevinarstvo	10.391	9.210	9.434	8.403	8.219
Trgovina na veliko i malo, popravak motornih vozila i motocikala	20.087	20.021	19.586	19.340	19.923
Prijevoz i skladištenje	6.051	5.929	6.118	5.866	5.829
Djelatnosti pružanja usluga smještaja te pripreme i usluživanja hrane	5.451	5.376	5.451	5.358	6.165
Informacije i komunikacije	1.650	2.048	2.121	2.001	2.135
Financijske djelatnosti i djelatnost osiguranja	2.666	2.686	2.653	2.590	2.488
Poslovanje nekretninama	595	630	643	630	697
Stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti	4.334	4.204	4.458	4.381	4.624
Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	4.093	4.109	4.148	3.473	3.716

Javna uprava i obrana, obvezno socijalno osiguranje	8.579	8.841	8.804	8.850	8.789
Obrazovanje	11.804	12.179	12.232	12.274	12.356
Zdravstvena zaštita i socijalna skrb	6.892	7.003	7.195	7.157	7.086
Umjetnost, zabava i rekreacija	2.365	2.518	2.630	2.614	2.574
Ostale uslužne djelatnosti	1.370	1.464	1.509	1.638	1.364
Ukupno	109.873	108.792	107.593	103.887	103.025

Izvor: Državni zavod za statistiku

- Osim činjenice da se tijekom posljednjih pet godina na području Splitsko-dalmatinske županije broj ukupno zaposlenih osoba kontinuirano smanjivao, pri čemu u 2014. u odnosu na 2013. godinu može govoriti o bitnom ublažavanju dinamike smanjivanja zaposlenosti, podaci o kretanju zaposlenosti po djelatnostima ukazuju na dramatično smanjivanje zaposlenosti osobito u prerađivačkoj industriji (gubitak oko 6,3 tisuće radnih mjesta) i građevinarstvu (gubitak oko 2,2 tisuće radnih mjesta).
- S druge strane, tijekom promatranog je razdoblja došlo i do značajnog porasta zaposlenosti u djelatnosti pružanja usluga smještaja te pripreme i usluživanja hrane, kao i u sferi poslovanja s nekretninama te u sferi pružanja informacija i komunikacijskim djelatnostima. Osim 'proizvodnih' zanimanja, u proteklom je petogodišnjem razdoblju uočljiv i značajan porast zapošljavanja osoba u tzv. 'neproizvodnim' zanimanjima kao što su, primjerice, obrazovanje, zdravstvena zaštita i/ili javna uprava.
- Različita dinamika u zapošljavanju po pojedinim gospodarskim djelatnostima utjecala je i na postupnu promjenu strukture zaposlenosti prema pojedinim karakterističnim gospodarskim djelatnostima (Tablica 18).
- Dok je, primjerice, prerađivačka industrija na području Županije u 2010. godini zapošljavala 16,7% svih uposlenih osoba, njen je udio u strukturi zaposlenih u 2014. godini pao za gotovo 5 postotnih poena. Isto tako, građevinarstvo je u strukturi zaposlenosti izgubilo 1,5 postotnih poena, dok su različita 'neproizvodna' zanimanja (kao što su, primjerice, obrazovanje, zdravstvo, socijalna skrb, javna uprava i sl.) povećale svoj udio u strukturi zaposlenosti u posljednjih pet godina za preko 2,5 postotna poena. Unatoč smanjenju aktivnosti u odnosu na pred-recesijsku razinu, prerađivačka industrija (11,8% svih zaposlenih) i dalje je, uz trgovinu (19,3% svih zaposlenih), glavni poslodavac u Županiji.

Tablica 18: Struktura zaposlenih na području SDŽ prema djelatnostima, 2010.-2014.

Djelatnosti prema NKD-u u 2007.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.
Poljoprivreda, šumarstvo, ribarstvo	1,2	1,2	1,2	1,2	1,4
Rudarstvo i vađenje (kamen)	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
Prerađivačka industrija	16,7	16,0	14,4	13,8	11,8
Opskrba električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija	1,5	1,5	1,5	1,5	1,3
Opskrba vodom, uklanjanje otpadnih voda i sanacija okoliša	1,7	1,8	1,8	1,8	1,8
Građevinarstvo	9,5	8,5	8,8	8,1	8,0
Trgovina na veliko i malo, popravak motornih vozila i motocikala	18,3	18,4	18,2	18,6	19,3
Prijevoz i skladištenje	5,5	5,4	5,7	5,6	5,7
Djelatnosti pružanja usluga smještaja te pripreme i usluživanja hrane	5,0	4,9	5,1	5,2	6,0
Informacije i komunikacije	1,5	1,9	2,0	1,9	2,1
Financijske djelatnosti i djelatnost osiguranja	2,4	2,5	2,5	2,5	2,4

Poslovanje nekretninama	0,5	0,6	0,6	0,6	0,7
Stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti	3,9	3,9	4,1	4,2	4,5
Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	3,7	3,8	3,9	3,3	3,6
Javna uprava i obrana, obvezno socijalno osiguranje	7,8	8,1	8,2	8,5	8,5
Obrazovanje	10,7	11,2	11,4	11,8	12,0
Zdravstvena zaštita i socijalna skrb	6,3	6,4	6,7	6,9	6,9
Umjetnost, zabava i rekreacija	2,2	2,3	2,4	2,5	2,5
Ostale uslužne djelatnosti	1,2	1,3	1,4	1,6	1,3
Ukupno	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Izvor: Državni zavod za statistiku

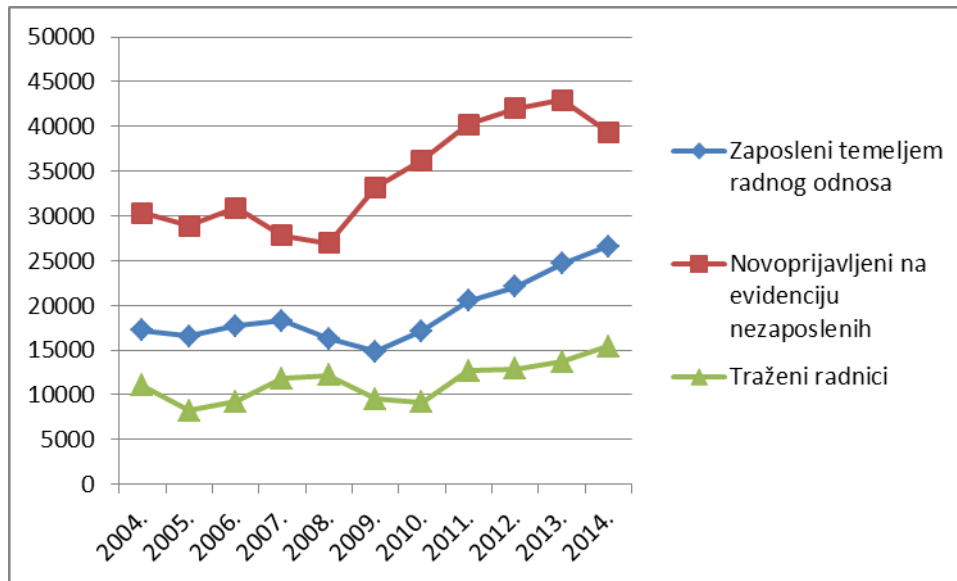
- S druge strane, a kad je riječ o obrtništvu, prema zadnjim dostupnim podacima iz 2013. godine, na području Županije bilo je oko 23, 6 tisuća zaposlenih osoba u sklopu obrta i/ili slobodnih profesija, od čega najviše u segmentu pružanja usluga smještaja/pripreme i usluživanja hrane, trgovine i građevinarstva.
- Broj korisnika mirovine na dan 31. ožujka 2015.g. bio je 107.775 **što daje odnos osigurani/korisnik 1,25** (u rujnu 2012.g. omjer je bio 1,45), dok je isti na razini RH još niži -1,23, ali u porastu u odnosu na rujnu 2012.g. (1,19), dok je kretanje tog odnosa u SDŽ od 2007.g. nadalje u silaznom trendu kao posljedica rasta nezaposlenosti.⁷²
- Od ukupno 102.161 korisnika mirovine registriranih na Hrvatskom zavodu za mirovinsko osiguranje na dan 30. lipnja, 2015. , 63,6% odnosi se na korisnike starosne, 16,5% na korisnike invalidske te 19,8% na korisnike obiteljske mirovine. U ovaj broj korisnika nisu uključeni korisnici mirovina koji su pravo na mirovinu ostvarili prema Zakonu o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihove obitelji, a njihov je broj na dan 30. lipnja, 2015. bio 10.334., prema Zakonu o pravima iz mirovinskog osiguranja djelatnih vojnih osoba, policijskih službenika i ovlaštenih službenih osoba (1.218 korisnika mirovine) te koji su pravo na mirovinu ostvarili prema Ugovoru između Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine o suradnji na području prava stradalnika rata u Bosni Hercegovini koji su bili pripadnici Hrvatskog vijeća obrane i članova njihovih obitelji (311 korisnika mirovine).
- Područni ured Split je tijekom 2014. godine registrirao ukupno 15.431 prijavljenih potreba za radnicima, odnosno slobodnih radnih mjesta, što je za 1.748 ili 12,8% prijavljenih potreba više u odnosu na 2013. godinu kada je bilo 13.683 prijavljenih potreba. Promatrajući broj i udio prijavljenih potreba po djelatnostima, dominiraju one djelatnosti koje određuju glavna kratanja u gospodarstvu, a to su djelatnosti prije svega sezonskog karaktera, kao npr. djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane 3.358 potreba ili 21,8%, zatim djelatnost obrazovanja uslijed čestih i kratkih zamjena na radu 2.375 prijavljene potrebe ili 15,4%, zatim trgovina na veliko i malo sa 1.683 potreba ili 10,9%, zatim prerađivačka industrija 1.660 potreba ili 10,8%, i tako dalje.
- Od ukupnog broja prijavljenih potreba, potrebe za sezoncima iznose 4.345 (u 2013. godini - 3.165), što čini 23,1% svih ukupnih potreba. Najviše potreba je iskazano u području uslužnih i trgovačkih zanimanja i to njih 4.225, zatim 2.845 za inženjerima i tehničarima, te 2.617 potreba za stručnjacima i znanstvenicima. Najveći broj potreba je i dalje na određeno vrijeme, njih čak 88,8% (u 2013. godini 84,8%, a u 2012. godini 77,7%).⁷³
- Područni ured Split je tijekom 2014. godine evidentirao ukupno zaposlenih 28.939 osoba, što je za 1.706 ili 6,3% osoba više nego 2013. godine, od čega je 26.566 osoba zaposleno na temelju radnog odnosa što je za 1.875 osoba ili 7,6% više u odnosu na 2013. godinu.

⁷² Prema: Statističke informacije Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje, br.1/2015, travanj, 2015., Zagreb

⁷³ Izvješće o stanju u gospodarstvu Splitsko-dalmatinske županije s prikazom financijskih kretanja u 2014.godini, Split, srpanj, 2015

- Struktura zapošljavanja 2014.g. pokazuje da je zaposleno više žena njih 16.098 ili 55,6%, dok je broj zaposlenih muškaraca 12.841 što iznosi 44,4% ukupno zaposlenih.
- Prema razini obrazovanja najveći udio imaju osobe sa srednjom školom u trajanju od tri i četiri godine- 65,1%, te slijedno osobe sa završenim fakultetom -16,3% (u 2013.g. - 15,1%), osobe sa završenom višom školom- 10,0%, osobe sa završenom osnovnom školom -8,3%, te na kraju osobe bez završene osnovne škole- 0,3%.
- Splitsko dalmatinska županija daleko prednjači po broju zaposlenih osoba s evidencije Zavoda na sezonskim poslovima (7929 u 2014.g.) što predstavlja 19,7% ukupnog zapošljavanja. Taj broj kontinuirano raste od 2009.g. 2012. bilo je 6.299 zaposlenih sezonaca, ali je udio u ukupnom zapošljavanju bio viši- 27,6%. Preko 90% osoba zaposlenih na sezonskim poslovima zaposleno je u razdoblju između svibnja i srpnja.
- Gledajući udio djelatnosti u ukupnom broju zaposlenih temeljem sklapanja radnog odnosa u 2014.g., najviši udio u Splitsko-dalmatinskoj županiji odnosi se na ugostiteljstvo - 24,1%, trgovinu -17,2%, prerađivačku industriju -11,7% te građevinarstvo -7,1% dok na ostale djelatnosti ukupno otpada 39,9% zapošljavanja.
- Promatrajući stopu zapošljavanja u 2014.g. (omjer broja osoba koje su se zaposlile tijekom 2014.godine, te zbroja osoba koje su bile nezaposlene krajem prethodne godine odnosno početkom 2014.g. i novoprijavljenih osoba tijekom 2014.g.) Splitsko-dalmatinska županija je sa stopom od 32,4% bila na dnu liste županija Jadranske Hrvatske, s Istarskom na vrhu (41,4%), što je iznenađujuće s obzirom na potrebu za sezonskim zapošljavanjem u turističkim odnosno ugostiteljskim djelatnostima koje su karakteristične za gospodarstva obe županije. Ukupno osam županija u Republici Hrvatskoj imalo je nižu stopu zapošljavanja od one zabilježene u Splitsko-dalmatinskoj županiji.
- Gledajući stopu zapošljavanja prema dobi, Splitsko-dalmatinska županija sa stopom od 39,0% bilježi u 2014. najnižu stopu zapošljavanja mladih osoba (dob do 29 godina) među županijama Jadranske Hrvatske, s Primorsko-goranskom na čelu (44,5%). Slična je situacija i s stopom zapošljavanja osoba srednje dobi (30-49), gdje je Splitsko-dalmatinska sa stopom od 32,9% opet najlošije rangirana županija Jadranske Hrvatske, a osam županija na razini cijele Hrvatske zabilježile su lošiji rezultat po ovom pokazatelju. Najzad, i prema stopi zapošljavanja osoba starije dobi (50-64), Splitsko-dalmatinska županija s 17,6% najlošije je rangirana među županijama Jadranske Hrvatske, gdje Istarska županija odskoče s visokih 31,4%, a 11 županija na razini RH ima lošiji rezultat od Splitsko-dalmatinske županije.
- Funkcija zapošljavanja dovodi u vezu broj zaposlenih temeljem sklapanja radnog odnosa s jedne strane, te broj nezaposlenih i traženih radnika s druge strane. Analize za Splitsko-dalmatinsku županiju pokazuju da najveći utjecaj na broj zaposlenih u Splitsko-dalmatinskoj županiji ima broj novoprijavljenih u prethodnoj godini, dok broj novoprijavljenih u tekućoj godini nema utjecaj na broj zaposlenih. Povećanje broja novoprijavljenih u prethodnoj godini za 100 osoba, uz isti broj novoprijavljenih i traženih radnika u tekućoj godini dovodi do povećanja broja zaposlenih s evidencije za 59 osoba. Slično, u većini županija broj novoprijavljenih nezaposlenih u tekućoj godini nije čimbenik koji statistički značajno utječe na broj zaposlenih dok je broj novoprijavljenih u prošloj godini čimbenik koji statistički značajno utječe na broj zaposlenih, premda je njegova visina različita od županije do županije. Primjerice, u Zadarskoj je županiji njegova visina 24, Istarskoj 36, Primorsko-goranskoj 38, Dubrovačko-neretvanskoj 39, Šibensko-kninskoj 70, dok u Ličko-senjskoj isti koeficijent nije statistički značajan.

Slika 6: Funkcija zapošljavanja i njen dinamički oblik u Splitsko-dalmatinskoj županiji, 2004.-2014.



Izvor: Obrada autora temeljem podataka HZZ-a

- U 2014. godini, mjerama iz Nacionalnog plana za poticanje zapošljavanja ukupno su novouključene 2.495 osobe, od čega je: 473 osoba zaposleno uz potporu za zapošljavanje te 187 osoba uz potporu za samozapošljavanje, 34 osobe obuhvaćene su potporom za usavršavanje, 136 osoba obrazovano je prema potrebama tržišta rada, 1.324 osoba uključeno je u stručno osposobljavanje za rad bez zasnivanja radnog odnosa, 170 osoba zaposleno je u programima javnih radova, dok je mjerom stalni sezonac obuhvaćena 171 osoba. Ukupan broj korisnika porastao je u odnosu na 2013.g., ali je broj novouključenih osoba pao, slično trendu na nacionalnoj razini. Najveći je pad novouključenih osoba primjetan kod mjere javnih radova.
- Vrlo visoka registrirana nezaposlenost u županiji ostaje i dalje posljedica ekonomsko-socijalnih problema s kojima se sučavamo dugi niz godina u Splitsko-dalmatinskoj županiji. Na kraju 2014. godine udio nezaposlenih osoba Splitsko-dalmatinske županije u ukupnom broju nezaposlenih na državnoj razini je iznosio 14,2%, dok je udio zaposlenih 9,7% u ukupnom broju zaposlenih u Republici Hrvatskoj.
- Nakon višegodišnjeg kontinuiranog smanjivanja broja nezaposlenih (s rekordnih 52.000 nezaposlenih u prvom kvartalu 2002.g. nezaposlenost je kontinuirano smanjivana sve do kolovoza 2008. godine kada je ukupan broj nezaposlenih bio 28.604), slijedi petogodišnji kontinuirani rast broja nezaposlenih (s visokih 36.760 nezaposlenih osoba u 2009.g., što je za 15,8 % više nego u prosincu 2008. godine na 45.893 u 2013. godini). U 2014.g. broj nezaposlenih je smanjen za 3,6% u odnosu na prosječnu nezaposlenost u 2013. godini. Krajem svibnja 2015. godine pri Hrvatskom zavodu za zapošljavanje Područni ured Split evidentirano je ukupno 38.220 nezaposlenih osoba, što je za 4.108 osobe ili 9,7% manje nego u prethodnom mjesecu (42.328) i za 4.994 osoba, tj. 11,6% manje nego u svibnju 2014. godine kada je evidentirano 43.214 nezaposlenih osoba. Od ukupno 44.220 nezaposlenih osoba u 2014., 24.656 nezaposlenih je žena, što je 55,76% udjela.
- Usporedivši kretanja nezaposlenih u primorskim županijama u razdoblju od 2009.-2014.g. može se zaključiti da sve županije kontinuirano do 2014.g. bilježe rast broja nezaposlenih, čime se prati trend na nacionalnoj razini, s tim da 2011.g. sve županije osim Splitsko-dalmatinske bilježe lagani pad broja nezaposlenih koji se pak sljedećih godina opet povećava u svim županijama, do 2014.g. kada većina županija uključujući i Splitsko-dalmatinsku bilježe pad broja nezaposlenih, s tim da su najveći pad

zabilježile Zadarska i Istarska županija. Promatrajući još ranije razdoblje, može se zaključiti da sve županije kontinuirano do kraja 2008.g. bilježe pad broja nezaposlenih, čime se prati trend na nacionalnoj razini. Međutim, s 2009.g. počinje rast broja nezaposlenih koji je u početku bio najviše izražen u Istarskoj i Primorsko-goranskoj županiji, a najmanje u Zadarskoj i Splitsko-dalmatinskoj županiji. Splitsko dalmatinska županija jedina je primorska županija koja spada u grupu od devet hrvatskih županija koje su zabilježile porast nezaposlenosti od 2010. do 2011.g. Najznačajnije postotno povećanje prosječnog broja nezaposlenih među jadranskim županijama u razdoblju 2008.-2014. opet je u Splitsko-dalmatinskoj županiji (7 %), dok je u Zadarskoj došlo do najvećeg pada broja nezaposlenih (-0,7%). Nadalje, najveći udio u ukupnom broju nezaposlenih u 2015. godini imale su Splitsko-dalmatinska županija (14,1 %) i Grad Zagreb (13,2 %).

Tablica 19: Dinamika kretanja broja nezaposlenih u županijama Jadranske Hrvatske, 2009.-2014.

	Indeks, 2010./2009.	Indeks, 2011./2010.	Indeks, 2012./2011	Indeks 2013./2012.	Indeks 2014./2013.
SDŽ	112,7	105,3	109,2	105,4	96,4
IŽ	117,9	99,6	103,4	110,8	87,7
PGŽ	119,9	99,5	103,8	104,7	95,6
ŠKŽ	108,6	97,2	104,0	103,9	95,0
ZŽ	106,3	96,6	103,8	104,3	87,2
DNŽ	111,6	98,4	103,2	105,9	101,6
LSŽ	107,0	97,1	99,7	107,5	106,5
RH	114,9	101,0	106,2	106,4	95,1

Izvor: Izračun autora temeljem podataka HZZ-a

- Stopa registrirane nezaposlenosti je udio nezaposlenih osoba u aktivnom stanovništvu, tj. u zbroju zaposlenih i nezaposlenih. Stopa registrirane nezaposlenosti u ožujku 2015. godine iznosila je 25,2% (ožujak 2014. godine 27,8%), dok je u ožujku 2010. bila značajno nižih 22,0%.
- Na kraju 2014. godine stopa nezaposlenosti na državnoj razini iznosila je 18,6%, dok je godinu dana ranije ona iznosila 20,7%. Gledano na regionalnoj razini stopa nezaposlenosti smanjila se se u svim županijama, i ona je prostorno vrlo različito raspoređena. Tako se ona na kraju prosinca 2014. godine kreće od 8,8% u Gradu Zagrebu i 10,1% u Istarskoj županiji do 34,4% u Sisačko-moslavačkoj županiji.
- **Stopa nezaposlenosti u županiji je značajno viša od prosjeka RH.** Iako smanjena u odnosu na prethodnu godinu, stopa nezaposlenosti u 2014. g. u SD županiji i dalje je značajno iznad razina od 2008.-2012. kada se bilježi kontinuirani uzlazni trend.

Tablica 20: Stopa nezaposlenosti po kvartalima u SDŽ i RH, 2012. – 2014. g. u %

	2012.				2013.				2014.			
	III	VI	IX	XII	III	VI	IX	XII	III	VI	IX	XII
SDŽ	24,9 %	20,3%	21,8%	26,2%	26,8%	21,6 %	22,0 %	27,2%	27,8 %	20,9%	20,9%	25,1%
RH	19,0 %	16,4%	17,4%	20,1%	20,6%	17,6 %	18,1 %	20,7%	21,4 %	17,3%	16,8%	18,6%

Izvor: HZZ

- lako na nižoj razini, prosječna stopa nezaposlenosti raste i u zemljama **EU28** od 2008.g. pa sve do 2014.g. kada je prvi put registriran pad stope nezaposlenosti. 2014.g. među državama članicama najniže su stope nezaposlenosti zabilježene u Njemačkoj (5,0%), Austriji (5,6%), Luksemburgu (5,9%), dok su najviše registrirane u Španjolskoj (24,5%) i Grčkoj (26,5%).
- U sljedećoj tablici prikazana je stopa registrirane nezaposlenosti od 2010. do 2014. godine po županijama, prosjek RH i prosjek EU28.

Tablica 21: Stopa nezaposlenosti po županijama Jadranske Hrvatske, RH i EU28, 2008.-2014., u %⁷⁴

Stopa registrirane nezaposlenosti (%)							
Županija	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.
SDŽ	16,7	18,1	20,5	21,4	23,3	24,3	23,7
IŽ	5,5	7,3	8,5	8,5	8,9	9,6	8,4
DNŽ	12,2	13,4	14,9	14,7	15,3	16,1	16,5
ŠKŽ	17,4	19,2	21,1	20,5	21,2	21,7	20,7
PGZ	9,3	11,0	13,3	13,2	14,0	14,6	14,2
ZŽ	15,6	16,8	18,0	17,4	18,2	18,6	16,3
LSŽ	17,0	17,9	19,3	18,6	18,4	19,6	20,7
RH	8,6	9,2	11,7	13,7	16,0	17,3	17,3
EU28	7,0	9,0	9,6	9,7	10,5	10,9	10,2

Izvor: HZZ i Eurostat

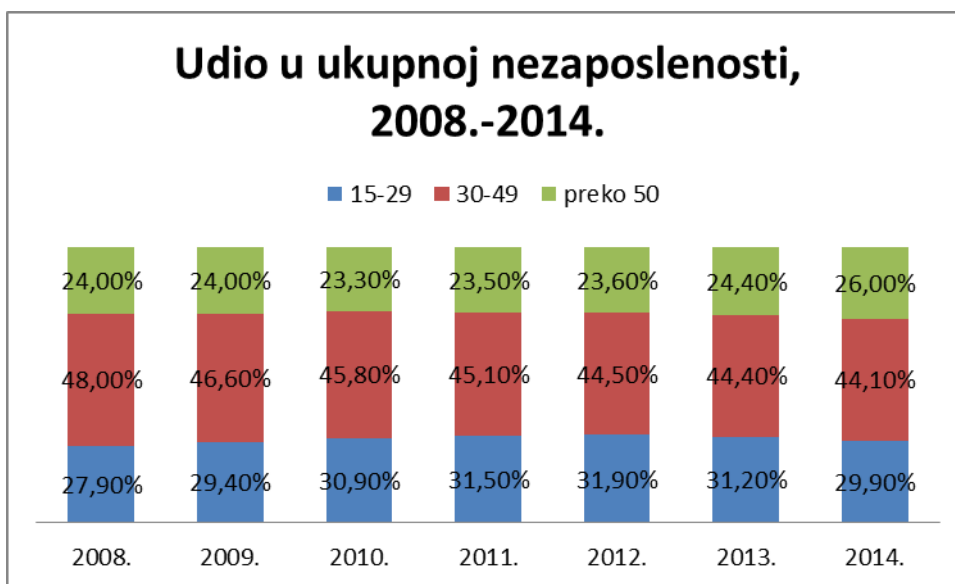
- Uspoređujući kretanje nezaposlenih osoba na osnovu dva izvora praćenja, prema vežećim zakonskim regulativama, mogu se uočiti značajne devijacije na lokalnom tržištu rada. Prosječna nezaposlenost nejednako se kreće (opseg kretanja) kada uspoređujemo podatke o osiguranicima sa Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje te podatke o registriranoj nezaposlenosti sa Hrvatskog zavoda za zapošljavanje. U razdoblju od 2010.g. do 2015.g. (uspoređujući prve kvartale godine) prosječan broj nezaposlenih prema podacima sa HZZO-a porastao je za 17.057 osoba, dok je prosječan broj nezaposlenih prijavljenih na HZZ porastao za puno manji broj osoba, njih 6.315. Razlika između broja prijavljenih osoba pri HZZO-u i HZZ-a je u promatranom periodu porasla sa 22.722 na 33.464 nezaposlenih. Dakle, jedan vrlo značajan broj nezaposlenih osoba, njih 33.464 ne nalazi se u registriranoj nezaposlenosti i taj broj konstantno raste. Ovo je vrlo važno, jer je struktura tih

⁷⁴ Stopa registrirane nezaposlenosti po županijama izračunata je na temelju raspoloživih podataka o broju aktivnih osiguranika obveznog mirovinskog osiguranja kao pokazatelju broja zaposlenih i broju nezaposlenih na evidenciji Hrvatskog zavoda za zapošljavanje. Broj aktivnih osiguranika mirovinskog osiguranja umanjeno je za broj nositelja produženog osiguranja i broj osiguranika zaposlenih kod međunarodnih organizacija u inozemstvu. Prosječna stopa nezaposlenosti izračunata je na temelju zaposlenosti i nezaposlenosti na kraju svakog kvartala u godini. Broj nezaposlenih na kraju svakog kvartala zbrojen je i podijeljen zbrojem zaposlenih i nezaposlenih na kraju svakog kvartala. Podatak, dakle nije običan godišnji prosjek stope nezaposlenosti, već vagani prosjek stope nezaposlenosti. S druge strane, kod stope nezaposlenosti na razini RH i EU28, riječ je o Eurostatovim podacima o stopi nezaposlenosti u zemljama Europske unije koje Eurostat objavljuje temeljem podataka dobivenih anketom radne snage u državama članicama na temelju jedinstvene metodologije.

nezaposlenih osoba nepoznata (dob, obrazovanje, iskustvo i slično) i svakako ima višestruke implikacije na kvalitetnije funkcioniranje lokalnog tržišta rada.

- Broj i struktura nezaposlenih osoba, kako po stručnoj spremi tako i po dobi i spolu predstavlja složen problem Županije čije rješavanje traži sustavne i dugotrajne mjere i aktivnosti na svim razinama.
- S obzirom na strukturu nezaposlenosti po županijama prema spolu, najveći udio žena u ukupnom broju nezaposlenih krajem 2014. godine imale su Brodsko-posavska, Primorsko-goranska, Splitsko-dalmatinska, Karlovačka i Istarska županija (od 55,9% do 57,5%). Na području Splitsko-dalmatinske županije tijekom 2014. godine prosječno mjesečno je bilo evidentirano 24.656 nezaposlenih žena, što je za 3,4% manje od prosjeka 2013. godine. Krajem prosinca ukupno je bilo 25.413 nezaposlenih žena, što je za 7,2% manje od prosinca 2013. godine. Rast broja nezaposlenih žena tijekom 2014. kretao se brže od rasta ukupne nezaposlenosti što je rezultiralo povećanjem udjela nezaposlenih žena u ukupnoj nezaposlenosti. Također, uslijed povećanog broja stečaja i zatvaranja uslužnih tvrtki na evidenciji Zavoda povećavao se broj nezaposlene ženske radne snage. Na kraju prosinca 2014. udio nezaposlenih žena iznosio je 56,3%.
- U strukturi nezaposlenih osoba prema dobi, krajem prosinca 2014. godine, najviše je bilo mladih osoba od 20-24 godine starosti (5.919). Krajem prosinca 2014. godine u odnosu na prosinac 2013. godine primjetno je smanjenje udjela mlađih (do 29 godina) uz istovremeno zadržavanje visokog udjela starijih dobnih skupina u ukupnoj nezaposlenosti. Starije dobne skupine uslijed mnogih strukturalnih problema (nefleksibilnosti tržišta rada, prespore dinamike otvaranja novih radnih mjesta, slabe gospodarske aktivnosti, te zastarjelim znanjima i vještinama) teže dolaze do radnog mjesta što znatno utječe i na prosječnu dob evidentiranih nezaposlenih osoba.

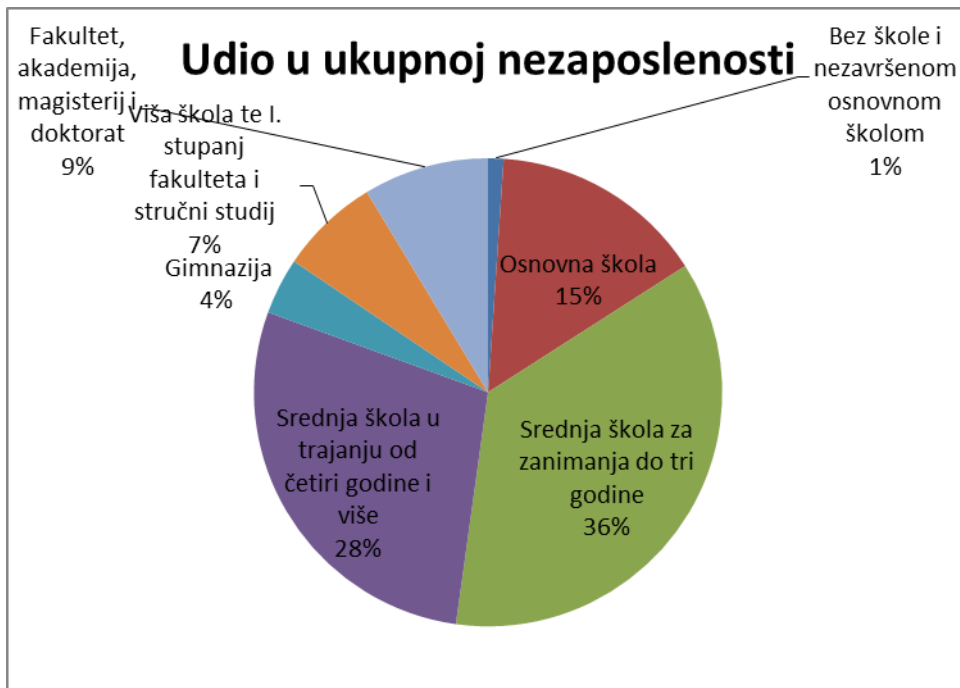
Slika 7: Dobna struktura nezaposlenih osoba, udio u ukupnoj nezaposlenosti, 2008.-2014.



Izvor: Izračun autora prema podacima HZZ-a

- Struktura nezaposlenih prema stručnoj spremi odnosno njihovi udjeli u registriranoj nezaposlenosti već se duže vremena nije značajnije mijenjala. Stoga već duže vrijeme na evidenciji dominiraju srednje stručne spreme sa trogodišnjim i četverogodišnjim obrazovanjem, ali nije beznačajan udio ni nezaposlenih radnika sa samo osnovnom školom. Međutim, tijekom 2014. godine nezaposlenost se povećavala i smanjivala u ukupnom broju, ali ne podjednako za različite razine obrazovanja. U strukturi nezaposlenih prema stručnoj spremi primjetan je i relativno visok udio osoba sa višom i visokom stručnom spremom (čak 16% u 2014. godini). Veličina tog udjela, a osobito činjenica da se on kontinuirano povećava tijekom posljednjih pet godina, svakako ne ohrabruje.

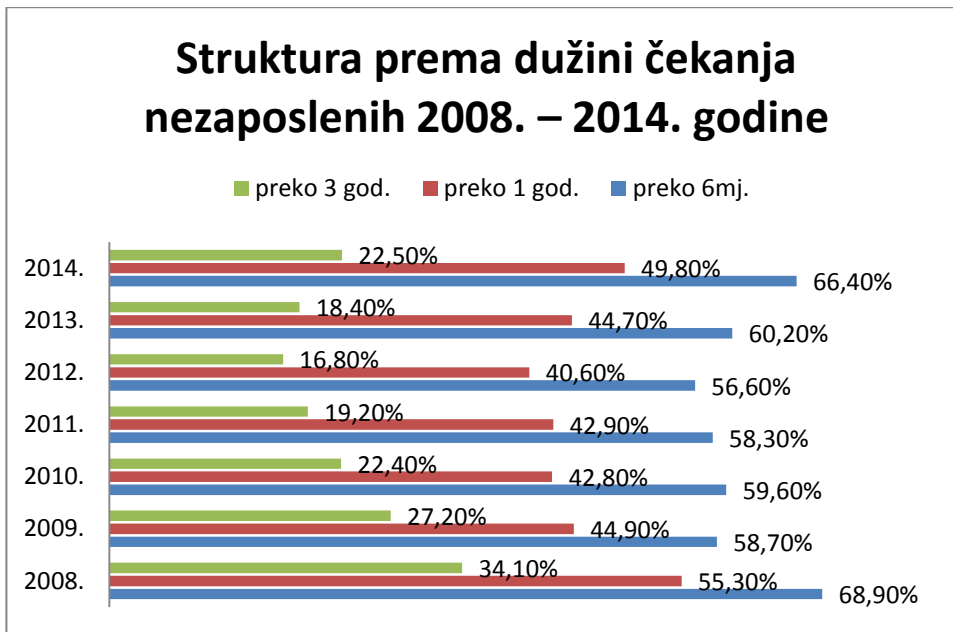
Slika 8: Struktura nezaposlenih osoba prema stručnoj spremi 2014.g.



Izvor: Izračun autora prema podacima HZZ-a

- Struktura ponude rada je u stalnim promjenama. Danas u ukupnoj nezaposlenosti dominiraju dugotrajno nezaposlene osobe, a to su sve one osobe koje bezuspješno traže posao već preko šest mjeseci te posebice preko godinu i više dana. To nije problem samo naše županije i države, već je prepoznat i kao jedan od najvećih problema strukturalne nezaposlenosti u Europi. U ukupnoj nezaposlenosti, tijekom 2014. godine prosječan broj nezaposlenih osoba koji su čekali na posao preko 6 mjeseci bio je 29.339 ili 66,4% nezaposlenih osoba, preko godine dana čekanja bilo je prosječno 22.030 ili 49,8%, dok je strukturi nezaposlenih koje traže posao tri i više godina prosječno bilo 9.947 (22,5%) nezaposlenih osoba. Dugotrajna nezaposlenost utječe na gubitak stečenih vještina i smanjivanje sposobnosti za stjecanjem novih. Sve to utječe na gubljenje samopouzdanja što je jedna od najtežih posljedica nezaposlenosti. Rad na vraćanju samopouzdanja kod nezaposlenih osoba kroz posebne radionice postaje jedna od najznačajnijih funkcija Zavoda za zapošljavanje. Dugotrajna nezaposlenost u strukturalnom pogledu predstavlja dugoročnije nepodudaranje između znanja i vještina nezaposlenih, te znanja i vještina koje traži gospodarstvo. Tehnološki napredak kako u industriji, ali i u pružanju usluga kontinuirano kreira nove poslove koji zahtijevaju nova znanja i vještine, te uništava stare poslove. U tom smislu sve češće se pojavljuje potreba za stalnim usavršavanjem ili obrazovanjem, naročito radnika kojima prijete nezaposlenost, te nezaposlenim osobama kojima prijete ulazak u dugotrajnu nezaposlenost.

Slika 9: Struktura prema dužini čekanja nezaposlenih osoba 2008.- 2014.g.



Izvor: HZZ

- Skupinu nezaposlenih osoba koje su ušle u nezaposlenost zbog likvidacija i stečajeva poduzeća, te prestanka rada poslodavaca, tijekom 2014. godine činilo je prosječno 1.766 osoba, ili 4,0% od prosječnog broja nezaposlenih. U usporedbi sa 2013. godinom to je mjesečno prosječno smanjenje za 12,8%. Ukupno na kraju mjeseca prosinca 2014. godine takvih je osoba bilo 1.665 od čega je žena bilo 965 te muškaraca 700. Nezaposlenih osoba zbog prestanka rada poslodavca u svibnju 2015. godine je ukupno 1.572 što je manje u odnosu na prethodni mjesec za 3,9%, te za 12,9% manje u odnosu na svibanj 2014. godine.
- Tijekom 2014. godine u Područnoj službi Split bila su evidentirana prosječno mjesečno 3.608 nezaposlena hrvatska branitelja, što je za 4,3% prosječno više nego 2013. godine kada je bilo prosječno 3.460 nezaposlenih branitelja.
- Jedan od faktora koji utječu na razinu nezaposlenosti je broj novoprijavljenih osoba. Na kraju svibnja 2015. godine evidentirano je 1.698 novoprijavljenih osoba, što je manje u odnosu na prethodni mjesec za 19,3% (2.103 novoprijavljenih), te manji broj novoprijavljenih osoba u odnosu na svibanj 2014. godine za 12,7% kada je bilo ukupno 1.944 novoprijavljenih osoba. Većina novoprijavljenih došla je direktno iz radnog odnosa, a što predstavlja direktnu posljedicu recesije u gospodarstvu, a puno manji dio iz redovnog školovanja.
- Podaci s HZZ-a o kretanju broja nezaposlenih u razdoblju od prosinca 2012. do prosinca 2014.g. pokazuju rast broja nezaposlenih u svega dvije (2) od ukupno trinaest (13) ispostava HZZ-a u Splitsko-dalmatinskoj županiji (Vis i Imotski). U većini ispostava radi se o primjetnom smanjenju broja nezaposlenih, među kojim se ističu ispostave Kaštela i Trogir sa smanjenjem broja nezaposlenih od 15,7% i 12,8%. Ipak, valja napomenuti da sve ispostave bilježe rast broja nezaposlenih u 2013. i da je zapravo 2014. donijela pozitivan preokret, iako je u apsolutnim iznosima nezaposlenost još uvijek na visokim razinama. Tijekom 2014. teritorijalno kretanje evidentirane nezaposlenosti obilježile su oscilacije u nezaposlenosti među ispostavama. Potkraj 2014. godine, kao i uvijek najveći apsolutni broj evidentiranih nezaposlenih osoba bio je u središtu Županije, gradu Splitu (ukupno 18.341 ili 40,7% nezaposlenih osoba), slijede Imotski sa 9,9%, zatim Kaštela sa 9,7%, te Sinj sa 9,4% udjela. Sličan redoslijed bio je i na kraju 2013. godine. Najmanji apsolutni broj nezaposlenih zabilježile su

ispostave Vis (407) evidentiranih nezaposlenih, zatim Hvar (671) te Vrgorac sa 758 evidentiranih nezaposlenih krajem 2014. godine. Međutim, jedina ispostava koja je zabilježila povećanje broja nezaposlenih na godišnjoj razini je ispostava Vis za 1,5%, krajem 2014. godine u odnosu na kraj 2013. godine. Sve ostale ispostave zabilježile su međugodišnje smanjenje nezaposlenosti od kojih je najveće smanjenje imala ispostava Hvar za 19,6%, zatim Trogir za 17,0% te Kaštela za 16,7%.

- Jedan od čimbenika koji negativno utječe na razinu nezaposlenosti jest **vrlo niska razina mobilnosti radne snage u odnosu na zahtjeve tržišta rada**. S druge strane, prisutan je **trend odljeva obrazovane i sposobne radne snage iz županije**.
- Svakako se zanimljivo osvrnuti i na rezultate Ankete poslodavaca koju provodi HZZ na godišnjoj razini. Prema predviđanjima anketiranih poslodavaca u Splitsko-dalmatinskoj županiji u 2014.g. najveći bi se broj radnika mogao zaposliti u djelatnosti pružanja smještaja i usluživanja hrane, zatim u djelatnosti zdravstvene zaštite, djelatnosti obrazovanja te u djelatnosti prijevoza. Najmanje zapošljavanja očekuje se u rudarstvu, poslovanju nekretninama, opskrbom električnom energijom te u djelatnosti poslovanja nekretninama.
- Promatrano po županijama, poteškoće pri zapošljavanju radnika su najčešće iskazali poslodavci u županijama sjevernog i srednjeg Jadrana: Istarskoj (27,5%), Šibensko-kninskoj (25,4%) i Primorsko-goranskoj (23,3%), dok su se s takvim poteškoćama najrjeđe susretali poslodavci u županijama južnog Jadrana: Dubrovačkoj (14,4%) i Splitsko-dalmatinskoj (16,9%), te Zagrebačkoj i Sisačko-moslavačkoj (16,3%). Anketirani poslodavci iz Splitsko-dalmatinske županije, ali i iz cijele RH u 2014.g., slično kao i u prethodnoj godini, istakli su četiri ključna problema pri zapošljavanju radnika: nedostatak kandidata s traženim obrazovanjem (54,8%), nedostatak kandidata s traženim radnim iskustvom (44,8%), nezainteresiranost ili nemotiviranost kandidata, npr. spremnost za učenje, (28,1%) te nedostatak kandidata koji su spremni raditi za ponuđenu plaću (20,8%).
- Promatrajući brzinu zapošljavanja skupina sa završenim trogodišnjim srednjoškolskim programom u Splitsko-dalmatinskoj županiji, najbrže su se zapošljavali vodoinstalateri, vozači, galanteristi i zidari. Visoka brzina zapošljavanja potonjih vjerojatno odražava povećanu aktivnost na obnovi pročelja zgrada odnosno provedbu programa energetske učinkovitosti. S obzirom na geografsko područje odnosno strukturu gospodarstva prema djelatnosti, nije neobično što su se na vrhu tablice našli još i kuhari i konobari. Nasuprot tome, položaj frizera na početku donjeg dijela ljestvice, te osobito još niži položaj kozmetičara i pedikera odražava bitno manju potražnju za takvom vrstom usluga. Na samom dnu ljestvice našli su se krojači krzna i kože, te prelcici. Prema završenom četverogodišnjem obrazovnom programu na razini srednje strukovne škole, zanimljivo je da i vrh tablice i njegovo dno zauzimaju skupine zdravstvenih zvanja. Najbrže se zapošljavaju medicinske sestre odnosno medicinski tehničari, dok se najsporije zapošljavaju fizioterapeutske tehničari i zubotehničari. U vrhu tablice još se nalaze hotelijersko-turistički tehničari, što nije neobično s obzirom na rast turističkog prometa. Najbrojnija skupina, ekonomisti, nalaze se u donjem dijelu tablice. Zanimljivo je da su se relativno brzo zapošljavali strojarski tehničari, što bi moglo odražavati početak oporavka prerađivačke industrije. To potvrđuje i položaj elektrotehničara u gornjem dijelu ljestvice. Međutim, položaj računalnih tehničara u strojarstvu još uvijek je relativno nizak.
- **Dodatno opterećenje funkcioniranju tržišta rada jest politika plaća i njihov netržišni karakter, što također stimulira problem ekonomske neaktivnosti.**⁷⁵ Drugim riječima, rast plaća u pravnim osobama u SDŽ, kao i na razini cijele Hrvatske, nije rezultat veće radne produktivnosti, već visoke cijene troškova po jedinici rada. Dakle, jedan od razloga što ne dolazi do kreiranja novih radnih mjesta leži u činjenici što su jedinični troškovi rada visoki, i s druge strane, visoka je zaštićenost u sektoru zapošljavanja. To u krajnjoj instanci predstavlja prepreku novim investicijama. Iako indeksi industrijske

⁷⁵ Primjerice, u razdoblju 2000.-2008. industrija, turizam, građevinarstvo kao glavne djelatnosti u našoj županiji imali su svoje uspone i padove, no dinamika plaća nije pratila njihovo kretanje.

proizvodnje govore o padu iste posljednjih godina, to se nije odrazilo na promjenu u veličini i kretanju plaća.

- Gledajući podatke o prosječnoj plaći visoko obrazovanih radnika u Splitsko-dalmatinskoj županiji, najveću prosječnu plaću u Splitsko-dalmatinskoj županiji imaju visoko obrazovani radnici u djelatnostima zdravstvene zaštite i socijalne skrbi, nakon kojih po visini plaće dolaze djelatnosti prijevoza i skladištenja, što nije neobično s obzirom na položaj Splita kao prometnog središta odnosno kao morske i zračne luke. Tek su na četvrtom mjestu financijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja. Razmjerno su velike plaće i u ugostiteljskim djelatnostima. Nasuprot tome, najniže plaće imaju visoko obrazovani radnici u djelatnostima umjetnosti, zabave i rekreacije, u obrazovanju, u administrativnim i pomoćnim uslužnim djelatnostima, te naposljetku u djelatnostima rudarstva i vađenja.
- Prepoznavši probleme, ideje, gospodarske i socijalne trendove te sva druga pitanja iz politike zapošljavanja kao i značaj koordinacije i mobilizacije svih resursa temeljem potreba županije, u travnju 2011.g. osnovano je **Lokalno partnerstvo za zapošljavanje SD županije** koje okuplja i umrežava sve institucije relevantne za razvoj ljudskih potencijala i tržišta rada jedne županije. Zadaća Lokalnog partnerstva za zapošljavanje, kao savjetodavnog tijela u projektu, potaknutom europskim programom LPE3 (Local Partnerships for Employment – Phase 3) IPA 2007 – 2009, 2011.g. izrađena je i usvojena Strategija razvoja ljudskih potencijala te Akcijski plan njene provedbe, a 2015. godine je usvojena i nova generacija Strategije razvoja ljudskih potencijala SDŽ 2015.-2020. Sredinom 2015.g. Lokalno partnerstvo za zapošljavanje SD županije brojilo je 38 dionika, među kojima SD županija, RERA S.D., 6 jedinica lokalne samouprave, HZZ, HGK, HUP, Centar za socijalnu skrb, Ustanova za zapošljavanje, rad i profesionalnu rehabilitaciju osoba s invaliditetom Split, tri institucije visokog obrazovanja, tri srednje škole, dvije potporne institucije za poduzetništvo, 1 zadruge, 14 predstavnika civilnog sektora, te dva predstavnika privatnog sektora. Ciljevi LPZ-a su stvaranje poticajnog okruženja za razvoj ekonomije i otvaranje novih radnih mjesta, a posebice za teško zapošljive skupine (mlade, dugotrajno nezaposlene, starije, invalide...) te djelovanje na svim razinama u poticanju održivog razvoja, inovacija te otvaranju kvalitetnih radnih mjesta za sve.
- Prvi zajednički uspješno proveden projekt je Cluster za društvene inovacije, razvoj i edukaciju lokalnog partnerstva za zapošljavanje. Vrijednost projekta iznosi 30.524,96 eura, a opći cilj je podrška lokalnih dionika u reviziji, facilitaciji i primjeni politika i mjera razvoja ljudskih potencijala u održivom partnerskom okruženju. Specifični cilj je jačanje kapaciteta Lokalnog partnerstva za zapošljavanje Splitsko-dalmatinske županije (LPZ SDŽ) u učinkovitom, ekonomičnom i održivom razvoju ljudskih resursa kroz razvoj i primjenu mjera aktivne politike zapošljavanja.
- Međutim, stav je članova LPZ-a SDŽ da lokalno partnerstvo za zapošljavanje treba imati veću podršku na županijskoj i na nacionalnoj razini, budući da je većinu dosadašnjih nastojanja provodilo temeljem velikog volonterskog zalaganja predstavnika civilnog i javnog sektora, ali s vrlo niskom razinom stvarne političke podrške koja bi omogućila provedbu strateških smjernica i omogućila kvalitetniji rad na aktiviranju i unapređenju stanja ljudskih potencijala u Županiji.

5.7. Razvojni problemi i potrebe

RAZVOJNI PROBLEMI	RAZVOJNE POTREBE
<ul style="list-style-type: none"> – Negativni i zabrinjavajući demografski trendovi od 2011.g. pa nadalje (negativan prirodni prirast, sve niži vitalni indeks, postupno starenje stanovništva), čak i u dijelovima priobalja; – Značajne razlike u demografskim obilježjima pojedinih dijelova županije. Dok priobalje bilježi relativno povoljne demografske pokazatelje (stabilan broj stanovnika u desetogodišnjem međupopisnom razdoblju), zaobalje i otoci su obilježeni niskom gustoćom stanovništva i nepovoljnom dobnom i obrazovnom strukturom. Manje lokalne jedinice u zaobalju su posebno pogođene smanjenjem broja stanovnika i lošom obrazovnom strukturom, a otoci starenjem stanovništva. – Trend migracija je koncentriran na obalni dio Županije, što vodi do značajnih razvojnih izazova povezanih s povećanim pritiscima na okoliš, prometnu, komunalnu i drugu javnu infrastrukturu; – Ispodprosječan udjel osoba sa završenim magisterijem i doktoratom; – Vrlo slaba razina obrazovanosti u pojedinim lokalnim jedinicama, uključujući i neke veće jedinice; – Visok udjel osoba s invaliditetom u ukupnom stanovništvu, kao i nepovoljna obrazovna struktura; – Visoki negativan migracijski saldo u razdoblju od 2009.-2014. – Natprosječna razina nezaposlenosti i neaktivnosti, u isto vrijeme niska stopa zaposlenosti; – Nedostupnost brojnih statističkih podataka osobito za razinu gradova i općina neophodnih za adekvatne analize tržišta rada; – Nepovoljna strukturna obilježja nezaposlenih osoba. Veliki broj nezaposlenih se odnosi na žene, osobe koje su starije dobi, niske obrazovne razine te dulje vremena bez zaposlenja što značajno umanjuje njihove 	<ul style="list-style-type: none"> – Kontinuirano kreirati i provoditi mjere koje sprječavaju negativne demografske trendove i podizati svijest o mogućim posljedicama u slučaju nastavka pada broja stanovništva; – Bolje prometno povezati obalu, posebno splitski bazen sa zaobaljem i otocima te u tim područjima poticati razvoj privlačnog okruženja specifičnim gospodarskim, socijalnim i drugim mjerama; – Razviti programe za povoljnije socio-ekonomske uvjete života u područjima snažno zahvaćenim procesima emigracije; – Podržati velike poslodavce u poslovnim planovima kojima se angažira visoko obrazovana radna snaga; poticati ulaganje u istraživanje i razvoj – Poboljšati dostupnost i kvalitetu cjeloživotnog obrazovanja, prije svega zaposlenima (olakšati poslodavcima ulaganje u ljudske resurse) te podizati svijest o prednostima i nužnosti cjeloživotnog obrazovanja; – Umrežiti državne urede koji raspoložu podacima bitnim za analitičku obradu tržišta rada; – Kreirati mjere za očuvanje velikih poslodavaca te poticati dovođenje novih velikih investitora (brodogradnja, velike hotelske kuće, poljoprivreda i dr.); – Poticati malo i srednje poduzetništvo, organizirati edukativne programe i pomoć pri izradi poslovnih planova istraživanja tržišta i slično; – Nastaviti s razvojem i unaprjeđivanjem novih modela aktivne politike zapošljavanja, – Razviti i uvesti školske programe za upoznavanje učenika s osnovama poduzetništva; – Poboljšati izvođenje praktične nastave u srednjim stručnim školama te institucijama za više i visoko obrazovanje (stimulacija i motiviranje poslodavaca, sudjelovanje u praktičnoj nastavi te poticanje podizanja

RAZVOJNI PROBLEMI	RAZVOJNE POTREBE
<p>šanse za zaposlenje;</p> <ul style="list-style-type: none"> – Nedovoljna povezanost jedinica lokalne samouprave s relevantnim institucijama za zapošljavanje; – Geografski neravnomjerna dostupnost programa cjeloživotnog obrazovanja, kao i nedovoljna potražnja za istim; – Nedostatak sustavnog praćenja potrošnje sredstava dodijeljenih kroz različite mjere zapošljavanja te učinaka na dugotrajno zapošljavanje; – Niska razina mobilnosti radne snage u županiji te istovremeno prisutan trend odljeva stručnog kadra iz županije – Izražen problem strukture gospodarstva/zaposlenih tj. sve nepovoljniji odnos zaposlenosti u odnosu javnog i privatnog sektora, naime javni sektor sve više zapošljava što financijski opterećuje privatni sektor kojemu se smanjuje mogućnost zapošljavanja; – Loša poduzetnička klima te izostanak podrške „mladim“ poduzećima – Selekcija i odabir kadrova se ne provodi sukladno pravilima struke, tj. ne testiraju se kompetencije 	<p>kvalitete praktične nastave;)</p> <ul style="list-style-type: none"> – Sustavno istraživati potrebe poslodavaca u županiji s ciljem poticanja uključivanja mlade populacije u obrazovne programe za vrlo tražena zanimanja; – Uspostaviti sustav praćenja potrošnje sredstava dodijeljenih kroz različite mjere zapošljavanja te učinaka na dugotrajno zapošljavanje.

6. GOSPODARSTVO

6.1. Gospodarstvo SDŽ

Dostignuti stupanj razvijenosti gospodarstva kao i karakteristični gospodarski trendovi, osobito u kontekstu kretanja osnovnih makroekonomskih agregata, jačanja ili opadanja investicijske aktivnosti, rasta ili opadanja broja gospodarski aktivnih pravnih osoba, rasta i pada stope (ne)zaposlenosti, ali i kontekstu uspješnosti/profitabilnosti poslovanja i razine poslovnog optimizma zasigurno predstavljaju važne odrednice budućeg društveno-ekonomskog razvoja Splitsko-dalmatinske županije. U tom smislu, u nastavku dokumenta detaljnije se analiziraju svi prethodno navedeni činitelji i/ili indikatori gospodarske razvijenosti Županije kako bi se ukazalo na razvojni potencijal i/ili razvojna ograničenja, odnosno na glavne pravce i/ili glavne nositelje razvoja gospodarstva u vremenu koje dolazi.

6.1.1. Agregatni makroekonomski pokazatelji gospodarskog razvoja SDŽ

Osim činjenice da se bruto dodana vrijednost na razini županije u razdoblju od 2007. do 2012. godine smanjila, struktura BDV-a po djelatnostima (tablica 22) ukazuje na trenutno najvažnije gospodarske grane Županije. Polazeći od njihovih udjela u ukupnoj bruto dodanoj vrijednosti, za gospodarstvo Županije posebno su važne različite uslužne djelatnosti (trgovina; informacije/IT usluge; financijske usluge; poslovanje nekretninama; stručne, znanstvene, tehničke i druge uslužne djelatnosti; ostale uslužne djelatnosti) i građevinarstvo, dok su nekad važne industrijske proizvodnje (prerađivačka i ostale industrije; rudarstvo i vađenje kamena) te poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo sve više od sekundarnog značenja.

Tablica 22: Bruto dodana vrijednost RH i SDŽ po djelatnostima, 2012.g., mil. HRK

Područje djelatnosti	Hrvatska		Splitsko-dalmatinska županija	
	Iznos	%	Iznos	%
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	12.538,0	100,0	470,0	3,7
Prerađivačka industrija	40.574,0	100,0	1.915,0	4,7
Ostale industrije, rudarstvo i vađenje	19.822,0	100,0	736,0	3,7
Građevinarstvo	15.492,0	100,0	1.671,0	10,8
Trgovina	56.797,0	100,0	5.501,0	9,7
Informacije	12.920,0	100,0	836,0	6,5
Financijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja	19.166,0	100,0	1.324,0	6,9
Poslovanje nekretninama	28.645,0	100,0	3.450,0	12,0
Stručne, znanstvene, tehničke, administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	22.636,0	100,0	1.775,0	7,8
Javna uprava, obrana, obrazovanje, zdravstvena zaštita i socijalna skrb	43.239,0	100,0	4.142,0	9,6
Ostale uslužne djelatnosti	8.475,0	100,0	1.023,0	12,1
Bruto dodana vrijednost	280.304,0	100,0	22.843,0	8,1

Izvor: Državni zavod za statistiku

Tablica 23: Struktura bruto dodane vrijednosti RH i SDŽ po djelatnostima, 2012.g.

Područje djelatnosti	Hrvatska	Splitsko-dalmatinska županija
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	4,5	2,1
Prerađivačka industrija	14,5	8,4
Ostale industrije, rudarstvo i vađenje	7,1	3,2
Građevinarstvo	5,5	7,3
Trgovina	20,3	24,1
Informacije	4,6	3,7
Financijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja	6,8	5,8
Poslovanje nekretninama	10,2	15,1
Stručne, znanstvene, tehničke, adm. i pomoćne. uslužne djelatnosti	8,1	7,8
Javna uprava, obrana, obrazovanje, zdravstvena zaštita i socijalna skrb	15,4	18,1
Ostale uslužne djelatnosti	3,0	4,5
Bruto dodana vrijednost	100,0	100,0

Izvor: Državni zavod za statistiku

Isto tako, a usporedi li se struktura bruto dodane vrijednosti RH s onom Splitsko-dalmatinske županije (Tablica 23), može se zaključiti da u oba slučaja uslužni sektor dominira, iako je udio tradicionalnih djelatnosti kao što su poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo, odnosno prerađivačka i ostale industrije znatno veći kad je riječ o gospodarstvu RH kao cjelini. To, međutim, ne vrijedi i u slučaju građevinarstva čiji je udio u bruto dodanoj vrijednosti, usprkos velikim problemima s kojima se većina gospodarskih subjekata iz ove djelatnosti u proteklim godinama suočavao, na području Splitsko-dalmatinske županije znatno veći nego na području RH. S druge strane, a što se tiče udjela raznih uslužnih djelatnosti/sektora u bruto dodanoj vrijednosti, u slučaju Splitsko-dalmatinske županije znatno je više zastupljeno poslovanje nekretninama, trgovačka djelatnost te ostale uslužne djelatnosti, a znatno manje sektor informiranja/IT usluga i financijske usluge.

Osim društvenog proizvoda i bruto dodane vrijednosti, važan indikator gospodarske razvijenosti Splitsko-dalmatinske županije svakako je i kretanje broja registriranih/aktivnih pravnih osoba. U tom smislu, valja istaknuti da je na području Splitsko-dalmatinske županije u prosincu 2014. godine bilo registrirano 35.033 pravnih osoba (Tablica 24). Isto tako, dinamika kretanja registriranih pravnih osoba u posljednjih 5 godina, usprkos određenog smanjenja u 2013. u odnosu na 2012. godinu, ukazuje na relativno umjereni rast poduzetničke aktivnosti/poduzetničkog optimizma čak i u uvjetima višegodišnje recesije. Jedan od razloga za takvo kretanje broja pravnih osoba vjerojatno treba tražiti i u sve većem broju stečajeva i/ili zatvaranja proizvodnih pogona u nekad vodećim gospodarskim subjektima Županije te s tim povezanim pokretanjem malih privatnih biznisa određenog broja djelatnika koji su dobili otkaze.

Tablica 24: Broj registriranih pravnih osoba na području SDŽ

	2010.		2011.		2012.		2013.		2014.	
	broj	%	broj	%	broj	%	broj	%	broj	%
Registrirane pravne osobe	33.404	100,0	34.399	100,0	35.481	100,0	33.538	100,0	35.033	100,0
¹ - trgovačka društva	15.946	47,7	17.299	51,8	18.068	54,1	15.798	47,3	17.066	51,1
¹ - poduzeća i zadruge	11.920	35,7	11.253	32,7	11.294	31,8	11.307	33,7	11.324	32,3
¹ - ostalo	5.538	16,6	5.847	15,5	6.119	14,1	6.433	19,0	6.643	16,6

Izvor: Izvješće o stanju u gospodarstvu SDŽ s prikazom financijskih kretanja u 2014. godini.

Od ukupnog broja registriranih pravnih osoba, samo je njih 18.219 (ili 52%) bilo aktivno, dok je preostalih čak 16.814 (ili 48%) bilo u mirovanju. Neovisno o velikom broju pravnih osoba u mirovanju, a usprkos višegodišnjoj recesiji u cijeloj zemlji, za Splitsko-dalmatinsku županiju karakteristično je kontinuirano povećavanje broja aktivnih trgovačkih društava u razdoblju od 2011. do 2014. godine.

Prema kriteriju brojnosti aktivnih pravnih osoba (Tablica 25), trgovina na veliko i malo uvjerljivo je najvažnija gospodarska djelatnost Županije. U toj je djelatnosti, prema podacima iz prosinca 2014. godine, djelovalo 3.781 pravnih osoba (ili oko 20,8% svih poslovnih subjekata Županije). Druga po važnosti gospodarska djelatnost, a temeljem istog kriterija, je građevinarstvo (2.157 pravnih osoba ili 11,8%), a slijede:

- ostale uslužne djelatnosti (1.907 pravnih osoba ili 10,5%),
- djelatnost pružanja smještaja i usluživanja hrane (1.756 pravnih osoba ili 9,6%), odnosno
- stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti (1.728 pravnih osoba ili 9,5%).

Posebno valja ukazati na relativno skromnu poziciju prerađivačke industrije (1.549 pravnih osoba ili 8,5%), ali i na rastući broj pravnih osoba u sferi poslovanja nekretninama (1.072 pravne osobe ili 5,9%).

Udjeli aktivnih pravnih osoba Splitsko-dalmatinske županije u ukupnom broju aktivnih pravnih osoba Hrvatske prema pojedinim djelatnostima dodatno ukazuju na gospodarske specifičnosti Splitsko-dalmatinske županije. U tom smislu, posebno valja izdvojiti djelatnost rudarstva i vađenja kamena koje prema brojnosti aktivnih pravnih osoba čini čak 19,7% ove djelatnosti u Hrvatskoj. Specifičnost gospodarske strukture Županije predstavlja i broj aktivnih pravnih osoba u sferi poslovanja nekretninama s udjelom od čak 17,2% ukupnog broja hrvatskih pravnih osoba u ovoj gospodarskoj aktivnosti. Nadalje, na području Splitsko-dalmatinske županije djeluje i iznadprosječno velik broj pravnih osoba u sferi:

- administrativnih i pomoćnih uslužnih djelatnosti (15,6% svih hrvatskih, gospodarski aktivnih, pravnih osoba),
- pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane (14,6% svih hrvatskih, gospodarski aktivnih, pravnih osoba), odnosno
- prijevoza i skladištenja (12,3% svih hrvatskih, gospodarski aktivnih, pravnih osoba).

Tablica 25: Aktivne pravne osobe na području SDŽ – stanje 31. prosinca, 2014.g.

Djelatnost	Županija	Udjel SDŽ u RH, u %	Udjel djelatnosti u SDŽ, u %
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	274	7,7	1,5
Rudarstvo i vađenje	60	19,7	0,3
Prerađivačka industrija	1.549	9,4	8,5
Opskrba električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija	95	7,9	0,5
Opskrba vodom, uklanjanje otpadnih voda, gospodarenje otpadom i sanacija okoliša	103	10,3	0,6
Građevinarstvo	2.157	12,0	11,8
Trgovina na veliko i malo, popravak motornih vozila i motocikla	3.781	9,8	20,8
Prijevoz i skladištenje	637	12,3	3,5
Djelatnost pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane	1.756	14,6	9,6
Informacije i komunikacije	474	7,1	2,6
Financijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja	67	5,4	0,4
Poslovanje nekretninama	1.072	17,2	5,9

Stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti	1.728	8,5	9,5
Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	971	15,6	5,3
Javna uprava i obrana; obvezno socijalno osiguranje	137	10,9	0,8
Obrazovanje	325	10,2	1,8
Djelatnosti zdravstvene zaštite i socijalne skrbi	247	9,4	1,4
Umjetnost, zabava i rekreacija	879	11,3	4,8
Ostale uslužne djelatnosti	1.907	10,1	10,5
Ukupno	18.219	10,7	100,0

Izvor: Državni zavod za statistiku.

Osim pravnih osoba, na području Županije djeluje i velik broj obrtnika. Obrtništvo je kao posebna skupina vrlo osjetljiva na sve promjene u gospodarstvu u našoj državi pa tako i na području županije. Na temelju evidencije koju vodi Obrtnička komora, ali i podataka Instituta za javne financije (Statističko izvješće o obradi godišnjih prijama poreza na dohodak od obrta i slobodnih zanimanja od 2005. do 2013. godine), Državnog zavoda za statistiku (DZS) i Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje (HZMO), ukupan broj aktivnih obrtnika na području Županije u 2013. godini dostigao je brojku od 9.777 (u prethodnoj godini bilo ih je aktivno 9.913). Najveći broj aktivnih obrta Županije odnosio se na uslužno zanatstvo (3.002 ili 29,7%), ugostiteljstvo i turizam (1.706 ili 23,6%), djelatnost trgovine (1.706 ili 16,9%) te prijevoz osoba i stvari (1.042 ili 10,3%). Donekle ohrabruje podatak Obrtničke komore Splitsko-dalmatinske županije da je u 2015.g. broj obrtnika iznosio 10.220. Prema istom izvoru, u SD županiji se u zadnjih pet godina najviše otvaraju uslužni obrti dok je otvaranje proizvodnih obrta u opadanju.

Za ocjenu gospodarskog stanja i/ili kretanja na području Splitsko-dalmatinske županije, osobito u kontekstu ocjene poduzetničkog optimizma, bitna je i razina investicijske aktivnosti. U tom smislu, a imajući na umu da su prema zadnjim dostupnim podacima tijekom 2013 godine na području Županije ostvarene investicije u dugotrajnu imovinu u vrijednosti od samo oko 2,2 milijarde HRK (Tablica 26), a što je više nego upola manje nego u 2008. godini, zadnjoj godini prije ulaska gospodarstva RH u recesiju, može se konstatirati da situacija nije osobito povoljna.

Tablica 26: Ostvarene investicije u dugotrajnu imovinu na području SDŽ prema tehničkoj strukturi i sjedištu investitora, mil. HRK

	2008.		2012.		2013.	
	Iznos	%	Iznos	%	Iznos	%
Hrvatska ukupno	83.729,4	100,0	44.116,6	100,0	45.136,2	100,0
SDŽ ukupno	5.025,8	6,0	2.169,0	4,9	2.244,7	5,0
Građevinski radovi	2.771,9	55,2	1.119,3	51,6	1.007,4	44,9
Oprema	1.471,9	29,3	754,1	34,8	979,4	43,6
domaća	689,9	13,7	402,7	18,6	441,0	19,6
uvozna	782,0	15,6	351,4	16,2	538,4	24,0
Ostalo	782,0	15,6	295,6	13,6	257,9	11,5

Izvor: Državni zavod za statistiku.

Isto tako, a neovisno o činjenici da se ukupna investicijska aktivnost drastično usporila na cijelom području RH, indikativno je da je udio Županije u ukupno ostvarenim investicijama u dugotrajnu imovinu na razini RH u razdoblju od 2008. do 2013. godine opao za jedan postotni poen što ukazuje na veće usporavanje investicijske aktivnosti na području Županije nego je to slučaj u RH kao cjelini. Ohrabruje, međutim, činjenica da je razina investicija u dugotrajnu imovinu u 2013. godini nešto povećana u odnosu na prethodnu 2012. godinu. Valja istaknuti i činjenicu da se u strukturi investicija u dugotrajnu imovinu udio građevinskih radova kontinuirano smanjuje, dok je udio ulaganja u opremu značajno povećava. Neovisno o bitno smanjenoj vrijednosti ostvarenih

investicija u dugotrajnu imovinu u razdoblju od 2008. do 2013. godine, pregled ostvarenih ulaganja prema sjedištu investitora i djelatnostima (tablica 27) nedvojbeno ukazuje na postupnu promjenu razvojnih prioriteta, a time i važnosti pojedinih gospodarskih grana za Županiju. Naime, tijekom 2013. godine gospodarski subjekti na području Splitsko-dalmatinske županije ponajviše su ulagali u različite projekte u sferi:

- prerađivačke industrije (390,7 milijuna HRK ili 17,4% ukupno ostvarenih investicija u dugotrajnu imovinu Županije),
- opskrbe električnom energijom, plinom, parom i klimatizacije (368,8 milijuna HRK ili 16,4% ukupno ostvarenih investicija u dugotrajnu imovinu Županije), odnosno
- javne uprave, obrane i obveznog socijalnog osiguranja (347,3 milijuna HRK ili 15,5 ukupno ostvarenih investicija u dugotrajnu imovinu Županije).

Kad je, pak, riječ o prerađivačkoj industriji, najviše se tijekom 2013. godine ulagalo u proizvodnju prehrambenih proizvoda, pića i duhanskih proizvoda (172,7 milijuna HRK), odnosno proizvoda od gume, plastike i nemetala (142,0 milijuna HRK).

Tablica 27: Ostvarene investicije u novu dugotrajnu imovinu na području SDŽ prema sjedištu investitora i djelatnostima, mil. HRK

	2008.		2012.		2013.	
	Iznos	%	Iznos	%	Iznos	%
SDŽ ukupno	5.025,8	100,0	2.169,0	100,0	2.244,7	100,0
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	84,6	1,7	73,6	3,4	19,3	0,9
Rudarstvo i vađenje	17,1	0,3	0,2	0,0	1,0	0,0
Prerađivačka industrija	512,8	10,2	390,7	18,0	390,7	17,4
Prehrambeni proizvodi, pića i duh. proizvodi	69,6	1,4	182,3	8,4	172,7	7,7
Tekstil, odjeća, koža i srodni proizvodi	2,7	0,1	1,6	0,1	0,8	0,0
Proizvodi od drva i papira, tiskanje	19,4	0,4	6,0	0,3	5,0	0,2
Proizvodnja koksa i rafiniranih naftnih proizvoda	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Kemikalije i kemijski proizvodi	4,2	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0
Osnovni farmaceutski proizvodi i pripravci	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Proizvodi od gume, plastike i nemetala	261,0	5,2	58,0	2,7	142,0	6,3
Metali i metalni proizvodi, osim strojeva	74,7	1,5	111,4	5,1	21,1	0,9
Računala, elektronički i optički proizvodi	1,6	0,0	2,1	0,1	2,0	0,1
Električna oprema	1,0	0,0	0,0	0,0	2,6	0,1
Strojevi i oprema	27,4	0,5	11,3	0,5	7,1	0,3
Transportna oprema	24,8	0,5	9,7	0,4	33,5	1,5
Ostala prerađivačka industrija	26,4	0,5	8,3	0,4	3,9	0,2
Opskrba električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija	0,0	0,0	0,0	0,0	368,8	16,4
Opskrba vodom, gospodarenje otpadom i sanacija okoliša	281,2	5,6	141,6	6,5	164,5	7,3
Građevinarstvo	997,9	19,9	106,2	4,9	82,2	3,7
Trgovina na veliko i malo, popravak motornih vozila	736,6	14,7	442,5	20,4	169,0	7,5
Prijevoz i skladištenje	274,6	5,5	115,2	5,3	70,9	3,2

Djelatnost pružanje smještaja i pripreme obroka	418,8	8,3	110,6	5,1	152,7	6,8
Informacije i komunikacije	15,7	0,3	18,0	0,8	57,3	2,6
Financijske djelatnosti i osiguranje	97,9	1,9	20,2	0,9	22,5	1,0
Poslovanje nekretninama	229,9	4,6	66,5	3,1	89,1	4,0
Stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti	169,1	3,4	86,4	4,0	43,7	1,9
Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	94,9	1,9	98,5	4,5	134,3	6,0
Javna uprava, obrana, obvezno socijalno osiguranje	790,1	15,7	333,1	15,4	347,3	15,5
Obrazovanje	151,4	3,0	78,9	3,6	89,4	4,0
Zdravstvena zaštita i socijalna skrb	93,5	1,9	39,7	1,8	17,3	0,8
Umjetnost, zabava i rekreacija	30,9	0,6	44,7	2,1	21,1	0,9
Ostale uslužne djelatnosti	28,8	0,6	2,4	0,1	3,6	0,2

Izvor: Državni zavod za statistiku.

Visina ulaganja u dugotrajnu imovinu po djelatnostima ukazuje i na činjenicu da je investicijska aktivnost u sferi građevinarstva, a što je povezano s velikim problemima s kojim se ova gospodarska djelatnost suočava tijekom cijelog razdoblja od 2010. nadalje, praktički zamrla. Isto tako, drastično su smanjena i ulaganja u trgovinu na veliko i malo te popravak motornih vozila i motocikla. Donekle iznenađuje samo činjenica da je investicijska aktivnost povezana s pružanjem usluga smještaja i pripreme/usluživanja obroka, u razdoblju 2008.-2012., također uvelike reducirana usprkos sve većem interesu međunarodne turističke potražnje, mjerene kako brojem turističkih dolazaka/noćenja na prostor Županije, a poglavito grada Splita, tako i rastom turističke potrošnje. Ipak, kao i u slučaju ukupnih investicija u dugotrajnu imovinu na području Županije, ohrabruje činjenica da su se ulaganja u projekte povezane s turizmom tijekom 2013. godine, u odnosu na 2012. godinu, povećala za preko 38%.

Konačno, a što se tiče ostvarenih investicija na području Splitsko-dalmatinske županije prema karakteru gradnje (Tablica 28), tijekom 2013. godine najviše se ulagalo nove kapacitete, a znatno manje u proširenje, rekonstrukciju i modernizaciju već postojećih postrojenja i/ili održavanje njihove razine operativne funkcionalnosti. U tom smislu, može se reći da investicijska aktivnost prema karakteru gradnje u 2013. godini znatno više nalikuje onoj iz 2008. godine, nego onoj iz 2012. godine. Naime, tijekom 2008. godine udio ulaganja u nove kapacitete/postrojenja na području Županije kretao se na razini od oko 65,0%, da bi tijekom 2012. godine opao na samo 58,4%, dok se u 2013. godini popeo na 69,6%. Pojačano okretanje ulaganjima u nove kapacitete/postrojenja, paralelno s povećavanjem visine ulaganja u 2013. u odnosu na 2012. godinu mogu se povezivati i s postupnim jačanjem poduzetničkog optimizma.

Tablica 28: Ostvarene investicije u novu dugotrajnu imovinu na području SDŽ prema karakteru gradnje, mil. HRK

	2008.		2012.		2013.	
	Iznos	%	Iznos	%	Iznos	%
Hrvatska ukupno	73.056,1	100,0	39.374,5	100,0	40.322,6	100,0
Novi kapaciteti	41.496,0	100,0	21650,2	100,0	20.675,0	100,0
Proširenje, rekonstrukcija i modernizacija	25.746,2	100,0	14391,4	100,0	15.594,5	100,0
Održavanje razine postojećih kapaciteta	5.813,9	100,0	3.332,9	100,0	4.053,1	100,0
SDŽ ukupno	6.433,1	8,8	2.852,4	7,2	3.406,0	8,4
Novi kapaciteti	4.182,8	10,1	1.665,6	7,7	2.369,8	11,5

Proširenje, rekonstrukcija i modernizacija	1.846,6	7,2	956,2	6,6	795,4	5,1
Održavanje razine postojećih kapaciteta	403,7	6,9	230,6	6,9	240,8	5,9

Izvor: Državni zavod za statistiku

6.1.2. Financijski rezultat poslovanja poduzetnika SDŽ

Analiza financijskih rezultata gospodarstva Splitsko-dalmatinske županije temelji se na podacima o dobivenim od financijske agencije FINA. Analizom su obuhvaćena samo poduzeća te dio obrtnika koji su obveznici poreza na dobit. Drugim riječima, iako su analizom obuhvaćene svi najveći gospodarski subjekti/poduzetnici, analiza financijskog poslovanja gospodarskih subjekata Županije ne obuhvaća sve aktivne pravne osobe na ovom prostoru.

Prema raspoloživim podacima FINA-e, gospodarstvo Splitsko-dalmatinske županije je u razdoblju od 2008. do 2014. godine iskazivalo prilično velike oscilacije na strani prihoda, uz relativno stabilnu razinu rashoda (Tablica 29). Naime, nakon snažnog pada prihoda u 2010. u odnosu na zadnju pred-recesijsku 2008. godinu (-19,1%) konsolidirani prihodi gospodarskih subjekata Županije zabilježili su rast u 2011. godini (6,7% u odnosu na 2010. godinu), da bi se situacija ponovno promijenila u 2012. godini kad je gospodarstvo županije opet ostvarilo pad ukupnog prihoda (-5,4% u odnosu na 2011. godinu). Opadajući prihodi karakteriziraju i 2013. godinu (-1,6% u odnosu na 2012. godinu). Situacija se, međutim, ponovno preokrenula u 2014. godini kad je gospodarstvo Županije, unatoč nastavku recesijskih kretanja na razini Hrvatske u cjelini, ostvarilo rast prihoda od 3,1%, u odnosu na prethodnu 2013. godinu. U uvjetima relativno stabilnih ukupnih rashoda tijekom posljednjih pet poslovnih godina, a osobito u vremenu od 2012. do 2014. godine, konsolidirani financijski rezultat gospodarstva Županije tijekom cijelog razdoblja od 2010. do 2014. godine obilježile su manje ili veće oscilacije od godine do godine. Neovisno o tome, posebno valja ukazati na činjenicu da je gospodarstvo Županije u zadnje četiri promatrane godine (razdoblje od 2011. - 2014. godine), usprkos izraženim recesijskim kretanjima na razini Hrvatske kao cjeline, ostvarivalo pozitivan konsolidiran financijski rezultat kao i pozitivnu dobit nakon oporezivanja.

Tablica 29: Rezultat financijskog poslovanja gospodarskih subjekata SDŽ, 2008.-2014. (mil. HRK)

Kategorija	2008.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.
Ukupni prihodi	46.960	37.968	40.516	38.334	37.736	38.909
Ukupni rashodi	47.030	38.950	39.837	37.832	37.186	37.910
Dobit prije oporezivanja	2.341	1.816	3.570	3.557	2.616	2.605
Gubitak prije oporezivanja	2.412	2.798	2.891	3.054	2.066	1.607
Konsolidirani fin. rezultat	-70	-982	679	502	550	999
Porez na dobit	468	328	312	186	256	295
Dobit nakon oporezivanja	1.873	1.488	3.258	3.370	2.361	2.310

Izvor: FINA.

Detalniji uvid u financijsko 'zdravlje' i poslovne perspektive pojedinih gospodarskih djelatnosti Splitsko-dalmatinske županije pružaju podaci FINA-e o ostvarenim prihodima, rashodima, dobiti prije oporezivanja i/ili gubitku, odnosno konsolidiranom financijskom rezultatu prije poreza na dobit⁷⁶ koje su pojedine djelatnosti ostvarile tijekom 2013. i 2014. godine (Tablica 30 i Tablica 31). Na toj će osnovi, nadalje, uz prethodno već sagledane pokazatelje o bruto dodatnoj vrijednosti, broju aktivnih pravnih osoba, stanju i/ili trendovima u

⁷⁶ Riječ je o veličini koja predstavlja razliku između dobiti prije poreza na dobit i gubitaka koje su ostvarili poduzetnici svake pojedine gospodarske djelatnosti.

zaposlenosti odnosno razini investicijske aktivnosti prema pojedinim gospodarskim djelatnostima biti moguće steći nova saznanja o važnosti svake od njih za gospodarski razvoj Splitsko-dalmatinske županije.

Podacima FINA-e na kojima se temelji analiza financijskih učinaka poslovanja poduzetnika Splitsko-dalmatinske županije za 2013. i 2014. godinu obuhvaćaju 11.436 pravnih osoba (s 69.209 zaposlenih) u 2013. godini, odnosno 11.766 pravnih osoba (s 69.489 zaposlenih) u 2014. godini. Nadalje, a kad je riječ o veličini poduzetnika (mali, srednje veliki, veliki), valja imati na umu da je podacima FINA-e obuhvaćeno:

11.650 malih poduzetnika u 2014. godini s 45.593 zaposlenih, odnosno 11.308 malih poduzetnika u 2013. godini s 44.820 zaposlenih

92 srednje velika poduzetnika u 2014. godini s 10.440 zaposlenih, odnosno 103 poduzetnika u 2013. godini s 11.174 zaposlenih

24 velika poduzetnika s 13.456 zaposlenih u 2014. godini, odnosno 25 poduzetnika u 2013. godini s 13.215 zaposlenih.

Tablica 30: Prihodi i rashodi gospodarskih subjekata SDŽ po djelatnostima, 2013. i 2014., mil. HRK

Djelatnosti prema NKD-u u 2007.	Ukupni prihodi		Ukupni rashodi	
	2013.	2014.	2013.	2014.
Fizičke osobe bez djelatnosti	7,1	7,0	5,1	5,3
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	350,5	342,1	383,4	378,0
Rudarstvo i vađenje	138,1	151,9	138,6	144,8
Prerađivačka industrija	8.600,1	8.445,6	8.136,0	8.358,2
Opskrba električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija	56,4	109,8	65,7	97,3
Opskrba vodom, uklanjanje otpadnih voda i sanacija okoliša	702,3	662,0	695,4	659,2
Građevinarstvo	4.871,9	4.851,7	4.993,1	4.772,7
Trgovina na veliko i malo, popravak motornih vozila i motocikala	14.198,3	14.459,5	13.899,0	14.062,7
Prijevoz i skladištenje	2.095,9	2.211,2	2.020,8	2.140,4
Djelatnosti pružanja usluga smještaja te pripreme i usluživanja hrane	2.222,7	2.693,8	2.434,6	2.517,2
Informacije i komunikacije	724,2	838,3	742,4	751,6
Financijske djelatnosti i djelatnost osiguranja	20,4	21,1	19,8	19,6
Poslovanje nekretninama	327,6	368,6	402,3	479,2
Stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti	1.198,7	1.251,5	1.059,8	1.116,4
Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	1.195,9	1.374,8	1.210,3	1.376,0
Javna uprava i obrana, obvezno socijalno osiguranje	7,2	7,4	4,6	5,0
Obrazovanje	126,6	133,5	121,7	123,1
Zdravstvena zaštita i socijalna skrb	159,3	180,6	150,9	165,2
Umjetnost, zabava i rekreacija	460,8	531,2	434,3	470,9
Ostale uslužne djelatnosti	272,3	267,2	268,3	267,4
Ukupno	37.736,2	38.908,6	37.186,1	37.910,1

Izvor: FINA

Polazeći od visine ostvarenih prihoda, daleko najvažnije gospodarske grane Županije su:

- trgovina na veliko i malo, popravak motornih vozila i motocikala,
- prerađivačka industrija te, još uvijek i recesiji usprkos i
- građevinarstvo.

S druge strane, a na temelju dinamike rasta/pada prihoda u 2014. u odnosu na 2013. godinu, svakako valja ukazati i na važnost:

- djelatnosti pružanja usluga smještaja te pripreme/usluživanja hrane,
- informacijskih i komunikacijskih usluga i
- poslovanja nekretninama

Konačno, a ako se kao najvažniji kriterij uzme profitabilnost poslovanja, kao najvažnije gospodarske djelatnosti Županije mogu se smatrati:

- trgovina na veliko i malo, popravak motornih vozila i motocikala,
- djelatnosti pružanja usluga smještaja te pripreme/usluživanja hrane,
- stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti,
- informacijske i komunikacijske usluge,
- prerađivačka industrija,
- građevinarstvo, a možda i
- prijevoz i skladištenje.

Tablica 31: Financijski rezultat gospodarskih djelatnosti SDŽ prije oporezivanja, 2013. i 2014., mil. HRK

Djelatnosti prema NKD-u u 2007.	Dobit prije oporezivanja		Gubitak prije oporezivanja		Fin. rez. prije poreza na dobit	
	2013.	2014.	2013.	2014.	2013.	2014.
Fizičke osobe bez djelatnosti	2,0	1,8	0,0	0,0	1,9	1,8
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	11,2	10,6	44,1	46,6	-32,9	-36,0
Rudarstvo i vađenje	7,2	15,5	7,8	8,4	-0,5	7,1
Prerađivačka industrija	996,5	487,5	532,4	400,1	464,1	87,5
Opskrba električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija	1,0	16,7	10,2	4,2	-9,2	12,5
Opskrba vodom, uklanjanje otpadnih voda i sanacija okoliša	25,3	22,4	18,4	19,7	6,9	2,7
Građevinarstvo	300,2	334,7	421,4	255,7	-121,3	79,1
Trgovina na veliko i malo, popravak motornih vozila i motocikala	488,2	613,8	189,0	217,0	299,3	396,8
Prijevoz i skladištenje	165,6	199,2	90,5	128,4	75,2	70,8
Djelatnosti pružanja usluga smještaja te pripreme i usluživanja hrane	165,8	363,7	377,7	187,1	-211,9	176,6
Informacije i komunikacije	68,6	99,4	86,8	12,7	-18,2	86,7
Financijske djelatnosti i djelatnost osiguranja	2,0	2,3	1,5	0,8	0,6	1,5
Poslovanje nekretninama	42,6	59,8	117,3	170,4	-74,7	-110,6
Stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti	193,8	188,7	54,9	53,7	138,9	135,1

Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	59,7	67,0	74,1	68,2	-14,4	-1,2
Javna uprava i obrana, obvezno socijalno osiguranje	2,9	2,5	0,3	0,1	2,5	2,4
Obrazovanje	7,2	11,4	2,3	1,0	4,9	10,4
Zdravstvena zaštita i socijalna skrb	12,5	21,6	4,1	6,2	8,4	15,3
Umjetnost, zabava i rekreacija	49,4	76,9	22,9	16,6	26,5	60,4
Ostale uslužne djelatnosti	14,7	9,7	10,7	9,9	4,0	-0,2
Ukupno	2.616,4	2.605,2	2.066,3	1.606,6	550,1	998,6

Izvor: FINA

Osim podataka o uspješnosti poslovanja poduzetnika po pojedinim gospodarskim djelatnostima, važno se osvrnuti i na problematiku uspješnosti poslovanja poduzetnika prema njihovoj veličini (tablica 32). Na temelju kretanja konsolidiranog financijskog rezultata poslovanja gospodarstva Županije po veličini poduzetnika vidljivo je da je u cijelom petogodišnjem razdoblju od 2010. do 2014. godine segment malog (a s izuzetkom samo 2014. godine) i srednjeg gospodarstva ima negativni konsolidirani financijski rezultat. S druge strane, nakon 2011. godine, a ponajviše kao rezultat povećanog prihoda brodogradnje koji se temelji na odluci Vlade RH o otpisu potraživanja i sufinanciranju restrukturiranja, veliki poduzetnici na području Splitsko-dalmatinske županije, iskazuju izrazito visok pozitivan konsolidirani financijski rezultat.

Tablica 32: Konsolidirani financijski rezultat gospodarstva SDŽ prema veličini poduzetnika, mil. HRK

Vrsta poduzetnika	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.
Mali poduzetnici	-239	-238	-437	-161	376
Srednji poduzetnici	-266	-837	-154	-430	190
Veliki poduzetnici	-805	1.624	907	885	137
Svi poduzetnici	-1.310	549	316	294	703

Izvor: FINA

Konačno, za buduće promišljanje gospodarskog razvoja Županije bitan je i podatak da u ukupnoj strukturi ostvarenih prihoda u 2014. godini, gospodarstvo priobalja sudjeluje s 82,7%, gospodarstvo otoka s 4,6%, a onog u zaobalju s 12,7%. Isto je tako važno naglasiti da gradovi na području Županije sudjeluju u ostvarenim prihodima s oko 85%.

6.1.3. Konkurentnost Splitsko-dalmatinske županije

O konkurentnosti Splitsko-dalmatinske županije u odnosu na druge hrvatske županije može se najbolje prosuđivati na temelju dokumenta 'Regionalni indeks konkurentnosti Hrvatske 2013.' Analiza podataka sadržanih u navedenom dokumentu omogućava horizontalnu (usporedbe po županijama) i vertikalnu (promjene u vremenu) analizu županijske konkurentnosti.

Prema Regionalnom indeksu konkurentnosti, istraživanju koje se od strane Nacionalnog vijeća za konkurentnost sustavno provodi od 2007. godine, Splitsko-dalmatinska županija, po konkurentnosti svog gospodarstva u 2013. godini, zauzima tek deveto mjesto u Hrvatskoj, pri čemu je indikativno da je Županija, u odnosu na 2010. godinu, nazadovala jedno mjesto. Nadalje, prema kvaliteti poslovnog okruženja⁷⁷ Županija je

⁷⁷ Konkurentnost poslovnog okruženja ocjenjuje se temeljem većeg broja statističkih i perceptivnih indikatora. Statistički indikatori, a koji se odnose na javno dostupne statističke podatke, grupirani su u 4 skupine: (i) demografija, zdravlje i kultura, (ii) obrazovanje, (iii) osnovna infrastruktura i javni sektor, te (iv) poslovna infrastruktura. S druge strane, perceptivni indikatori, a koji su rezultat anketnog istraživanja poslovnih lidera u regiji, grupirani su u 6 skupina: (i) lokacijske prednosti, (ii) lokalna uprava, (iii) fizička infrastruktura, (iv) vladavina prava, (v) obrazovanje, te (vi) financijsko tržište i lokalna konkurencija.

rangirana na 7. mjesto (napredak za 5 mjesta u odnosu na 2010. godinu), dok je prema kvaliteti poslovnog sektora⁷⁸ Županija zauzela tek 11. mjesto (nazadovanje za 2 mjesta u odnosu na 2010. godinu).

Kad je riječ o statističkim indikatorima konkurentnosti, a u usporedbi s drugim županijama RH, Splitsko-dalmatinska županija je najbolje rangirana prema kriteriju razvijenosti javnog sektora (obrazovanje, zdravlje, kultura) – rang 2, odnosno u sferi demografije/demografskih kretanja – rang 2. Istodobno, a što posebno zabrinjava je činjenica da je Županija najlošije rangirana prema kriterijima investicijske aktivnosti i poduzetničke dinamike (15. mjesto te nazadovanje za čak 9 mjesta u odnosu na 2010. godinu), odnosno poslovne infrastrukture (14. mjesto te nazadovanje za 7 mjesta u odnosu na 2010. godinu). Konačno, konkurentna pozicija Županije nije pretjerano dobro ocijenjena ni u sferi ostvarenih ekonomskih rezultata i to kako na razini dostignutog stanja (rang 8 uz nazadovanje za 1 mjesto u odnosu na 2010. godinu), tako ni na razini gospodarskih trendova (rang 7 uz nazadovanje za 4 mjesta u odnosu na 2010. godinu).

S druge strane, a prema perceptivnim indikatorima konkurentnosti, Splitsko-dalmatinska županija je najbolje rangirana u sferi fizičke infrastrukture (razina hrvatskog prosjeka), vladavine prava (nešto ispod hrvatskog prosjeka), tehnologije i inovativnosti (iznad hrvatskog prosjeka) kao i na području marketinga i menadžmenta (razina hrvatskog prosjeka). Najlošije su ocijenjena područja financijskog tržišta i lokalne konkurencije (na razini hrvatskog prosjeka) te kvaliteta lokalne uprave (nešto niže od hrvatskog prosjeka).

Za razliku od ocjene gospodarske konkurentnosti Splitsko-dalmatinske županije temeljem podataka sadržanih u Regionalnom indeksu konkurentnosti Hrvatske 2013. godine, o konkurentnosti gospodarstva Županije može se, posredno, prosuđivati i na temelju najnovijeg rangiranja jedinica lokalne i regionalne samouprave od strane Ministarstva regionalnog razvoja i fondova europske unije. Naime, temeljem tzv. indeksa razvijenosti⁷⁹, to je ministarstvo u 2014. godini svrstalo Splitsko-dalmatinsku županiju u drugu najnižu skupinu gospodarske razvijenosti (od četiri moguće)⁸⁰, zajedno sa Šibensko-kninskom i Varaždinskom županijom. Pritom je indeks razvijenosti Splitsko-dalmatinske županije, na temelju ocjene iz 2013. godine, dostigao 93,8 hrvatskog prosjeka.

6.1.4. Ocjena trenutnog stupnja gospodarskog razvoja Splitsko-dalmatinske županije

Polazeći od saznanja i spoznaja na koje su ukazale prethodne analize, može se zaključiti da je gospodarstvo Splitsko-dalmatinske županije u proteklih 5 godina uvelike dijelilo sudbinu hrvatskog gospodarstva u cjelini. U uvjetima gospodarske krize koja je zahvatila veći broj zemalja svijeta, uključujući i područje EU, hrvatsko gospodarstvo bilo je suočeno s izuzetno nepovoljnim poslovnim okruženjem. U takvim uvjetima makro-okruženja, višegodišnja recesija nije zaobišla ni Splitsko-dalmatinsku županiju te je društveni proizvod po stanovniku Županije u 2012. godini (zadnji raspoloživi podatak), u odnosu na pred-recesijsku 2007. godinu, smanjio se s 8.003 EUR na 7.875.

Što se tiče podataka o odvijanju gospodarske aktivnosti na području Splitsko-dalmatinske županije za 2014. godinu, može se reći da postoje naznake koje najavljuju postupni izlazak iz krize, odnosno polagani gospodarski

⁷⁸ Konkurentnost poslovnog sektora također se ocjenjuje temeljem većeg broja statističkih i perceptivnih indikatora. Statistički indikatori grupirani su u 4 skupine: (i) investicije i poduzetnička dinamika, (ii) razvijenost poduzetništva, (iii) ekonomski rezultati -stanje, (iv) Ekonomski rezultati – dinamika. Za razliku o statističkih indikatora, perceptivni su indikatori grupirani u tri skupine: (i) tehnologija i inovativnost, (ii) klasteri, te (iii) marketing i menadžment.

⁷⁹ Riječ je o kompozitnom indeksu koji se računa na temelju dohotka po stanovniku, (ii) stope nezaposlenosti, (iii) prihoda proračuna bez pomoći središnje države, (iv) demografskih kretanja i (v) stope obrazovanosti.

⁸⁰ Pritom valja imati na umu sljedeće: (i) u I. skupinu razvrstane su jedinice područne (regionalne) samouprave čija je vrijednost indeksa razvijenosti manja od 75% prosjeka RH, (ii) u II. skupinu razvrstane su jedinice područne (regionalne) samouprave čija je vrijednost indeksa razvijenosti između 75% i 100% prosjeka RH, (iii) u III. skupinu razvrstane su jedinice područne (regionalne) samouprave čija je vrijednost indeksa razvijenosti između 100% i 125% prosjeka RH, dok su u (iv) IV. skupinu razvrstane su jedinice područne (regionalne) samouprave čija je vrijednost indeksa razvijenosti veća od 125% prosjeka RH.

oporavak. Na to upućuje ne samo povećavanje broja zaposlenih osoba (za 280 u odnosu na 2013. godinu), uz istodobno smanjivanje broja nezaposlenih osoba (za 1.673 osobe u odnosu na 2013. godinu), već i:

- povećavanje broja aktivnih pravnih osoba,
- rast vrijednosti i struktura ostvarenih investicija u dugotrajnu imovinu,
- veći rast prihoda poduzetnika u odnosu na rast troškova, kao i
- činjenica da je gospodarstvo Županije već četiri godine zaredom ostvarilo pozitivan konsolidiran financijski rezultat (s izraženom tendencijom rasta u 2014. u odnosu na 2013. godinu).

Tijekom 2014. godine, u odnosu na prethodnu 2013. godinu gospodarstvo Splitsko-dalmatinske županije ostvarilo je sljedeće rezultate:

- povećanje ukupnih prihoda za 3,1%,
- povećanje ukupnih rashoda za 1,9%,
- smanjenje gubitka za 22,1%,
- povećanje konsolidiranog financijskog rezultata u iznosu od 409 milijuna HRK i
- smanjenje nezaposlenih za 3,6%.

Neovisno o zaustavljanju nepovoljnih gospodarskih kretanja, Splitsko-dalmatinska županija je u 2014. u odnosu na 2013. godine, ipak ponešto pogoršala svoj ekonomski položaj u odnosu na druge dijelove RH. Na to upućuju podaci sadržani u Tablici 33.

Tablica 33: Udjeli SDŽ u RH prema karakterističnim pokazateljima, 2013. i 2014.

Broj aktivnih pravnih osoba				Broj poduzetnika			
godina	Republika Hrvatska	SDŽ	udjel županije	Republika Hrvatska	SDŽ	udjel županije	
			u %			u %	
2013.	155.705	16.718	10,7	2013.	101.191	11.436	11,3
2014.	171.046	18.219	10,7	2014.	104.470	11.766	11,3
Broj zaposlenih				Broj nezaposlenih			
godina	Republika Hrvatska	SDŽ	udjel županije	Republika Hrvatska	SDŽ	udjel županije	
			u %			u %	
2013.	830.928	69.209	8,3	2013.	363.411	45.893	12,6
2014.	830.116	69.489	8,4	2014.	316.763	44.220	14,0
Ostvarene investicije u trajnu imovinu, mil. HRK				BDP po stanovniku, EUR			
godina	Republika Hrvatska	SDŽ	udjel županije	Republika Hrvatska	SDŽ	udjel županije	
			u %			u %	
2012	44.117	2.169	4,9	2007	9.654	8.003	82,9
2013	45.136	2.245	5,0	2012	10.417	7.875	75,6
Ukupni prihodi, mil. HRK				Ukupni rashodi, mil. HRK			
godina	Republika Hrvatska	SDŽ	udjel županije	Republika Hrvatska	SDŽ	udjel županije	
			u %			u %	
2013.	612.441	37.736	6,2	2013.	604.998	37.186	6,1
2014.	618.791	38.909	6,3	2014.	604.998	37.910	6,3
Dobit nakon oporezivanja, mil HRK				Gubitak nakon oporezivanja, mil. HRK			

godina	Republika Hrvatska	SDŽ	udjel županije
			u %
2013.	33.896	2.616	7,7
2014.	39.147	2.605	6,7

godina	Republika Hrvatska	SDŽ	udjel županije
			u %
2013.	25.974	2.066	8,0
2014.	25.240	1.607	6,4

Izvor: Državni zavod za statistiku i FINA.

6.2. Gospodarska struktura

6.2.1. Poduzetnička infrastruktura

Razvojna strategija Splitsko-dalmatinske županije 2011.-2013. ističe razvoj gospodarstva kao jedan od ključnih ciljeva razvoja. Kako se razvoj gospodarstva, između ostalog, temelji na razvoju poduzetničke infrastrukture, Strategija je predložila akcijski plan za razvijanje poduzetničke infrastrukture, te definira mjere, tijela odgovorna za provedbu mjera, aktivnosti za provedbu mjera i planirana sredstva za ostvarivanje akcijskog plana.

Organizirane aktivnosti na pripremi i izgradnji poduzetničkih zona započele su još 2004.g. kada SDŽ donosi Program poticanja izgradnje poduzetničkih zona za razdoblje 2004.–2007. Osnovna karakteristika poduzetničkih zona je omogućiti poduzetnicima zajedničko korištenje infrastrukturno opremljenog i organiziranog prostora te im se poslovanjem unutar poduzetničke zone omogućuje racionalizacija poslovanja i korištenje raspoloživih resursa zajedno s drugim korisnicima poduzetničke zone. Aktualni program, koji je donesen za razdoblje 2013.-2016., sadrži podatke o ukupno 37 poduzetničkih zona koje su podijeljene u tri kategorije: zone od strateškog značaja za Županiju (9 zona), manje zone s pretežitom uslužnim i servisnim aktivnostima (13 zona) i zone u pripremi (15 zona). Uspostavljene poduzetničke zone raspolažu s relativno privlačnim lokacijskim uvjetima što je osnova za budući razvoj gospodarstva i stvaranje pozitivne poslovne klime temeljene na uređenim prostornim kapacitetima i njihovoj opremi.

Prema broju izgrađenih zona, kao i zona u pripremi, Splitsko – dalmatinska županija vodeća je u Republici Hrvatskoj. Prema Državnom Uredu za Reviziju, Područni ured Zadar (2014), ukupno je na području Splitsko – dalmatinske županije prostornim planovima uređenja jedinica lokalne samouprave predviđeno 166 poduzetničkih zona u 47 gradova i općina. Ukupna površina svih predviđenih poduzetničkih zona iznosi 3.374,48 ha, od čega je 48,7% u vlasništvu Republike Hrvatske, 30,1% u vlasništvu jedinica lokalne samouprave, a 21,2% u vlasništvu privatnih osoba. Krajem 2013. godine su 52 od 166 predviđenih zona bile opremljene prometnom i drugom infrastrukturom (13 potpuno, a 39 djelomično), od čega se u 40 zona obavljala poduzetnička aktivnost (Tablica 34). Pritom je 25 poduzetničkih zona opremljeno infrastrukturom koja je financirana od strane lokalne samouprave, Županije, Republike Hrvatske i iz drugih izvora od 1990-ih do 2013. godine, dok je 27 zona opremljeno infrastrukturom naslijeđenom iz ranijeg razdoblja.

Tablica 34: Aktivne poduzetničke zone u SDŽ krajem 2013.

Redni broj	Jedinica lokalne samouprave	Naziv poduzetničke zone	Broj aktivnih poduzeća	Broj zaposlenih
1.	Grad Sinj	Kukuzovac	7	152
2.	Grad Stari Grad	Vrbanj	5	15
3.		Močica	2	24
4.		Vinarija	5	40
5.	Grad Supetar	Žedno-Drage	15	111
6.		Malačnica	5	22
7.		Poje	1	2

8.	Grad Trilj	Čaporice	8	260
9.	Grad Trogir	Plano 1	1	12
10.		Plano 2	2	7
11.		Plano 3	1	5
12.		Pos 2	3	15
13.		Pos 3	7	23
14.		Pos 4	2	27
15.	Grad Vrgorac	Jelavići	1	50
16.		Vrgorac sjever	10	600
17.	Grad Vrlika	Kosore	4	15
18.	Općina Dicmo	Dicmo	22	400
19.	Općina Dugopolje	Podi	63	2055
20.		Podi Zapad	5	820
21.		Bani	1	15
22.		Bani Sjever	8	160
23.		Krč	9	150
24.	Općina Hrvace	Vukove stine	2	70
25.	Općina Jelsa	Gojdanje	1	4
26.	Općina Muć	Prisike 0	8	45
27.		Prisike 1	1	70
28.	Općina Nerežišća	Balun-Vrpovje	9	122
29.	Općina Postira	Ratac	1	301
30.	Općina Prgomet	Podošljak	1	8
31.	Općina Primorski Dolac	Bristovača-Trištenica	1	5
32.	Općina Selca	Konopice	1	6
33.		Koprivice	2	8
34.		Pliš	1	4
35.		Bunjice	1	3
36.	Općina Šestanovac	Šestanovac Zapad	1	20
37.		Šakić	1	5
38.	Općina Zadvarje	Zadvarje	1	4
39.	Općina Zagvozđ	Troje gomile	2	5
40.		Buljubašići	1	3
Ukupno sve poduzetničke zone			222	5.663

Izvor: Državni ured za reviziju, Područni ured Zadar, 2014.

Jedinice lokalne samouprave, Županija, Republika Hrvatska i drugi subjekti su od 2004. do 2013. u opremanje i razvoj 52 od 166 predviđene poduzetničke zone investirali 418,3 milijuna HRK. Od ukupnih ulaganja, 406,7 milijuna HRK (97,2%) uloženo je za izgradnju prometne i druge infrastrukture (i za druge rashode) u 25 poduzetničkih zona koje su danas potpuno ili djelomično opremljene za obavljanje poduzetničkih aktivnosti. U preostalih 27 poduzetničkih zona je uloženo 11,6 milijuna HRK (2,8%) i to pretežito za izradu urbanističkih ili detaljnih planova uređenja i projektne dokumentacije te na otkup zemljišta, odnosno plaćanje naknada za izdvajanje zemljišta iz šumsko-gospodarskog područja. Najveći dio ukupno uloženi sredstava otpada na poduzetničke zone Podi, Podi zapad, Bani, Bani sjever i Krč na području Općine Dugopolje (43,1%). Slijede poduzetničke zone Kukuzovac (15,9%), Čaporice (9,4%), te Dicmo (7,0%) (Tablica 35).

Tablica 35: Ulaganja u poduzetničke zone od 2004. do 2013.

R. br.	Jedinica lokalne samouprave	Naziv poduzetničke zone	Ukupna ulaganja u poduzetničku zonu	Grad/ Općina	Županija	RH	Drugi izvori
1.	Grad Hvar	Stanišće-Martinovik	85.400,00	18,0%	82,0%	0,0%	0,0%
2.	Grad Imotski	Vinjani gornji	7.881.116,00	29,2%	45,4%	10,2%	15,2%
3.	Grad Kaštela	Kaštel Lukšić	232.067,00	70,5%	29,5%	0,0%	0,0%
4.	Grad Komiža	Ravno	140.300,00	14,5%	85,5%	0,0%	0,0%
5.	Grad Omiš	Gata 2	110.840,00	0,0%	100,0%	0,0%	0,0%
6.		Kostanje	620.000,00	0,0%	100,0%	0,0%	0,0%
7.	Grad Sinj	Kukuzovac	66.425.856,00	73,7%	2,9%	13,9%	9,4%
8.	Grad Solin	Blaca 2	180.000,00	0,0%	100,0%	0,0%	0,0%
9.	Grad Stari Grad	Vrbanj	1.009.422,00	25,9%	19,6%	54,5%	0,0%
10.	Grad Supetar	Žedno-Drage	7.626.864,00	35,3%	5,8%	9,8%	49,1%
11.	Grad Trilj	Čaporice	39.389.049,00	39,8%	3,4%	31,7%	25,1%
12.	Grad Trogir	Plano 1	2.027.380,00	80,8%	19,2%	0,0%	0,0%
13.		Plano 3	193.469,00	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%
14.		Pos 2	82.410,00	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%
15.		Pos 3	172.444,00	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%
16.		Pos 4	67.860,00	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%
17.	Grad Vis	Zlopolje	350.663,00	14,4%	85,6%	0,0%	0,0%
18.		Dol	147.108,00	18,4%	81,6%	0,0%	0,0%
19.	Grad Vrgorac	Ravča	3.844.862,00	67,2%	27,6%	5,2%	0,0%
20.	Grad Vrljika	Kosore	6.850.000,00	15,3%	13,1%	59,9%	11,7%
21.	Općina Cista Provo	Školski gaj	188.856,00	15,1%	84,9%	0,0%	0,0%
22.	Općina Dicmo	Dicmo	29.136.671,00	68,3%	3,2%	19,9%	8,6%
23.	Općina Dugopolje	Podi	102.748.519,00	95,5%	0,0%	4,5%	0,0%
24.		Podi zapad	24.470.172,00	82,6%	4,6%	12,8%	0,0%
25.		Bani	6.737.633,00	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%
26.		Bani sjever	38.179.921,00	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%
27.		Krč	8.236.866,00	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%
28.	Općina Hrvace	Vukove stine	6.745.761,00	13,3%	23,2%	48,6%	14,8%
29.		Alebića kula	29.274,00	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%
30.	Općina Klis	Vučevica	1.664.463,00	28,6%	71,4%	0,0%	0,0%
31.		Prugovo	197.939,00	0,0%	100,0%	0,0%	0,0%
32.		Kurtovići sjever	366.519,00	0,0%	100,0%	0,0%	0,0%
33.	Općina Lečevica	Lečevica	70.000,00	0,0%	100,0%	0,0%	0,0%
34.	Općina Lovreć	Lovreć zapad	327.170,00	46,5%	53,5%	0,0%	0,0%
35.	Općina Marina	Marina	367.543,00	72,8%	27,2%	0,0%	0,0%
36.	Općina Muć	Prisike 0	13.364.571,00	29,6%	1,7%	63,6%	5,1%
37.		Prisike 1	11.686.270,00	31,4%	21,2%	47,4%	0,0%
38.		Prisike 2	535.039,00	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%
39.	Općina Nerežišća	Balun-Vrpovje	5.788.805,00	15,2%	40,8%	44,1%	0,0%

40.	Općina Okrug	Rasove	151.404,00	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%
41.	Općina Postira	Ratac	5.110.628,00	25,0%	28,8%	36,5%	9,7%
42.	Općina Prgomet	Podošljak	1.643.058,00	0,0%	75,7%	24,3%	0,0%
43.	Općina Primorski Dolac	Bristovača-Trištenica	13.205.183,00	28,8%	37,8%	21,7%	11,7%
44.	Općina Proložac	Donji Proložac	640.000,00	35,9%	64,1%	0,0%	0,0%
45.	Općina Pučišća	Pražnica	50.000,00	0,0%	100,0%	0,0%	0,0%
46.	Općina Selca	Konopice	342.569,00	0,0%	100,0%	0,0%	0,0%
47.	Općina Sutivan	Paklenica	380.000,00	0,0%	100,0%	0,0%	0,0%
48.	Općina Šestanovac	Šestanovac zapad	734.128,00	18,3%	81,7%	0,0%	0,0%
49.	Općina Zadvarje	Zadvarje	5.577.897,00	38,8%	30,7%	30,5%	0,0%
50.	Općina Zagvozd	Brlozi	297.918,00	2,7%	97,3%	0,0%	0,0%
51.		Golo brdo	470.941,00	27,3%	72,7%	0,0%	0,0%
52.	Općina Zmijavci	Potočine	1.420.000,00	0,0%	100,0%	0,0%	0,0%
Ukupno sve poduzetničke zone			418.302.828,00	68,4%	8,5%	16,3%	6,7%

Izvor: Državni ured za reviziju, Područni ured Zadar, 2014.

S ciljem unapređenja i razvoja obrtništva, te malog i srednjeg poduzetništva na području Grada Splita i Splitsko-dalmatinske županije djeluje 8 poduzetničkih centara i inkubatora koji se razlikuju po osnivačkoj strukturi (privatni i javni). To su: Cluster za eko društvene inovacije i razvoj - Cedra Split kao neprofitni co-working otvoreni projektni i poduzetnički inkubator koji djeluje kao regionalni centar za održivi razvoj, razvoj ljudskih potencijala, (samo)zapošljavanja i malog i srednjeg poduzetništva, a posebice društvenog poduzetništva i društvenih inovacija od 2013.; Poduzetnički inkubator Klis d.o.o.; Poduzetnički inkubator Županijske komore Split za poduzetnice koji raspolaže sa četiri potpuno opremljena ureda; Tehnološki centar Split d.o.o. koji obuhvaća inkubator orijentiran na mala visoko tehnološka poduzeća, uz edukacijski i savjetodavni centar za male i srednje poduzetnike; Biotechnicon poduzetnički centar kao mjesto podrške poslovanja primarno malih i srednjih poduzetnika u prehrambenom sektoru i poljoprivredi; Poduzetnički Centar Solin; Poduzetnički centar Sinj d.o.o. za razvoj poduzetništva; te Poduzetnički centar Kaštela. Temeljni problem je što njihovi kapaciteti i međusobna umreženost nisu na zadovoljavajućoj razini.

Zaključno, kako bi se poboljšala suradnja između jedinica lokalne samouprave i drugih institucija, posebno u vidu provođenja aktivnosti sa svrhom privlačenja investitora u poduzetničke zone, potrebno je unaprijediti međusobnu komunikaciju te ustrojiti kvalitetan informacijski sustav sa ažurnim podacima o svakoj pojedinoj zoni. Prezentiranje mogućnosti ulaganja potencijalnim investitorima tako bi bilo vjerodostojnije te potencijalno uspješnije. Naime, i poduzetničke zone koje nisu opremljene, ali su navedene u prostornom planu uređenja i u njihovoj se blizini nalazi komunalna infrastruktura, također mogu biti zanimljive potencijalnim investitorima koji su u potrazi za velikim površinama zemljišta.

Najzad, valja spomenuti društveno/socijalno poduzetništvo koje predstavlja novi fenomen u RH i pruža velike mogućnosti za zapošljavanje i doprinosi socioekonomskom razvoju RH. Međutim, ono je tek na početku svog razvoja i još uvijek nije dovoljno zastupljeno i ne percipira se kao mogućnost generiranja radnih mjesta i zapošljavanja. Neosporno je da je društvena ekonomija važna komponenta europskog gospodarstva. Ona stvara 10 posto bruto društvenog proizvoda, a zapošljava više od 11 milijuna radnika ili 4,5 posto aktivnog stanovništva Europske unije. U Europi je društveno poduzetništvo prisutno desetljećima dok ga u Hrvatskoj uglavnom pokreću udruge, zadruge ili angažirani i entuzijastični pojedinci, društveni poduzetnici.

RH je prepoznala važnost i potencijal društvenog poduzetništva u poticanju zapošljavanja, pružanju socijalnih usluga i doprinosa socioekonomskom razvoju, što je i potvrdila usvajanjem dokumenta „Strategija razvoja društvenog poduzetništva u Hrvatskoj“, te su joj otvorena vrata Europskog socijalnog i ostalih fondova (ESIF) namijenjenih društvenim poduzetnicima.

Osim toga, Hrvatski zavod za zapošljavanje (2015.) objavio je popis paketa mjera za poticanje zapošljavanja u socijalnom poduzetništvu čiji je cilj „uključivanje mladih, osoba s invaliditetom, posebnih skupina te dugotrajno nezaposlenih žena u programe društveno korisnog rada koje provode trgovačka društva nastala unutar društvenog poduzetništva, a u svrhu jačanja kapaciteta civilnog sektora”.

6.2.2. Suradnja znanstvenih institucija i gospodarstva

Ključni strateški razvojni dokument EU, Strategija Europa 2020. kao tri najvažnija prioriteta ističe pametan, održiv i uključiv rast. Pritom se pametan rast zasniva na gospodarskom razvoju koji se temelji na znanju i inovacijama. Stoga, kako bi se potaknuo gospodarski i društveni rast i razvoj, međusobno približavanje znanosti i gospodarstva jedan je od ključnih strateških smjernica.

Jedna od značajnijih aktivnosti u domeni jačanja suradnje znanosti i gospodarstva u Županiji je otvaranje Microsoftovog inovacijskog centra (MIC) Split u 2010. godini u sklopu Fakulteta elektrotehnike, strojarstva i brodogradnje. Uz MIC u Varaždinu, MIC Split dio je svjetske mreže od preko 130 centara, namijenjenih učenicima, studentima te malim i srednjim poduzećima, kao podrška u razvoju inovativnih softverskih rješenja i usluga. MIC je ujedno i inkubator za „start-up“ poduzeća u području informacijsko-komunikacijskih tehnologija, te mjesto za uključivanje već aktivnih IT tvrtki u suradnju na novim projektima. U prve tri godine rada, MIC Split održao je više od 150 edukacijskih tečajeva i radionica za male i srednje poduzetnike. U 2013. godini potpisan je novi trogodišnji ugovor između Microsofta i Sveučilišta u Splitu.

Početak travnja 2013. godine, Sveučilište u Splitu postalo je vodeći partner projekta "Jadranska mreža za transfer tehnologije - TTAdria" ukupne vrijednosti od 902.000 Eura, a koji je sufinanciran iz IPA pretpristupnog fonda Europske unije u iznosu od 750.000 Eura. Projekt okuplja 16 partnerskih institucija iz regije, a svrha mu je jačanje suradnje znanstveno-istraživačkih institucija i gospodarstva u jadranskom dijelu Hrvatske kroz mapiranje znanja te održavanje sektorskih susreta, radionica, i otvorenih dana. Konačan cilj je povećati broj malih i srednjih poduzeća u regiji, te podići njihovu konkurentnost kroz transfer naprednih tehnologija i specifičnih znanja, što može biti pokretač pozitivnih promjena u gospodarstvu.

Još 2007. godine osnovan je i Ured za transfer tehnologije (UTT) na Prirodoslovno-matematičkom fakultetu koji u 2008. godini postaje dio Europske poduzetničke mreže (EEN) Hrvatske, a u 2010. godini dio Centra za znanstveno-tehnološki razvitak Sveučilišta u Splitu. Kroz EEN mrežu, UTT pomaže tvrtkama i znanstvenicima na području Dalmacije pronaći međunarodne partnere za transfer tehnologije, s ciljem podizanja razine inovativnosti i konkurentnosti. U 2011. godini, UTT je postao Prepoznati centar za provedbu Programa provjere inovativnog koncepta (PoC) Hrvatske agencije za malo gospodarstvo, inovacije i investicije (HAMAG-BICRO). Ured ima za cilj promicati poduzetnički duh studenata i znanstvenika te pružati podršku prijenosu znanja i rezultata istraživanja sa Sveučilišta na gospodarstvo.

Zaključno se može reći da postoji relativno velik broj inicijativa, ali i institucija na području Županije čiji je osnovni cilj jačanje sprege između znanosti i gospodarstva. Međutim, ulaganja gospodarstva u istraživanje i razvoj su i dalje na relativno niskim razinama, a obrazovni sustav, osobito na višim razinama, potrebno je dodatno prilagoditi potrebama tržišta. Velika prilika za poboljšanje suradnje gospodarstva i znanosti sigurno se pruža kroz EU fondove, no da bi se isti maksimalno iskoristili, potrebno je još više poraditi na tome da se svijest o raspoloživim prilikama pretvori u znanje koje omogućuje i pojačanu kapitalizaciju tih prilika.

6.3. Prerađivačka industrija

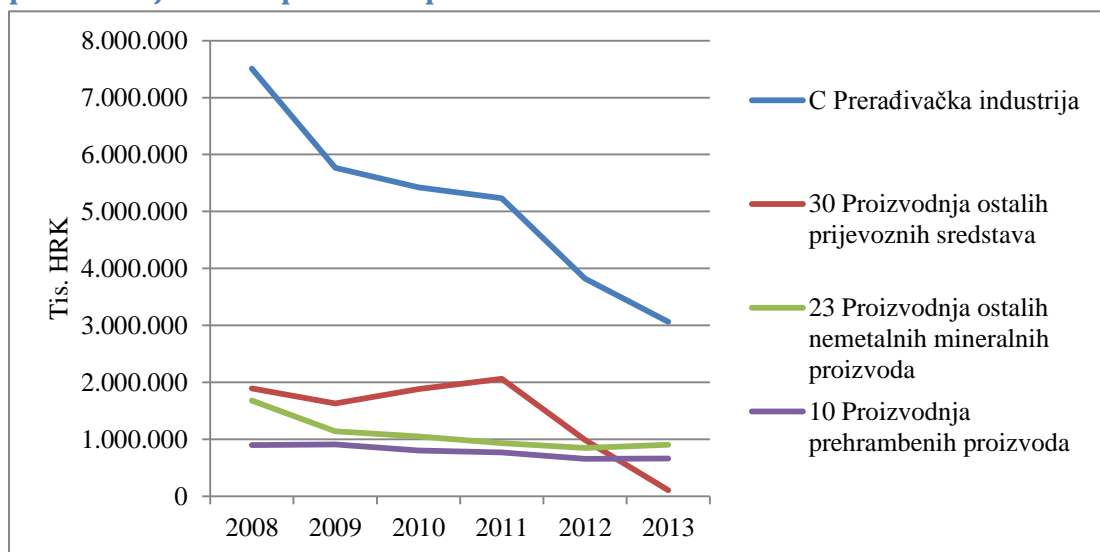
Prerađivačka industrija predstavlja temelj industrijske proizvodnje i jedan je od najvažnijih gospodarskih sektora Splitsko-dalmatinske županije te Republike Hrvatske u cjelini. U razdoblju poslije Domovinskog rata, a

prije početka ekonomske krize u Republici Hrvatskoj 2009. godine, prerađivačka industrija u Županiji bilježila je izrazito dinamičan rast. Mjereno bruto dodanom vrijednošću (BDV), prerađivačka industrija u Županiji rasla je izuzetno brzo te je više nego udvostručila svoj vrijednosni output (s 1,20 mlrd. HRK u 2000. godini, na 2,77 mlrd. HRK u 2008. godini). Pritom je ovaj visoki rast bruto dodane vrijednosti prerađivačke industrije Županije u promatranom razdoblju (133%) znatno nadmašivao rast bruto dodane vrijednosti prerađivačke industrije na nacionalnoj razini (56,8%). Brža dinamika rasta bruto dodane vrijednosti prerađivačke industrije Splitsko-dalmatinske županije rezultirala je i značajnim rastom udjela županije u BDV-u prerađivačke industrije na nacionalnoj razini (s 4,9% u 2000. na 7,3% u 2008. godini).

Međutim, usprkos odličnoj dinamici rasta prerađivačke industrije prije početka krize, analiza novijih podataka jasno reflektira zabrinjavajući strukturni problem u gospodarstvu Županije. Dok je 2008. godine prerađivačka industrija, prema vrijednosti prodanih proizvoda, imala udjel u ukupnoj industrijskoj proizvodnji Županije od 87,9%, taj se udio u 2013. godini smanjio na 76,3%. Paralelno s tim, valja ukazati i na značajan pad udjela prerađivačke industrije na razini Županije u ukupnoj prerađivačkoj industriji na razini države. Dok je, prema vrijednosti prodanih proizvoda, taj udio 2008. godine još iznosio 6,4%, 2013. godine on iznosi tek 3,0%. Drugim riječima, značaj prerađivačke industrije Županije na nacionalnoj razini više se nego prepolovio u recesijskim godinama nakon izbivanja krize.

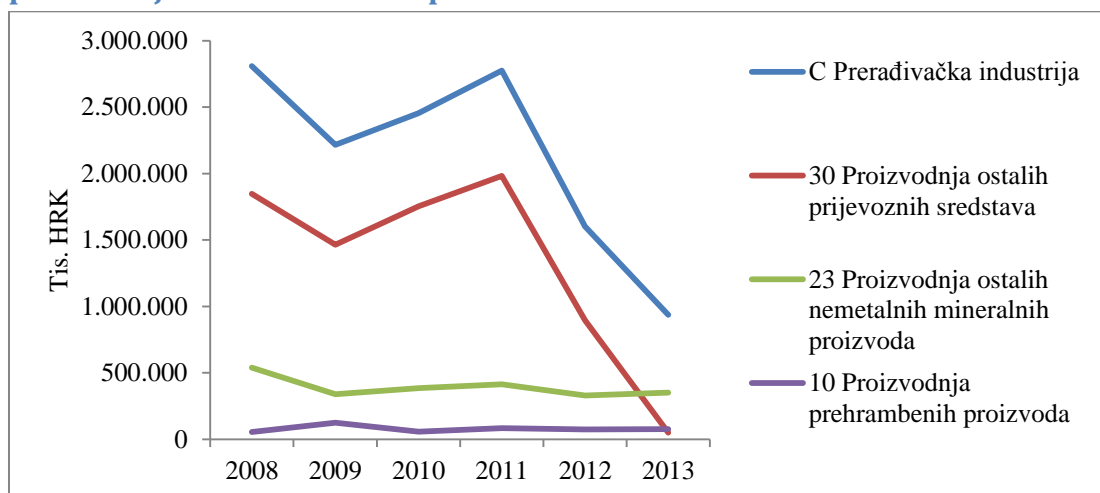
Kretanje poslovnih rezultata prerađivačke industrije Županije u cjelini, odnosno njenih najznačajnijih djelatnosti u vremenu od 2008. kao zadnje pred-recesijske godine do danas detaljnije je prikazano slikama 10 i 11.

Slika 10: Prerađivačka industrija Županije u razdoblju od 2008. do 2013. godine prema vrijednosti prodanih proizvoda



Izvor: Državni zavod za statistiku

Slika 11: Prerađivačka industrija Županije u razdoblju od 2008. do 2013. godine prema vrijednosti izvezenih proizvoda



Izvor: Državni zavod za statistiku

Neovisno o izrazitom opadanju gospodarske aktivnosti u sferi prerađivačke industrije u posljednjim godinama, najvažnije djelatnosti prerađivačke industrije na području Županije prema kriteriju vrijednosti prodanih proizvoda u 2013. godini su (Tablica 36):

- Proizvodnja prehrambenih proizvoda,
- Tiskanje i umnožavanje snimljenih zapisa,
- Proizvodnja proizvoda od gume i plastike,
- Proizvodnja ostalih nemetalnih mineralnih proizvoda, te
- Proizvodnja metala. Ovih pet grupa djelatnosti zajedno čine 73,4% ukupne vrijednosti prodanih proizvoda.

Tablica 36: Najvažnije djelatnosti prerađivačke industrije prema vrijednosti prodanih proizvoda u 2013. godini

Šifra djelatnosti prema NKD 2007 Područje C	Djelatnost	Ukupna vrijednost prodanih proizvoda (u tis. HRK)	Udio u prerađivačkoj industriji županije	Kumulativni udjel	Vrijednost prodanih proizvoda u inozemstvo (u tis. kuna)	Udio izvoza u ukupnoj vrijednosti prodanih proizvoda
23	Proizvodnja ostalih nemetalnih mineralnih proizvoda	903.061	29,5%	29,5%	351.295	38,9%
10	Proizvodnja prehrambenih proizvoda	664.341	21,7%	51,2%	75.076	11,3%
18	Tiskanje i umnožavanje snimljenih zapisa	261.971	8,6%	59,7%	9.007	3,4%
22	Proizvodnja proizvoda od gume i plastike	210.482	6,9%	66,6%	106.177	50,4%
24	Proizvodnja metala	208.492	6,8%	73,4%	149.116	71,5%
28	Proizvodnja strojeva i uređaja, d. n.	139.520	4,6%	78,0%	93.509	67,0%
25	Proizvodnja gotovih metalnih proizvoda, osim strojeva i opreme	127.066	4,2%	82,1%	5.052	4,0%
30	Proizvodnja ostalih prijevoznih sredstava	106.658	3,5%	85,6%	49.586	46,5%
33	Popravak i instaliranje strojeva i opreme	103.847	3,4%	89,0%	25.134	24,2%
17	Proizvodnja papira i proizvoda od papira	67.470	2,2%	91,2%	537	0,8%
Ukupno C -Prerađivačka industrija SDŽ		3.063.177	100,0%	100,0%	936.329	30,6%

Izvor: Državni zavod za statistiku

S druge strane, a kad je riječ o izvozu, najviše izvozno orijentirane djelatnosti prerađivačke industrije Županije danas su: Proizvodnja metala (s udjelom izvoza od 71,5% u ukupnoj vrijednosti prodanih proizvoda), odnosno, Proizvodnja strojeva i uređaja (s udjelom izvoza od 67,0%). Činjenica da se Proizvodnja ostalih prijevoznih sredstava, kao tradicionalno najviše izvozno-orijentirana djelatnost Županije, po prvi puta ne nalazi na vrhu najvažnijih djelatnosti prerađivačke industrije Županije, zorno ukazuje na duboku krizu brodograđevne industrije i potrebu za njenim tržišnim i/ili upravljačkim restrukturiranjem.

Prethodno opisani trendovi u kretanju bruto dodane vrijednosti prerađivačke industrije uvelike se odnose i na kretanje broja zaposlenih u prerađivačkoj industriji Županije (Tablica 37). Prerađivačka industrija tako je 2005. godine imala udio u ukupnoj zaposlenosti Županije od 19,3%, dok taj udio danas iznosi svega 11,8%. Ako se ovi podaci usporede s kretanjima na državnoj razini, ponovno je vidljivo znatno brže opadanje udjela zaposlenosti na razini Županije u odnosu na državnu razinu.

Tablica 37: Broj zaposlenih u prerađivačkoj industriji

Godina	Splitsko-dalmatinska županija		Republika Hrvatska	
	Broj zaposlenih u prerađivačkoj industriji (stanje 31. Ožujak)	Udio zaposlenih u prerađivačkoj industriji u ukupnom broju zaposlenih	Broj zaposlenih u prerađivačkoj industriji (stanje 31. Ožujak)	Udio zaposlenih u prerađivačkoj industriji u ukupnom broju zaposlenih
2005.	20.300	19,3%	243.325	22,1%
2006.	19.896	18,4%	247.806	21,7%
2007.	19.498	17,6%	258.015	21,6%
2008.	20.522	17,8%	260.604	21,0%
2009.	19.880	17,5%	238.579	19,6%
2010.	18.385	16,7%	220.999	18,9%
2011.	17.379	16,0%	214.582	18,7%
2012.	15.468	14,3%	209.738	18,3%
2013.	14.368	13,8%	201.973	18,0%
2014.	12.112	11,8%	197.989	17,9%

Izvor: Državni zavod za statistiku.

Nizak udjel, i ubrzano smanjenje značaja prerađivačke industrije, osobito brodogradnje, jasno signalizira potrebu realizacije nove gospodarske politike na razini Županije koja će rezultirati razvojem novih gospodarskih struktura, koje će revitalizirati ovaj važan sektor gospodarstva.

6.4. Građevinarstvo

U strukturi ukupnih prihoda Splitsko-dalmatinske županije, građevinarstvo u 2014. godini zauzima treće mjesto sa udjelom od 12,5% (4,8 mlrd. HRK), poslije prerađivačke industrije koja ima udjel od 21,7% (8,4 mlrd. HRK), te trgovine koja ima udjel od 37,2% (14,5 mlrd. HRK). U zadnjih pet godina ovaj se poredak nije mijenjao, no prema kretanju konsolidiranog financijskog rezultata, građevinarstvo nakon četiri godine ostvarivanja negativnog rezultata, u 2014. godini ostvaruje pozitivan rezultat. Međutim, ovaj pozitivan rezultat je dominantno određen smanjenjem na rashodovnoj strani (Tablica 38). Za usporedbu, prerađivačka industrija, prema konsolidiranom financijskom rezultatu, doživjela je u istom razdoblju pad od gotovo 90%.

Tablica 38: Prihodi, rashodi i konsolidirani rezultat građevinarstva u Županiji

Stavka	2014.	2013.	Promjena 2014./2013.
Prihodi	4.851.735.491	4.871.869.260	-20.133.769
Rashodi	4.772.681.986	4.993.132.235	-220.450.249
Konsolidirani financijski rezultat	45.014.940	-160.833.152	205.848.092

Izvor: FINA.

Kada se sagleda kretanje građevinarstva, prema kriteriju vrijednosti izvršenih građevinskih radova, onda u razdoblju od početka krize do 2013. godine svjedočimo značajnom padu radova u Županiji (Tablica 39).

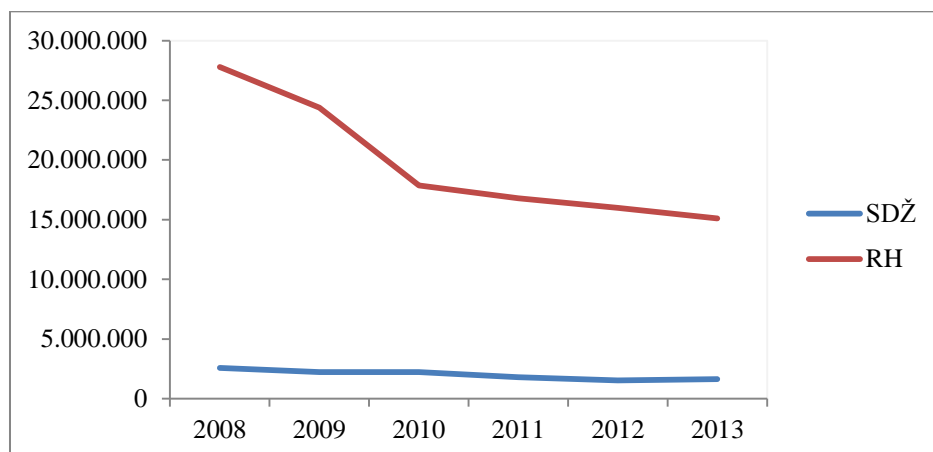
Tablica 39: Vrijednost izvršenih građevinskih radova od 2008. do 2013. godine

Godina	Zgrade	Ostale građevine	Ukupno
2008.	1.206.630	1.353.286	2.559.916
2009.	1.103.255	1.131.339	2.234.594
2010.	1.228.123	1.001.472	2.229.595
2011.	820.332	960.511	1.780.843
2012.	614.920	923.182	1.538.102
2013.	624.068	1.011.696	1.635.764

Izvor: Državni zavod za statistiku

U odnosu na 2008. godinu, vrijednost izvršenih radova u 2013. godini iznosi tek 63,9%. Pritom se vrijednost dovršenih zgrada u odnosu na 2008. godinu gotovo prepolovila (pad od 48,3%), a vrijednost ostalih dovršenih građevina smanjila se za jednu četvrtinu (pad od 25,2%). Međutim, nakon konstantnog pada od 2008. godine, vrijednost izvršenih građevinskih radova po prvi puta se povećava u 2013. godini, što svjedoči početku potencijalne revitalizacije ovog sektora (porast od 6,4%). Ako se uspoređi kretanje vrijednosti izvršenih građevinskih radova u Županiji i na razini Republike Hrvatske, uočava se da je građevinarstvo doživjelo značajniji pad na razini države nego u Županiji (Slika 12).

Slika 12: Vrijednost izvršenih građevinskih radova u Županiji i na razini RH



Izvor: Državni zavod za statistiku

Dok je vrijednost izvršenih građevinskih radova u Županiji manja za 36,1% u odnosu na 2008. godinu, na razini države u istom razdoblju dolazi do smanjenja od čak 45,7%. Pritom građevinarstvo u Županiji pokazuje znakove revitalizacije u 2013. godini, dok na razini države nastavlja svoj pad za 5,5% u odnosu na 2012. godinu. Vrijednost izvršenih građevinskih radova u Županiji 2013. godine, prema vrsti građevine, prikazana je u Tablici 40.

Tablica 40: Vrijednost izvršenih građevinskih radova prema vrsti građevine u 2013. godini

Vrsta građevine		Vrijednost radova u tis. HRK	Udio u vrijednosti radova na razini RH
Zgrade	Stambene	249.670	13,1%
	Nestambene	374.398	8,6%
Ostale građevine	Prometna infrastruktura	843.752	14,0%
	Cjevovodi, komunikacijski i električni vodovi	114.739	5,2%
	Složene građevine na industrijskim prostorima	51.156	12,1%
	Ostale nespomenute građevine	2.049	1,4%
Ukupno		1.635.764	10,8%

Izvor: Državni zavod za statistiku

Pojedinačno najznačajnija vrsta građevine u 2013. godini, prema vrijednosti izvršenih radova u Županiji, bila je prometna infrastruktura sa udjelom od 51,6% u Županiji, te sa visokim udjelom od 14% na razini Republike Hrvatske. Zgrade, u odnosu na ostale građevine, su sudjelovale sa 38,2% u ukupnoj vrijednosti građevinskih radova u Županiji, pri čemu vrijednost radova vezanih za stambene zgrade iznose ponovno visokih 13,1% ekvivalentne vrijednosti na razini Države. Shodno tomu, Splitsko – dalmatinska županija zauzima drugo mjesto u poretku svih županija Republike Hrvatske prema vrijednosti izvršenih građevinskih radova (10,8%), iza Grada Zagreba (18,9%), a ispred Primorsko – goranske županije (7,9%).

U pogledu zapošljavanja, građevinarstvo je u 2014. godini po važnosti peta djelatnost u Županiji sa udjelom od 8,0% u ukupnom broju zaposlenih (8.219 zaposlenih), iza djelatnosti javne uprave i obrane; obvezno socijalno osiguranje koja ima udjel od 8,5% (8.789), prerađivačke industrije koja ima udjel od 11,8% (12.112), obrazovanja koje ima udjel od 12,0% (12.356), te dominantne trgovine koja ima udjel od 19,3% (19.923). Kretanje broja zaposlenih u građevinarstvu i udjela građevinarstva u ukupnoj zaposlenosti dan je u Tablici 41.

Tablica 41: Broj zaposlenih u građevinarstvu

Godina	Splitsko-dalmatinska županija		Republika Hrvatska	
	Broj zaposlenih u građevinarstvu (stanje 31. Ožujak)	Udio zaposlenih u građevinarstvu u ukupnom broju zaposlenih	Broj zaposlenih u građevinarstvu (stanje 31. Ožujak)	Udio zaposlenih u građevinarstvu u ukupnom broju zaposlenih
2005.	9.532	9,1%	83.403	7,6%
2006.	9.894	9,2%	91.845	8,0%
2007.	9.880	8,9%	98.551	8,2%
2008.	10.795	9,4%	106.080	8,6%
2009.	11.352	10,0%	107.653	8,8%
2010.	10.391	9,5%	93.744	8,0%
2011.	9.210	8,5%	84.258	7,3%
2012.	9.434	8,7%	79.855	7,0%
2013.	8.403	8,1%	75.039	6,7%
2014.	8.219	8,0%	72.710	6,6%

Izvor: Državni zavod za statistiku

Od 2009. godine, kada je zabilježen najviši broj zaposlenih u građevinarstvu i najviši udjel građevinarstva u ukupnoj zaposlenosti, do danas je na razini Županije izgubljeno 3.133 radnih mjesta što predstavlja smanjenje od 27,6%. U istom razdoblju je na razini Države izgubljeno gotovo 35 tisuća radnih mjesta što predstavlja smanjenje od još viših 32,5%. Udjeli građevinarstva u ukupnoj zaposlenosti na razini Županije i na razini Države su se jako približili udjelima prije početka krize 2007. godine. Međutim, kroz cijelo promatrano razdoblje je građevinska djelatnost relativno važniji poslodavac na razini Splitsko – dalmatinske županije u usporedbi s državnim prosjekom.

6.5. Poljoprivreda

Poljoprivreda Splitsko-dalmatinske županije izrazito je heterogena, kako prema strukturi poljoprivredne proizvodnje tako i prema razvojnim mogućnostima. To je prvenstveno posljedica činjenice da prostor Županije karakteriziraju tri različita područja: otočko, priobalno i zaobalno. Prema zadnje dostupnim službenim podacima Državnog zavoda za statistiku iz 2003. godine, površina ukupno raspoloživog poljoprivrednog zemljišta u Splitsko-dalmatinskoj županiji iznosi 39.372ha što predstavlja 3,4% ukupno raspoloživog poljoprivrednog zemljišta u Republici Hrvatskoj. Od ukupno raspoloživog poljoprivrednog zemljišta, oko 51% (20.054ha) otpada na korišteno poljoprivredno zemljište dok 49% (19.318ha) otpada na ostalo zemljište. Prema veličini ukupno raspoloživog poljoprivrednog zemljišta, Splitsko-dalmatinska županija je na 13. mjestu u Hrvatskoj te na drugom mjestu među primorskim županijama, odmah nakon Istarske županije. Nadalje, prema podacima DZS-a iz 2003. godine, na području Splitsko-dalmatinske županije bilo je evidentirano 31.953 poljoprivrednih kućanstava s ukupno 20.054ha korištenog poljoprivrednog zemljišta i 146.289 parcela. To znači da je tadašnje poljoprivredno kućanstvo u prosjeku koristilo 0,6ha poljoprivrednog zemljišta, te da je, u prosjeku, obrađivalo 4,58 parcela prosječne veličine 0,14ha.

S druge strane, noviji podaci dostupni kroz nacionalni sustav identifikacije zemljišnih parcela i evidencije uporabe poljoprivrednog zemljišta (ARKOD) pokazuju da je na području Županije 2015. godine bilo evidentirano 63.908 parcela ukupne površine 15.601ha, čime se dolazi do prosječne veličine parcele od 0,24ha, što je znatno ispod nacionalnog prosjeka (0,8ha) i malo ispod prosjeka primorskih županija (0,33ha). Iako ARKOD sustavom nije evidentirana ukupna površina korištenog poljoprivrednog zemljišta, podaci su indikativni i ukazuju na činjenicu da Splitsko-dalmatinska županija prolazi kroz proces deagrarizacije, koji se očituje kroz smanjenje površine obrađenog poljoprivrednog zemljišta, kroz smanjenje broja domaćinstava kojima je poljoprivreda glavni ili dodatni izvor prihoda te kroz smanjenje broja stanovnika na ruralnim područjima.

Prema podacima iz ARKOD sustava (tablica 42) u ukupnoj površini korištenog poljoprivrednog zemljišta prevladavaju maslinici (32,3%), krški pašnjaci (22,2%), oranice (16,4%) i vinogradi (12,3%). Bez obzira da li se kao analitička osnova koristi podatak o prosječnoj veličini parcele iz 2003. godine (0,14ha) ili noviji podatak iz 2015. godine (0,24ha) činjenica je da je poljoprivredno zemljište na području Županije izrazito usitnjeno, što onemogućuje korištenje ekonomije razmjera u poljoprivrednoj proizvodnji i predstavlja veliku prijetnju budućem razvoju poljoprivrede na području Splitsko-dalmatinske županije.

Tablica 42: Površina obrađenog poljoprivrednog zemljišta u ARKOD-u prema vrsti uporabe u 2015.

Vrsta uporabe	Splitsko-dalmatinska županija		Republika Hrvatska	
	Površina (ha)	(%)	Površina (ha)	(%)
Maslinik	5.038,40	32,29	17.576,18	1,73
Krški pašnjak	3.462,16	22,19	27.627,78	2,72
Oranica	2.554,24	16,37	818.082,67	80,54
Vinograd	1.911,76	12,25	20.956,43	2,06
Livada	926,83	5,94	83.290,45	8,20
Voćne vrste	639,83	4,10	19.839,76	1,95
Mješoviti trajni nasadi	438,46	2,81	2.038,39	0,20
Ostalo zemljište	415,95	2,67	2.616,83	0,26
Iskrčeni vinograd	75,79	0,49	577,23	0,06
Staklenik na oranici	67,81	0,43	519,46	0,05
Orašaste (lupinaste) vrste	47,17	0,30	6.249,29	0,62
Agrumi/citrusi	22,89	0,15	1.830,23	0,18
Pašnjak	0,00	-	14.515,62	1,43
Ukupno	15.601,30	100,00	1.015.720,34	100,00

Izvor: APPRRR, ARKOD sustav (stanje 05.03.2015.).

S obzirom na veliku biološku i krajobraznu raznolikost, Splitsko-dalmatinsku županiju karakterizira izrazito heterogena poljoprivredna proizvodnja, koja se sastoji od ratarstva, stočarstva, voćarstva i maslinarstva te

vinogradarstva i vinarstva. Prema zadnjim dostupnim podacima Državnog zavoda za statistiku (tablica 6.4.2.), najveći broj ratarskih površina koristi se za proizvodnju žitarica (54%), krumpira (15%) i krmnog bilja (13%), dok je 5,5% površina pod ugarom. U odnosu na nacionalnu strukturu ratarske proizvodnje, manji je udio površina zasijanih žitaricama dok je veći udio površina zasijanih krumpirom, krmnim biljem, povrćem te biljem za uporabu u farmaciji. Najviše ratarskih površina nalazi se u Dalmatinskoj zagori, posebno u melioriranom Sinjskom polju te u Imotskom polju. Jedan od važnih problema povezanih s ratarskom proizvodnjom u Splitsko-dalmatinskoj županiji je navodnjavanje, jer se samo manji dio ratarskih površina u cijelosti ili djelomično navodnjava te je ratarska proizvodnja u velikoj mjeri ovisna o hidrološkim uvjetima.

Tablica 43: Površina korištenih oranica i vrtova

Kultura	Splitsko-dalmatinska županija		Republika hrvatska	
	Površina (ha)	(%)	Površina (ha)	(%)
Žitarice	2.635,64	53,82	455.853,99	75,70
Krumpir	715,04	14,60	10.974,83	1,82
Krmno bilje	648,89	13,25	43.689,21	7,26
Ostalo povrće	337,98	6,90	6.850,93	1,14
Ugari	272,90	5,57	22.109,7	3,67
Bilje za uporabu u farmaciji	231,92	4,74	2.050,83	0,34
Mahunasto povrće	36,81	0,75	2.101,38	0,35
Uljano sjemenje i plodovi	0,82	0,02	42.003,38	6,98
Duhan	0,27	0,01	5.232,10	0,87
Šećerna repa	0,17	0,00	10.844,94	1,80
Predivo bilje	0	0,00	7,7	0,00
Cvijeće i ukrasno bilje	16,88	0,34	458,3	0,08
UKUPNO	4.897,32	100,00	602.177,28	100,00

Izvor: Popis poljoprivrede, DZS, 2003.

Slično kao i s ratarstvom, stočarstvo je u Splitsko-dalmatinskoj županiji najrazvijenije u zaobalnom području Dalmatinske zagore, a karakterizira ga ekstenzivan način proizvodnje i mali prinosi po jedinici iskoristive površine. Prema zadnje dostupnim podacima DZS-a iz 2003. godine, a uz pretpostavku da se stanje od tada nije bitnije promijenilo, najveći značaj za Županiju ima uzgoj svinja i goveda, ali i pčelarstvo, osobito u obalnom dijelu (područje Omiša) i na otoku Hvaru. U stočarstvu Županije tradicionalno značajnu ulogu imaju i ovčarstvo i kozarstvo, pri čemu je Splitsko-dalmatinska županija prema broju ovaca u 2003. godine bila na četvrtom mjestu u RH (8,7%) dok je prema broju koza bila na drugom mjestu (13%). Ovčarstvo i kozarstvo najrazvijeniji su u zaleđu Županije, a iznimka od ovoga je otok Brač na kojemu je ovčarstvo izrazito razvijeno, i koji sudjeluju s oko 27% u ukupnom broju ovaca u Županiji.⁸¹

Tablica 44: Struktura stočarske proizvodnje u Splitsko-dalmatinskoj županiji

Vrsta stočarske proizvodnje	Splitsko-dalmatinska županija	Primorske županije ukupno	Republika Hrvatska	Udio u primorskim županijama (%)	Udio u RH (%)
Goveda	8.386	36.802	398.037	22,79	2,11
Svinje	24.058	54.672	1.726.895	44,00	1,39
Ovce	65.434	462.270	750.877	14,15	8,71
Koze	26.506	94.443	203.340	28,07	13,04
Konji	644	2.746	11.114	23,45	5,79

⁸¹ Prema: Gugić i dr., 2011

Magarci	1.413	3.151	3.854	44,84	36,66
Kunići	12.503	44.065	459.767	28,37	2,72
Perad	318.014	1.314.432	10.477.514	24,19	3,04
Pčelinje košnice	13.439	37.570	153.844	35,77	8,74

Izvor: Popis poljoprivrede, DZS, 2003.

Najveći značaj u voćarstvu Splitsko-dalmatinske županije imaju maslinarstvo i vinogradarstvo. Popisom poljoprivrede iz 2003. godine registrirano je 858 tisuća stabala maslina te oko 11 tisuća poljoprivrednih kućanstava koji se bave maslinarstvom. S obzirom na intenzivan razvoj maslinarstva u zadnjih deset godina, sa sigurnošću se može tvrditi da su ove brojke danas mnogostruko veće. Prema podacima Ministarstva poljoprivrede iz 2010. godine, na području Županije djelovalo je 4.999 proizvođača maslina koji su predali 11.737,8 tona maslina na preradu (tablica 45). Pritom je prosječna proizvodnja po proizvođaču iznosila 2,3 tone, što je iznad hrvatskog prosjeka (2,1 tone), ali još uvijek ispod prosjeka Primorsko-goranske županije (2,6 tone) i Istarske županije (2,4 tone). Osim proizvodnje maslina, Županija ima i zadovoljavajući preradbeni kapacitet, koji se sastoji od 39 uljara kapaciteta prerade 28 tona ploda na sat, odnosno 0,7 tona ploda na sat u prosjeku po uljari. Istraživanja pokazuju da ukupno instalirani preradbeni kapacitet omogućuje preradu cjelokupne berbe za 40 dana rada u jednoj smjeni.

Tablica 45: Proizvodnja i prerada maslina u primorskim županijama u 2010. godini⁸²

Naziv županije	Broj* proizvođača maslina	Količina maslina* predanih na preradu (u kg)	Broj uljara	Kapacitet uljara t/sat
Splitsko-dalmatinska	4.999	11.737.751	39	28,00
Dubrovačko-neretvanska	3.945	8.324.450	24	18,00
Šibensko-kninska	2.854	4.644.503	15	12,50
Istarska	1.569	3.840.758	20	17,00
Zadarska	2.381	3.581.379	21	31,00
Primorsko-goranska	418	1.067.276	9	7,0
Ličko-senjska	96	195.137	1	0,30
Ukupno	16.262	33.391.254	129	113,80

* Podaci su prezentirani na „Noćnjaku 2010“, Biograd n/m, 26.-28. ožujak 2010.

Uz maslinarstvo, veliki značaj za poljoprivredu Splitsko-dalmatinske županije ima i vinogradarstvo. Prema zadnjim dostupnim podacima (2014.), na području Županije registrirano je 2.388 ha zemljišta pod vinogradima s ukupno 13,2 milijuna trsova. Isto tako, podaci iz ARKOD pokazuju da je 2014. godine Splitsko-dalmatinska županija sudjelovala s 11,2% u ukupnoj površini zemljišta pod vinogradima, te je bila na trećem mjestu u RH, odmah iza Istarske (14,5%) i Osječko-baranjske županije (11,8%). Prema broju trsova, najzastupljenije sorte su Plavac mali (29%), Kujundžuša (8,7%), Trbljan bijeli (8,1%) i Merlot (6,2%).

Osim maslinarstva i vinogradarstva, na području Županije intenzivno se proizvode i jabuke, breskve i nektarine, mandarine i ostalo južno voće. Posebno valja istaknuti i veliki potencijal Županije za proizvodnju tržišno još uvijek nedovoljno valoriziranih tradicionalnih voćarskih kultura kao što su smokva, rogač, bajam, trešnja maraska i sl., koje imaju veliki potencijal plasmana na sve brže rastuće europsko tržište ekološki uzgojene, zdrave hrane.

⁸² Gugić, J., Tratnik, M., Strikić, F., Grgić, P. i Kursan, P. (2011). Pregled stanja i perspektiva razvoja hrvatskog maslinarstva. Pomologica Croatica, 16(3-4), 2010., str 121-146.

Ribarstvo i akvakultura podrazumijevaju izlovljavane i/ili uzgoj bijele ribe, plave ribe (tuna) i školjkaša te predstavljaju važnu, a još uvijek nedovoljno propulzivnu gospodarsku djelatnost na području Splitsko-dalmatinske županije. Osim ekonomskog značaja, ova gospodarska djelatnost ima i važan socio-demografski značaj koji se ogleda kroz prevenciju depopulacije ruralnih prostora u priobalju i na otocima.⁸³ Prema podacima Uprave ribarstva Ministarstva poljoprivrede RH⁸⁴ iz 2014. godine, u Splitsko-dalmatinskoj županiji postoji 7 uzgajališta ribe, 4 polikulturalna uzgajališta, 1 uzgajalište školjkaša te 2 mrjestilišta ribe. Prema istom izvoru, u Županiji je tijekom 2012. proizvedeno 425,9 t bijele ribe (većinom orada i lubin) i 586,1 t plave ribe (tuna). S druge strane, ukupan iskrcaj ribe na području Splitsko-dalmatinske županije iznosio je 10.226 t pri čemu su najzastupljenije srdela, incun, oslić i trlja. Prema podacima MP-UR⁸⁵, u 2011. godini je na području Splitsko-dalmatinske županije bilo 826 plovila registriranih za obavljanje gospodarskog ribolova, što je 20% od ukupnog broja registriranih plovila u RH. Prema broju registriranih plovila za gospodarski ribolov, Županija je na drugom mjestu, odmah iza Istarske županije (24%). Najveći broj njih otpada na višenamjenska plovila (31,5%), plovila za lov mrežama stajaćicama (31,5%) te kočare (14,5%). Većina ribarske flote otpada na plovila manja od 12m. Glavni problemi ribarstva i akvakulture su nedostatak skladišnih kapaciteta, nerazvijena obalna i lučka infrastruktura za iskrcaj ribe te niska razina organizacije i udruživanja ribara u strukovna udruženja, zadruge i sl. Ipak, može se zaključiti da Splitsko-dalmatinska županija, s obzirom na dugu tradiciju i bogatstvo prirodnih resursa, ima potencijal daljnjeg razvoja ribarstva i akvakulture.⁸⁶

Prema financijskim pokazateljima FINA-e za 2014. godinu, u Splitsko-dalmatinskoj županiji su registrirane 274 aktivne pravne osobe u djelatnosti poljoprivrede, šumarstva i ribarstva (NKD 2007 područje A) što je 1,5% od ukupnog broja aktivnih pravnih osoba u Županiji. Prosječan broj zaposlenih u pravnim osobama bio je 855 a u obrtima i slobodnim profesijama 714. Prosječna plaća u djelatnosti iznosila je 3.792 HRK, što je znatno ispod županijskog prosjeka. Ostvareno je ukupno 342,1 mil. HRK ukupnog prihoda, 378 mil. HRK ukupnog rashoda i konsolidirani financijski rezultat/gubitak u iznosu od 37,5 mil. HRK. U strukturi ukupno ostvarenih prihoda, poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo sudjeluje s manje od 1%. Udio poljoprivrede u BDV-u Županije iznosi 2,1% što je znatno ispod nacionalnog prosjeka od 4,5%. Kada bi prosuđivali samo prema financijskim rezultatima poslovanja, te zanemarili ostale socio-demografske doprinose i koristi poljoprivredne proizvodnje, mogli bi zaključiti da poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo nemaju veliki značaj za gospodarstvo Županije. Međutim, s obzirom da razvoj poljoprivrede osim direktnih financijskih koristi rezultira i cijelim nizom drugih pozitivnih učinaka/eksternalija koji nisu iskazani u financijskim izvješćima (sprječavanje depopulacije, ekonomska i demografska revitalizacija ekonomski nerazvijenih krajeva, ravnomjerniji regionalni razvoj Županije, uloga OPG-ova u turističkom razvoju i sl.), jasno je da Splitsko-dalmatinska županija mora nastaviti aktivno poticati razvoj poljoprivrede kroz razvoj malog i srednjeg poduzetništva, programe kreditiranja, poticanje izgradnje poduzetničke infrastrukture te kroz Fond za razvitak poljoprivrede i agroturizma.

Temeljem prethodno provedene analize može se zaključiti da su glavni problemi razvoja poljoprivrede na području Splitsko-dalmatinske županije sljedeći:

- proces deagrarizacije koji rezultira smanjenjem površina obrađenog poljoprivrednog zemljišta, smanjenjem broja domaćinstava koja se bave poljoprivredom te posljedična depopulacija ruralnih područja,
- usitnjenost poljoprivrednih parcela što onemogućuje iskorištavanje ekonomije obujma u poljoprivrednoj proizvodnji,

⁸³ Ljubaj, T., Piragč, A i Franić, R. (2015). Važnost ribarskih rashladnih kapaciteta: primjer Splitsko-dalmatinske županije. Zbornik radova 50. hrvatskog i 10. međunarodnog simpozija o poljoprivredi, Opatija, str. 124.-128.

⁸⁴ Lukin, A. Status marikulture u RH. Radionica za izradu Nacionalnog strateškog plana razvoja akvakulture 2014.-2020. Zadar, 20.-21. siječanj 2014.

⁸⁵ Nacr Nacionalnog strateškog plana razvoja ribarstva, Ministarstvo poljoprivrede, listopad, 2012.

⁸⁶ Ipak, s obzirom na loše stanje ribolovnih resursa, posebice onih priobalnih, a koje je utvrđeno od strane Instituta za oceanografiju i ribarstvo te prepoznato i od strane Ministarstva poljoprivrede, potrebna je veća pažnja i strože upravljanje kako bi se održalo prirodno funkcioniranje ekosustava u budućnosti.

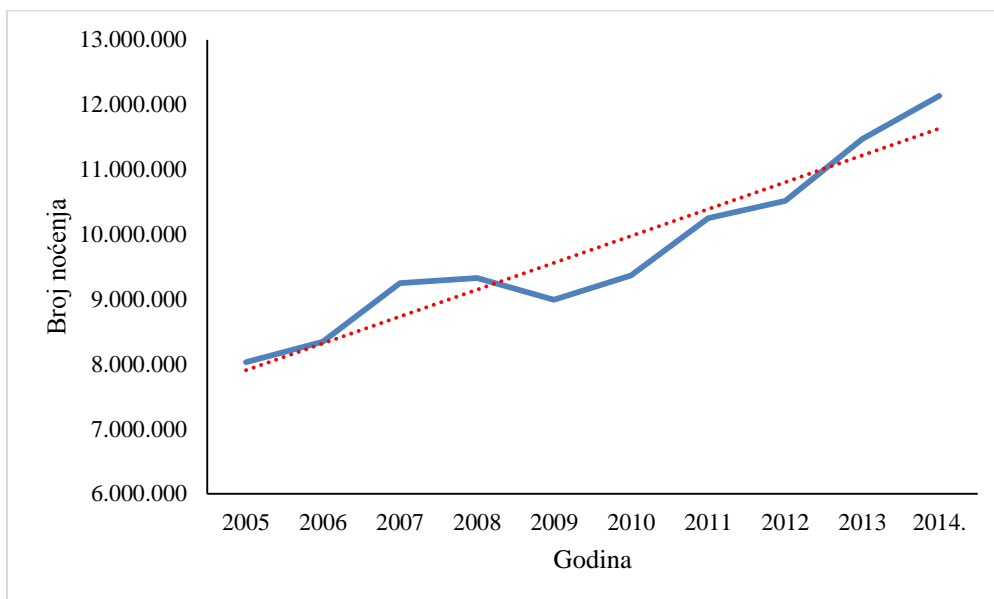
- mali udio navodnjavanog poljoprivrednog zemljišta i posljedična ovisnost poljoprivredne proizvodnje o hidrološkim uvjetima – samo 10% domaćinstava navodnja poljoprivredne površine, većinom se koristi površinska voda,
- dominacija ekstenzivnog/naturalnog načina proizvodnje i mali prinos po jedinici iskoristive površine,
- neracionalno korištenje poljoprivredne mehanizacije, izrazito visok broj i snaga poljoprivrednih strojeva u odnosu na površinu korištenog poljoprivrednog zemljišta,
- nepostojanje organiziranog sustava skladištenja, otkupa i plasmana poljoprivrednih proizvoda, što je osobito veliki problem na području ribarstva i akvakulture,
- nerazvijena obalna i lučka infrastruktura za iskrcaj ribe,
- zastarjela ribarska flota te
- nedostatak obrazovanih poljoprivrednih kadrova.

6.6. Turizam

Turizam predstavlja jednu od najvažnijih gospodarskih aktivnosti na području Splitsko-dalmatinske županije, što je prvenstveno uvjetovano kvalitetnom i izrazito diversificiranom turističkom resursnom osnovom (blaga mediteranska klima, dugačka i razvedena obala, bogata kulturno-povijesna baština i sl.), ali i dugom turističkom tradicijom koja karakterizira ovo područje. Slijedom toga, turizam ima veliki potencijal za poticanje gospodarskog rasta i razvoja Županije kao i za podizanje razine životnog standarda lokalnog stanovništva, kako kroz realizaciju određenih infrastrukturnih projekata koji su podjednako korisni i turistima i lokalnom stanovništvu (zračne luke, luke nautičkog turizma, prometnice, promet u mirovanju, uređene javne površine i sl.), tako i kroz ostvarivanje prihoda od turizma kao glavne ili dopunske djelatnosti.

Prema službenim podacima Državnog zavoda za statistiku (DZS), Splitsko-dalmatinska županija u zadnjih deset godina (2005.-2014.) bilježi kontinuirani porast turističkog prometa po prosječnoj godišnjoj stopi od oko 5% (Slika 13). Pri tome je najveći godišnji porast noćenja i dolazaka turista zabilježen 2006. godine (+11%), dok je pad službeno registriranog turističkog prometa (-4%) zabilježen jedino 2009. godine, što je prvenstveno posljedica negativnih gospodarskih kretanja na većini važnih turističkih emitivnih tržišta (zemlje Zapadne i Srednje Europe).

Slika 13: Kretanje turističkog prometa u Splitsko-dalmatinskoj županiji sa linearnim trendom



Izvor: Državni zavod za statistiku

Prema službenim podacima DZS-a, tijekom 2014. godine u Splitsko-dalmatinskoj županiji zabilježeno je 2,2 milijuna turističkih dolazaka i 12,1 milijun turističkih noćenja, što predstavlja porast od 5,8% u broju noćenja i

porast od 8,6% u broju dolazaka u odnosu na 2013. godinu. Ako bi se ovim podacima pridodali i podaci o turističkom prometu koji je ostvaren u lukama nautičkog turizma te podaci o ostalom neregistriranom turističkom prometu koje je teško procijeniti, broj noćenja i dolazaka turista u Splitsko-dalmatinskoj županiji bio bi zasigurno i mnogo veći. Splitsko-dalmatinska županija je tijekom 2014. godine sudjelovala s 18,3% u ukupno ostvarenom turističkom prometu u Republici Hrvatskoj, te je prema pokazatelju ukupno ostvarenog turističkog prometa (tablica 6.6.1.) odmah iza Istarske (23,3%) i Primorsko-goranske županije (18,4%).

Dodatno ohrabruje što prema prvim podacima Turističkih zajednica i Ministarstva pomorstva, prometa i infrastrukture, Splitsko-dalmatinska županija u 2015. godini bilježi daljnji rast i dolazaka i noćenja u odnosu na 2014.g. (indeks 2015./2014. 109,35 za ostvarene dolaske prijavljenih turista te indeks 108,44 za ostvarena noćenja prijavljenih turista).

Tablica 46: Turistički promet u primorskim županijama u 2014.

Županija	Broj noćenja	Broj dolazaka	Broj noćenja (%)	Broj dolazaka (%)
Istarska	19.545.303	3.059.226	29,4	23,3
Primorsko-goranska	12.212.423	2.419.864	18,4	18,4
Splitsko-dalmatinska	12.134.612	2.212.903	18,3	16,9
Zadarska	7.184.150	1.186.908	10,8	9,0
Dubrovačko-neretvanska	5.883.802	1.346.281	8,8	10,3
Šibensko-kninska	4.552.929	746.177	6,8	5,7
Ličko-senjska	2.030.496	522.857	3,1	4,0
Kontinentalna Hrvatska	2.940.233	1.634.200	4,4	12,4
UKUPNO	66.483.948	13.128.416	100,0	100,0

Izvor: Državni zavod za statistiku

Za usporedbu intenziteta turističke aktivnosti na županijskoj razini koristi se pokazatelj pod nazivom „intenzitet turizma“ (engl. tourism intensity) koji u odnos stavlja broj noćenja u komercijalnim smještajnim objektima i broj stalnih stanovnika, a kojega Eurostat preporuča za regionalnu analizu turističke aktivnosti kao pokazatelj koji je bolji od apsolutnog broja dolazaka i/ili noćenja. Vrijednost ovoga pokazatelja je za Splitsko-dalmatinsku županiju u 2014. iznosila 26,7 (tj. 26,7 noćenja „per capita“) te je njegova vrijednost u Splitsko-dalmatinskoj županiji manja nego u drugim primorskim županijama (Tablica 47). To može indicirati da na području Splitsko-dalmatinske županije postoji relativno veliki, trenutno neiskorišteni turistički razvojni potencijal.

Tablica 47: Intenzitet turizma u primorskim županijama

Županija	Broj noćenja	Broj stanovnika	Intenzitet turizma
Istarska	19.545.303	208.055	93,9
Dubrovačko-neretvanska	5.883.802	122.568	48,0
Zadarska	7.184.150	170.017	42,3
Šibensko-kninska	4.552.929	109.375	41,6
Primorsko-goranska	12.212.423	296.195	41,2
Ličko-senjska	2.030.496	50.927	39,9
Splitsko-dalmatinska	12.134.612	454.798	26,7
Kontinentalna Hrvatska	2.940.233	2.872.954	1,0
UKUPNO	66.483.948	4.284.889	15,5

Izvor: Državni zavod za statistiku

Podaci Turističke zajednice Splitsko-dalmatinske županije pokazuju da su, tijekom 2014. godine, najvažnija inozemna emitivna tržišta bila tržišta Češke (14,0% noćenja), Poljske (13,0% noćenja), Njemačke (12,5% noćenja), Slovačke (6,5% noćenja) te Slovenije i Bosne i Hercegovina (po 4,7% noćenja), dok udio noćenja

domaćih turista u ukupno ostvarenom broju noćenja iznosi 6,7%. Prosječna je dužina boravka turista u Splitsko-dalmatinskoj županiji iznosila 5,6 dana što je nešto više od nacionalnog prosjeka koji iznosi 5 dana. Od glavnih inozemnih tržišta, najveći porast turističkog prometa zabilježen je iz Velike Britanije (+24%), Švedske (+14%) te iz Bosne i Hercegovine, Njemačke i Norveške (+7%). Ukoliko se analiziraju sva emitivna tržišta, najveće porast broja noćenja ostvarili su turisti iz istočnoazijskih zemalja, osobito iz Republike Koreje kojih je 2014. bilo četiri puta više nego godinu prije. Tijekom 2015.g. najvažnija inozemna emitivna tržišta bila su tržišta Njemačke (21,04% noćenja), Slovenije (10,25%), Austrije (8,14%), Češke (6,40%) i Italije (6,29%).

Tablica 48: Analiza turističkog prometa u 2014. prema tržištima*

Tržište	Noćenja	Dolasci	Noćenja (%)	Dolasci (%)	Indeks 14/13, noćenja	PDB**
Češka	1.747.247	232.306	13,9	10,3	-2%	7,5
Poljska	1.608.810	223.094	12,8	9,9	0%	7,2
Njemačka	1.572.038	216.875	12,5	9,7	+7%	7,2
Slovačka	820.535	109.773	6,5	4,9	+3%	7,5
Hrvatska	837.433	191.725	6,7	8,5	-2%	4,4
Slovenija	588.255	83.524	4,7	3,7	+5%	7,0
Bosna i Hercegovina	582.175	100.684	4,6	4,5	+7%	5,8
Austrija	473.646	76.034	3,8	3,4	+3%	6,2
Velika Britanija	426.164	95.490	3,4	4,3	+24%	4,5
Švedska	422.791	71.698	3,4	3,2	+14%	5,9
Norveška	407.572	60.392	3,2	2,7	+7%	6,7
Ostale zemlje	3.101.586	784.429	24,6	34,9	-	4,0
UKUPNO	12.588.252	2.246.024	100,0	100,0	+5%	5,6

Izvor: TZ Splitsko-dalmatinske županije.

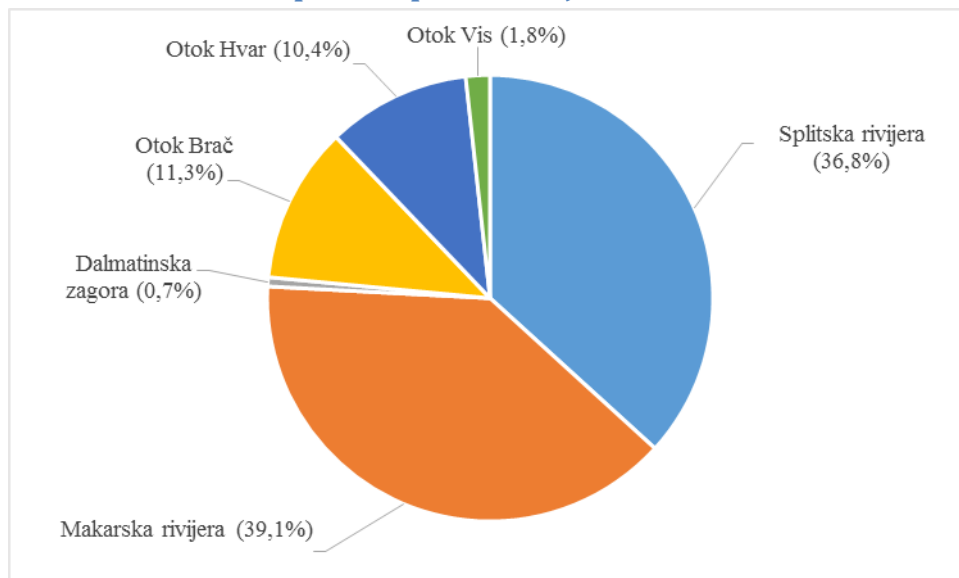
* Razlike u ukupnom broju noćenja i dolazaka iskazanih u tablicama 48., 49. i 50. posljedica su različitih izvora podataka (DZS i TZ Splitsko-dalmatinske županije).

** PDB – Prosječna dužina boravka.

U odnosu na strukturu turističke potražnje na nacionalnoj razini, Splitsko-dalmatinska županija ima nadprosječno veliki broj turista iz Češke, Poljske, Slovačke, Bosne i Hercegovine te Norveške i Švedske, dok udio turističkih noćenja iz Njemačke, Slovenije i Austrije ispod nacionalnog prosjeka.

Tijekom 2014. na području Splitsko-dalmatinske županije bilo je 40 JLS na kojima je službeno registriran turistički promet, pri čemu je najveći broj noćenja zabilježen na području grada Splita (8,8%), Makarske (8,7%) i općine Baške Vode (7,4%). Ako zanemarimo JLS na području dalmatinske zagore, gdje je turizam na samim počecima razvoja, najkraća prosječna dužina boravka turista zabilježena je na području grada Splita i iznosi 2,8 dana dok turisti najduže borave na Šolti, i to 10,5 dana. Analiza prema rivijerama pokazuje da je najveći broj noćenja ostvaren na području Makarske rivijere (39,1%), Splitske rivijere (36,8%) te na otocima Braču (11,3%) i Hvaru (10,4%) dok su otok Vis i Dalmatinska zagora razmjerno malo sudjelovali u turističkom prometu na području Splitsko-dalmatinske županije (Slika 14). Ovi podaci ukazuju na velike razlike tj. nerazmjer u turističkom razvoju pojedinih dijelova Splitsko-dalmatinske županije. Veliki pritisak turističke potražnje na uski obalni pojas i relativno mala turistička aktivnost u zaleđu Županije ukazuju na potrebu odvlačenja jednog dijela turističke potražnje u zaleđe, kroz stvaranje novih i atraktivnih sadržaja turističke potražnje u zaleđu Županije.

Slika 14: Turistički promet prema rivijerama u 2014.



Izvor: TZ Splitsko-dalmatinske županije.

Jedno od važnih obilježja turizma na području Splitsko-dalmatinske županije je sezonalnost turističke potražnje. Tijekom 2014. godine je oko 78% od ukupnog turističkog prometa zabilježeno u tri ljetna mjeseca (lipanj-kolovoz), a ako se promatranom razdoblju dodaju svibanj u predsezoni i rujan u postsezoni onda se udio noćenja penje na 95%. Posljedica je to uglavnom naslijeđene i nepovoljne strukture smještajnih kapaciteta u kojima dominira privatni smještaj relativno niske kvalitete a koji, u pravilu, ima nisku iskorištenost smještajnih kapaciteta, koja na razini godine rijetko prelazi 15-20%.

Prema podacima TZ Splitsko-dalmatinske županije, turisti su tijekom 2014. najčešće boravili u privatnom smještaju (53,7% noćenja) i u hotelima (22,3% noćenja), pri čemu je najveći broj noćenja ostvaren u hotelima 3* (34,9% noćenja) i 4* (42,6% noćenja). Prosječna godišnja stopa iskorištenosti hotelskog smještaja u Splitsko-dalmatinskoj županiji iznosi 119 dana (33,4%), pri čemu najveću iskorištenost imaju hoteli 5* (176 dana ili 48%), a najmanju hoteli 2* (98 dana ili 27%). U strukturi raspoloživih smještajnih kapaciteta (tablica 6.5.4.) dominira privatni smještaj (67,1%) te smještajni objekti iz skupine hoteli (17%). Među hotelima su najviše zastupljeni hoteli s 3* (45%) i 4* (42%). Tijekom 2014. godine broj hotela povećan je za 3 objekta koja raspoložuju ukupno s 338 postelja.

Tablica 49: Struktura smještajnih kapaciteta u 2014. godini

Vrsta smještajnog objekta	Broj objekata	Broj postelja	Broj postelja (%)
Hoteli i sl.*	185	32.916	17,0
Kampovi	34	13.428	6,9
Ostalo**	835	17.501	9,0
Privatni smještaj	15.190	130.112	67,1
UKUPNO	16.244	193.957	100,0

Izvor: TZ Splitsko-dalmatinske županije.

* Hotel, aparthotel, turistička naselja, turistički apartmani, pansion.

** Hostel, prenočište, Sobe za iznajmljivanje, apartmani, studio-apartmani, kuće za odmor, nekategorizirani objekti.

S obzirom na dugu i vrlo razvedenu obalu, nautički turizam predstavlja izrazito važan i perspektivan segment ukupne turističke ponude Splitsko-dalmatinske županije. Budući je DZS 2009. godine prestao pratiti podatke o turističkom prometu koji je ostvaren u lukama nautičkog turizma, njegov opseg je trenutno teško procijeniti. Kada je riječ o ponudi nautičkog turizma, prema podacima Hrvatske gospodarske komore, Županijske komore Split, u 2014. godini je na području Splitsko-dalmatinske županije bila 21 luka nautičkog turizma, s ukupno

2.332 veza (1.699 vezova u moru i 633 suha veza). U lukama nautičkog turizma bilo je 1.588 plovila na stalnom vezu, od čega su 64% bile jahte na jedra, 34% motorne jahte i 2% drugih vrsta plovila. Registrirani broj plovila u tranzitu u lukama nautičkog turizma bio je oko 49,5 tisuća što je porast od 11% u odnosu na 2013. godinu. Ukupni prihod luka nautičkog turizma u 2014. godini iznosio je 122,7 milijuna HRK, što predstavlja porast od 19,4 % u odnosu na 2013. Najveći dio prihoda (oko 82%) ostvaren je od iznajmljivanja vezova. Najvažnije luke ukrcaja u Splitsko-dalmatinskoj županiji su Split, Trogir, Kaštel Gomilica i Seget Donji.

Prema financijskim pokazateljima FINA-e za 2014. godinu, u Splitsko-dalmatinskoj županiji registrirano je oko 1.300 poduzetnika (oko 11% od ukupno registriranog broja poduzetnika) u području pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane (NKD 2007 područje I) od čega je njih 209 registrirano u djelatnosti hoteli i sličan smještaj (NKD 2007 55.1). Malo više od polovice (55%) registriranih poduzetnika pozitivno je završilo poslovnu godinu s ukupnim prihodom od 1,66 mlrd. HRK i neto dobiti od 131,2 milijuna HRK. Broj zaposlenih u području pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane iznosio je 7.742 osobe, dok je prosječna neto plaća bila 4.282 HRK, što je malo ispod županijskog prosjeka. Oko polovice zaposlenih otpada na hotele i sličan smještaj (55.1) a njihova neto plaća u 2014. iznosila je 5.198 što je 20% iznad županijskog prosjeka. Tijekom 2014. godine je bilo 14 registriranih poduzetnika u djelatnosti kampovi i prostori za kampiranje (NKD 2007 55.3), koji su zapošljavali 120 osoba, s prosječnom plaćom od 4.017 HRK, što je oko 7% ispod županijskog prosjeka. Ukupni prihodi ove skupine poduzetnika tijekom 2014. su iznosili 35 milijuna HRK dok je neto dobit bila 5,4 milijuna HRK. Konačno, tijekom 2014. u Županiji je poslovao 281 poduzetnik registriran za djelatnost putničkih agencija (NKD 2007 79.11) te 20 poduzetnika registriranih za djelatnost organizatora putovanja (NKD 2007 79.12). Oko 65% poduzetnika (180 poduzetnika) registriranih za djelatnost putničkih agencija pozitivno je završilo poslovnu godinu. Ukupan prihod ove djelatnosti iznosio je 589,2 milijuna HRK, neto dobit bila je -5,6 milijuna HRK, zapošljavali su 921 osobu a prosječna neto plaća bila je 4.354 HRK, što je na razini županijskog prosjeka. Poduzetnici koji se bave organizacijom putovanja ostvarili su ukupni prihod od 30,7 milijuna HRK te neto dobit od 2,8 milijuna HRK. Ukupno su zapošljavali 50 osoba s prosječnom neto plaćom od 3.363 HRK, što je značajno (22%) ispod županijskog prosjeka.

Prema rezultatima TOMAS ljeta 2014. istraživanja o stavovima i potrošnji turista u hrvatskim primorskim destinacijama, turisti koji borave u Splitsko-dalmatinskoj županiji najzadovoljniji su ljepotom prirode i krajolika, ljubaznošću osoblja u smještajnom objektu te pogodnostima za provođenje obiteljskog odmora. S druge strane, najmanje su zadovoljni s opremljenošću i uređenošću plaža, bogatstvom sportskih sadržaja, bogatstvom sadržaja za zabavu, raznolikošću kulturnih manifestacija, kvalitetom lokalnog prijevoza te s prilagođenosti destinacije osobama s posebnim potrebama. Sveukupno je stupanj zadovoljstva turista elementima turističke ponude u Splitsko-dalmatinskoj županiji niži u odnosu na ostale primorske županije. Prosječni dnevni izdaci turista u Županiji su 69,64 EUR, što je nešto iznad prosjeka (66,36 EUR), a strukturi prosječnih dnevnih izdataka prevladavaju izdaci za smještaj (53%), ugostiteljske usluge (16,5%) i kupnju/shopping (15,1%).

Zaključno se može reći da, iako se dostignuti stupanj turističkog razvoja Splitsko-dalmatinske županije može ocijeniti kao dobar, ipak treba naglasiti da Županija svoje turističke potencijale trenutno ne koristi na tržišno najoptimalniji način te da postoje brojna područja na kojima su moguća i potrebna poboljšanja. U tome smislu, kao glavne razvojne probleme s područja turizma na kojima je u budućnosti potrebno poraditi, moguće je istaknuti sljedeće:

- izražena sezonalnost turističke potražnje,
- niska stopa iskorištenosti smještajnih kapaciteta,
- nepovoljnija struktura smještajnih kapaciteta u kojoj dominira privatni smještaj,
- nedovoljno kvalitetna izvanpansionska ponuda, osobito u pred i post sezoni,
- veliko opterećenje na javnu i komunalnu infrastrukturu u razdobljima vršne turističke sezone,
- neravnomjerni prostorni razvoj turizma, veliki pritisak turističke potražnje na uski obalni pojas i turistički nerazvijeno zaleđe Županije,
- niska razina suradnje među glavnim dionicima razvoja turizma na lokalnoj i regionalnoj razini,
- nedostatak visoko obrazovanih turističkih kadrova,

- nedostatak planiranja i usmjeravanja turizma u smjeru održivog turizma, nedostatak procjene mogućnosti i kapaciteta kako okolišnih tako i infrastrukturnih te planiranja turizma sukladno kapacitetima.

Trajno i sustavno rješenje ovih razvojnih problema zasigurno bi podiglo stupanj konkurentnosti Splitsko-dalmatinske županije na međunarodnom turističkom tržištu, rezultirao bi većim ekonomskim učincima od turizma te bi, u konačnici, doprinijelo podizanju razine blagostanja lokalnog stanovništva, što je i jedan od glavnih ciljeva razvoja turizma u bilo kojoj destinaciji.

6.7. Trgovina

Prema podacima FINA-e, trgovina predstavlja najvažniju gospodarsku djelatnost u Splitsko-dalmatinskoj županiji. Tijekom 2014. godine na području Županije registrirana je 3.781 aktivna pravna osoba, te je trgovina Splitsko-dalmatinske županije sudjelovala s 9,8% u ukupnom broju aktivnih pravnih osoba u djelatnosti trgovine (NKD 2007 djelatnost G) u Republici Hrvatskoj odnosno s 20,8% u ukupnom broju aktivnih pravnih osoba na području Županije. U trgovini je registriran i najveći broj poduzetnika, njih 2.717 (23,1% od ukupnog broja poduzetnika u Županiji) s ukupno 17.416 zaposlenih osoba, što je 25% od ukupnog broja zaposlenih osoba na području Splitsko-dalmatinske županije (Tablica 50). Od ukupnog broja poduzetnika, njih 1.116 (41,1%) se bavi trgovinom na malo.

Tablica 50: Broj i struktura poduzetnika i zaposlenih u trgovini u Splitsko-dalmatinskoj županiji (2014.)

NKD oznaka	Područje djelatnosti	Broj poduzetnika	Broj zaposlenih	Broj poduzetnika (%)	Broj zaposlenih (%)
G	Trgovina na veliko i na malo; popravak motornih vozila i motocikala	2.717	17.416	23,09	25,06
UKUPNO SVE DJELATNOSTI		11.766	69.489	100,00	100,00

Izvor: FINA

Osim toga, tijekom 2013. je u trgovini bilo evidentirano i 2.900 zaposlenih osoba u obrtima i slobodnim profesijama, pa sveukupan broj zaposlenih u trgovini iznosi oko 20 tisuća. Analiza financijskih pokazatelja poslovanja Županije pokazuje da u strukturi ukupnih prihoda trgovina sudjeluje s 37,2% pri čemu udio trgovine u strukturi ukupnih prihoda u zadnjih nekoliko godina nije značajnije varirao - najmanji je bio 2012. godine (34,9%) a najveći 2010. godine (38,2%). Udio trgovine u ukupnim rashodima iznosi 37,1% a konsolidirani financijski rezultat iznosi 315,9 milijuna HRK, pri čemu je udio trgovine na malo u ukupnim приходima i rashodima iznosio oko 50%. Prosječan broj zaposlenih bio je 17.416 osoba što je 4,1% više u odnosu na 2013. godinu, a prosječna neto plaća osoba zaposlenih u trgovini iznosila je 3.792 HRK što je 13,9% ispod županijskog prosjeka, koji je 2014. godine iznosio 4.319 HRK.

Tablica 51: Financijski pokazatelji trgovine u Splitsko-dalmatinskoj županiji u 2014, u 000 kn

Stavka	SDŽ	Trgovina	Trgovina na malo	Udio trgovine u ukupnom gospodarstvu SDŽ (u %)	Udio trgovine na malo u trgovini SDŽ (u %)
Ukupni prihodi	38.908.641,2	14.459.458,4	7.241.655	37,2	50,1
Ukupni rashodi	37.910.066,1	14.062.686,0	7.049.735	37,1	50,1
Dobit nakon oporezivanja	2.309.891,8	532.902,6	267.660	23,1	50,2

Gubitak nakon oporezivanja	1.606.603,7	217.003,7	114.488	13,5	52,8
Konsolidirani financijski rezultat	703.288,2	315.898,9	153.172	44,9	48,5

Izvor: FINA

Analiza poslovanja trgovine prema veličini poduzeća (Tablica 52) pokazuje da u Splitsko-dalmatinskoj županiji najveći dio ukupnog prihoda (47,6%) generiraju mali poduzetnici, nešto manje (38,6%) veliki poduzetnici te najmanje (13,8%) srednji poduzetnici, koji su i jedina skupina koja bilježi negativan konsolidirani financijski rezultat.

Tablica 52: Financijski pokazatelji trgovine u Splitsko-dalmatinskoj županiji prema veličini poduzeća

Pokazatelj	Veličina poduzeća			Struktura prema veličini poduzeća (u %)		
	Mali poduzetnici	Srednji poduzetnici	Veliki poduzetnici	Mali poduzetnici	Srednji poduzetnici	Veliki poduzetnici
Ukupni prihodi ('000 HRK)	6.882.974,1	1.998.992,2	5.577.492,1	47,6	13,8	38,6
Ukupni rashodi ('000 HRK)	6.609.124,2	1.999.907,6	5.453.654,3	47,0	14,2	38,8
Konsolidirani financijski rezultat	218.247,8	-8.066,7	105.717,8	69,1	-2,6	33,5
Broj poduzetnika	2.693	17	7	-	-	-
Broj zaposlenih	9.706	1.755	5.955	62,5	11,4	26,0
Prosječna neto plaća (u HRK)	3.638	4.816	3.743	-4,23%*	21,26%*	-1,31%*

* u odnosu na prosječnu neto plaću u trgovini Splitsko-dalmatinske županije u 2014. godini.

Izvor: FINA.

Mali poduzetnici zapošljavaju i najveći broj osoba tj. 9.706 zaposlenih odnosno 62,5% svih zaposlenih u djelatnosti trgovine. Prosječna mjesečna neto plaća u mali poduzećima iznosi 3.638 HRK (4,23% manje u odnosu na prosjek djelatnosti u Županiji), kod srednjih poduzetnika ona iznosi 4.816 HRK (21,3% više od prosjeka djelatnosti u Županiji) dok je prosječna mjesečna neto plaća kod velikih poduzetnika iznosila 3.743 HRK, što je za 1,3% niže u odnosu na prosjek djelatnosti trgovine u Županiji.

Tijekom 2014. godine deficit vanjskotrgovinske bilance Splitsko-dalmatinske županije iznosio je 330,8 milijuna USD, pri čemu je vrijednost uvoza bila 803,7 milijuna USD a izvoza 472,9 milijuna USD, koeficijent pokrivenost uvoza izvozom bio je 0,59. Vrijednost ukupne robne razmjene s inozemstvom u 2014. je iznosila 1.276,7 milijuna USD što je povećanje za 9,64% u odnosu na 2013. godinu. Međutim, iako se vrijednost trgovinske razmjene Županije s inozemstvom povećala u odnosu na 2013. godinu, njezin petogodišnji trend je izrazito negativan odnosno ona je manja za 31,6% u odnosu na 2010. godinu. Drugi trend koji je zabrinjavajući je smanjenje udjela Županije u vanjskotrgovinskoj razmjeni Republike Hrvatske (Tablica 53).

Tablica 53: Vanjskotrgovinska razmjena Županije u odnosu na vanjskotrgovinsku razmjenu RH, mil. USD

Godina	SDŽ		RH		Udjel Splitsko-dalmatinske županije (u %)			RH - koeficijent pokrivenosti uvoza izvozom	Koeficijent pokrivenosti uvoza izvozom
	uvoz	izvoz	uvoz	izvoz	uvoz	izvoz	ukupna razmjena		
2008.	1.727	1.144	30.728	14.112	5,62	8,11	6,4	0,46	0,66

2009.	983	665	21.203	10.474	4,64	6,35	5,2	0,49	0,68
2010.	992	875	20.053	11.807	4,95	7,41	5,86	0,59	0,88
2011.	862	833	20.397	12.289	4,23	6,78	5,19	0,6	0,97
2012.	860	608	20.762	12.344	4,14	4,93	4,43	0,59	0,71
2013.	762	403	21.932	12.742	3,47	3,16	3,36	0,58	0,53
2014.	804	473	22.862	13.814	3,52	3,42	3,48	0,6	0,59

Izvor: Izvješće o stanju gospodarstva Splitsko-dalmatinske županije s prikazom financijskih kretanja u 2014. godini

Većina vanjskotrgovinske razmjene (oko 85%) odvija se u priobalnom području županije. Tradicionalno najveći generator izvoza je prerađivačka industrija odnosno brodogradnju, koja zbog pada proizvodnje i loših poslovnih rezultata, najviše doprinosi smanjenju udjela Županije u ukupnoj vanjskotrgovinskoj bilanci Republike Hrvatske i posljedičnom smanjenju pokrivenosti uvoza izvozom (sa 0,88 2010. godine na 0,59 2014. godine). Ovakvi negativni trendovi u vanjskotrgovinskoj razmjeni Županije bili bi zasigurno manje izraženi kada bi se u obzir uzeli i devizni prihodi od turizma jer plasman proizvoda i usluga u turističku potrošnju predstavlja tzv. „nevidljivi izvoz“ koji nigdje nije evidentiran, ali njegovi ekonomski učinci na gospodarstvo Županije su jasno vidljivi kroz druge, s turizmom povezane djelatnosti, kao što su usluge smještaja i pripremanja hrane, trgovina, prijevoz i skladištenje i sl.

6.8. Prijevoz i skladištenje

Prema podacima iz Analize gospodarstva Splitsko-dalmatinske županije za 2014. godinu, u djelatnosti prijevoza i skladištenja postoji 637 aktivnih pravnih osoba, što predstavlja 12,3% od ukupnog broja aktivnih pravnih osoba registriranih u ovoj djelatnosti u Republici Hrvatskoj. Prema podacima FINA-e, tijekom 2014. godine u ovoj djelatnosti registrirano je 4.320 zaposlenih, odnosno 6,2% od ukupnog broja zaposlenih osoba u Županiji. Najveći broj zaposlenih (56,3%) bio je u malim poduzećima, srednja poduzeća zapošljavala su 11% zaposlenih dok je u velikim poduzećima bilo 32,7% od ukupnog broja zaposlenih u prijevozu i skladištenju.

Ukupan prihod djelatnosti u 2014. godini iznosio je 2,2 mlrd. HRK, odnosno 5,7% ukupnog prihoda Županije, te se povećao za oko 3,1% u odnosu na 2010. godinu. Ukupni rashodi u 2014. godini iznosili su 2,14 mlrd. HRK a konsolidirani financijski rezultat bio je 55,5 mil. HRK. Mala i srednja poduzeća ostvarila su negativan konsolidirani financijski rezultat, dok su velika poduzeća s područja prijevoza i skladištenja ostvarila pozitivan konsolidirani financijski rezultat. Prosječna plaća u djelatnosti iznosila je 5.133 HRK, što je oko 18,8 % iznad županijskog prosjeka. Zanimljivo je primijetiti velike razlike u prosječnoj mjesečnoj neto plaći u odnosu na veličinu poduzetnika. Tako je prosječna mjesečna neto plaća kod malih poduzetnika iznosila 3.790 HRK, kod srednjih 6.200 HRK a kod velikih 7.086 HRK, pa su srednji poduzetnici imali 63,6% veću plaću od malih, dok su veliki poduzetnici imali čak 87% veću prosječnu mjesečnu plaću u odnosu na male poduzetnike.

Prema podacima FINA-e, prijevoz i skladištenje je, uz trgovinu, jedna od rijetkih djelatnosti na području Županije koje su u zadnjih deset godina kontinuirano ostvarivali dobit odnosno pozitivan konsolidirani financijski rezultat. Pregled poslovnih pokazatelja djelatnosti prijevoza i skladištenja prikazan je Tablicom 54.

Tablica 54: Pregled poslovnih pokazatelja djelatnosti prijevoz i skladištenje (u HRK)

Pokazatelj	Mali poduzetnici	Srednji poduzetnici	Veliki poduzetnici	Ukupno
Ukupan prihod	1.126.026.751	603.185.483	481.962.627	2.211.174.861
Ukupan rashod	1.113.146.069	614.296.378	412.912.500	2.140.354.947
Konsolidirani financijski rezultat	-827.329	-11.152.857	67.462.385	55.482.199
Broj poduzetnika	527	5	3	535

Broj zaposlenih	2433	474	1413	4.320
Prosječna mjesečna neto plaća	3.790	6.200	7.086	5.133

Izvor: FINA

6.9. Poslovanje nekretninama

Na području Splitsko-dalmatinske županije su u 2014. godini, u djelatnosti poslovanja nekretninama, registrirane 1.072 aktivne pravne osobe, što je 5,9% od ukupnog broja aktivnih pravnih osoba u Županiji odnosno visokih 17,2% od ukupnog broja aktivnih pravnih osoba u ovoj djelatnosti na području Republike Hrvatske. Ukupan prihod djelatnosti iznosio je 368,6 mil. HRK, što je manje od 1% (0,96%) u ukupnom prihodu Županije. Ukupni rashodi iznosili su 479,2 mil. HRK, a konsolidirani financijski rezultat bio je -119,9 mil. HRK, pri čemu je djelatnost poslovanja nekretninama u 2014. godini imala i najveći neto gubitak od svih analiziranih djelatnosti. Ukupan broj zaposlenih u djelatnosti bio je 626 (manje od 1 zaposlenog po aktivnom pravnom subjektu) pa ova djelatnost sudjeluje s oko 0,9% u ukupnoj zaposlenosti Županije, pri čemu su sve osobe bile zaposlene u malim poduzećima. Prosječna neto plaća iznosila je 4.466 HRK i bila je malo (3,4%) iznad županijskog prosjeka. Tablica 55 daje sažeti prikaz najvažniji pokazatelja poslovanja u djelatnosti poslovanja nekretnina na području Splitsko-dalmatinske županije.

Tablica 55: Poslovni pokazatelji djelatnosti poslovanja nekretninama u 2014. godini

Pokazatelj	Mali poduzetnici
Ukupan prihod	368.574.317
Ukupan rashod	479.214.473
Konsolidirani financijski rezultat	-119.863.234
Broj poduzetnika	1.072
Broj zaposlenih	626
Prosječna mjesečna neto plaća	4.466

Izvor: FINA

6.10. Izravna strana ulaganja

Prema podacima Hrvatske narodne banke, od 1993. godine do kraja prvog tromjesečja 2015. godine, ukupna vrijednost izravnih stranih ulaganja na području Splitsko-dalmatinske županije dostigla su iznos od 1.391,8 milijuna eura, a što predstavlja oko 4,7% ukupnih stranih ulaganja u Hrvatskoj, odnosno oko 22,5% ukupnih stranih ulaganja na području Jadranske Hrvatske u navedenom razdoblju.

U odnosu na druge hrvatske županije, valja istaknuti da je Splitsko-dalmatinska županija prema visini izravnih inozemnih ulaganja ostvarenih tijekom promatranog 22-godišnjeg razdoblja na petom mjestu u Hrvatskoj, iza grada Zagreba (20.591,3 milijuna eura), Primorsko-goranske županije (1.795,4 milijuna eura), Zagrebačke županije (1.504,6 milijuna eura) kao i Istarske županije (1.475,0 milijuna eura).

Najveći iznos izravnih stranih ulaganja na području Splitsko-dalmatinske županije zabilježen je tijekom 2007. godine (207,4 milijuna eura), nakon čega, dobrim dijelom i kao rezultat nepovoljnih kretanja u globalnom financijsko-ekonomskom okruženju, usprkos izrazitim oscilacijama iz godine u godinu, dolazi do značajnog opadanja interesa međunarodne investicijske potražnje za ulaganjima na području Županije (Tablica 56).

Tablica 56: Izravna strana ulaganja u RH po županijama, 2007. do 2014. godina, mil EUR

	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.
Jadranska hrvatska								
Primorsko-goranska	281,2	220,3	116,8	149,4	131,5	105,0	113,6	165,6
Istarska	8,2	315,4	49,3	109,7	69,8	45,6	37,9	168,8
Splitsko-dalmatinska	207,4	145,9	50,0	86,7	48,5	93,0	58,9	58,5
Zadarska	96,2	73,7	12,2	11,4	7,1	-22,4	67,9	78,4
Dubrovačko-neretvanska	132,5	65,1	80,7	10,9	23,0	7,2	39,8	-15,8
Šibensko-kninska	25,1	69,4	2,1	12,3	43,5	-20,9	20,6	9,3
Ličko-senjska	2,1	1,4	2,7	8,7	11,6	3,5	2,2	1,5
	752,7	891,4	313,9	389,2	335,0	210,9	340,9	466,4
Kontinentalna hrvatska								
Grad Zagreb	2.231,9	2.539,1	1.948,6	439,5	442,9	862,5	265,2	2.137,6
Zagrebačka	123,2	131,9	163,7	161,5	85,1	-26,8	69,0	153,2
Varaždinska	81,3	29,9	17,5	32,3	71,6	51,5	41,8	20,2
Osječko-baranjska	96,6	-7,7	-212,3	30,9	95,9	-17,5	1,7	59,6
Krapinsko-zagorska	15,4	22,6	18,1	-13,7	7,1	4,5	-1,0	31,1
Karlovačka	21,1	-5,0	-4,9	-10,1	-7,0	2,3	23,1	-6,9
Brodsko-posavska	17,4	4,1	28,3	2,4	5,8	4,0	11,3	-2,8
Međimurska	-26,7	10,7	2,6	4,9	10,0	1,2	3,9	35,0
Bjelovarsko-bilogorska	2,5	7,0	0,3	-5,3	42,0	22,6	-2,1	0,5
Vukovarsko-srijemska	9,0	15,5	3,5	13,0	12,2	-8,2	-0,2	4,9
Koprivničko-križevačka	47,2	3,4	-0,8	0,5	-15,2	-3,7	-1,8	-0,5
Požeško-slavonska	-0,5	1,5	0,0	-0,9	-0,6	0,8	6,1	4,4
Virovitičko-podravska	0,2	0,0	0,0	13,4	0,2	0,8	-0,1	-0,2
Sisačko-moslavačka	6,2	-2,6	-0,9	8,8	-75,6	6,8	8,2	-3,8
	2.624,7	2.750,4	1.963,7	677,2	674,6	900,7	425,2	2.432,4
Ukupno	3.377,3	3.641,7	2.277,6	1.066,3	1.009,6	1.111,6	766,1	2.898,9

Izvor: HNB, 2015.

Što se tiče sektorske strukture izravnih stranih ulaganja, u razdoblju od 1993. godine do kraja prvog tromjesečja 2015. godine, najveća vrijednost inozemnih ulaganja odnosi se na sektor financijskog posredovanja (439,1 milijun eura ili 31,5% svih izravnih stranih ulaganja)⁸⁷. Visoku vrijednost iskazuju i strana ulaganja u poslovanje nekretninama (220,0 milijuna kuna ili 15,8% svih izravnih stranih ulaganja), vlasnička ulaganja u nekretnine (193,5 milijuna kuna ili 13,9% svih izravnih stranih ulaganja), ulaganja u proizvodnju ostalih nemetalnih mineralnih proizvoda (163,2 milijuna eura ili 11,7% svih izravnih stranih ulaganja), odnosno ulaganja u hotelske objekte i restorane (120,0 milijuna eura ili 8,6% svih izravnih stranih ulaganja). S druge strane, promotri li se sektorska struktura izravnih stranih ulaganja na području Županije samo u posljednjih pet godina (razdoblje od 2010. do danas), uočava se da vlasnička ulaganja u nekretnine danas predstavljaju najveći pojedinačni motiv za ulaganje stranih investitora (Tablica 57). Naime, u navedenom su razdoblju vlasnička ulaganja u nekretnine u strukturi izravnih stranih ulaganja Županije sudjelovala s čak 45,3%. Dodaju li se tome i udjeli izravnih stranih ulaganju u sferi poslovanja nekretninama (11,1%) i hotelijerstva (9,1%), proizlazi da je interes stranih ulagača za Splitsko-dalmatinskom županijom sve više svodi samo na nekretninske poslove i investiranje u različite objekte za provođenje slobodnog vremena, dok je interes za ulaganjima u proizvodnju, trgovačku djelatnost, pa čak i usluge financijskog posredovanja praktički zanemariv.

⁸⁷ Navedeni iznos ulaganja ne uključuje ulaganja u osiguravajuće i mirovinske fondove.

Tablica 57: Izravna strana ulaganje prema djelatnostima, 2010 – 2015/I, mil. EUR

Djelatnost	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Ukupno
Vlasnička ulaganja u nekretnine	29,3	28,7	33,0	34,7	32,5	2,5	160,7
Financijsko posredovanje	27,7	19,8	12,1	-23,1	24,4	8,3	69,2
Poslovanje nekretninama	7,5	39,6	-0,9	-0,6	-6,4	0,1	39,4
Hoteli i restorani	-3,4	-0,6	21,2	10,8	4,5	-0,2	32,2
Proizvodnja proizvoda od metala, osim strojeva i oprema	3,9	-0,6	-1,6	22,1	0,5	0,6	24,9
Opskrba strujom, plinom, parom i toplom vodom	2,1	3,4	13,0	2,7	1,5	0,1	22,8
Rekreacijske, kulturne i sportske djelatnosti	9,7	5,2	1,5	0,2	2,5	-0,6	18,6
Proizvodnja motornih vozila, prikolica i poluprikolica	13,8	1,1	-0,2	0,3	-0,1	0,6	15,5
Građevinarstvo	0,9	6,4	-0,6	0,2	0,1	0,0	7,0
Proizvodnja hrane i pića	3,7	-0,6	-0,1	2,1	0,6	-0,1	5,7
Ostale poslovne djelatnosti	-0,3	-0,2	0,2	-0,1	4,8	-0,2	4,3
Iznajmljivanje strojeva i opreme, bez rukovatelja	-0,7	5,0	6,1	-4,9	-1,3	-0,7	3,5
Uklanjanja otpadnih voda, odvoz smeća, sanitarne dj.	2,3	0,2	0,2	0,2	0,2	0,0	3,0
Zdravstvena zaštita i socijalna skrb	1,1	0,0	0,7	0,0	0,0	0,0	1,8
Proizvodnja ostalih prijevoznih sredstava	4,5	-3,0	-0,2	0,1	0,2	0,0	1,6
Proizvodnja medicinskih, preciznih/optičkih instrumenata	0,0	0,0	0,0	1,5	0,0	0,0	1,6
Proizvodnja električnih strojeva i aparata, d. N.	0,0	0,0	0,1	1,1	0,0	0,0	1,2
Računalne i srodne djelatnosti	0,0	0,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,9
Proizvodnja strojeva i uređaja, d. N.	0,0	0,0	0,0	0,4	0,0	0,0	0,4
Poljoprivreda, lov i usluge povezane s njima	0,1	0,1	0,0	0,1	0,0	0,0	0,3
Trgovina motornim vozilima ; popravak motornih vozila	0,1	0,0	0,2	0,1	0,0	-0,1	0,3
Vodeni prijevoz	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Ostale uslužne djelatnosti	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Prerada drva i proizv. Od drva, osim namještaja	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Istraživanje i razvoj	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Trgovina na veliko i posredovanje u trgovini	0,1	-0,9	0,7	-1,5	-0,1	1,6	-0,1
Proizvodnja proizvoda od gume i plastike	0,0	-0,1	-0,1	0,0	0,0	0,0	-0,2
Prateće i pomoćne djelatnosti u prijevozu	0,1	0,1	0,1	-1,6	0,0	0,0	-1,3
Trgovina na malo; popravak predmeta za kućanstvo	-3,3	1,4	-0,5	-2,7	-5,4	-0,3	-10,8
Proizvodnja ostalih nemetalnih mineralnih proizvoda	-16,8	-8,8	-3,2	4,1	2,9	-1,0	-22,9
Proizvodnja metala	-0,1	-49,2	10,8	9,6	-3,4	-1,4	-33,7
Ostalo ¹⁾	4,3	0,8	0,4	2,8	0,5	0,4	9,2
Ukupno	86,7	48,5	93,0	58,9	58,5	9,6	352,2

Izvor: HNB, 2015.

6.10. Razvojni problemi i potrebe

RAZVOJNI PROBLEMI	RAZVOJNE POTREBE
Opća analiza gospodarstva:	Opća analiza gospodarstva:
<ul style="list-style-type: none"> Društveni bruto proizvod Županije po stanovniku dostiže samo 75,6% hrvatskog prosjeka; Opadanje razina društvenog bruto proizvoda po stanovniku kako u nominalnom, tako i u relativnom smislu (u odnosu na druge županije RH); Opadanje razine bruto dodane vrijednosti u apsolutnom i relativnom smislu (u odnosu na druge županije RH); Opadanje udjela prerađivačke (i ostalih) industrija u strukturi bruto dodane vrijednosti; Minoran udio poljoprivrede u strukturi bruto dodane vrijednosti; Usprkos postupnom ublažavanju negativnog trenda, kontinuirano opadanje broja zaposlenih osoba u posljednjih 5 godina. To je osobito izraženo u prerađivačkoj industriji, a donekle i u građevinarstvu. Najveći broj osoba koje su izgubile posao odnosi se na muškarce; Velik broj neaktivnih pravnih osoba; Opadanje broja aktivnih obrta; Više nego prepolovljena razina investicijske aktivnosti u odnosu na doba prije recesije, pri čemu posebno zabrinjava činjenica da je to usporavanje izraženije od prosjeka RH; Nedostatna razina investiranja u prerađivačku industriju i građevinarstvo; Investicije u industrijsku proizvodnju odnose se gotovo isključivo na prehrambenu industriju i proizvode od gume, plastike i nemetala; Smanjivanje građevinskih radova u strukturi investicija u dugotrajnu imovinu Prisutne su značajne razlike u stupnju i razvijenosti gospodarstva unutar Županije, posebice između priobalja i zaleđa, kao i između gradova i manjih naselja. 	<ul style="list-style-type: none"> Stvoriti uvjete za pojačano privlačenje domaće i /ili inozemne investicijske potražnje kroz sustavno jačanje kapaciteta regionalne i lokalne samouprave, osobito u cilju revitalizacije i diversifikacije prerađivačke industrije; Stvoriti ljudske i organizacijske preduvjete za pojačano uključivanje lokalnih/regionalnih poduzetnika u EU financirane razvojne projekte (izgradnja i razvoj tzv. poduzetničkih inkubatora i/ili centara izvrsnosti); Razviti nove instrumente za poticanje poduzetništva, osobito u sferi 'start-up' projekata, razvoja novih tehnologija i obnovljivih izvora energije; Poticati klstersko udruživanje kako na tematskoj, tako i na teritorijalnom principu; Poticati suradnju poduzetnika i znanstveno-istraživačkih institucija kroz tzv. 'triple helix' progama (suradnja industrije, znanosti i nositelja vlasti na određenom području); Sustavno jačati razinu poduzetničkog optimizma kroz organizaciju različitih programa internog marketinga te Aktivno poticati razvoj slabije razvijenih područja Županije (zaleđe, otoci), osobito kroz selektivne vidove turizma, revitalizaciju tradicijske poljoprivredne proizvodnje i obrtništvo.
Prerađivačka industrija:	Prerađivačka industrija:
<ul style="list-style-type: none"> Mjereno vrijednošću prodanih proizvoda, značaj prerađivačke industrije Splitsko-dalmatinske županije se u razdoblju poslije krize do danas više nego prepolovio, a sličan trend pada prati i udio prerađivačke industrije u ukupnoj zaposlenosti na razini Županije; Prema konsolidiranom financijskom rezultatu u razdoblju od 2005.-2014. godine, prerađivačka industrija (izuzetak period 2011. - 2014. godina) kontinuirano je ostvarivala negativni rezultat; Brodogradnja, kao tradicionalno najviše izvozno-orijentirana djelatnost Županije, je 	<ul style="list-style-type: none"> Potreba realizacije nove gospodarske politike na razini Županije koja će revitalizirati ovaj važan sektor gospodarstva; Izrada Strategije razvoja prerađivačke industrije Splitsko-dalmatinske županije za razdoblje ne manje od deset godina; Jačanje konkurentnosti prerađivačke industrije kroz povlačenje poticaja na državnoj razini i razini EU; Nastavak procesa restrukturiranja i privatizacije u svrhu revitalizacije i poticanja konkurentnosti brodogradilišta na međunarodnom tržištu;

<p>značajno smanjena;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Pad proizvodnje u brodogradnji uzrokovao je: znatni pad prihoda od vanjskotrgovinske razmjene gospodarstva Županije, smanjenje pokrivenosti uvoza izvozom, te smanjenje udjela Županije u vanjskotrgovinskoj razmjeni Republike Hrvatske. • Dugoročno loša perspektiva najvećih poduzeća iz sektora prerađivačke industrije na području Županije. 	<ul style="list-style-type: none"> • Restrukturiranje pojedinih postojećih industrijskih postrojenja s ciljem proizvodnog preusmjeravanja (npr. gradnja vjetroelektrani); • Suradnja znanosti i prerađivačke industrije s ciljem razvoja inovativnih proizvoda i/ili proizvodnih procesa; • Suradnja znanosti i prerađivačke industrije s ciljem edukacije poduzetnika i obrtnika o mogućnostima povlačenja sredstava iz EU fondova.
<p>Građevinarstvo:</p>	<p>Građevinarstvo:</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Prema vrijednosti izvršenih građevinskih radova, Splitsko – dalmatinska županija zauzima drugo mjesto u poretku svih županija RH odmah iza Grada Zagreba, što govori o relativno velikoj važnosti ovog sektora za gospodarstvo Županije; • Unatoč tomu, sektor građevinarstva je od početka kriza ostvarivao najveće gubitke te su izgubljena brojna radna mjesta. 	<ul style="list-style-type: none"> • Revitalizacija građevinarstva primarno ovisi o revitalizaciji ukupnog gospodarstva Županije ali i RH, obzirom da obujam građevinskih radova prati razvoj ostalih sektora gospodarstva; • Fokusiranje na radove adaptacije s ciljem podizanja energetske učinkovitosti postojećih građevina.
<p>Poljoprivreda:</p>	<p>Poljoprivreda:</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Proces deagrarizacije koji rezultira smanjenjem površina obrađenog poljoprivrednog zemljišta; smanjenjem broja domaćinstava koja se bave poljoprivredom te posljedična depopulacija ruralnih područja, • Usitnjenost poljoprivrednih parcela što onemogućuje iskorištavanje ekonomije obujma u poljoprivrednoj proizvodnji; • Mali udio navodnjavanog poljoprivrednog zemljišta i posljedična ovisnost poljoprivredne proizvodnje o hidrološkim uvjetima – samo 10% domaćinstava navodnja poljoprivredne površine, većinom se koristi površinska voda; • Dominacija ekstenzivnog/naturalnog načina proizvodnje i mali prinos po jedinici iskoristive površine; • Neracionalno korištenje poljoprivredne mehanizacije, izrazito visok broj i snaga poljoprivrednih strojeva u odnosu na površinu korištenog poljoprivrednog zemljišta; • Nepostojanje organiziranog sustava skladištenja, otkupa i plasmana poljoprivrednih proizvoda, što je osobito veliki problem na području ribarstva i akvakulture; • Nerazvijena obalna i lučka infrastruktura za iskrcaj ribe; • Zastarjela ribarska flota te • Nedostatak obrazovanih poljoprivrednih kadrova. 	<ul style="list-style-type: none"> • Izrada Strategije poljoprivrednog razvoja i korištenja poljoprivrednog zemljišta Splitsko-dalmatinske županije; • Spriječavanje procesa deagrarizacije kroz stvaranje organizacijsko-tehničkih pretpostavki za osuvremenjivanje poljoprivredne proizvodnje i ostanak mladih ljudi na selu; • Napuštanje ekstenzivnog načina poljoprivredne proizvodnje i iskorištavanje ekonomije obujma; • Rješavanje imovinsko-pravnih odnosa (sporova) i poticanje procesa okrupnjavanja zemljišnih čestica; • Povećanje površine poljoprivrednog zemljišta i broja poljoprivrednih parcela koje se navodnjavaju radi smanjenja ovisnosti poljoprivredne proizvodnje o klimatskim i hidrološkim uvjetima; • Poticanje razvoja turizma na ruralnim područjima kroz razvoj OPG-ova koji pružaju usluge hrane i/ili smještaja; • Poticanje razvoja ekološke poljoprivrede; • Povećan plasman poljoprivrednih proizvoda, osobito ekološki uzgojenih poljoprivrednih proizvoda s visokom udjelom dodane vrijednosti, u turističku potrošnju; • Poticanje zadrugarstva kao dokazano kvalitetnog i učinkovitog načina organizacije malih poljoprivrednih proizvođača; • Organizacija sustava otkupa i skladištenja poljoprivrednih proizvoda kroz izgradnju hladnjača i uspostavu sustava veletržnica

	<p>poljoprivrednim proizvodima. Ovo je osobito važno u kontekstu plasmana proizvoda s područja marikulture, ali generalno i svih „lako kvarljivih“ poljoprivrednih proizvoda;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Modernizacija ribarske flote; • Razvoj lučke infrastrukture za iskrcaj, pretovar i skladištenje ribe; • Osvremenjivanje kurikuluma srednjih poljoprivrednih škola, bolja educiranost poljoprivrednika.
Turizam:	Turizam:
<ul style="list-style-type: none"> • Izražena sezonalnost turističke potražnje; • Niska stopa iskorištenosti smještajnih kapaciteta; • Nepovoljnija struktura smještajnih kapaciteta u kojoj dominira privatni smještaj; • Nedovoljno kvalitetna izvanpansionska ponuda, osobito u pred i post sezoni, • Nedovoljna prepoznatljivost Županije na međunarodnom turističkom tržištu; • Veliko opterećenje na javnu i komunalnu infrastrukturu u razdobljima vršne turističke sezone, • Neravnomjerni prostorni razvoj turizma, veliki pritisak turističke potražnje na uski obalni pojas i turistički nerazvijeno zaleđe Županije; • Niska razina suradnje među glavnim dionicima razvoja turizma na lokalnoj i regionalnoj razini i • Nedostatak visoko obrazovanih turističkih kadrova. 	<ul style="list-style-type: none"> • Izrada Strategije razvoja turizma Splitsko-dalmatinske županije za razdoblje od najmanje 10 godina; • Izrada katastra turističkih resursa i atrakcija; • Ravnomjeran turistički razvoj na cijelom području Županije – poticanje turističkog razvoja u zaobalju i unutrašnjosti otoka; • Razvoj kvalitetnih sadržaja turističke ponude u zaleđu Županije s ciljem odvlačenja dijela turističke potražnje iz priobalja; • Utvrđivanje granica pomorskog dobra i omogućavanje prava prvokoncesioniranja turističkim poduzetnicima; • Povećanje udjela kvalitetnih smještajnih kapaciteta u ukupnom broju smještajnih kapaciteta; • Povećanje udjela hotela više i visoke kategorije (4* i 5*) u ukupnom broju hotelskih kapaciteta; • Podizanje kvalitete i kapaciteta javne i komunalne infrastrukture (vodovod i odvodnja, električna energija, plinifikacija, organizacija prometa u mirovanju i sl.); • Podizanje kvalitete i diverzifikacija izvanpansionskog turističkog proizvoda; • Razvoj turizma posebnih interesa; • Edukacija i profesionalizacija privatnih iznajmljivača; • Poticanje razvoja obiteljskih i malih hotela; • Podizanje razine suradnje među dionicima razvoja turizma; • Podizanje kvalitete strukovnog i cjeloživotnog obrazovanja s područja turizma i ugostiteljstva.
Trgovina:	Trgovina:
<ul style="list-style-type: none"> • Visok udio djelatnosti trgovine u ukupnim prihodima Splitsko-dalmatinske županije, u ukupnom broju aktivnih pravnih osoba te ukupnom broju zaposlenih; • Visok udio trgovine na malo u ukupnom prihodu djelatnosti trgovine; • Prosječna mjesečna neto plaća ispod županijskog prosjeka; 	<ul style="list-style-type: none"> • Manja ovisnost županijskog gospodarstva o trgovini kao dominantno uslužnoj/neproizvodnoj gospodarskoj djelatnosti s niskim udjelom novostvorene vrijednosti; • Povećanje udjela trgovine na veliko u ukupnim prihodima djelatnosti trgovine; • Smanjenje negativnog salda bilance

<ul style="list-style-type: none">• Negativna bilanca trgovinske razmjene s inozemstvom;• Negativan trend vanjskotrgovinske razmjene u zadnjih pet godina;• Pokrivenost uvoza izvozom iznosi 0,59.	<p>trgovinskih odnosa s inozemstvom i povećanje koeficijenta pokrivenosti uvoza izvozom;</p> <ul style="list-style-type: none">• Zaustavljanje negativnog trenda vrijednosti vanjskotrgovinske razmjene.
--	--

7. DRUŠTVENE DJELATNOSTI

Društvene djelatnosti dijelimo na obrazovanje, zdravstvo i socijalnu skrb te kulturne i sportske djelatnosti.

7.1. Obrazovanje

7.1.1. Predškolski odgoj

- U Županiji je početkom pedagoške godine 2014./2015. djelovalo ukupno 232 od čega 182 državna dječja vrtića koji realiziraju programe predškolskog odgoja i naobrazbe za 15 265 odnosno 12 142 djece u sustavu predškolskog obrazovanja u toj pedagoškoj godini. U odnosu na 2011./2012. ped. g. radi se o 8 novih državnih vrtića i povećanju od 856 djece koja pohađaju vrtiće u državnom vlasništvu. Broj privatnih vrtića je u istom razdoblju smanjen s 41 na 40, dok je broj vjerskih vrtića ostao isti (10). 25,7% djece od ukupnog broja djece u sustavu predškolskog obrazovanja u ped. g. 2014./2015. je pohađalo vjerske i privatne vrtiće. Taj je udio tri godine ranije bio manji i iznosio je 21,4% iako je broj tih vrtića tada bio veći. Od ukupno 15 265 djece u sustavu predškolskog obrazovanja najveći je udio – 47,6% djece u dobi od 5 i više godina starosti, 40,9% djece je u dobi od 3 do 5 godina, a samo 11,3% djece u jasličnim programima do 3 godine. Primjetan je kontinuirani rast broja djece koja pohađaju vrtiće, što ne prati adekvatan rast broja vrtića. Ipak, udio djece u dobi od 0-6 godina, a koja su uključena u sustav predškolskog obrazovanja je na razini udjela RH (tek 45% djece), dok je isti udio na razini grada Zagreba 70,9%. Prema Strategiji 2020., do 2020. godine obuhvat djece starije od četiri godine u programima ranog školskog i predškolskog obrazovanja članica EU trebao bi biti 95%, iz čega je vidljivo da je potrebno uložiti još puno truda u okviru odgojno-obrazovne politike u Hrvatskoj.
- Oko 60% broja upisane djece odnosi se na djecu upisanu u vrtiće u velikim gradovima Split, Solin i Kaštela.
- U Hrvatskoj je početkom ped.god. 2014./2015. prosječno u jedan vrtić bilo upisano 94 djece, dok je u Splitsko dalmatinskoj županiji taj broj 65. Općenito je situacija po ovom pokazatelju puno povoljnija u Jadranskoj nego u Kontinentalnoj Hrvatskoj.
- Vrtići se nalaze u svih 16 gradova Županije (60% vrtića je u gradovima Splitu, Kaštelima i Solinu) te u 37 od 39 općina Županije, što pokazuje da **županija raspolaže razvijenom mrežom vrtića**, iako je u velikom broju jedinica lokalne samouprave i dalje primjetna nedovoljna opremljenost i kapacitet vrtića. Predškolsko obrazovanje je u nadležnosti jedinica lokalne samouprave, međutim Županija ovisno o raspoloživosti financijskih sredstava potpomaže one jedinice lokalne samouprave koje u danj godini ne uspijevaju samostalno financirati program predškolskog odgoja. Problem je što u županiji ima preko 20 malih predškolskih ustanova pa se značajna sredstva usmjeravaju na poboljšanje ili pak zadržavanje zatečenog standarda u jedinicama lokalne samouprave u teškoj gospodarskoj situaciji.
- Predškolske ustanove u Splitsko-dalmatinskoj županiji su u pedagoškoj godini 2014./2015. zapošljavale sveukupno 2262 zaposlenika (12% ukupno zaposlenih na razini Hrvatske), od toga 1 087 (48,8%) odgojitelja i učitelja (9,8% odgojitelja i učitelja zaposlenih na razini RH) te 127 (5,62%) zdravstvenih djelatnika (19,9% svih zdravstvenih djelatnika zaposlenih u Hrvatskoj u vrtićima). U odnosu na prethodnu pedagošku godinu, zabilježen je porast broja zaposlenih ukupno, s tim da se porast odnosi samo na djelatnike državnih vrtića (139 novozaposlenih).
- Prema podacima za ped. g. 2015., prosječan broj djece u skupini u vrtićima u Splitsko dalmatinskoj županiji jest 20,9 (gornja granica propisana Državnim pedagoškim standardom predškolskog odgoja i naobrazbe -25) i taj se omjer u posljednjih desetak godina smanjio za tri do četiri postotna poena usprkos porastu broja upisane djece.
- Grad Zagreb ima 1,7 puta više stanovnika od Splitsko-dalmatinske županije (Popis 2011., DZS) ali i 2,5 puta više djece uključene u programe predškolskog odgoja te 3 puta više odgojitelja. Zanimljiv je omjer

broja djece i odgojitelja koji je početkom ped. g. 2014./2015. manji u Gradu Zagrebu (10,5) u odnosu na prosjek Hrvatske od 12 djece na jednog odgojitelja, a prosjek u Splitsko-dalmatinskoj županiji je još viši – 14. Prosjek Jadranske Hrvatske iznosi za ped.g. 2014./2015. 11,6 s tim da je ovaj omjer najviši u Splitsko dalmatinskoj, a najniži u Istarskoj županiji (9,3). Ovo je ujedno i pokazatelj koji daje okvirnu sliku o kvaliteti predškolskog obrazovanja.

- Navedeni podaci ukazuju na **otežane mogućnosti kvalitetnog rada u vrtićima** u SDŽ s obzirom na **određeni manjak odgojitelja** iako se spomenuti omjer znatno poboljšava od ped. god. 2004./2005. kada je udio bio blizu 17 preko 2009./2010. kada je iznosio 14,3.
- U Hrvatskoj kao i u većini drugih država Europske unije poseban je manjak potrebnih kapaciteta tako da se u vrtiće ne mogu upisati sva prijavljena djeca. Trebalo bi pratiti i ukupan broj djece po dječjem vrtiću i po odgajatelju u svakoj predškolskoj instituciji kako bi se dobio bolji uvid u stvarne potrebe i raspoložive kapacitete u odnosu na potražnju po županijama.⁸⁸

7.1.2. Osnovno školstvo

- Početkom šk.g. 2014./2015. nastava u osnovnim školama Županije je bila organizirana u 213 osnovnih škola s 1.965 razrednih odjela. U Splitsko-dalmatinskoj županiji nalazi se 10% svih osnovnih škola koje obuhvaćaju 11,5% odnosno 10,8% svih učenika i učitelja u osnovnim školama u Hrvatskoj. Broj učenika iste godine bio je 37.269, a učitelja 3.530. U odnosu na prethodnu šk. godinu, smanjio se broj učenika i broj škola, dok je porastao broj učitelja. Trend smanjenja broja upisanih učenika zabilježen je u svim županijama.
- Ipak, prosječan broj upisanih učenika po osnovnoj školi u šk.god. 2014./2015. je u Splitsko-dalmatinskoj županiji 174, što je uz još tek 5 županija i grad Zagreb više od prosječnog broja na razini RH (151).
- Od ukupnog broja škola, njih 65 je osnovano od strane Splitsko-dalmatinske županije s ukupno 107 područnih škola (odjela), dok su Grad Makarska i Grad Split osnivači osnovnih škola na upisnim područjima gradova Makarske i Splita (2 osnovne škole na području grada Makarske i 27 na području grada Splita). Osnovne škole čiji je osnivač Splitsko-dalmatinska županija u šk.god. 2015. pohađalo je ukupno 22.781 učenika, a broj zaposlenika bio je 3.100. U usporedbi s 2012.g. broj učenika je pao za 4,7%, dok se broj zaposlenika neznatno povećao.⁸⁹
- Osnovnih škola za djecu i mladež s teškoćama u razvoju u SD županiji početkom šk.g. 2013./2014. ima 11 s 16 razrednih odjela, s tim da su sve locirane u gradu Splitu osim dvije u gradu Solinu i jedne u gradu Makarska. Početkom šk.g. 2013./2014. te je škole pohađalo 78 učenika (tek 4,3% ukupnog broja učenika s teškoćama u razvoju u RH dok prostorni kapaciteti za djecu s oposebnim potrebama u Splitsko-dalmatinskoj županiji čine 15% istih u RH), a nastavu je održavalo ukupno 46 učitelja ili 30,03 učitelja mjereno ekvivalentom pune zaposlenosti. Broj djece koja upisuju ove škole u županiji stalno opada iako je u odnosu na šk.god. 2012./2013. ipak upisano 5 učenika više.
- Što se tiče posebnog osnovnog obrazovanja, u SD županiji ima 1 osnovna škola za odrasle (u gradu Splitu) te 15 osnovnih glazbenih škola.
- Prosječan broj učenika po školi u Republici Hrvatskoj iznosio je u školskim godinama 2009./2010. i 2014./2015. 170 odnosno 157, dok je isti prosjek u SDŽ bio 189 i 184.
- Broj učenika u osnovnim školama Županije varira. Najmanji broj učenika u šk.god. 2014./2015. je u školi u Sućurju (11), Tijarici (20) i Studencima (28), a još 12 škola u općinama Županije ima manje od 100 učenika. S druge strane, dvije škole čiji je osnivač Županija broje preko 1.000 učenika (Imotski i Solin). S tim je povezan i problem velikog broja škola koje su prisiljene raditi u više smjena, pogotovo u velikim gradovima.

⁸⁸ Analitička podloga za izradu Strategije regionalnog razvoja RH, Ekonomski institut Zagreb, 2015.

⁸⁹ Prema: UO za društvene djelatnosti, Splitsko-dalmatinska županija

- Zabrinjavajući su rezultati analize usporedbe podataka o kretanju broja učenika u osnovnim školama Županije. Još od školske godine 1996./1997. može se pratiti pad broja učenika. Međutim, i recentniji podaci potvrđuju taj negativan trend budući da u devetogodišnjem razdoblju od 2005./2006.g do 2014./2015.g. također registriran drastičan pad broja učenika u županiji, i to za 15,3% ili 6.706 učenika. Slikovito rečeno, ukupno u **Županiji je u tih 9 godina „nestalo“ više od trinaest (13) škola sa po 500 učenika** ili 335 razrednih odjela po 20 učenika. Posljednje tri godine riječ je o padu od 5,7%.
- Promatrajući samo posljednje dvije školske godine, zabrinjava da je 2015./2016. školske godine u Splitsko-dalmatinskoj županiji upisano 99 prvšačica manje nego prethodnu godinu, odnosno čak četiri razreda.⁹⁰
- U proteklom petogodišnjem razdoblju (od šk.g. 2009./2010. do 2014./2015.) kretanje broja učenika varira ovisno o geografskom području županije. Porast broja učenika zabilježen je u tek 10 JLS-a (ukupan porast od svega 179 učenika), dok sve ostale bilježe pad. Najveći porast zabilježila je osnovna škola u Supetru. S druge strane, posebno se ističe smanjenje broja osnovnoškolaca u zaobalnim i otočnim područjima: Tjarici (-45%), Studencima (-36%), Lovreću (-35%), Grohotama (-33%) i Bolu (-28,7%).
- Ukoliko se analizira broj učenika na jednog učitelja tada je situacija uravnoteženija. Prosječno u RH početkom šk.god. 2014./2015. ima 9,90 učenika na jednog učitelja. Situacija u Splitsko-dalmatinskoj županiji (10,55) je nešto iznad prosjeka za Hrvatsku, ali treba uzeti u obzir nerazmjer između područnih i matičnih škola i broja učenika prema područjima Županije. Broj upisanih učenika u osnovne škole po učitelju posljednjih je godina u Splitsko dalmatinskoj županiji kao i na razini svih županija RH sve manji što je zapravo posljedica nepovoljne demografske promjene u RH (smanjenje ukupnog broja upisanih učenika) i povećanja ukupnog broja učitelja.
- U osnovnim školama čiji je osnivač Splitsko dalmatinska županija na 9,7 učenika dolazi jedno računalo dok je taj omjer pet godina ranije bio 12,3.
- Učeničke zadruge su vrlo bitne za poučavanje o praktičnim vještinama na tržištu rada. U Splitsko-dalmatinskoj županiji u 2014.g. postoji 49 učeničkih zadruga, od toga 44 u osnovnim školama, 4 u srednjim školama, te 1 zadruga u centru za odgoj i obrazovanje djece s posebnim potrebama. Učeničke zadruge imaju 23 osnovne škole Grada Splita. Školski se programi prilagođavaju potrebama tržišta rada u onolikoj mjeri koliko obrazovne institucije godišnje uvedu novih kurikuluma u sustav obrazovanja.⁹¹
- Sve veći problem predstavlja i nepostojanje produženog i cjelodnevnog odgojno-obrazovnog rada u osnovnim školama u velikim gradovima (osim u gradu Splitu u kojem je sedam takvih škola). Osim toga, nedovoljna je i infrastruktura i oprema za organiziranje terenske nastave, škola u prirodi i sl.
- **Veliki problem u osnovnom školstvu predstavljaju visoki tekući izdaci osnovnih škola koji se odnose na troškove prijevoza učenika**, kao i sigurnost prijevoza, a povezani su sa zastarjelim autobusima. Osim toga, problem predstavlja otklanjanje neplaniranih šteta na objektima obrazovnih institucija.
- Županija kontinuirano investira u nove školske objekte, a svakako je najznačajnija investicija ona u gradu Solinu, preciznije u Ninčevićima gdje bi do 2017. trebala biti završena i otvorena nova školska zgrada, četvrta osmoljetka u gradu koji se diči epitetom najmlađega grada u državi.

7.1.3. Srednje školstvo

- Krajem šk.g. 2013./2014. prema podacima DZS-a nastava u Splitsko-dalmatinskoj županiji je organizirana u ukupno 92srednje škole (12,3% škola RH)⁹², a obuhvaćeno je 21.292 učenika u 879 razredna odjela sa 2. 946 nastavnika. U odnosu na pet godine ranije, broj škola i odjela se povećao za 7 odnosno 15, broj učenika se smanjio za 45 dok se broj nastavnika značajno povećao (+231). U

⁹⁰ Prema: UO za društvene djelatnosti, Splitsko-dalmatinska županija

⁹¹ Prema: Strategija razvoja ljudskih potencijala Splitsko-dalmatinske županije 2014.-2020.

⁹² U ovaj broj ubrojene su: gimnazije, tehničke i srodne škole, srednje umjetničke, industrijske i obrtničke, srednje škole za mladež s teškoćama u razvoju.

privatnom je vlasništvu registrirano 8 srednjih škola (od toga pet gimnazija i tri tehničke i srodne škole) te dvije gimnazije koje su u vlasništvu vjerskih zajednica. U strukturi škola prevladavaju strukovne škole među njima tehničke i srodne škole (32) te gimnazije (28).

- Od ukupnog broja upisanih učenika u sve srednje škole u RH u šk.god. 2013./2014. (181.139), 47,1% je upisano u četiri županije među kojima je i Splitsko-dalmatinska. 11,7% upisanih učenika na razini RH odnosi se na učenike upisane u Splitsko-dalmatinskoj županiji.
- Prema Strukturi razrednih odjela i broja učenika I. razreda srednjih škola za školsku godinu 2015./2016. objavljenoj od strane Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta, u Splitsko dalmatinskoj županiji oko 24% upisanih mjesta u razrednim odjelima prvih razreda srednjih škola odnosi se na gimnazijske programe, 45,8% u tehničke i srodne četverogodišnje škole, dok se za programe 3-godišnje naobrazbe odnosi 26% upisanih mjesta. U razdoblju od nekoliko posljednjih godina prosječno se najviše srednjoškolaca u županiji upisuje u tehničke i srodne škole te gimnazije, a zatim u industrijske i obrtničke škole. Prosječno na razini SDŽ gimnazije pohađa oko 31% srednjoškolaca, 45% tehničke i srodne škole, 3% umjetničke te oko 19% industrijske i obrtničke škole.⁹³ Ovakvi trendovi s velikim učešćem 4-godišnjih i gimnazijskih programa su karakteristični i za Republiku Hrvatsku. Prosječno godišnje u razdoblju šk.god. 2009./2010. – 2012./2013. srednje školsko obrazovanje završilo je 4.581 učenika svih srednjih škola u SD županiji.
- S obzirom na prosječan broj učenika u srednjim školama odabranih županija, županija Splitsko dalmatinska sa 231,4 učenika po srednjoj školi početkom šk. god. 2013./2014. malo je ispod prosjeka Republike Hrvatske (244,7). U odnosu na šk.g. 2008./2009. ovaj se udio smanjio i na razini prosjeka RH (tada je iznosio 251) i još značajnije na razini Splitsko-dalmatinske županije (251), što je prije svega rezultat otvaranja novih škola, a ne značajnog smanjenja broja upisane djece. Prosječno, broj upisanih učenika po srednjoj školi viši je u županijama u Kontinentalnoj nego u Jadranskoj Hrvatskoj.
- Prosječan broj srednjoškolaca po razrednim odjeljenjima u Republici Hrvatskoj krajem šk. g. 2013./2014. iznosio je 24 učenika po razredu i isti je za Splitsko-dalmatinsku županiju.
- Dodatni podaci prema područjima Županije pokazuju kako je u 2015.g. najveća opterećenost srednjih škola u gradu Splitu (616 učenika po srednjoj školi) i na obali, dok na otocima radi samo pet srednjih škola koje prosječno imaju po 140 učenika. Jedan od gorućih problema koji proizlaze iz koncentriranosti i centraliziranosti obrazovnog sustava u Splitsko-dalmatinskoj županiji predstavlja neorganiziran prijevoz učenika iz pojedinih područja Županije koje lokalnim prometnim sustavom nisu najefikasnije povezana s gradom Splitom. Nemogućnost regularnog i učestalog prijevoza do srednje škole, učenicima koji nemaju prebivalište u Splitu, kao uzrok i posljedica predstavlja veliki socijalni problem.⁹⁴
- Na području grada Splita registrirano je 29 srednjih škola, od toga 7 privatnih srednjih škola, te dva učenička doma. U splitskim srednjim školama godišnje se obrazuje oko 14.000 učenika. U školskoj godini 2013./2014. u splitske srednje škole upisano je 13.441 učenika.⁹⁵
- U Splitsko-dalmatinskoj županiji su početkom šk. g. 2014./2015. registrirana četiri (4) učenička doma s kapacitetom od 803 učenika te ukupno 258 soba.⁹⁶
- Prosječan broj upisanih učenika po nastavniku u srednjoj školi u RH se od šk.g. 2008./2009. do šk.g. 2013./2014. smanjio sa 7,6 na 6,99, a u Splitsko-dalmatinskoj županiji sa 7,8 na 7,2. Među županijama Jadranske Hrvatske, Splitsko-dalmatinska županija ima najviši broj upisanih učenika po nastavniku.
- U razdoblju 2010.-2014. godine objavljeno je 8 novih obrazovnih kurikuluma (medicinska sestra opće njege/medicinski tehničar opće njege; pomorski nautičar; dentalni asistent; CNC operater; brodograditelj; tekstilac, zrakoplovni tehničar ZIM, zrakoplovni tehničar IRE) te 25 eksperimentalnih

⁹³ Prosjek je uzet za školske godine 2009./2010. – 2012./2013.

⁹⁴ Prema: Strategija razvoja ljudskih potencijala Splitsko-dalmatinske županije 2014.-2020.

⁹⁵ Prema: Strategija razvoja ljudskih potencijala Splitsko-dalmatinske županije 2014.-2020.

⁹⁶ Prema: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta

kurikuluma. Novi kurikulumi uglavnom se odnose na Programe odgoja i obrazovanja za ljudska prava, građanski odgoj i sl.⁹⁷

- Srednjoškolsko obrazovanje odraslih obuhvaća posebne programe za stjecanje srednje školske ili stručne spreme, niže stručne spreme, programe prekvalifikacije i programe osposobljavanja i usavršavanja te je na razini županije organizirano u gradovima Splitu i Omišu.
- Značajan iskorak u infrastrukturi srednjeg školstva predstavlja **izgradnja srednje Zdravstvene škole s osam suvremenih laboratorija i kabineta u Splitu** ukupne vrijednosti ulaganja oko 50 milijuna kuna koja je svečano otvorena u rujnu 2013.g. Također, iste je godine dovršena i useljena nova školska zgrada Obrtne tehničke škole čime su se riješili prostorni problemi četiri strukovne škole u Splitu.
- Veliki problem je loše stanje tehničke opremljenosti u srednjem školstvu (zastarjela nastavna pomagala i didaktička oprema). S druge strane, **primjetan je pomak u informatičkoj opremljenosti** budući da u šk.g. 2014./2015. prosječno na jedno računalo dolazi 7,6 učenika u srednjim školama čiji je osnivač Županija, dok je taj omjer u šk. g. 2004./2005. bio 18,7 učenika na jedno računalo.
- Također, značajan problem prisutan na svim razinama obrazovanja očituje se u neusklađenosti obrazovnih programa i upisne politike sa potrebama gospodarstva što između ostalog rezultira da izlazne kompetencije učenika nakon formalnog obrazovanja ne odgovaraju zahtjevima suvremenog poslodavca.

7.1.4. Visoko školstvo i znanost

- Visoko obrazovanje u Republici Hrvatskoj provodi se kroz sveučilišne i stručne studije. Sveučilišni studij osposobljava studente za obavljanje poslova u znanosti, te za razvoj i primjenu znanstvenih i stručnih dostignuća, dok ih stručni studij osposobljava za neposredno uključivanje u radni proces. Sveučilišni studij obuhvaća tri razine: preddiplomski, diplomski i poslijediplomski studij. Stručni studij obuhvaća dvije razine: stručni i specijalistički diplomski stručni studij. Studenti prvog stupnja sveučilišnog studija u tek 2% slučajeva ne namjeravaju nastaviti studij, dok 71% iskazuje namjeru nastavka studija za magistra struke.
- Republika Hrvatska ima 165 visokih učilišta. 110 ih je smješteno u Kontinentalnoj, a 55 u Jadranskoj Hrvatskoj, od čega 20 u Splitsko-dalmatinskoj županiji.
- Visoko školstvo i znanost na području SD županije obuhvaća Sveučilište u Splitu te dvije (2) visoke škole u Splitu i Dugopolju. Sveučilište u Splitu obuhvaća 12 fakulteta, četiri (4) sveučilišna studijska centra i jedan (1) međusveučilišni studij. U sklopu 12 fakulteta organizirani su studiji za područja ekonomije, prava, pomorstva, građevine, arhitekture, elektrotehnike, računalstva, matematike, strojarstva, brodogradnje, kemije, medicine, kineziologije, humanističkih znanosti, bogoslovije i umjetnosti.
- Osim toga, u okviru Sveučilišta djeluju i Centar za znanstveno računanje, Interdisciplinarni centar za naprednu znanost i tehnologiju Sveučilišta u Splitu, Sveučilišna knjižnica u Splitu, Studentski centar i Centar za unaprjeđenje kvalitete.⁹⁸
- Broj upisanih studenata u zimski semestar 2012./2013. na 1.000 stanovnika veći od prosjeka Republike Hrvatske ima samo 5 županija, među kojima uz grad Zagreb (44 upisanih studenata na 1.000 stanovnika) prednjači Splitsko-dalmatinska županija (41 upisanih studenata na 1.000 stanovnika). Taj je isti udio zadržan i u ak.g. 2013./2014.⁹⁹
- Prema podacima DZS-a 12 fakulteta Sveučilišta u Splitu u zimskom semestru **ak. g. 2013./2014. upisalo je 16.689 studenata (od čega 78,7% na sveučilišnim studijima), među kojima prednjači Pravni fakultet s 3.427 upisanih studenata.** Na četiri sveučilišna i jedan međusveučilišni studijski centar registrirano je 3.507 upisanih studenata, dok su visoke škole u Dugopolju i Splitu upisale 315 studenata. Za usporedbu, tih 12 fakulteta je 2008./2009.ak.g. upisalo 14.022 dok je na sveučilišnim i

⁹⁷ Prema: Strategija razvoja ljudskih potencijala Splitsko-dalmatinske županije 2014.-2020.

⁹⁸ Prema: Strategija razvoja ljudskih potencijala Splitsko-dalmatinske županije 2014.-2020.

⁹⁹ Prema: Analitička podloga za izradu Strategije regionalnog razvoja Republike Hrvatske, Ekonomski institut, Zagreb, Zagreb, veljača, 2015.

međusveučilišnom studijskom centru registrirano 2.711 upisanih studenata. Dakle, **Sveučilište u Splitu u proteklom petogodišnjem razdoblju bilježi rastući trend upisa studenata. Upisani broj studenata na fakultete i sveučilišne i međusveučilišni studijski centar u ak.g. 2013./2014. porastao je za 17% u odnosu na ak.g. 2008./2009.**, što je u skladu s petogodišnjim trendom rasta upisa na nacionalnoj razini iako je isti nešto niži - 15%. Iako gledano prema mjestu prebivališta većina jedinica lokalne samouprave bilježe rast upisanih studenata, veliki broj zaobalnih i otočnih općina bilježe pad upisa.

- Najviši je udio studenata u populaciji 20-24 kontinuirano u jedinicama priobalja koje ujedno bilježe najveći porast od ak.god. 2008./2009. do 2013./2014. U jedinicama zaobalja najmanji je udio studenata, ali se baš kao i na otocima u referentnom razdoblju bilježi rast.

Tablica 58 : Upisani studenti prema geografskoj cjelini prebivališta

Geografska cjelina	Udio studenata u populaciji 20-24 akad. god. 2004./2005.	Udio studenata u populaciji 20-24 akad. god. 2008./2009.	Udio studenata u populaciji 20-24 akad. god. 2013./2014.	Stopa promjene 2004/2005 i 2008/2009.	Stopa promjene 2008./2009. i 2013./2014.
Zaobalje	32%	36%	46%	112,5	127,7
Otoci	44%	45%	57%	102,3	126,6
Priobalje	53.3%	49%	67%	91,9	136,7
SDŽ	48%	45.7%	62%	95,2	135,6
RH	40.9%	42.7%	56%	104,4	131,1

Izvor: Izračun autora prema podacima DZS-a

- Od ukupnog broja upisanih na doktorski studij u ak.g. 2013./2014. u Republici Hrvatskoj, na Sveučilište u Splitu odnosi se 9% upisanih. Doktoranda u ak. g. 2013./2014. bilo je 289 na splitskom sveučilištu, a analizom fakulteta primjećuje se je najzastupljenija biomedicina i zdravstvo (90), tehničke znanosti (73), kao i humanističke znanosti (58). Usporedivši ove podatke s ak.g. 2008./2009. kada je doktoranda na splitskom sveučilištu bilo je 269 ili pak 2004./2005. kada je zabilježeno svega 37 doktoranda, može se prepoznati **trend rasta broja osoba u postupku stjecanja doktorata**. U odnosu na ak.god. 2008./2009. može se primjetiti pad upisanih na području prirodnih, tehničkih i društvenih znanosti, dok se porast upisanih bilježi na području biomedicine i zdravstva te humanističkih znanosti.
- Prema podacima DZS-a za 2014.g. od ukupno 851 doktora znanosti u Republici Hrvatskoj, 8,3% odnosi se na Sveučilište u Splitu dok je isti udio pet godina ranije bio 6,6%, a prije deset godina niskih 3%. Očekivano, najveći broj doktora znanosti je titulu stekao na Sveučilištu u Zagrebu, čak njih 72,5%, dok je sljedeći najbolji rezultat ostvarilo Sveučilište u Osijeku (8,6%). Ukupan broj doktora u Republici Hrvatskoj se u petogodišnjem razdoblju povećao za 32%, dok porast na splitskom sveučilištu iznosi 46%. Ovi podaci ukazuju na kontinuirani rast udjela doktora znanosti na splitskom sveučilištu u ukupnom broju doktora znanosti u RH, ali ipak i na zaostajanje Sveučilišta u Splitu za zagrebačkim sveučilištem u pogledu doprinosa razvoju visokog obrazovanja u RH.
- Promatrajući područja znanosti u 2014., najviše ih je doktoriralo na polju biomedicine i tehničkih znanosti, dok je na razini RH najveći broj doktorskih disertacija iz područja društvenih i tehničkih znanosti.
- Nadalje, podaci DZS-a za 2014.g. ne pokazuju pozitivne trendove udjela osoba sa završenim poslijediplomskim studijem na Sveučilištu u Splitu u odnosu na ukupan broj u Republici Hrvatskoj. Na Sveučilištu u Zagrebu poslijediplomski sveučilišni specijalistički studij završilo je ili magistriralo 64,5% kandidata, na Sveučilištu u Rijeci 13,3%, na Sveučilištu u Osijeku 12,6%, dok je na Sveučilištu u Splitu taj udio niskih 7,6%. 44 od 45 magistara znanosti i sveučilišnih specijalista na splitskom sveučilištu u 2014.g. magistriralo je na području društvenih znanosti.

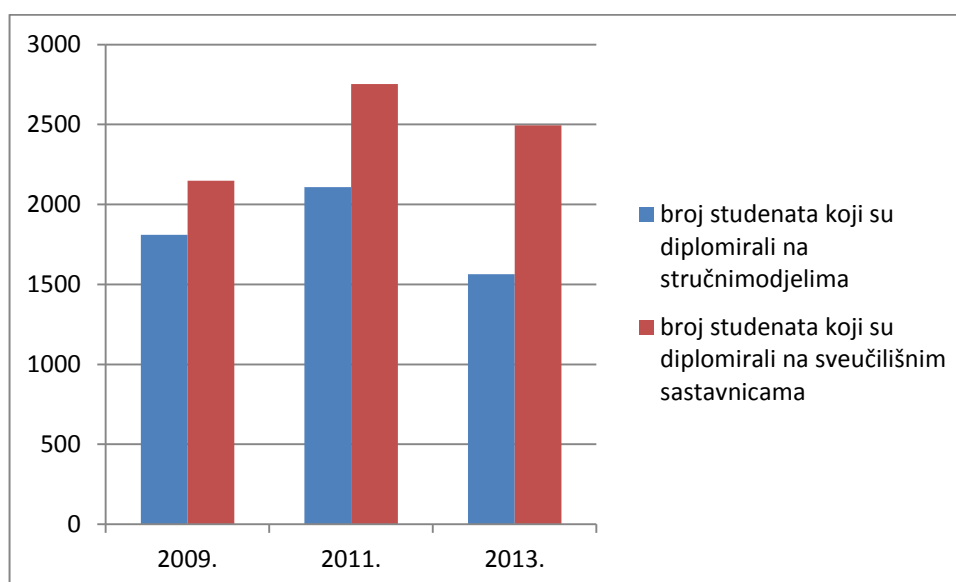
- U odnosu na 2009.g., riječko sveučilište bilježi najveći porast ovog udjela (za 7,7 postotna poena), a slijedi splitsko sveučilište (0,7 postotnih poena), dok zagrebačko i osiječko sveučilište bilježe pad udjela. Međutim, u apsolutnim iznosima, splitsko sveučilište je smanjilo broj magistara znanosti i sveučilišnih specijalista (2009.g. ih je bilo 67).
- Ukupan broj diplomiranih studenata smanjio se sa 36.073 u akademskoj godini 2012./2013. na 34.063 u akademskoj godini 2013./2014 u Hrvatskoj. Prema prebivalištu, najveći je broj diplomiranih, uz Grad Zagreb, iz Splitsko-dalmatinske županije. U akademskoj godini 2012./2013. Splitsko-dalmatinska županija, s 10 diplomiranih studenata na 1.000 stanovnika, jedna je od tek četiri županije koje su imale omjer iznad prosjeka RH (8).
- Prema studiju koji završavaju u SDŽ je u ak.god.2013./2014. stručni studij pri Sveučilištu u Splitu završilo 33,9% ukupno diplomiranih studenata, zatim slijedi Ekonomski fakultet sa udjelom od 23,4% diplomiranih studenata u ukupnim te Pravni fakultet sa 16%. Nešto je drukčija situacija u promatranoj akademskoj godini bila za sveučilišne studije gdje po udjelu broja diplomiranih studenata u ukupno diplomiranim prednjače Ekonomski fakultet i Fakultet elektrotehnike, strojarstva i brodogradnje (21% i 19%). Slijede ih Filozofski fakultet (13,5%) i Pomorski fakultet (7,5%) i tek nakon njih Pravni sa oko 7% udjela u ukupnim diplomiranim studentima sveučilišnih studija.¹⁰⁰
- U akademskoj godini 2014./2015. Sveučilište u Splitu zapošljavalo je 1.091 nastavnika i suradnika u nastavi zaposlenih na temelju ugovora o radu odnosno 1.017,2 zaposlenih u ekvivalentu pune zaposlenosti (FTE). Drugim riječima, **Sveučilište u Splitu bilježi oko 18 studenata po nastavniku**, dok je isti omjer na Sveučilištu u Zadru 10,5 i Sveučilištu u Rijeci 11, a Sveučilište u Dubrovniku je na razini prosjeka Hrvatske -13,6, što ukazuje na **nedostatak znanstveno-nastavnog osoblja u SDŽ**, posebno imajući na umu uvjete potrebne za provedbu Bolonjskog sporazuma. U ak.g. 2009./2010. ovaj omjer na Sveučilištu u Splitu iznosio je 17,3, a na razini RH 12,7, odnosno bilježi se trend pogoršanja zbog rasta broja upisanih studenata.
- Za istaknuti je da je u rujnu 2009.g. otvoren Sveučilišni studijski centar za forenzične znanosti koji je prvi takav studij u Republici Hrvatskoj, ali i u široj regiji u trajanju od dvije godine, a njegovim završetkom stječe se titula magistra forenzičkih znanosti. Nadalje, u prosincu 2010.g. utemeljen je i Sveučilišni odjel zdravstvenih studija koji postaje prva fakultetska institucija u Hrvatskoj ustrojena po uzoru na slične fakultete u Europi koja pruža obrazovanje zdravstvenih radnika u profesijama sestriinstva, primaljstva, fizioterapije, radiološke tehnologije i medicinsko - laboratorijske dijagnostike na visokoj razini sveučilišnih studija.
- Također, izgrađena je i **nova zgrada Sveučilišne knjižnice** u Splitu koja je prva suvremena i po svjetskim standardima projektirana i opremljena sveučilišna knjižnica u Dalmaciji i središnja je građevina **sveučilišnog kampusa**, prvog studentskog kampusa u Hrvatskoj. Također, u svibnju 2013.g. otvoren je Studentski kampus kojim se rješava dugogodišnji problem smještaja. Unutar kampusa, u listopadu, 2015.g. završeni su radovi na zgradi triju fakulteta, Kemijsko-tehnološkog, Pomorskog i Prirodoslovno-matematičkog fakulteta. Zgrada triju fakulteta je vrijedna 260 milijuna kuna i prostire se na više od 28 tisuća metara četvornih, a u njemu se nalazi osam etaža s laboratorijima, učionicama, predavaonicama, kabinetima, knjižnicama i zajedničkim društvenim prostorijama.
- Najveći interes studenti pokazuju za **Ekonomski i Pravni fakultet** koji je u ak.g. 2013./2014. upisalo 40,5% ukupno upisanih studenata na fakultetima Sveučilišta i time se primjećuje **kontinuirani pad** u odnosu na ak. g. 2009./2010. i 2003./2004. kada su ti udjeli iznosili 46% odnosno preko 50%. Poticajno je što se u odnosu na ak. g. 2009./2010. u akademskoj godini 2013./2014. značajno povećao interes za studijima iz područja tehničkih i prirodnih znanosti (naročito za Prirodoslovno-matematički, Pomorski, Kemijsko-tehnološki, Medicinski, te Fakultet elektrotehnike, strojarstva i brodogradnje). Kontinuirani

¹⁰⁰ DZS

rast upisanih studenata u razdoblju od ak.god.2008./2009. do ak.god.2013./2014. bilježe Pomorski fakultet Split i Medicinski fakultet Split.

- Ako se pak analizira omjer upisanih studenata na jednog diplomiranog studenta među sveučilišnim odjelima fakulteta splitskog Sveučilišta, najbolji omjer u 2013.g. ima Filozofski fakultet (3,4), Fakultet građevinarstva, arhitekture i geodezije (3,8), Medicinski fakultet (3,9) i Ekonomski fakultet u Splitu (4 upisana studenta na jednog diplomiranog), a najlošiji su Pomorski (8,7) i Pravni fakultet (7,27). U odnosu na 2009. većina fakulteta je poboljšala učinkovitost studiranja sudeći prema ovom pokazatelju. Najveći iskorak napravili su Medicinski (omjer je bio 11,26 u 2009.g.) i Pravni fakultet (skoro 17 upisanih na jednog diplomiranog studenta u 2009.g.).
- **Ipak, prosječan omjer upisanih studenata na jednog diplomiranog u 2013.g. na razini svih odjela Sveučilišta u Splitu iznosi 5 što je pogoršanje u odnosu na 4 u 2011.g. iako je do tada bio zabilježen značajan i kontinuirani trend poboljšanja (2002.g. visokih 10 te 2009.g. 4,75).**
- Na razini svih fakulteta u Republici Hrvatskoj omjer upisanih studenata na jednog diplomiranog u 2013.g. bio je 4,5, čime se slično kao i na razini SDŽ pokazuje pogoršanje u odnosu na 2011. (4,18) do kada je trend bio kontinuirano pozitivan (2002.g. 7,92, 2009.g. 4,3).
- Ono što i dalje muči visoko školstvo kako na županijskoj tako i na nacionalnoj razini jest neusklađenost obrazovnih programa s potrebama tržišta rada (manjak ponude pojedinih programa i nedostatna kvaliteta postojećih programa). Prema Preporukama za obrazovnu upisnu politiku i politiku stipendiranja učenika i studenata koju je HZZ izdao 2014.g., u Splitsko-dalmatinskoj županiji trebalo bi povećati broj upisanih studenata na Medicini, Medicinskoj biokemiji, Stomatologiji, Farmaciji, a smanjiti, među ostalim, na Pravu, Ekonomiji (osim računovodstva i financija), Kineziologiji i Kemijskoj tehnologiji.

Slika 15: Broj studenata koji su diplomirali na visokoškolskim ustanovama u SDŽ, 2009.-2013.



Izvor: Obrada autora na temelju podataka DZS-a

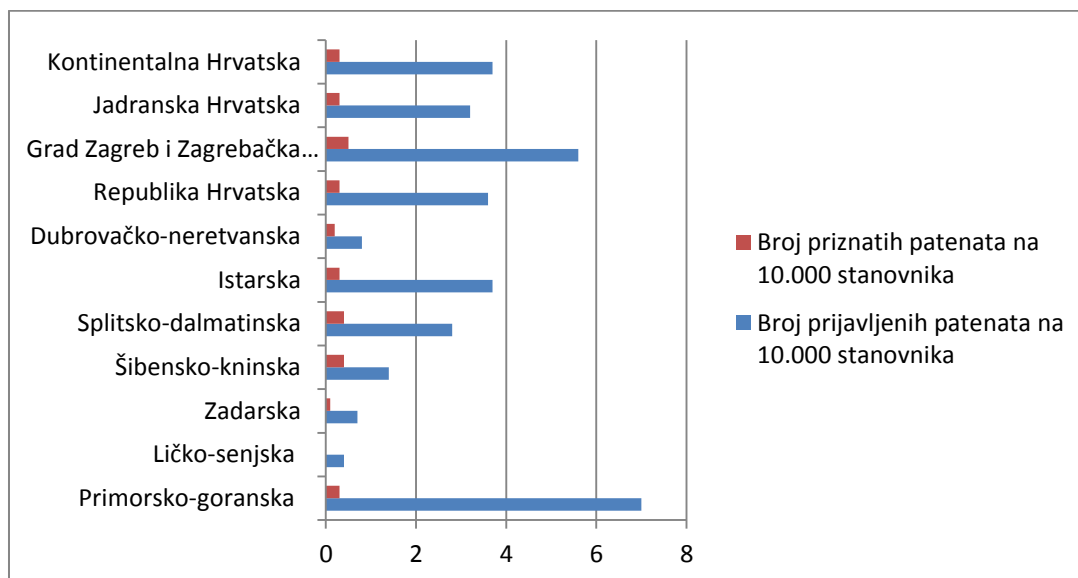
- Prema podacima o znanstveno-istraživačkim projektima kojima je nositelj Sveučilište u Splitu, u razdoblju od 2010.-2015. u tijeku je ili završeno 17 projekata financiranih iz EU fondova.¹⁰¹

¹⁰¹ Nisu uključeni projekti u području visokoškolskog obrazovanja. Također, nositelj projekata je Sveučilište, ne sastavnice Sveučilišta.

- Broj projekata koji se temelje na suradnji između znanstvenog i poslovnog sektora raste, ali se i dalje uglavnom odnose na izradu studija, ekspertiza, studentska pripravništva i slično. Dosadašnja suradnja između znanstvenih institucija, privatnog i javnog sektora nije dala dovoljno vidljivih rezultata u smislu stvaranja novih proizvoda s dodanom vrijednošću, pokretanja novih start-up poduzeća, prijave patenata i drugih inovativnih aktivnosti. Nedostatak suradnje prema modelu Triple Helix prepoznat je kao ključan problem koji sprječava rast konkurentnosti Jadranske Hrvatske, ali i Splitsko dalmatinske županije. Nekoliko je uzroka za ovaj problem: a) nedostatak posrednih organizacija ili nedostatak koordinacije među postojećim; b) neadekvatni prostori i (inkubatori, suvremeni laboratoriji); c) fokus sveučilišta primarno na podučavanje i rad sa studentima, a manje na primijenjeno istraživanje. Mali broj projekata na Sveučilištu u Splitu rezultira spin-off tvrtkama, patentima i konsenzualnim patentima. Sve to ukazuje na potrebu dodatnog jačanja suradnje gospodarstva i znanosti i usmjeravanja prema manjem broju prioritarnih područja u kojima županija i Jadranska regija imaju najveće potencijale.
- Posebni oblici zaštite industrijskog vlasništva koji svjedoče o inovacijskoj sposobnosti regija zadnjih nekoliko godina u Republici Hrvatskoj su u porastu. Rastu prijave patentne zaštite: konsenzualni patenti, žigovi i industrijski dizajn. Povećanje broja prijava ovih oblika zaštite industrijskog vlasništva domaćih i inozemnih prijavitelja govori o unapređivanju infrastrukture kao nužnog okvira za razvoj i jačanje inovacijske sposobnosti. Analiza po pojedinim oblicima zaštite industrijskog vlasništva pokazuje pozitivne promjene na razini NUTS 2 regija. U Jadranskoj Hrvatskoj je tijekom promatranog razdoblja prijavljeno dvostruko manje patenata nego u Kontinentalnoj Hrvatskoj. Vidljivo je kako je inovativna aktivnost koncentrirana u tri obalne županije, Primorsko-goranskoj s 208 prijavljena patenta, Splitsko-dalmatinskoj s 129 te Istarskoj sa 77 prijavljenih patenata.
- Ukoliko se analiziraju prijave patenata po županijama u razdoblju od 2008.-2013.g.¹⁰², može se primijetiti da u tom razdoblju Splitsko-dalmatinska županija zauzima treće mjesto sa ukupno 129 patenata (Zagrebačka i grad Zagreb imaju 617 te Primorsko goranska županija 208 patenata). Analizirajući broj priznatih patenata u istom razdoblju, Splitsko-dalmatinska županija je s 20 patenata daleko najuspješnija županija Jadranske Hrvatske i druga najuspješnija u RH. Na grad Zagreb i Zagrebačku županiju otpada 45,1% ukupno priznatih patenata, a Splitsko-dalmatinska županija ima udio od visokih 16,4%. Kad se broj prijava i ishodenih patenata svede na 10 000 stanovnika, razvidno je da prednost Zagrebačke županije i grada Zagreba (5,6 prijavljenih i 0,5 priznatih patenata na 10 000 stanovnika) nije toliko izražena kao u apsolutnim brojevima, te približno jednake ili još bolje rezultate postižu Primorsko-goranska županija u prijavama patenata (7,0) i Splitsko-dalmatinska (0,4) u uspješno okončanim postupcima, tj. u broju izdatih patenata. Iz evidencije slijedi da se prosječno samo 8 % prijava uspješno okonča. Udio uspješno okončanih postupaka se kreće od 0 (Ličko-Senjska županija) do 40% u Požeško-slavonskoj županiji, a Splitsko dalmatinska ima udio uspješnosti od 15%.
- Iz ove analize može se zaključiti da je ostvareni godišnji broj prijava patenata po županijama Republike Hrvatske, a posebno onih uspješno okončanih nedopustivo mali te da se trebaju poduzeti ozbiljne zakonske i poticajne mjere kako bi se unaprijedila inventivna djelatnost u funkciji razvitka poduzetništva i gospodarskog opravka utemeljenog na proizvodnim djelatnostima.

¹⁰² Prema: Analitička podloga za izradu Strategije regionalnog razvoja Republike Hrvatske, Ekonomski institut Zagreb, veljača 2015.g.

Slika 16: Broj prijavljenih i priznatih patenata na 10.000 stanovnika po županijama, 2008.-2013. godina



Izvor: Obrada autora prema: Analitička podloga za izradu Strategije regionalnog razvoja Republike Hrvatske, Ekonomski institut Zagreb

- Dobar pokazatelj inovacijskog potencijala regija je distribucija zaposlenih u djelatnosti istraživanja i razvoja. Za izračun ovog pokazatelja također su korišteni podaci Financijske agencije FINA. Od ukupnog broja zaposlenih u poduzećima registriranih u djelatnosti istraživanja i razvoja, 84 posto zaposlenih je u poduzećima iz Kontinentalne, a tek 16 posto iz Jadranske Hrvatske. Na razini županija najveći dio čine zaposleni u Gradu Zagrebu (66 posto), slijede Primorsko-goranska (12 posto ukupnog broja zaposlenih u djelatnostima istraživanja i razvoja) i Osječko-baranjska županija (10 posto ukupnog broja zaposlenih u djelatnostima istraživanja i razvoja). Ove tri županije bilježe i iznadprosječni udio zaposlenih u djelatnosti istraživanja i razvoja. Prema raspoloživim podacima procijenjeno je, naime, da zaposleni u djelatnostima istraživanja i razvoja čine tek 0,3 posto ukupnog broja zaposlenih u poduzećima u Hrvatskoj. U Splitsko-dalmatinskoj županiji udio zaposlenih u istraživanju i razvoju (udio u RH), u razdoblju od 2009.-2013.g. raste, ali na niskim razinama (2013.g. udio je iznosio 1,8%, a prosjek Jadranske Hrvatske 15,9%).
- Nositelji znanstveno istraživačkog razvoja županije osim institucija visokog obrazovanja jesu instituti, među kojima se izdvajaju: Mediteranski institut za istraživanje života, Institut za oceanografiju i ribarstvo, Institut za jadranske kulture i melioraciju krša, Hrvatski hidrografski institut, te novootvoreni Institut za kineziologiju i sport, svi sa središtem u Splitu.

7.1.5. Cjeloživotno obrazovanje

- Prema podacima Agencije za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih na dan 30. lipnja 2015.g., SD županija ima **58 ustanova koje nude programe za obrazovanje odraslih** (najvažnija komponenta cjeloživotnog obrazovanja), što je **10,5% u ukupnom broju ustanova u RH i više od 32% ustanova u Jadranskoj Hrvatskoj**. Također, SD županija je **vodeća među jadranskim županijama prema broju programa za obrazovanje odraslih (1135)** sa udjelom od 37,8% u ukupnom broju programa u Jadranskoj Hrvatskoj te sa **12,7% udjela u ukupnom broju programa u RH**.
- Međutim, usprkos brojnosti ustanova i programa obrazovanja odraslih, u županiji i dalje postoji **problem neujednačene dostupnosti ovih programa svim geografskim područjima županije s obzirom na prostornu koncentraciju sadržaja na područje splitskog bazena**.

- **Također, izražen je i problem nedovoljno razvijene svijesti poslodavaca o značaju ulaganja u daljnje obrazovanje ljudskih resursa, kao i financijska ograničenja poslodavaca.** Anketom HZZ-a pokazalo se da postoji **osrednja motiviranost radne snage** za uključivanje u programe cjeloživotnog obrazovanja.
- Iako ne postoji točan podatak na razini županija, pretpostavka je da Županija slijedi trend prisutan na nacionalnoj razini, gdje je 2014.g. **samo 2,5% osoba u dobi 25-64 godine bilo uključeno u bilo koji program cjeloživotnog učenja**, dok je prosjek EU28 iste godine bio 10,7. Prosjek za Kontinentalnu Hrvatsku bio je 2,8, a za Jadransku svega 2,0.¹⁰³

7.2. Zdravstvo i socijalna skrb

7.2.1. Zdravstvena skrb

- Splitsko-dalmatinska županija je u veljači 2013. godine donijela Plan zdravstvene zaštite čija se provedba osigurava suradnjom zdravstvenih ustanova, trgovačkih društava koja obavljaju zdravstvenu djelatnost i privatnih zdravstvenih djelatnika sa jedinicom regionalne samouprave i jedinicama lokalne samouprave na način i uvjete propisane zakonom.
- Broj osiguranih osoba u Splitsko-dalmatinskoj županiji prema podacima Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje na dan 31.12.2014.g. je 474.055 osiguranika (10,9% svih osiguranih osoba u RH) što je malo povećanje u odnosu na 2011.g. (za 1%).
- U Splitsko-dalmatinskoj županiji djelatnosti opće medicine i zdravstvene zaštite dojenčadi i predškolske djece, u 2014. godini u SDŽ provodilo je ukupno 255 timova opće/obiteljske medicine (10% ukupnog broja u RH) dok ih je u 2011.g. bilo 238, što je blago povećanje za 5%. Od toga je bilo 110 doktora medicine, 103 specijalista opće/obiteljske medicine, 26 su specijalisti pedijatrije, 13 školske medicine te 3 medicine rada.
- Gledajući pokrivenost stanovništva timovima opće/obiteljske medicine na razini područnih ureda (odnosno županija), vidljivo je da područni ured Split sa 5,78 liječnika na 10.000 stanovnika ima pokrivenost iznad prosjeka RH (5,5), ali je to ipak značajno ispod prosjeka EU od 8,7 liječnika opće/obiteljske medicine na 10.000 stanovnika.
- U zdravstvenoj zaštiti i liječenju usta i zubi djelovalo je 230 timova doktora stomatologije, djelatnost hine medicinske pomoći obavljalo je 148 timova, dok je u primarnoj ginekološkoj zdravstvenoj zaštiti djelovalo 24 tima.
- Problem predstavlja nepostojanje liječničkih timova opće medicine/ordinacija ni od Ispostave Doma zdravlja SDŽ ni u privatnoj praksi u 3 općina (Zmijavci, Tučepi i Brela) koje obuhvaćaju 5.661 stanovnika.¹⁰⁴
- Prema stanju na dan 31.12.2013. u zdravstvenom sustavu Županije bilo je zaposleno ukupno 6.630 djelatnika (8% svih djelatnika u zdravstvenom sustavu RH), od čega 5.404 zdravstvenih djelatnika. Jedinica privatne prakse bilo je ukupno 690 (12% u odnosu na ukupan broj u RH), među kojima prema vrsti djelatnosti ima najviše stomatoloških 235 i onih opće medicine 214. Nadalje, jedinica privatne prakse u zakupu je bilo 357 u županiji (11% od ukupnog broja u RH), od čega 176 opće medicine i 84 stomatologije.
- S obzirom na broj doktora medicine na tisuću stanovnika, SDŽ s otprilike 2,8 doktora na tisuću stanovnika ima povoljniju zastupljenost u odnosu na ostale županije Jadranske regije, osim Primorsko-goranske koja ima prosjek od 3,6 doktora (veću i od RH prosjeka od 3).

¹⁰³ Prema: Eurostat

¹⁰⁴ Splitsko-dalmatinska županija, podaci iz 2014.

- Na razini Hrvatske prosječno na 10.000 stanovnika dolazi 13,5 liječnika specijalista, dok je u SDŽ prisutna ispodprosječna pokrivenost liječnicima (9,7 liječnika specijalista na 10.000 stanovnika). Nadalje, SDŽ je sa 32 bolnička kreveta na 10.000 stanovnika ispod prosjeka RH (56 kreveta) i EU i po ovom pokazatelju.¹⁰⁵
- *Zdravstvene ustanove na području SDŽ su:*
 1. Klinički bolnički centar Split, koji je u vlasništvu države i koji djeluje na tri lokacije: Firule, Križine i centar grada Splita i u 2013.g. brojio je približno 3.200 zaposlenih (od čega 2.224 zdravstvenih djelatnika i suradnika). Od ukupnog broja liječnika, 444 ih je specijalista, dok ih je 118 na specijalizaciji. Centar ima 1500 akutnih i 30 kroničnih ugovorenih postelja te 24 operacijske dvorane. U sklopu bolnice djeluje 13 klinika, 5 kliničkih zavoda, te 8 odjela, uz Jedinicu za znanstveni rad. U sklopu KBC-a je sagrađeno novo moderno opremljeno rodilište. U Kliničkom bolničkom centru Split godišnje se hospitalizira preko 50 000 pacijenata koji ostvaruju više od 450 000 dana bolničkog liječenja, dok se u polikliničko-konzilijarnoj zdravstvenoj zaštiti godišnje prima preko 600 000 pacijenata kojima se pruža više od 2.500 000 usluga. U ovoj ustanovi, kao regionalnoj bolnici, gravitira oko 1 000 000 državljana Republike Hrvatske te oko 500 000 stanovnika južnog dijela susjedne Bosne i Hercegovine, kao i 500 000 turista tijekom turističke sezone.
 2. Dom zdravlja Splitsko-dalmatinske županije, koji je nastao 2003. spajanjem više domova zdravlja, djeluje na području cijele županije. Dom zdravlja zapošljava preko 650 djelatnika (od toga više od 550 zdravstvenih djelatnika), a u prostorima koje Dom zdravlja daje u zakup radi još preko 700 zdravstvenih djelatnika. Osnovna djelatnost Doma zdravlja je pružanje zdravstvenih usluga na nivou primarne zdravstvene zaštite što se provodi kroz obiteljsku medicinu, pedijatriju, ginekologiju, dentalnu medicinu, patronažnu službu, medicinu rada i laboratorijsku dijagnostiku. Osim ovih djelatnosti Dom zdravlja pruža i određene usluge koje spadaju u djelatnost sekundarne zdravstvene zaštite – RTG dijagnostika, interna medicina, oftalmologija, psihijatrija, fizikalna medicina i rehabilitacija. Također Dom zdravlja ima i tri djelatnosti koje su inače sastavni dio bolničke zdravstvene zaštite – hemodijaliza (peta po veličini dijaliza u RH), stacionari (44 kreveta ugovorena sa HZZO-om) i rodilišta (trenutno radi jedno rodilište u Sinju).
 3. Nastavni zavod za javno zdravstvo Splitsko-dalmatinske županije koji na dan 31.12.2013. zapošljava 347 djelatnika, među kojima je njih 297 na neodređeno radno vrijeme (od toga 235 zdravstvenih djelatnika).
 4. Ljekarna Splitsko-dalmatinske županije koja svoju djelatnost obavlja putem 37 ljekarničkih jedinica, 2 depoa lijekova te 2 laboratorija (Galenski i Analitički).
 5. Stomatološka poliklinika,
 6. Poliklinika za rehabilitaciju osoba sa smetnjama u razvoju,
 7. Specijalna bolnica za medicinsku rehabilitaciju Biokovka (39 zdravstvenih djelatnika na dan 31.12.2013.),
 8. Zavod za hitnu medicinu Splitsko-dalmatinske županije. Statutom Zavoda za hitnu medicinu SDŽ definirano je 15 Ispostava hitne medicine u županiji. 2013.g. na području SDŽ bilo je 85 timova hitne medicinske pomoći s raspoloživih 97 vozila, što je značajan rast u odnosu na godinu prije kada je bilo tek 68 timova hitne medicinske pomoći. Jedan tim hitne medicinske pomoći dolazi u RH na 7,5 tisuća stanovnika, a u SDŽ na 5,4 tisuće stanovnika.
- Usprkos razvijenoj mreži javnih i privatnih zdravstvenih ustanova, problem u zdravstvu predstavljaju nedovoljno opremljeni i uređeni objekti čija je rekonstrukcija i adaptacija nužna. Isto tako, nužno je i

¹⁰⁵ DZS, 2014.

sustavno podizanje standarda kvalitete u zdravstvenoj skrbi. Također, niska je osviještenost stanovnika o značenju zdravog načina života, a i palijativna skrb se ne promiče u dovoljnoj mjeri.

7.2.2. Zdravstveno stanje stanovništva

- Za potpunu ocjenu zdravstvene skrbi i zdravstvene infrastrukture treba u obzir uzeti i ocjenu postojećeg zdravstvenog stanja stanovništva u županiji.
- Prema podacima Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo unutar Hrvatskog zdravstveno-statističkog ljetopisa 2014.g., od ukupnog broja umrlih osoba u SDŽ u 2013. g. njih 44.88% umrlo je od bolesti cirkulacijskog sustava, slično trendu na razini RH gdje je ta skupina bolesti odgovorna za 48,9% smrtnih slučajeva, a i vodeći je uzrok smrti u svim županijama. Sljedeći najčešći uzrok smrtnosti odnosi se na novotvorine (neoplazme) – 29,2% ukupno umrlih, kao i na razini RH (27,8%).
- Prema podacima iz Hrvatskog zdravstveno-statističkog ljetopisa za 2013. g. SDŽ se nažalost navodi kao jedna od županija s najizraženijim problemima zlouporabe opijata. S druge strane, analizirajući usluge preventivnih aktivnosti po županijama, najviše predavanja i tribina te edukativnih seminara i radionica održano je, uz Krapinsko-zagorsku županiju, u Splitsko-dalmatinskoj županiji.
- Promatrajući stopu mortaliteta dojenčadi (umrla dojenčad na 1000 živorođenih) u 2013.g. ima sedam županija (uključujući grad Zagreb) koje imaju nižu stopu od one zabilježene u SDŽ, koja je po prvi put u proteklom desetogodišnjem razdoblju ispod 4. Za usporedbu, 2011.g. je bilo šest županija (uključujući grad Zagreb) koje su imale višu stopu od one zabilježene u SDŽ.
- U Splitsko dalmatinskoj županiji, stanje na dan 30.01.2014., živi 58 585 osoba s invaliditetom od čega su 34 891 muški (60%) i 23 694 žene (40%) te na taj način osobe s invaliditetom čine 12,9% ukupnog stanovništva županije. Najveći broj osoba s invaliditetom, njih 31 653 (54%), je u radno aktivnoj dobi.
- Ukoliko se razmotri koliki je udio osoba s invaliditetom u ukupnom stanovništvu županije, prema navedenim dobnim skupinama, dolazimo do podatka da je Splitsko dalmatinska županija iznad prosjeka za ukupnu prevalenciju te za prevalencije u svim navedenim dobnim skupinama. U gradu Zagrebu, Osječko-baranjskoj i Splitsko-dalmatinskoj županiji živi oko 35% od ukupnog broja osoba s invaliditetom.
- 56% osoba s invaliditetom, prema dostupnim podacima o obrazovanju, nema završenu osnovnu školu ili ima samo osnovnoškolsko obrazovanje. 35% ima srednju stručnu spremu dok je 5% osoba s visokom ili višom stručnom spremom. Specijalno obrazovanje ima 4% osoba s invaliditetom. Prema podacima novoformirane baze zaposlenih osoba s invaliditetom, u Splitsko dalmatinskoj županiji je 1315 zaposlenih (zaposleni, privremeno radno nesposobni) osoba s invaliditetom s 62% udjelom muških i 38% udjelom ženskih osoba. Najčešća zvanja kod zaposlenih osoba s invaliditetom su trgovac, NKV radnik, ekonomski tehničar, vozač, te automehaničar. Osobe s invaliditetom, prema dostupnim podacima sustava socijalne skrbi, u najvećem broju (78,5%) žive u obitelji dok ih oko 19,6% živi samo. 0,1% ima udomitelja ili skrbnika, a 314 osoba boravi u ustanovi. U nezadovoljavajućim uvjetima stanovanja živi oko 14% osoba s invaliditetom.¹⁰⁶

7.2.3. Usluge socijalne skrbi i socijalno uključivanje

- Sustav socijalne skrbi na području SDŽ obuhvaća 7 centara za socijalnu skrb sa 5 podružnica, 4 doma za starije i nemoćne (čiji je osnivač županija), **16 domova za starije i nemoćne osobe (privatni osnivači)**, te 9 ustanova za pružanje ostalih oblika socijalne skrbi. Na području županije centri za socijalnu skrb nalaze se u Splitu, Omišu, Sinju, Trogiru, Makarskoj, Imotskom i Braču (Supetar). Djelatnost centara za socijalnu skrb na području Županije obavlja 170 djelatnika (stanje 31.12. 2014.g.)

¹⁰⁶ Prema: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, Izvješće o osobama s invaliditetom u Republici Hrvatskoj, Zagreb, veljača, 2014., p. 37.-38.

- 2012.g. osnovan je Savjet za socijalnu skrb Splitsko-dalmatinske županije s ciljem planiranja i razvoja mreže socijalnih usluga, predlaganja socijalnog plana u djelatnosti socijalne te ostvarivanja prava, obveza, mjera i ciljeva socijalne skrbi na području Splitsko-dalmatinske županije
- Domovi za starije i nemoćne osobe čiji je osnivač Splitsko-dalmatinska županija, u kojima je prema stanju na dan 31. prosinca 2014.g. **zaposleno 375 djelatnika koji skrbe o ukupno 937 korisnika¹⁰⁷ su:**
 1. Dom za starije i nemoćne osobe – Makarska (106 korisnika, broj zaposlenika 46, lista čekanja 97)
 2. Dom za starije i nemoćne osobe – Split,
 3. Dom za starije i nemoćne osobe „Lovret“ (107 korisnika, broj zaposlenika 76, lista čekanja 367)
 4. Dom za starije i nemoćne osobe – Vis
- Pored ova četiri doma, u županiji djeluje još šesnaest (16) privatnih domova za starije i nemoćne.
- Ostale ustanove socijalne skrbi:
 1. Centar za odgoj i obrazovanje „Juraj Bonačić“ - Split
 2. Centar za odgoj i obrazovanje „Slava Raškaj“ – Split
 3. Centar za rehabilitaciju „Fra Ante Sekelez“ – Vrlika
 4. Centar za rehabilitaciju „Mir“ – Rudine
 5. Centar za rehabilitaciju „Samaritanac“ – Split
 6. Dnevni centar za radnu terapiju i rehabilitaciju „Koračić“ – Kaštel Štafilić
 7. Dom za djecu „Maestral“ – Split, Podružnica „Miljenko i Dobrila“ – Kaštel Lukšić
 8. Dom za odgoj djece i mladeži Split
 9. Dom za psihički bolesne odrasle osobe „Trogir“ – Trogir
- Glavni problem u sustavu socijalne skrbi su nedovoljni smještajni kapaciteti u domovima za stare i nemoćne, koji je usko povezan i sa sve izraženijim procesom starenja stanovništva. Ovaj se problem očituje dugim listama čekanja za mjesto u domovima (Dom za starije i nemoćne osobe Split – 1.565 osoba „aktivnih“ na listi, Lovret 350¹⁰⁸, Makarska 103¹⁰⁹ te Vis 50). Također, prosječna je duljina čekanja na mjesto u ova četiri doma u vlasništvu Županije blizu 3 god.¹¹⁰
- U sustavu socijalne skrbi uočena je nejednaka prostorna distribucija ustanova, što znači i nejednaku dostupnost usluga u svim dijelovima županije.
- Uočena je potreba razvitka nekog oblika izvaninstitucionalne skrbi pa se u tri grada na području županije (Stari Grad, Kaštela i Imotski) odvija Program Ministarstva obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti „Dnevni boravak i Pomoć u kući starijim i nemoćnim osobama“, što bi se s obzirom na rastuće potrebe trebalo pokrenuti i u drugim područjima županije. Također, razvidna je i potreba za mobilnim timovima kako bi se u svim dijelovima županije omogućio kvalitetan oblik socijalne skrbi.
- Osim toga, problem ustanova socijalne skrbi očituje se i u nedovoljnom broju logopeda, defektologa, rehabilitatora, pedagoga i psihologa, koji je prisutan i u redovnom sustavu odgoja i obrazovanja.

¹⁰⁷ Prema Izvješću o stanju u socijalnoj ustanovi za 2011.g. za ova četiri doma.

¹⁰⁸ Prema podacima Doma za starije i nemoćne osobe Lovret, Split, podaci se odnose na stanje zabilježeno 31.12.2012.

¹⁰⁹ Prema podacima Doma za starije i nemoćne osobe Makarska uključujući Podružnicu Sv Obitelji Runović, podaci se odnose na stanje zabilježeno 18.02.2013.

¹¹⁰ Prema podacima iz UO za zdravstvo i socijalnu skrb SDŽ., 2010.

- Također, stanje glede mentalnog zdravlja djece i mladeži u županiji nije zadovoljavajuće u potpunosti pa je u tom smislu županija putem svoje ustanove - Poliklinike za rehabilitaciju osoba sa smetnjama u razvoju ustrojila poseban tim zdravstvenih djelatnika za zaštitu mentalnog zdravlja djece i mladeži koji je započeo sa radom u travnju 2011.
- Postoji čitav niz različitih indikatora za socijalno stanje društva (razina siromaštva, socijalna isključenost, nejednaka distribucija dohotka u društva) za koje su podatci nažalost dostupni samo na razini Republike Hrvatske. Jedini pokazatelj za kojeg su podatci raspoloživi na razini županije jest broj korisnika instituta zajamčene minimalne naknade, kojom se pokušava spriječiti ekstremno siromaštvo i socijalno isključivanje. Promatrajući zadnje tri dostupne godine (2012.-2014.), teško je uočiti jednoznačne trendove u svim centrima za socijalnu skrb, ali je znakovito da u gradu Splitu raste broj korisnika (porast od 14,6%).
- Udio stanovništva koji koriste usluge Centara za socijalnu skrb u županiji iznosi 1,36%, dok je taj udio na razini RH 2,43% (2011.g.)
- Vezano za sustav socijalne skrbi, kao indikator koji ima utjecaj na broj socijalnih slučajeva uzima se i stopa kriminala. Policijska uprava Splitsko-dalmatinska bilježi trend smanjenja broja kaznenih djela od 2010. do 2014.g. za 37%. Policijska uprava Splitsko-dalmatinska bilježi 1.217 kaznenih djela na 100 stanovnika dok je prosjek na razini RH 1.463. Ipak, uočen je trend rasta maloljetničke delikvencije što upozorava na potrebu preventivnog djelovanja kako bi se zadržala postojeća pozitivna kretanja kriminaliteta.

7.3. Kultura i umjetnost

- Prema DZS-u, u 2014.g. u županiji je registrirano deset (10) kinematografa koji broje 4.030 sjedala i 42 zaposlenika, a održano je 22.534 predstava sa 444.424 posjetitelja. Prema broju sjedala, posjetitelja i prikazanih predstava, Splitsko-dalmatinska županija prednjači među jadranskim županijama. 2014.g. registrirano je 13 radio postaja (9,4% ukupnog broja postaja u RH).
- Broj kinematografa u Republici Hrvatskoj se iz godine u godinu mijenjao u razdoblju od 2008. do 2014. godine i to i u Jadranskoj i u Kontinentalnoj Hrvatskoj. U 2014. godini sedam županija su imale samo po jedan kinematografa, dok je najveći broj kinematografa u Splitsko-dalmatinskoj županiji i Gradu Zagrebu (10 kinematografa). Broj kinematografa u Republici Hrvatskoj se smanjuje i u Kontinentalnoj i u Jadranskoj Hrvatskoj, a smanjio se i broj sjedala na razini RH, iako je Splitsko-dalmatinska županija u tom razdoblju zabilježila porast broja sjedala od 4,9%. Istovremeno, broj gledatelja u kinematografima Splitsko-dalmatinske županije se povećao za 19,4% u razdoblju od 2008. do 2014. godine, identično povećanju na razini RH. Malo manje od polovice gledatelja je u Gradu Zagrebu.
- Promatrano u odnosu na procijenjeni broj stanovnika, Jadranska Hrvatska ima veći broj kinematografa po stanovniku od Kontinentalne Hrvatske. Prosjek za Kontinentalnu Hrvatsku je jedno kino na 100.000 stanovnika, a u Jadranskoj Hrvatskoj tri. Promatrano po županijama, najveći broj kina na 100.000 stanovnika u 2014. godini imala je Dubrovačko-neretvanska s 6 kina dok Splitsko-dalmatinska ima 2.
- Broj knjižnica u Republici Hrvatskoj se smanjuje i u Kontinentalnoj i u Jadranskoj Hrvatskoj. U 2012. godini od ukupno 249 knjižnica u Republici Hrvatskoj 140 ih se nalazilo u Kontinentalnoj Hrvatskoj, a 109 u Jadranskoj Hrvatskoj. 17 posto ukupnog broja knjižnica smješteno je u Gradu Zagrebu, a 13 posto u Splitsko-dalmatinskoj županiji. Najmanje knjižnica imaju Brodsko-posavska i Vukovarsko-srijemska županija, po 4 knjižnice u svakoj županiji. Varaždinska, Požeško-slavonska i Šibensko-kninska županija imaju po 5 knjižnica.
- Promatrano u odnosu na broj stanovnika, prosječno više knjižnica je u Jadranskoj Hrvatskoj (8 knjižnica na 100.000 stanovnika). U Kontinentalnoj Hrvatskoj ima 5 knjižnica na 100.000 stanovnika, dok je u Splitsko-dalmatinskoj županiji taj broj 7.

- Ukupan broj kazališta u Republici Hrvatskoj 2012. godine iznosio je 161. Od toga je 127 kazališta u Kontinentalnoj, a 34 kazališta u Jadranskoj Hrvatskoj. Očekivano, najveći je broj kazališta u Gradu Zagrebu (80), a na području Ličko-senjske županije ne nalazi se niti jedno kazalište. 41% kazališta Jadranske Hrvatske i 11% kazališta Republike Hrvatske nalazi se u Splitsko-dalmatinskoj županiji.
- Ukupan broj radiopretplatnika u Republici Hrvatskoj povećao se za 5,3 posto u razdoblju od 2008. do 2013. godine. Broj radiopretplatnika raste u većini županija, a Grad Zagreb očekivano ima najviše pretplatnika (19 posto ukupnog broja radiopretplatnika u 2013. godini), dok Splitsko-dalmatinska županija ima udio od 8,8%. Promatrano u odnosu na procijenjeni broj stanovnika, Jadranska Hrvatska ima prosječno više radiopretplatnika od Kontinentalne Hrvatske. Najveći broj radiopretplatnika na 1.000 stanovnika u 2013. godini imale su Istarska, Primorsko-goranska i Ličko-senjska županija, a Splitsko-dalmatinska županija s 266 pretplatnika na 1.000 stanovnika je županija s najmanjim brojem radiopretplatnika na 1.000 stanovnika.
- Ukupan broj televizijskih pretplatnika u Republici Hrvatskoj povećao se za 4,4 posto u razdoblju od 2008. do 2013. godine, što je posljedica povećanja broja radiopretplatnika u svim županijama u Jadranskoj Hrvatskoj. Najviše televizijskih pretplatnika u 2013. godini je u Gradu Zagrebu: 17,5 posto.
- Promatrano u odnosu na procijenjeni broj stanovnika, Jadranska Hrvatska ima prosječno više televizijskih pretplatnika od Kontinentalne Hrvatske. Najviše televizijskih pretplatnika na 1.000 stanovnika u 2013. godini imale su Istarska, Primorsko-goranska i Ličko-senjska županija, a najmanje opet Splitsko-dalmatinska županija.
- Prema zadnjim raspoloživim podacima DZS-a, na području Županije djeluju ukupno 84 kulturne udruge. Udruga tehničke kulture u našoj županiji ima 30 od ukupno 436 u RH, sa ukupno 6.595 članova. Udruga kulturno-umjetničkog amaterizma u županiji ima 68 s ukupno 4.119 članova, od kojih 3.488 aktivnih članova/izvođača.
- Na prostoru SDŽ registrirano je 60ak različitih muzeja, zbirki (sakralnih, zavičajnih, arheoloških, malakoloških, etnografskih, likovnih, bibliotečnih i arhivskih) i galerija, a najviše u Splitu. Najznačajniji muzeji SD županije su: Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Hrvatski pomorski muzej, Arheološki muzej, Etnografski muzej, Muzej grada Splita, Muzej grada Kaštela, Brački muzej Pustinja Blaca, Muzej triljskog kraja i dr. Treba izdvojiti aktualne aktivnosti na programu revitalizacije Pustinja Blaca čiji je glavni cilj zaštita ovog iznimno vrijednog spomeničkog sklopa, očuvanje tradicijske baštine u muzejskom, ali i gospodarskom smislu kako bi se očuvao te potom na najbolji mogući način predstavio domaćoj i svjetskoj javnosti.
- U SD županiji u sezoni 2013./2014. zabilježeno je 16 kazališta (9,3% ukupnog broja kazališta u RH), od čega četiri profesionalnih, četiri profesionalna za djecu i osam amaterskih. U tim je kazalištima profesionalno zaposleno ukupno 349 djelatnika, od kojih 173 umjetnika. U sezoni 2013./2014. održano je ukupno 1.644 predstava s 224.806 posjetitelja (11,2% svih posjetitelja u kazalištima RH). Najznačajnije kazalište u županiji svakako je Hrvatsko narodno kazalište Split s najvećim kapacitetom od 660 sjedala, s ukupno 280 zaposlene osobe (od čega 142 umjetnika). Dodatnih 70 sjedala odnosi se na HNK Split –malu scenu i 120 na foyer scenu. Od ostalih kazališta izdvajaju se Gradsko kazalište mladih Split (22 zaposlenih od čega 11 umjetnika; 155 sjedala), Gradsko kazalište lutaka Split (29 zaposlenih, od čega 13 umjetnika; 175 sjedala) i Dramski studio mladih Hvar. U sezoni 2013./2014. HNK Split izvelo je ukupno 141 predstavu (od čega 1 u inozemstvu), s ukupno 70.100 posjetitelja; HNK Split – mala scena 46 predstava; HNK Split – foyer scena 19 predstava, Gradsko kazalište mladih 189; Gradsko kazalište lutaka 374 predstave.¹¹¹
- Posebno treba istaknuti **hvarsko kazalište iz 1612.g. koje je treće najstarije kazalište u Europi i ujedno najstarije europsko komunalno kazalište** čime ono ima nezaobilazno mjesto u povijesti teatra uopće i spomenik je najviše kategorije od nacionalnog značaja za RH.

¹¹¹ DZS, Statistička izvješća 1525/2013., Kultura i umjetnost u 2013., Zagreb 2015.

- Zahvaljujući **izuzetno vrijednim lokalitetima (starogradski Ager), objektima (Dioklecijanova palača) i/ili spomeničkim cjelinama (Trogir) pod zaštitom UNESCO-a, SDŽ** ima vrlo snažne atribute da se već u najkraćem vremenu tržišno pozicionira kao jedna od vodećih kulturno turističkih destinacija Mediterana.
- Problem koji se javlja kod upravljanja UNESCO baštinom u našoj županiji prisutan je u slučaju Trogira i Agera, budući da ne postoji dobro definiran sustav obilaska i turističke valorizacije tih lokaliteta, kao u slučaju Dioklecijanove palače.
- Najvažnije kulturna događanja koja se odvijaju kontinuirano su: „Splitsko ljeto“, „Splitski festival“, „Dani Dioklecijana“, „Marulićevi dani“, „Knjiga Mediterana“, „Festival dalmatinskih klapa u Omišu“, „Gusarske bitke – Omiš“, „Glumci u Zagvozdu“, „Sinjska Alka“, „Put za križem“ – Jelsa (Procesija je kao nematerijalna kulturna baština pod zaštitom UNESCO-a), „Uskočki boj za Klis“ i dr. Usprkos brojnosti ovih događanja, ipak se mora ustvrditi da je uglavnom riječ o manifestacijama prepoznatim na lokalnom, regionalnom ili nacionalnom području, a samo u iznimnim slučajevima su međunarodno prepoznati. Polazeći od današnje prostorne disperzije događanja, njihovog tržišnog potencijala i kritične mase potencijalno zainteresiranih korisnika (turista), naša županija ima dobre pretpostavke za podizanje kvalitete i prepoznatljivosti postojećih događanja, kao i osmišljavanja novih.
- Županija je vlasnik sljedećih centara u kulturi - Muzej hvarske baštine, Muzej Cetinske krajine i Centar za kulturu Brač, koji su županijski proračunski korisnici i čije se potrebe, sukladno mogućnostima, financiraju u okviru posebnog Programa zaštite kulturne baštine.
- Prostor Županije Splitsko-dalmatinske izuzetno je bogat kulturno-povijesnim nasljeđem. Sastoji se od središnjeg dijela nekadašnje mletačke Dalmacije. Dijelovi Dalmatinske zagore i Podbiokovlja jednim su dijelom povijesti bili dio Turskog Carstva, a od kraja 17. i početka 18. stoljeća dio su Mletačke Republike. To je granično područje koje se ističe bogatstvom različitih utjecaja s jedne strane, a s druge neprekinutim kontinuitetom kulturnog življenja od pretpovijesti i antike do danas.
- Prostor SDŽ pod nadležnosti je 3 Konzervatorska odjela Ministarstva kulture i to: KO Split, KO Trogir i KO Imotski. Na području SDŽ, sredinom 2015., registrirano je 1.491 kulturnih dobara koja su upisana u Registar kulturnih dobara RH.¹¹²
- Dioklecijanova palača i srednjovjekovni Split te Urbanistička cjelina Trogir kulturna dobra od nacionalnog značenja, te su pod zaštitom UNESCO, kao i Kulturni krajolik Starogradsko polje, dok se Pustinja Blaca nalazi na pristupnoj listi.
- Dok su povijesne urbane cjeline donekle zaštićene, ako izuzmemo degradaciju njihove slike u okolnom prostoru, ruralne povijesne cjeline zbog nepostojanja učinkovitih zaštitnih mehanizama, intenzivno gube svoja povijesna obilježja. U izuzetno teškom stanju su brojne povijesne građevine, ruševine svih grupa i vrsta te arheološki lokaliteti pojedinačno i u kompleksima, bez obzira na njihov značaj i smještaj. U najtežem je, pak, stanju kultivirani agrarni krajolik koji je praktično nezaštićen i vrlo osjetljiv već i na promjene agrotehničkih mjera.
- Potrebno je naglasiti da je sadašnje stanje očuvanosti, istraženosti i zaštite kulturno-povijesnog nasljeđa na navedenom području županije neujednačeno i općenito nezadovoljavajuće. Općenito govoreći, nedostaje financijskih sredstava za održavanje i investicijsko održavanje, specijalizirane institucije su nedovoljno ekipirane, istraživanja se ne provode sustavno (a posebice istraživanja izvorne arhivske građe i arhitektonska snimanja povijesno-kulturnih cjelina), protek vremena od preventivne zaštite do trajne zaštite je predug, inspekcijsko postupanje je nedovoljno učinkovito i naposljetku, razina edukacije o značaju kulturno-povijesnih dobara na vrlo je niskoj razini. Situacija u kojoj se danas

¹¹² Ministarstvo kulture, Registar kulturnih dobara, na dan 2. srpnja, 2015.

nalaze kulturno-povijesne graditeljske cjeline duboko je povezana s razvojem i trenutkom suvremenog života, a vrlo jasno očitava i nedostajući stupanj identifikacije stanovništva s kulturnim toposom.

- Osnovno obilježje aktivne zaštite nasljeđa u prostoru je provedba zaštite kroz prostorne planove i projektnu dokumentaciju, a temeljem valorizacije zatečenih i prepoznatih povijesnih vrijednosti primjenjujući pritom prihvatljive metode konzervacije, adaptacije, revitalizacije, restauracije, rekonstrukcije, tipološke rekonstrukcije i interpolacije na svim razinama zaštite nasljeđa.
- U specifičnom položaju prostora Županije Splitsko-dalmatinske broj kulturnih dobara, njihov značaj i temeljna integriranost u cjelokupni integralni krajolik, traže da prostorni dokumenti županijske razine te razine gradova i općina usvoje kao osnovni princip zaštitu kulturno-povijesnih i estetskih vrijednosti, te utvrde osnovne mjere koje se operativno provode na razini detaljnijih planova.¹¹³

7.4. Sportske djelatnosti

- SDŽ, a naročito grad Split, prepoznatljiva je po sportu te su odavde ponikli mnogi vrhunski sportaši. Zastupljeno je mnoštvo sportova, a ponajviše nogomet, košarka, tenis, atletika, plivanje, rukomet, veslanje, odbojka, odbojka na pijesku, ribolov te razne borilačke vještine.
- Split ima 3 olimpijska (50 m) bazena te 1 bazen za skokove u vodu. Pored kompleksa bazena nalazi se nogometni stadion sa UEFA licencom, kao i IAF licencom za najprestižnija atletska natjecanja, kao i novosagrađena Spaladium arena. Nadalje, sportski centar Gripe sadrži nekoliko košarkaških, rukometnih, odbojkaških dvorana; teniskih terena ima na nekoliko lokacija u gradu Splitu, teniski centar Firule ima 6 terena (zatvorenih i otvorenih), te tenis centar Stobreč. Sagrađen je i veliki sportski centar u Makarskoj sa 33-metarskim bazenom, dvoranama za rukomet, košarku, odbojku, teretanom i svim popratnim sadržajima te sportski centar u Dugopolju.
- S obzirom na potrebe, i dalje nedostaje sportsko-rekreacijskih objekata, a postojeći se nedovoljno održavaju. Osim toga, **nedostaje vizija razvoja sporta u smislu dugoročnog plana za razvoj sporta županije.**
- Upravni odjel za prosvjetu, kulturu i šport sufinancira školski sport putem Županijskog saveza školskog sporta, a pomoć u organizaciji športskih manifestacija, sportskim klubovima i društvima realizira se sufinanciranjem Zajednice sportskih saveza, odnosno najvećim dijelom izravno odobravanjem korisnicima - sportskim društvima i ustanovama. Posebno se pomažu aktivnosti invalidnih osoba i invalida Domovinskog rata, kao i škole sportova za djecu i mladež, a zastupljeno je i stipendiranje mladih nadarenih sportaša.
- U srpnju 2015.g. usvojene su dopune Zakona o sportu RH, čije su osnovne točke financijska transparentnost, izjednačavanje klubova neovisno jesu li d.d. ili udruge građana te davanje većeg utjecaja klubovima nositeljima kvalitete.

¹¹³ Prema: Ministarstvo kulture, Konzervatorski odjel u Splitu

7.5. Razvojni problemi i potrebe

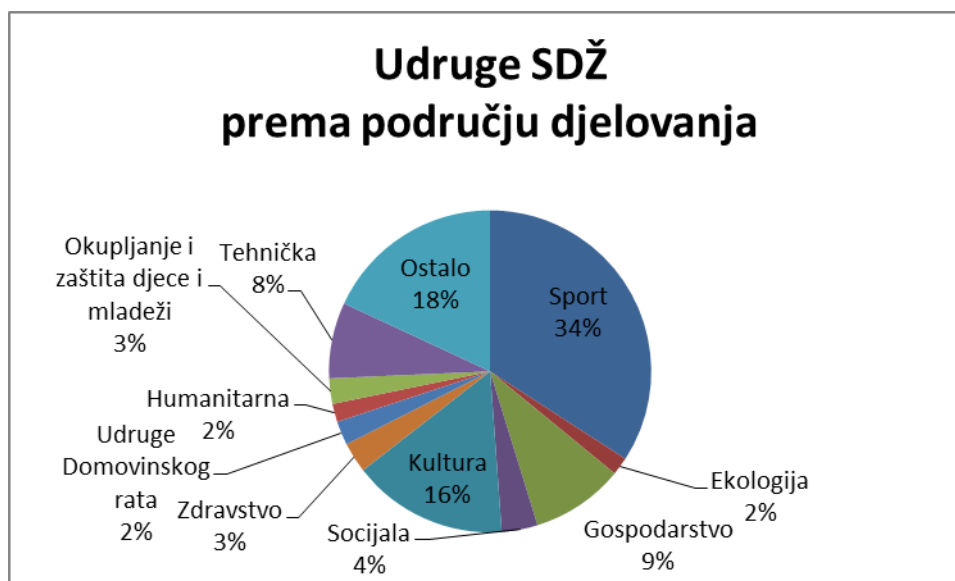
RAZVOJNI PROBLEMI	RAZVOJNE POTREBE
<p><u>Predškolski odgoj:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Nedostatno samostalno financiranje predškolskog odgoja u velikom broju jedinica lokalne samouprave; - U dijelu vrtića postoji manjak odgojitelja čime se ugrožava kvaliteta rada vrtića; <p><u>Osnovne i srednje škole:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Visoki tekući izdaci osnovnih škola koji se odnose na troškove prijevoza učenika; - Veliki broj škola s višesmjenskom nastavom u velikim gradovima, a s druge strane veliki broj malih škola s premalim brojem djece i upitnom održivošću; - Drastičan pad broja učenika u osnovnim školama; - Nepostojanje produženog i cjelodnevnog odgojno-obrazovnog rada u osnovnim školama u velikim gradovima (osim u Splitu); - Nedovoljna infrastruktura i oprema za organiziranje terenske nastave, škola u prirodi i sl.; - Nemogućnost regularnog i učestalog prijevoza do srednje škole učenicima koji nemaju prebivalište u Splitu, kao uzrok i posljedica predstavlja veliki socijalni problem; - <u>Visoko školsko obrazovanje:</u> - Nedostatak znanstveno-nastavnog osoblja na splitskom Sveučilištu, s obzirom na uvjete potrebne za provedbu Bolonjskog sporazuma (iznadprosečan broj studenata po nastavniku); - Neusklađenost obrazovnog sustava i potreba na tržištu rada; - Nedovoljna znanstveno-istraživačka infrastruktura. - Nedostatna suradnja između znanstvenih institucija, privatnog i javnog sektora <p><u>Programi cjeloživotnog obrazovanja</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Neujednačena prostorna dostupnost 	<p><u>Predškolski odgoj:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Poticati jedinice lokalne samouprave na što samostalnije financiranje predškolskog odgoja; - Poticati bolje poštivanje Državnog pedagoškog standarda predškolskog odgoja i naobrazbe. <p><u>Osnovne i srednje škole:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Smanjiti visoke troškove prijevoza učenika u osnovnom školstvu i poboljšati sigurnost prijevoza; - Ulagati u izgradnju novih objekata u osnovnom i srednjem školstvu; - Uvesti programe produženog i cjelodnevnog odgojno-obrazovnog rada u osnovnim školama u većim gradovima; <p><u>Visoko školsko obrazovanje:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Zajedno sa visoko-školskim institucijama izraditi dugoročne kadrovske planove i potrebe u visokoškolskom obrazovanju koji će biti usklađeni s potrebama u gospodarstvu; - Poboljšati postojeće sheme za stipendiranje studenata ; - Poticati projekte suradnje na principu Triple Helix modela, posebno one koje rezultiraju stvaranjem novih proizvoda s dodanom vrijednošću, iskoristiti mogućnosti kroz EIS fondove i programe Unije <p><u>Programi cjeloživotnog obrazovanja</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - U suradnji s HZZ-om, Sveučilištem i Agencijom za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih osigurati dodatne poticaje za razvoj i promicanje cjeloživotnog obrazovanja na području županije .

RAZVOJNI PROBLEMI	RAZVOJNE POTREBE
<p>programa cjeloživotnog obrazovanja (ograničenost na splitski bazen) te nedovoljna motiviranost poslodavaca za dodatnim obrazovanjem svojih djelatnika.</p> <p><u>Zdravstvo i socijalna skrb</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Zastarjeli objekti u zdravstvu čija je rekonstrukcija i adaptacija nužna; - Nedovoljni smještajni kapaciteti u ustanovama socijalne skrbi; - Nezadovoljavajuća razvijenost različitih oblika pomoći kroz vaninstitucionalni sustav skrbi; - Nedovoljan broj logopeda, defektologa, pedagoga i psihologa u ustanovama socijalne skrbi, kao i u redovnom sustavu odgoja i obrazovanja; - Stanje glede mentalnog zdravlja djece i mladeži u županiji nije u potpunosti zadovoljavajuće; - Nedovoljna razvijenost palijativne skrbi; - Nedovoljno promicanje zdravog načina života; - Nedovoljna briga o standardima kvalitete u zdravstvu. <p><u>Kulturne djelatnosti</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Neprepoznatljivost kulturne ponude na domaćem i stranom tržištu; - Sadašnje stanje očuvanosti, istraženosti i zaštite kulturno-povijesnog nasljeđa županije neujednačeno i općenito nezadovoljavajuće. <p><u>Sportske djelatnosti</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Slabo praćenje rada udruga i kontrola dodijeljenih potpora; - Nepostojanje vizije razvoja sporta. 	<p><u>Zdravstvo i socijalna skrb</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Ulagati u održavanje i modernizaciju postojećih zdravstvenih objekata i opreme; - Razvijati dodatne sadržaje za starije i nemoćne u Županiji; - Poticati razvoj izvaninstitucionalnih oblika skrbi; - Infrastrukturno i kadrovski poboljšati brigu za mentalno zdravlje djece i mladih te brigu o djeci bez odgovarajuće roditeljske skrbi; - Osnovati mobilne timove za palijativnu skrb unutar Doma zdravlja i podizati svijest zajednice o značaju palijativne skrbi u zdravstvu; - Poboljšati promidžbu prednosti i vrijednosti zdravog načina života i podržati programe za promicanje zdravog načina života; - Poboljšati sustav praćenja kvalitete rada zdravstvenih ustanova. <p><u>Kulturne djelatnosti</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Poticati aktivnosti podizanja prepoznatljivosti kulturne ponude županije; - Provoditi aktivnu zaštitu nasljeđa u prostoru provedbom zaštite kroz prostorne planove i projektnu dokumentaciju, a temeljem valorizacije zatečenih i prepoznatih povijesnih vrijednosti primjenjujući pritom prihvatljive metode konzervacije, adaptacije, revitalizacije, restauracije, rekonstrukcije, tipološke rekonstrukcije i interpolacije na svim razinama zaštite nasljeđa. <p><u>Sportske djelatnosti</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Uspostaviti mehanizme praćenja rada udruga i kontrole trošenja dodijeljenih sredstava; - Izraditi srednjoročni plan za razvoj sporta u županiji.

8. CIVILNO DRUŠTVO

- U Splitsko- dalmatinskoj županiji, kao i u drugim županijama, postoji velik broj registriranih udruga. Trenutačno djeluje 4.837 (podaci iz Registra udruga u RH, Ministarstva uprave, na dan 2.7.2015.),¹¹⁴ osnovanih temeljem Zakona o udrugama, a među njima su najzastupljenije udruge iz područja športa, kulture, gospodarstva, zdravstva i tehničke djelatnosti. Najveći broj imaju sjedište u većim gradovima: Splitu, Kaštelima, Trogiru, Solinu, Sinju, Makarskoj i Imotskom. Iako dio ovih udruga nije aktivan, organizacije civilnog društva prepoznate su kao važan dionik u poticanju proaktivnog pristupa društvenoj i ekonomskoj integraciji posebice isključenih skupina građana, te predstavljaju osnovu razvoja građanske kulture, aktivizma, ali i nadopunu postojećim javnim sustavima socijalne i zdravstvene skrbi, odgoja i obrazovanja, kulture, zaštite okoliša, zaštite ljudskih prava, kao i niza drugih ključnih društvenih i gospodarskih funkcija.
- Na razini grada Splita djeluje 45% udruga s područja SDŽ, a budući da grad Split ima 39,16% stanovništva SDŽ, razvidna je umjerena centraliziranost udruga u gradu Splitu.
- Prema Izvješću o financiranju projekata i programa organizacija civilnog društva iz javnih izvora u 2013. godini, udrugama Splitsko-dalmatinske županije iz javnih izvora na nacionalnoj razini dodijeljeno je 16.434.993,47 kn za ukupno 153 projekta ili programa što je 7,9% dodijeljenih sredstava udrugama na području cijele RH i 25% projekata ili programa civilnog društva u RH.

Slika 17: Udruge u SDŽ prema području djelovanja



Izvor: Ministarstvo uprave, Registar udruga Republike Hrvatske, stanje na dan 2.7.2015.

- Djelovanje udruga gledano u cjelini doprinosi poboljšanju upravljanja Splitsko dalmatinske županije, međutim još uvijek je taj doprinos vrlo nizak. S druge strane organizacije civilnoga društva doprinose razvoju Županije te sudjeluju u rješavanju brojnih sektorskih problema (od okoliša, mladih, socijalnih problema, jednakosti spolova, prevencije nasilja i dr.) te doprinose smanjenju nezaposlenosti kao i

¹¹⁴ Uvažavajući mogućnost da broj registriranih udruga ne odgovara stvarnom stanju, novi Zakon o udrugama propisao je kako postojeće udruge moraju do 1. listopada 2015. godine uskladiti svoje statute s novim Zakonom i predati ih u Ured državne uprave gdje su registrirali udruhu, nakon čega bi trebali dobiti točan uvid u brojnost udruga.

privlačenju sredstava iz EU fondova. **Suradnja između civilnog i javnog sektora u Splitsko-dalmatinskoj županiji nije institucionalizirana u smislu kreiranja jednog dugoročnog programa i mjera za njegovu provedbu** (kao što postoji npr. Program suradnje Istarske županije i neprofitnog sektora, odnosno Savjet za razvoj civilnog društva kao tijelo zaduženo za njegovu provedbu). **Udruge se u pravilu nedovoljno uključuje u rasprave i odlučivanje o pitanjima od društvenog interesa koji su važni za razvoj zajednice, međutim postoje razlike od sektora do sektora.** Razlozi nedostatnog uključivanja organizacija civilnog društva u procese upravljanja razvojem velikim dijelom vezani su uz zatvorenost za suradnju velikog broj jedinica lokalne samouprave, nedovoljnu transparentnost, nedovoljnu svijest o važnosti i ulozi aktivnog građanstva pa tako i organizacija civilnoga društva, te nedovoljna znanja i vještine u prakticiranju participativne demokracije.

- Iako broj od 10.000 zaposlenih u udrugama u RH nije velik, treba reći da udruge u Hrvatskoj predstavljaju značajan sektor i u gospodarskom i socijalnom smislu jer uključuju veliki broj članova i građana u vlastite aktivnosti, projekte i programe omogućavajući okvir za cjeloživotno obrazovanje, ali i društvenu i ekonomsku integraciju.
- Podršku u svom radu udruge osim od lokalnih institucija i udruženja nalaze i u Nacionalnoj zakladi za razvoj civilnog društva.
- U 2014. godini za rad udruga iz proračuna Splitsko-dalmatinske županije ukupno je izdvojeno **26.905.471,29 kn**, podijeljeno po upravnim odjelima:
 - URED ŽUPANA – 6.446.821,54 kn
 - UO ZA PROSVJETU, KULTURU I ŠPORT – 7.138.716,03 kn
 - UO ZA ZDRAVSTVO I SOCIJALNU SKRB – 2.910.288,11 kn
 - UO ZA GRADITELJSTVO, KOMUNALNE POSLOVE, INFRASTRUKTURU I ZAŠTITU OKOLIŠA – 39.000,00 kn
 - UO ZA POMORSTVO I TURIZAM – 1.274.444,51 kn
 - UO ZA GOSPODARSTVO, RAZVITAK I EUROPSKE INTEGRACIJE – 9.096.201,10 kn
- U usporedbi sa 2009.g. izdvojeno je više od dvostuko više sredstava za rad udruga. Ipak, s obzirom na broj udruga i raznolikost njihovih programa, za njihov kvalitetan rad nedostaje stabilnih financijskih sredstava.
- Pozitivno je što veliki broj udruga ima **iskustvo i kompetenciju za privlačenje sredstva iz EU fondova** što bi u budućnosti trebalo rezultirati još boljim financijskim kapacitetom za njihov rad. Među udrugama koje su povukle EU sredstva iz programa IPA IV Razvoj ljudskih potencijala, do sada su se istakle Sto koluri – Hrvatska udruga za psihosocijalno zdravlje, Udruga za kreativni razvoj Slap, Liga za prevenciju ovisnosti, Udruga za promicanje ljudskih prava i medijskih sloboda CENZURA PLUS, Split, Udruga MI Split, Zdravi grad, Udruga ANST 1700, Udruga Dedal.¹¹⁵
- U postupku savjetovanja o postojećem zakonskom okviru za djelovanje i razvoj udruga civilnog društva utvrđen je niz problematičnih situacija nastalih u svakodnevnom radu udruga i s tim u vezi svojevrsnih izazova koje treba riješiti prvenstveno odgovarajućim promjenama zakona, prije svega Zakona o udrugama, propisa kojima se uređuje računovodstvo neprofitnih organizacija te poreznih propisa. U praksi je uočeno kako postojeći Zakon o udrugama ne rješava na odgovarajući način vrste i opseg djelatnosti kojima se udruge mogu baviti, pitanje financiranja projekata i programa od interesa za opće dobro koje provode udruge, provedbu različitih oblika nadzora nad radom udruga, prestanak njihova djelovanja i druga pitanja, stoga je jedan od osnovnih zadataka bio upravo donošenje novog normativnog okvira za rad udruga i to kroz primarni zakonski propis koji će regulirati rad udruga - Zakon o udrugama. Novi Zakon o udrugama donesen je u lipnju 2014. godine (NN 74/2014), čime je nakon punih trinaest godina donesen novi zakonodavni okvir vezan uz zakonsko djelovanje i poslovanje udruga.

¹¹⁵ Strategija razvoja ljudskih potencijala Splitsko-dalmatinske županije 2014.-2020.

- Očekivanja od primjene novog Zakona su: osigurati veću transparentnost i javnost djelovanja udruga putem većeg obima podataka i dokumenta koji se javno objavljuju u registru udruga i registru stranih udruga; ujednačeno postupanje nadležnih ureda u vođenju registra udruga; veći prostor za jačanje povjerenja građana u rad udruga kao najbrojnijih aktera organiziranog civilnog društva te sve važnijih čimbenika društvenog i gospodarskog života u Hrvatskoj; klasifikacija udruga prema ciljevima njihova osnivanja i djelovanja; javnosti dati točniji uvid u stvarnu brojnost i aktivnost udruga te općenito dinamiku osnivanja i prestanka postojanja udruga u Republici Hrvatskoj u raznim područjima njihova djelovanja; kvalitetnijim nadzorom nad radom udruga spriječiti moguće zlouporabe udruga, odnosno onemogućiti one koji za svoje poslovne potrebe zlopotrebljavaju pravni status udruge; omogućiti nesmetano obavljanje gospodarskih djelatnosti udruga odnosno socijalnog poduzetništva; omogućiti brisanje udruga iz registra udruga kada se za to steknu uvjeti (likvidator i skraćeni postupak za prestanak postojanja udruge); djelotvornije financirati programe i projekte od interesa za opće dobro koje provode udruge u Republici Hrvatskoj te veća odgovornost udruga za zakonito, demokratsko i transparentno funkcioniranje i konkretni rezultati u autonomnom djelovanju udruga kao najvažnijih i najbrojnijih sastavnica civilnog društva u Republici Hrvatskoj.¹¹⁶

Razvojni problemi i potrebe

RAZVOJNI PROBLEMI	RAZVOJNE POTREBE
<ul style="list-style-type: none"> - Nedostatak stabilnih financijskih sredstava; - Slaba suradnja sa javnim ustanovama iz područja obrazovanja, zdravstva i socijalne skrbi, nedovoljno iskorišten potencijal i kapaciteti udruga civilnog društva; - Nedovoljno uključivanje javnosti u konzultacijske procese kod donošenja javnih politika na razini županije, ali i nedovoljna zainteresiranost javnosti za aktivnije uključivanje. 	<ul style="list-style-type: none"> - Poboljšati upravljanje nad financijskim sredstvima koje osigurava država, u skladu s Kodeksom pozitivne prakse, standarda i mjerila za ostvarivanje financijske potpore programima i projektima udruga te ustanoviti bolje standarde prilikom dodjele županijskih sredstava; - Osigurati višegodišnje financiranje prepoznatim i uspješnim programima civilnoga društva; - Provoditi kontinuiranu edukaciju predstavnika civilnog sektora, povećati praćenje i kontrolu provedbe aktivnosti; - Uspostaviti bolju suradnju i partnerstvo između javnih institucija i civilnog društva, ukazati na važnost djelovanja civilnog društva, povećati uključenost udruga civilnog društva u iniciranju i provedbi razvojnih programa i projekata, izradi strategija i planova. Ojačati povjerenje institucija u kompetenciju i kvalitetu rada civilnog sektora; - Ukazati na važnost civilnog sektora u suvremenim društvima.

¹¹⁶ Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske

9. UPRAVLJANJE RAZVOJEM I FINACIRANJE RAZVOJA JAVNOG I PRIVATNOG SEKTORA

- Institucije vlasti čine upravno tijelo jedinice regionalne (područne) samouprave i upravna tijela jedinica lokalne samouprave (gradova i općina).
- Institucije javnog sektora u SD županiji su: Javna ustanova RERA S.D. za koordinaciju i razvoj Splitsko dalmatinske županije, Hrvatska gospodarska komora Županijska komora Split, Hrvatska obrtnička komora, Hrvatska udruga poslodavaca, institucije i ustanove koje obavljaju djelatnosti iz različitih područja (poticanja gospodarstva, komunalne djelatnosti, zdravstva, obrazovanja, socijalne skrbi, kulture, športa,..).
- Osim javnih institucija na razvojno upravljanje utječu i privatni te civilni sektor. Uz opis djelatnosti, područja djelovanja i institucionalni kapacitet, analizirati će se i financijski kapaciteti za upravljanje razvojem.
- Poseban dio ovog poglavlja odnosi se na upravljanje regionalnim razvojem putem ESI fondova.

9.1. Institucije područne (regionalne) županijske razine

- Ključnu ulogu u upravljanju razvojem ima Županija. Županija u svom samoupravnom djelokrugu obavlja poslove od područnoga (regionalnog) značaja, a osobito poslove koji se odnose na obrazovanje, zdravstvo, prostorno i urbanističko planiranje, gospodarski razvoj, promet i prometnu infrastrukturu, održavanje javnih cesta, planiranje i razvoj mreže obrazovnih, zdravstvenih, socijalnih i kulturnih ustanova, zaštitu i unapređenje okoliša, izdavanje građevinskih i lokacijskih dozvola i drugih akata vezanih uz gradnju te provedbu dokumenata prostornog uređenja, te ostale poslove sukladno posebnim zakonima.
- Glavna tijela županijske uprave su: Županijska skupština i Župan kao izvršno tijelo. Župan ima dva zamjenika. Odlukom o ustrojstvu i djelokrugu rada upravnih odjela i službi Splitsko-dalmatinske županije uspostavljen je novi ustroj upravnih tijela („Službeni glasnik Splitsko-dalmatinske županije“, broj 46/15) te je broj upravnih odjela smanjen s 11 na 9.
 1. Kabinet Župana,
 2. Tajništvo Županije,
 3. Upravni odjel za društvene djelatnosti,
 4. Upravni odjel zajedničkih poslova,
 5. Upravni odjel za komunalne poslove, komunalnu infrastrukturu i zaštitu okoliša,
 6. Upravni odjel za turizam i pomorstvo,
 7. Upravni odjel za graditeljstvo i prostorno uređenje,
 8. Upravni odjel za gospodarstvo, EU fondove i poljoprivredu,
 9. Upravni odjel za financije.
- Županijska tijela oblikuju i provode razvojnu politiku u skladu s ovlastima utvrđenim Zakonom o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi i u skladu sa Statutom Splitsko-dalmatinske županije.
- **Koordinacija županijskih tijela je na zadovoljavajućoj razini.** Ostvaruje se dnevnom komunikacijom (po potrebi), redovitim sastancima (kolegiji svih upravnih odjela ili manji „tematski“ sastanci) i sl.
- U županijskoj upravi postoje formalno propisani mehanizmi ocjenjivanja rada zaposlenih te mehanizmi poticanja i nagrađivanja zaposlenih, ali se oni ne primjenjuju u dovoljnoj mjeri.

- Planom izobrazbe službenika Splitsko –dalmatinske županije utvrđuju se konkretni oblici stručnog usavršavanja, osposobljavanja te doškolovanja službenika u upravnim tijelima Splitsko-dalmatinske županije, čime **Županija sustavno i kontinuirano vodi računa o stručnom usavršavanju svojih zaposlenika.**
- Obzirom na fizičku dislociranost županijskih ustrojstvenih jedinica na više lokacija u Splitu (Bihačka i Domovinskog rata), ali i diljem Splitsko-dalmatinske županije (Omiš, Sinj, Vrgorac, Imotski, Makarska,...), pred SDŽ se postavio problem usklađenog i efikasnog rada svih njenih djelatnika i upravnih odjela. Stoga je IT osoblje SDŽ napravilo niz koraka kako bi putem modernih komunikacijsko-računalnih tehnologija premostilo probleme u svakodnevnoj komunikaciji i razmjeni informacija i podataka. Kao prvi korak **sve su dislocirane ustrojstvene jedinice umrežene u jedinstvenu računalno komunikacijsku mrežu** koja se centralno koordinira na centralnoj lokaciji u Splitu. Na osnovi računalnog povezivanja u jedinstvenu mrežu omogućeno je da svi korisnici koriste iste aplikacije i pristupaju centralnoj bazi podataka u realnom vremenu, bez potrebe za naknadnim prenošenjem podataka ili sinkronizacijama.
- Jedan od postavljenih ciljeva Županijske razvojne strategije 2011.-2013. je „Unaprjeđenje upravljanja razvojem“ s prioritetima Poboljšanja kvalitete upravljanja lokalne i regionalne samouprave te Razvoja partnersva među dionicima razvoja. Temeljem ovih smjernica županija je orijentirana na jačanje administrativnih sposobnosti i financijskog potencijala područne i lokalne samouprave i jačanje partnerstava na svim razinama.
- U okviru ovog cilja je 2006. godine osnovana i Agencija za razvoj Splitsko-dalmatinske županije- RERA S.D. **RERA S.D.** osnovana je kao županijska tvrtka koja djeluje u javnom interesu i koju radi učinkovitog koordiniranja i provedbe programa i projekata iz područja regionalnog razvoja za jedinicu regionalne samouprave, u skladu sa Zakonom o regionalnom razvoju RH, osniva županija. Od 1. srpnja 2011. RERA S.D. djeluje kao Javna ustanova RERA S.D. za koordinaciju i razvoj Splitsko-dalmatinske županije. **RERA S.D. imenovana je za regionalnog koordinatora Splitsko-dalmatinske županije čija je glavna uloga koordinacija i poticanje regionalnog razvoja. Do sredine 2015.g. JU RERA S.D. sudjeluje na više od 15 projekata ukupne vrijednosti preko 50 milijuna eura europskog novca iz pretprijetne pomoći te ujedno uspješno povlači sredstva namijenjena za pripremu novih projekata iz ESI fondova.**
- Prema Pravilniku o upisniku upravnih tijela jedinica lokalne i područne samouprave, agencija i drugih pravnih osoba osnovanih s ciljem učinkovite koordinacije i poticanja regionalnog razvoja, RERA S.D. kao regionalni koordinator obavlja sljedeće poslove:
 - koordinaciju izrade županijskih razvojnih strategija (u daljnjem tekstu: ŽRS);
 - izradu akcijskih planova u provedbi ŽRS-a;
 - praćenje provedbe ŽRS-a;
 - koordinaciju poslova vezanih uz središnju elektroničku bazu razvojnih projekata;
 - koordinaciju aktivnosti jedinica lokalne samouprave, vezanih uz regionalni razvoj;
 - sudjelovanje u aktivnostima vezanim uz razvoj potpomognutih područja;
 - sudjelovanje u radu partnerskih vijeća statističkih regija;
 - poticanje zajedničkih razvojnih projekata s drugim jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave, te kroz međuregionalnu i prekograničnu suradnju;
 - sudjelovanje u izradi razvojnih projekata statističke regije;
 - suradnju s drugim regionalnim koordinatorima radi stvaranja i provedbe zajedničkih projekata.
- **Hrvatska obrtnička komora u Splitu** ima svoju podružnicu, koja za cilj ima: promicanje obrta i obrtništva, zastupanje interesa obrtnika pred državnim tijelima u oblikovanju gospodarskog sustava, davanje mišljenja i prijedloga državnim tijelima kod donošenja zakona u području obrtništva, osnutak

povjerenstava za polaganje pomoćničkih i majstorskih ispita, djelovanje obrtnika, osnutak arbitražnog vijeća, vođenje knjige obrtnika, vođenje evidencije ugovora o nauku, pružanje pomoći obrtnicima prilikom osnutka i poslovanja obrta, obavljanje drugih zadataka određenih zakonom i statutom Hrvatske obrtničke komore. U Obrtničkoj komori Splitsko-dalmatinske županije, obrtnici se organiziraju po cehovima, unutar kojih iskazuju probleme iz branši kojima pripadaju. Na takav način nastoje utjecati na rješavanje problema koji nastaju uslijed nastajanja negativnih trendova u hrvatskom gospodarstvu, pa tako i u gospodarstvu Splitsko-dalmatinske županije. Provedba polaganja majstorskih ispita i ispita stručne osposobljenosti je javna ovlast kojom se nastoji osposobiti budući obrtnici i to za veliki broj djelatnosti u gospodarstvu. Temeljem položenih ispita, obrtnici dobijaju potrebno znanje koje im pomaže u njihovom radu. Isto tako, a u svrhu približavanja gospodarstva obrazovanju, jedna od javnih ovlasti je i licenciranje radnji, u kojima učenici strukovnih škola mogu neposredno uz rad i praksu steći iskustvo za svoj budući rad na tržištu rada, gdje je vrlo velika konkurencija.

- **Hrvatska gospodarska komora** djeluje u Splitsko – dalmatinskoj županiji kao Županijska komora Split, te kao dio sustava nastoji pružiti što kvalitetnije usluge gospodarstvu Splitsko-dalmatinske županije, zastupajući interese članica, promičući ih u zemlji i inozemstvu, te poduzimajući aktivnosti za unapređenje rada i poslovanja.
- Županijska komora Split sa svojom 200 godina dugom tradicijom djelovanja na ovim prostorima predstavlja pouzdan izvor informacija svim hrvatskim tvrtkama i njihovim inozemnim partnerima. Nudi cijeli niz usluga, od poslovnih informacija o tvrtkama, propisima i zakonima u području gospodarstva, vanjskotrgovinske razmjene, gospodarskih kretanja do poslovnog obrazovanja. Uz respektabilnu tradiciju, današnja Komora svojom organizacijom spada među najsuvremenije europske komore. Certificirana je po ISO 9001/2008 standardu, što je čini jedinstvenom institucijom u ovom dijelu Europe.
- HGK je pokrenuo izgradnju relativno najprosperitetnije euroregije (JI Europa) čiji je porast međusobne robne razmjene samo u ovom desetljeću veći od 300 posto. Tamo gdje opća politika, kao ni udruge koje zastupaju samo određeni segment gospodarstva ili manji broj gospodarskih subjekata, ne mogu promovirati nacionalne gospodarske interese, može Hrvatska gospodarska komora; primjerice putem akcija "Kupujmo hrvatsko", "BeCroative", "Drvo je prvo", "Vrijedne ruke", dodjele znakova "Hrvatska kvaliteta" i "Izvorno hrvatsko".
- **Hrvatska udruga poslodavaca (HUP)**, osim aktivnosti u području radno-socijalnog zakonodavstva te industrijskih odnosa, štiti privatno vlasništvo, promovira razvoj i uređenje tržišnih uvjeta poslovanja, jačanje konkurentnosti i povoljne poduzetničke klime. HUP danas predstavlja snažan i neovisan glas poslodavaca i poduzetnika s ukupno više od 5.000 članova koji zapošljavaju 400.000 radnika. Osnivanjem regionalnih ureda u Rijeci, Osijeku i Splitu realizirana je snažna mreža poduzetnika koja pokriva sve naše županije.
- Regionalni ured HUP-a u Splitu administrativno je sjedište Hrvatske udruge poslodavaca Podružnice Dalmacija. Podružnica obuhvaća 4 županije: Zadarsku, Šibensko-kninsku, Splitsko-dalmatinsku i Dubrovačko-neretvansku.
- **Ipak, privatni sektor preko svojih udruženja (klastera, komora i sl.) još uvijek nije dovoljno uključen u osmišljavanje i planiranje gospodarskog razvoja županije.**

9.2. Institucije lokalne razine

- Splitsko-dalmatinska županija podijeljena je na **55 jedinica lokalne samouprave** (s ukupno 364 naselja) od čega je 16 JLS sa statusom grada i 39 JLS sa statusom općine.
- Od 16 gradova 6 ih je u obalnom području, 5 na otocima i 5 u zaobalju, a od ukupnog broja općina 18 ih se nalazi u zaobalnom dijelu županije, 11 na otocima i 10 u obalnom području.

- Institucije lokalne razine provode razvojnu politiku na svojim područjima sukladno ovlastima koje su im propisane Zakonom o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi.
- Od 55 jedinica lokalne samouprave, čak njih 10 Prema Popisu stanovništva 2011. ima manje od 1.500 stanovnika, a veliki je i broj onih s brojem stanovnika manjim od 3.000 (ukupno 29 gradova i općina), što ukazuje na problem usitnjenosti administrativnog ustroja na lokalnoj razini, što između ostalog ima za posljedicu ograničene ljudske resurse nužno potrebne za pokretanje i provođenje razvojnih projekata kod velikog broja jedinica.
- Veći gradovi i općine uz gradonačelnika imaju skupštinu (vijeće), upravna tijela i stručne službe. U manjim općinama postoji mali broj zaposlenih (načelnik i nekoliko zaposlenih) što je, uz ograničene financijske mogućnosti, dodatna prepreka za provođenje nekih dodatnih aktivnosti kao što je priprema i provedba projekata kroz EU programe. Općenito je i na nacionalnoj razini prepoznat problem slabe uključenosti općina u EU projekte. Nadalje, i kod aktivnih gradova i općina koje su prepoznale mogućnosti financiranja razvoja kroz EU programe, postoji izražen problem nemogućnosti sufinanciranja većih infrastrukturnih projekata, kao ni financiranja projektne i tehničke dokumentacije potrebne za prijavu projekta na EU i nacionalne natječaje. Ipak, u posljednjih 5 godina primjetan je određen napredak na lokalnoj razini, a vezano za aktivnije uključivanje u planiranje i provedbu EU projekata. Primjetan napredak može se povezati s velikim interesom za pohađanje EU škole u organizaciji J.U. RERA S.D. koja se provodi dva puta godišnje u Splitu. „EU škola“ namijenjena je za zaposlenike jedinica lokalne i regionalne samouprave, javnih institucija i organizacija, ali i za sve one koji žele osposobiti svoje zaposlenike praktičnim znanjima za pripremu i provedbu EU projekata.
- Na području županije je, osim 55 jedinica lokalne samouprave, 30-ak javnih komunalnih poduzeća, te 20-ak privatnih tvrtki koje u svom opisu djelatnosti imaju dodir s prostornim planiranjem u širem smislu i u kojima postoji potreba za zapošljavanjem 200-tinjak stručnjaka tog profila, a ne postoji obrazovna ustanova koja bi im pružila odgovarajuću edukaciju, a kamoli specijaliziran studij. Rješenje za ovaj problem ne postoji niti na nacionalnoj razini.
- **Županija pruža potporu jedinicama lokalne samouprave** na razne načine, kako pravnim savjetima tako i konkretnom financijskom potporom projektima koji doprinose lokalnom i regionalnom razvoju. **Županija prvenstveno sufinancira projekte jedinica lokalne samouprave iz područja društvenih djelatnosti** (sufinanciranje predškolskog odgoja, školstva, kulturnih i športskih aktivnosti, socijalne zaštite i zdravstva, protupožarne i civilne zaštite) i **gospodarskih djelatnosti** (zaštita okoliša, zbrinjavanje odlagališta otpada, razvoj komunalne infrastrukture, razvoj prometne infrastrukture, razvoj turističke infrastrukture, izrada prostorno planske dokumentacije, izgradnju poduzetničkih zona, energetski razvitak, povezivanje otoka i kopna,...)

9.3. Suradnja s institucijama državne razine

- Prema procjeni županije **suradnja županije i središnjih državnih tijela je zadovoljavajuća, uz puno prostora za poboljšanje**. Županijski programi su često rezultat te suradnje. Naime, udio decentraliziranih rashoda i izdataka u ukupnim rashodima proračuna Splitsko-dalmatinske županije za 2014. godinu iznosi 36,2 %, ali se uočava pad tog udjela u odnosu na 2010.g. kada je udio bio 38,4%. Cjelokupna decentralizirana sredstva utrošena su za potrebe školstva, zdravstva i socijalne skrbi. Također, postoji niz razvojnih programa koji se naslanjaju na programe središnjih državnih tijela iz djelokruga upravnih odjela, osobito Upravnog odjela za gospodarstvo, EU fondove i poljoprivredu.
- Međutim, uspješniju suradnju između institucija na svim razinama vrlo često koči politička pripadnost članova predstavničkih tijela i činjenica da utjecaj parcijalnih interesa nadilazi svijest o potrebi sinergijskog djelovanja u korist zajednice.

- Usprkos očekivanjima da će suradnja županije i središnjih državnih tijela biti poboljšana prilikom izrade strateških dokumenata kojima se definiraju razni razvojni programi JL(P)S kako bi se programi planirali prema modelu „odozdo prema gore“ i zadovoljavali stvarne potrebe lokalnih jedinica i SDŽ, izostao je takav viši stupanj mogućnosti uključivanja lokalne i područne samouprave. Naime, ocjena Županije i RERA-e S.D. je da nadležna nacionalna tijela nisu dovoljno i pravovremeno uključila predstavnike županija, gradova i općina u proceduru izrade operativnih programa za korištenje EU strukturnih fondova i kohezijskog fonda za razdoblje 2014.-2020. te posljedično prioriteta i mjere koje proizlaze iz operativnih programa nisu uvijek adekvatno usklađeni s potrebama s niže razine.
- Za područje Splitsko-dalmatinske županije postoji ustrojen Ured državne uprave u SDŽ. Njegova uloga je obavljanje poslova državne uprave iz više upravnih područja. Ured državne uprave neposredno provodi zakone i druge propise, rješava u upravnim stvarima u prvom stupnju, provodi upravni odnosno inspekcijski nadzor, prati stanje i predlaže mjere za unaprjeđenje stanja po pojedinim upravnim područjima. Uloga Ureda državne uprave u dosadašnjem razvoju županije je uglavnom pasivna i usmjerena isključivo na vođenje upravnih poslova i obveznih evidencija.
- Državna institucija zadužena za planiranje, provođenje i koordinaciju aktivnosti regionalne razvojne politike i uspostave cjelovitog sustava programiranja, upravljanja i financiranja regionalnog razvoja je Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije. Suradnja s MRRFEU-om posebno je bila naglašena tijekom izrade prve Nacionalne strategije regionalnog razvoja RH putem partnerskih konzultacija i definiranja prioriteta razvoja na razini NUTS II regije Jadranske Hrvatske, kao i pri izradi Operativnih programa za financiranje putem Strukturnih i Kohezijskog fonda, ali ona i dalje nije na visokoj razini. Osim toga, suradnja lokalne i područne samouprave očituje se i u provedbi programa Ministarstva regionalnog razvoja i europskih fondova: „Program održivog razvoja lokalne zajednice“, „Priprema lokalnih projekata na potpomognutim područjima“ te „Priprema regionalnih razvojnih projekata“, koji za cilj imaju pružiti podršku lokalnoj i regionalnoj razini pri pripremi projekata za financiranje kroz EU fondove. Ipak, ta suradnja prema ocjeni lokalne i područne samouprave trebala bi biti značajnija maza kvalitetno provođenje ciljeva regionalne politike Republike Hrvatske.
- Sukladno novom Zakonu o regionalnom razvoju uspostavljena je Nacionalna agencija za regionalni razvoj koja ustrojava i vodi Upisnik upravnih tijela jedinica lokalne i područne samouprave, agencija i drugih pravnih osoba osnovanih s ciljem učinkovite koordinacije i poticanja regionalnog razvoja. Regionalni koordinator SDŽ je RERA S.D. Prva generacija županijskih razvojnih strategija (ŽRS) izrađena je na načelu partnerstva budući da su uspostavljena županijska partnerstva radi postizanja konsensusa oko definiranja razvojnih prioriteta županija i identifikacije prioriteta razvojnih projekata. Od tada kontinuirano jačaju administrativni kapaciteti za strateško planiranje i upravljanje razvojem na županijskoj razini. Usporedno s pripremanjem za korištenje EU fondova, županije i njihovih razvojne agencije inicirale su koordinaciju županija na razini statističkih regija i počele surađivati. Spomenuti procesi na županijskoj razini poticani su i podupirani sa središnje razine, više kroz tehničku, a manje financijsku pomoć, u pravilu kroz projekte financirane iz pretpristupnih fondova EU.
- Suradnja s nacionalnom razinom intenzivira se u procesu upravljanja mehanizmom Integriranih teritorijalnih ulaganja (ITU) u drugoj polovini 2015. godine, pri čemu Ministarstvo regionalnog razvoja i europskih fondova pruža tehničku i stručnu podršku gradu Splitu kao nositelju urbane aglomeracije pri definiranju obuhvata urbane aglomeracije te pripreme za natječaj najavljen koncem 2015.g. na kojem će se grad Split natjecati u konkurenciji s još pet velikih gradova RH, među kojima će se odabrati četiri urbane aglomeracije za financiranje kroz ITU mehanizam, a temeljem pripremljenosti Strategije razvoja urbane aglomeracije i Akcijskog plana.

9.4. Analiza financijskog i investicijskog kapaciteta jedinica lokalne i regionalne samouprave

- Analiza financijskog kapaciteta jedinica lokalne i regionalne samouprave na prostoru SDŽ očituje se kroz strukturu prihoda i rashoda županijskog proračuna, te investicijskog kapaciteta županije i JLS.

9.4.1. Struktura prihoda i rashoda županijskog proračuna

- U tablici 26. sadržan je pregled strukture prihoda i primitaka za Splitsko-dalmatinsku županiju u razdoblju 2010.-2014. S obzirom na utjecaj duboke krize, zabilježio se pad prihoda od 2010.-2012. g., dok se od 2013. bilježi lagani oporavak, s tim da razina prihoda iz 2014. još nije dosegla razinu iz 2008.g. (471.362.749,00kn) kad je započela kriza.

Tablica 59: Prihodi i primici Splitsko-dalmatinske županije, 2010.-2014.

Opis stavke	Ostvarenje 2010	Ostvarenje 2011	Ostvarenje 2012	Ostvarenje 2013	Ostvarenje 2014	Index 2014/13	Index 2014/2010
PRIHODI POSLOVANJA	445.473.655,00 kn	417.667.244,00 kn	393.604.396,00 kn	417.248.578,00 kn	433.723.041,00 kn	103,95	97,36
Prihodi od poreza	372.079.462,00 kn	228.569.718,00 kn	240.065.969,00 kn	246.874.732,00 kn	250.702.275,00 kn	101,55	67,38
Pomoći iz inozemstva (darovnice) i od subjekata unutar općeg proračuna	18.167.894,00 kn	136.754.661,00 kn	121.452.612,00 kn	130.825.492,00 kn	150.555.283,00 kn	115,08	828,69
Prihodi od imovine	12.073.256,00 kn	15.835.030,00 kn	21.238.113,00 kn	26.774.403,00 kn	23.098.471,00 kn	86,27	191,32
Prihodi od upravnih i administrativnih pristojbi, pristojbi po posebnim propisima i naknada	41.604.554,00 kn	35.246.941,00 kn	9.799.150,00 kn	12.518.946,00 kn	9.367.012,00 kn	74,82	22,51
Prihodi od prodaje proizvoda i robe te pruženih usluga i prihodi od donacija	1.548.489,00 kn	1.260.894,00 kn	1.048.552,00 kn	255.005,00 kn	- kn	0,00	
Primici od financijske imovine i zaduživanja	18.977.630,00 kn	5.629.763,00 kn	8.605.304,00 kn	5.809.331,00 kn	3.693.768,00 kn	63,58	19,46
Primljene otplate (povrati) glavnice danih zajmova	18.826.406,00 kn	5.445.922,00 kn	8.110.186,00 kn	5.575.630,00 kn	3.442.134,00 kn	61,74	18,28
Primici od prodaje dionica i udjela u glavnici	151.224,00 kn	183.841,00 kn	495.118,00 kn	233.701,00 kn	251.634,00 kn	107,67	166,40
UKUPNI PRIHODI I PRIMICI	464.451.285,00 kn	423.328.582,00 kn	402.209.700,00 kn	423.057.909,00 kn	437.416.809,00 kn	103,39	94,18

Izvor: Ministarstvo financija, obrada autora

- Glavni izvor prihoda SDŽ su porezni prihodi koji čine 83,5% prihoda poslovanja. U zadnjih nekoliko godina porezni prihodi bilježe lagani rast nakon naglog pada 2011. godine. Isto tako, značajan porast je zabilježen od Pomoći iz inozemstva i od subjekata unutar općeg proračuna što pokazuje Indeks 2014./2010. od 828,69.
- Ostali prihodi navedeni u tablici, kao i Primici od financijske imovine i zaduživanja bilježe pad u razdoblju 2010.-2014.
- Tablica 61. sadrži prikaz rashoda i izdataka Splitsko-dalmatinske županije za razdoblje 2010.-2014. Slično kao i kod prihoda, pod utjecajem krize, rashodi su počeli opadati sve do 2013. g. kada se ponovno bilježi rast, ali nije još doseguta razina početka krize.

Tablica 60: Rashodi i izdaci Splitsko-dalmatinske županije u razdoblju 2010.-2014.

Opis stavke	Ostvarenje 2010 , u Kn	Ostvarenje 2011, u Kn	Ostvarenje 2012, u Kn	Ostvarenje 2013, u Kn	Ostvarenje 2014, u Kn	Index 2014/13	Index 2014/2010
RASHODI POSLOVANJA	391.547.350,00	378.220.045,00	344.279.637,00	354.342.140,00	384.859.852,00	108,61	98,29
Rashodi za zaposlene	80.762.485,00	95.462.047,00	72.479.901,00	73.389.916,00	80.133.897,00	109,19	99,22
Materijalni rashodi	177.740.293,00	179.341.402,00	159.775.713,00	167.903.894,00	181.481.812,00	108,09	102,11
Financijski rashodi	2.445.690,00	2.118.323,00	1.927.010,00	1.794.528,00	2.843.228,00	158,44	116,25
Subvencije	21.835.248,00	22.323.192,00	19.178.736,00	15.797.166,00	16.209.977,00	102,61	74,24
Pomoći dane u inozemstvo i unutar općeg proračuna	47.237.790,00	39.062.963,00	45.768.869,00	54.323.172,00	60.853.824,00	112,02	128,82
Naknade građanima i kućanstvima na temelju osiguranja i druge naknade	11.487.205,00 kn	11.212.158,00 kn	11.075.252,00 kn	7.692.045,00 kn	7.389.325,00 kn	96,06	64,33
Ostali rashodi	50.038.639,00 kn	28.699.960,00 kn	34.074.156,00 kn	33.441.419,00 kn	35.947.789,00 kn	107,49	71,84
Obračunati prihodi poslovanja - nenaplaćeni	80.897.157,00 kn	73.361.031,00 kn	80.302.697,00 kn	85.797.647,00 kn	83.284.202,00 kn	97,07	102,95
Rashodi za nabavu nefinancijske imovine	51.544.167,00 kn	30.381.151,00 kn	41.226.731,00 kn	54.187.347,00 kn	44.737.852,00 kn	82,56	86,80
Rashodi za nabavu neproizvedene dugotrajne imovine	81.856,00 kn	268.256,00 kn	120.175,00 kn	76.308,00 kn	149.442,00 kn	195,84	182,57
Rashodi za nabavu proizvedene dugotrajne imovine	35.292.521,00 kn	18.196.562,00 kn	27.427.387,00 kn	28.627.673,00 kn	24.825.750,00 kn	86,72	70,34
Rashodi za dodatna ulaganja na nefinancijskoj imovini	16.169.790,00 kn	11.916.333,00 kn	13.679.169,00 kn	25.483.366,00 kn	19.762.660,00 kn	77,55	122,22
UKUPNI RASHODI	443.091.517,00 kn	408.601.196,00 kn	385.506.368,00 kn	408.529.487,00 kn	429.597.704,00 kn	105,16	96,95
Izdaci za financijsku imovinu i otplate zajmova	19.677.040,00 kn	12.654.000,00 kn	10.540.000,00 kn	9.549.000,00 kn	7.777.475,00 kn	81,45	39,53
Izdaci za dane zajmove	- kn	9.354.000,00 kn	2.175.000,00 kn	2.799.000,00 kn	1.826.475,00 kn	65,25	

Izdaci za dionice i udjele u glavnici	11.177.040,00 kn	- kn	3.365.000,00 kn	1.750.000,00 kn	2.451.000,00 kn	140,06	21,93
Izdaci za otplatu glavnice primljenih kredita i zajmova	8.500.000,00 kn	3.300.000,00 kn	5.000.000,00 kn	5.000.000,00 kn	3.500.000,00 kn	70,00	41,18
UKUPNI RASHODI I IZDACI	462.768.557,00 kn	421.255.196,00 kn	396.046.368,00 kn	418.078.487,00 kn	437.375.179,00 kn	104,62	94,51

Izvor: Ministarstvo financija, obrada autora

- U strukturi ukupnih rashoda materijalni rashodi su najveća stavka koja čini ukupno 45,4% rashoda poslovanja te 40% ukupnih rashoda. Od materijalnih rashoda, najviše se troši na rashode za usluge (63,78%), usluge telefona, pošte i prijevoza (32,94%), rashode za materijal i energiju (24%) te na usluge tekućeg i investicijskog održavanja (17,5%).
- Materijalni rashodi, pomoći dane u inozemstvo i unutar općeg proračuna te rashodi za nabavu neproizvedene dugotrajne imovine su porasli, dok su svi ostali rashodi, kao i Izdaci za financijsku imovinu i otplate zajmova u opadanju.
- Usporedbom podataka iz navedenih tablica dolazimo do zaključka da su se smanjivanjem prihoda smanjivali i rashodi što nam govori o racionalnom djelovanju i štednji unutar Splitsko-dalmatinske županije.

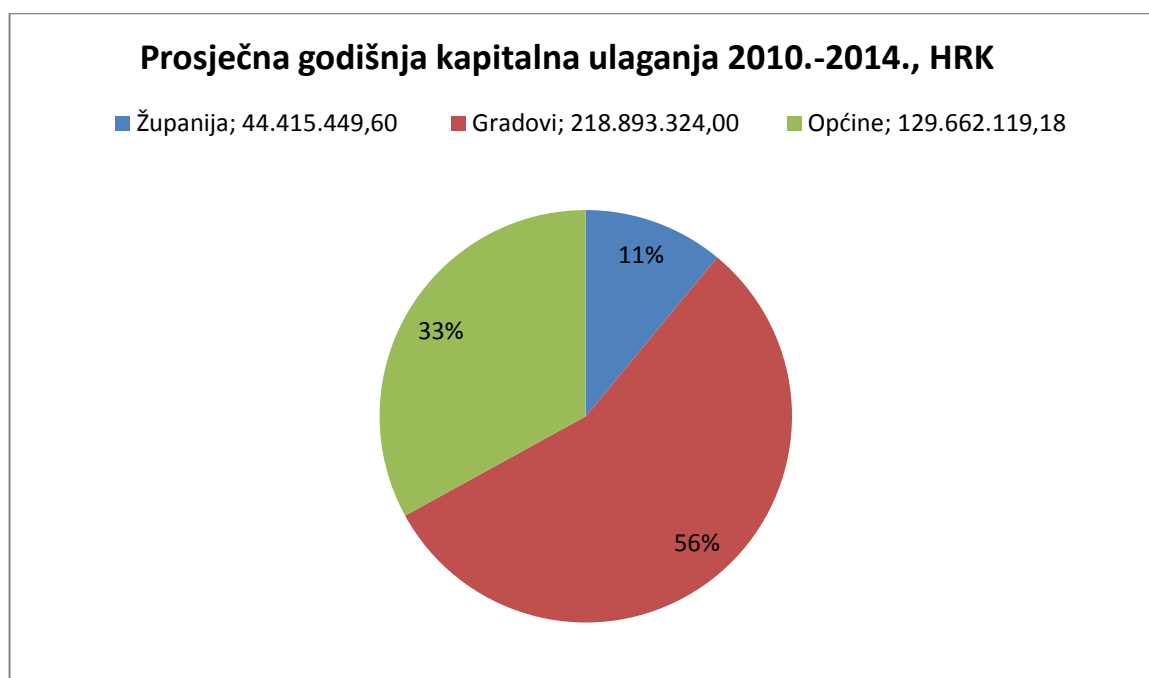
9.4.2. Investicijski kapacitet županije i jedinica lokalne samouprave

- Ako uzmemo vrijednost rashoda za nefinancijsku imovinu kao pokazatelj investicijske aktivnosti jedinica lokalne i područne samouprave, onda proizlazi da je ukupni investicijski kapacitet županije te gradova i općina na području županije u 2014.g. iznosio 354,1 milijun kuna dok je prosječna godišnja vrijednost u razdoblju 2010.-2014. iznosila 393 milijuna kuna.¹¹⁷
- Od ukupnog iznosa ulaganja u 2014.g., daleko najveći dio se odnosi na gradove (56%), zatim slijede općine (31%) te županija (13%). Pri tome se na grad Split odnosi oko 20% ukupnih sredstava.¹¹⁸ Uspoređujući s podacima iz 2009.g. vidljivo je smanjenje udjela gradova u ukupnom iznosu ulaganja od 7% (udio grada Splita se smanjio za čak 12%), dok se udio županije povećao za 5%, a općina za 2%.
- S obzirom na investicijski kapacitet iz 2009.g. od 705,4 milijuna kuna i prosjek investicijskog kapaciteta za vremensko razdoblje 2007.-2009. od 725,3 milijuna kuna, vidljivo je da je isti manji čak za 50% u 2014. godini što je zasigurno posljedica financijske krize koja je tada nastupila.
- Premda se gledajući apsolutne iznose radi o najvećem investicijskom kapacitetu u odnosu na ostale županije (izuzev grada Zagreba), zapravo se radi o prilično skromnom investicijskom potencijalu, obzirom na razvojne potrebe ili npr. na ulaganja iz državnog proračuna, odnosno javnih poduzeća.

¹¹⁷ Treba voditi računa da premda se rashodi za nefinancijsku imovinu u najvećem dijelu doista i odnose na ulaganja u građevinske objekte, oni također uključuju i rashode koje intuitivno ne povezujemo s kapitalnim ulaganjima, kao što su rashodi za prijevozna sredstva i namještaj.

¹¹⁸ Izračun autora na temelju podataka Ministarstva financija

Slika 18: Investicijska aktivnost JLS-a i SD županije, HRK



Izvor: Izračun autora na temelju podataka Ministarstva financija

9.4.3. Financiranje razvojnih programa Splitsko-dalmatinske županije

➤ Poticajno financiranje Županije odvija se putem sljedećih programa:¹¹⁹

- Program poticanja malog i srednjeg poduzetništva:
- Projekt „Lokalni projekti razvoja malog gospodarstva za 2009“
- Projekt „Lokalni projekti razvoja-mikrokreditiranje za 2009“
- Program potpore osnivanju i razvoju malog gospodarstva na području Splitsko dalmatinske županije 2014. – 2017.
- Program poticanja izgradnje poduzetničkih zona u Splitsko-dalmatinskoj županiji za razdoblje 2013. - 2016. godina
- Program razvitka poljoprivrede i agroturizma (Fond za razvoj poljoprivrede, nabava sadnica, subvencija premija osiguranja, navodnjavanje, marketinške aktivnosti i sl.)
- Program ribarstva i ruralnog razvoja
- Program brzobrodskog povezivanja otoka s kopnom
- Međunarodna suradnja i EU Programi

te sukladno novim razvojnim smjernicama, a u suglasju s tematskim razvojnim ciljevima Europske komisije usvojenih i od Vlade RH:

- Program tehnološkog razvoja, istraživanja i primjene inovacija
- Program cjeloživotnog obrazovanja
- Program sustavnog gospodarenja energijom
- Program razvoja konkurentnosti i kvalitete poljoprivredne proizvodnje

¹¹⁹ Izvješće o stanju u gospodarstvu Splitsko-dalmatinske županije s prikazom financijskih kretanja u 2014. godini

- Programa potpore projektima jedinica lokalne samouprave i tvrtkama u njihovom većinskom vlasništvu putem subvencioniranja kamate kredita

Temeljni ciljevi navedenih programa su poticanje gospodarske aktivnosti i zapošljavanja putem:

- povoljnijih uvjeta financiranja
- izgradnje poduzetničke infrastrukture
- razvoja poljoprivrede i agroturizma na području Županije.

- Zahvaljujući ulaganjima Splitsko-dalmatinske županije i drugih subjekata, koji su uključeni u realizaciju programa, tijekom 2014. godine po pojedinim programima postignuto je:

- PROGRAM POTICANJA PODUZETNIŠTVA

- ✓ Program poticanja malog i srednjeg poduzetništva – kreditne linije
 - realizirano je 1.507 kredita, ukupna potpora ~ 1.7 milijardi kn
 - novi program “Kreditom do uspjeha” – kamata od 0,6 do 2,6%; dva povjerenstva, 36 zahtjeva za 90 milijuna kuna
- ✓ Program potpore osnivanju i razvoju malog gospodarstva na području Splitsko dalmatinske županije 2014.-2017.
 - realizirano je 96 projekata potpore ženama poduzetnicama, mladim poduzetnicima i poduzetnicima početnicima
 - ukupna potpora ~ 1.4 milijuna kn
- ✓ Program poticanja izgradnje poduzetničkih zona u SDŽ za razdoblje 2013.-2016.g.
 - ukupna potpora ~ 94 milijuna kn
 - trenutno posluje više od 295 subjekata koji zapošljavaju preko 5.000 radnika

- PROGRAMA ISTRAŽIVANJA I PRIMJENE INOVACIJA

- ✓ Sufinanciranje potpornih institucija za razdoblje 2014.-2017. godina
 - realizirana su 22 zahtjeva s ukupnom potporom od 625.000,00 kn
- ✓ Program tehnološkog razvoja, istraživanja i primjene inovacija za razdoblje 2014.-2017.
 - realizirano je 12 zahtjeva s ukupnom potporom od 1.510.000,00 kn

- PROGRAMA SUSTAVNOG GOSPODARENJA ENERGIJOM

- ✓ Poticanje korištenja obnovljivih izvora energije u obiteljskim kućama
 - realizirana su 74 zahtjeva s ukupnom potporom od 750.000,00 kn
- ✓ Poticanje povećanja energetske učinkovitosti obiteljskih kuća
 - realizirano je 40 zahtjeva s ukupnom potporom od 975.000,00 kn
- ✓ Poticanje smanjenja potrošnje energije i svjetlosnog zagađenja javne rasvjete
 - realizirano je 28 zahtjeva s ukupnom potporom od 1,7 milijuna kn

- PROGRAM POLJOPRIVREDA I RIBARSTVO

- sufinanciranje dugotrajnih nasada – 3.200.000 sadnica
- obnova i izgradnja poljskih putova – 300 km
- 605 poljoprivrednih kredita; 63,7 milijuna kuna - poboljšala se opremljenost kao i tehnološke promjene kod obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava
- konkurentnost i kvaliteta poljoprivredne proizvodnje, ribarstvo, istraživanje i razvoj u poljoprivredi, sajmovanje, udruge, edukacija.

Svi programi realiziraju se u suradnji s nadležnim ministarstvima, jedinicama lokalne samouprave, poslovnim bankama, javnim i komunalnim poduzećima, obrtnicima, malim i srednjim poduzetnicima te obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima.

- JU RERA S.D. i Županija splitsko – dalmatinska u suradnji sa Societe generale - Splitskom bankom d.d. osnovale su 2011.g. Jamstveno-kreditni fond za zeleno poduzetništvo. Fond je namijenjen gospodarskim subjektima iz sektora poljoprivrede, turizma, ribarstva/marikulture s poduzetničkim idejama kojima se naročito doprinosi očuvanju i održivom korištenju prirodnih vrijednosti obalnog područja Dalmacije. Kreditiranje kroz Program se provodi uz djelomično jamstvo do 50% odobrenog kredita, subvencioniranu kamatnu stopu od 2 - 4% (promjenjiva ovisno o EURIBOR-u) i rok povrata kredita do 7 godina, uključujući poček do dvije godine. Do sada Fond koriste tri poduzetnika s ukupnim iznosom jamstva od 261.250,00HRK, a Fond ima kapacitet za otprilike 10 projekata ovisno o vrijednosti ugovora o kreditu.
- Provođenje Programa Jamstvenog fonda za prerađivačku industriju i inovacije u prerađivačkoj industriji za 2014. godinu na području Splitsko-dalmatinske županije temelji se na ugovoru zaključenom između Ministarstva gospodarstva i SDŽ, dok je JU RERA S.D. provoditelj. Sredstva jamstvenog fonda namijenjena su za izdavanje jamstava sektorima prerađivačke industrije koji su u nadležnosti Ministarstva gospodarstva. Ukupna sredstva fonda su 1.826.475,00 kn. Jamstva se koriste za sljedeće namjene: za financiranje ulaganja u materijalnu i nematerijalnu imovinu koja su nastala kao rezultat inovacije u omjeru 70% (materijalne imovine), 30% (nematerijalne imovine); za financiranje ulaganja u modernizaciju tehnološkog procesa; za obrtna sredstva vezana za provedbe modernizacije tehnološkog procesa do maksimalno 500.000,00 kuna.
- Provođenje projekta „Regionalni jamstveni instrumenti –RII“ temelji se na ugovoru zaključenom između Ministarstva poduzetništva i Splitsko-dalmatinske županije, a JU RERA SD je provoditelj. Jamstva su dostupna samo za dugoročne, investicijske kredite (za kupnju, izgradnju, uređenje ili proširenje gospodarskih objekata (stanovi isključeni), nabavu opreme ili pojedinih dijelova opreme). Sredstva s kojima Fond raspolaže iznose 846.782,08kn.
- Kreditna aktivnost HBOR-a značajnim dijelom također je usmjerena na kreditiranje poduzetništva te osiguranje financijskih sredstava po uvjetima povoljnijim od komercijalnih. Osiguravajući sredstva iz povoljnijih izvora te surađujući s poslovnim bankama, HBOR razvija model poticajnog financiranja poduzetništva. Nastojeći omogućiti lakši i brži pristup informacijama o kreditnim programima kao i približiti savjetodavnu pomoć poduzetnicima Splitsko dalmatinske županije, Hrvatska banka za obnovu i razvitak otvorila je i područni ured u Splitu koji djeluje dulje od 10 godina pri Ekonomskom fakultetu Split.

9.5. Upravljanje regionalnim razvojem putem EU strukturnih i investicijskih fondova

- Prije same analize mogućnosti financiranja razvoja putem ESI fondova i Programa Unije za aktualno programsko razdoblje 2014.-2020., kratko će se osvrnuti na dosadašnju apsorpciju sredstava iz IPA pretpristupnog programa i Programa Zajednice na razini Splitsko-dalmatinske županije. Prema analizi dostupnih podataka od strane nadležnih Ugovornih tijela za pojedine komponente i programe IPA pretpristupnog programa i nadležnih tijela Europske komisije za Programe Zajednice, subjekti sa područja SDŽ sudjelovali su u ukupno 203 projekta financiranih EU bespovratnim sredstvima kroz koje je za područje SDŽ ukupno dodijeljeno oko 37,6 milijuna Eura. Navedeni iznos odnosi se na pretpristupno razdoblje odnosno financijsku perspektivu 2007.-2013.¹²⁰. Ako taj iznos raščlanimo prema pojedinačnim komponentama, razvidno je da je najviše sredstava povučeno iz komponente IPA V – IPARD – 10,2 milijuna EUR; IPA IIIc Regionalna konkurentnost – 8,7 EUR, IPA II CBC ADRIATIC – 6,8 milijuna EUR, IPA I – 2,6 milijuna EUR.
- Krovni strateški dokument za korištenje 10,676 milijardi eura iz ESI fondova u Republici Hrvatskoj jest **Sporazum o partnerstvu između RH i Europske komisije za korištenje EU strukturnih i investicijskih fondova za rast i radna mjesta u razdoblju 2014.-2020.** koji je odobren od strane Europske komisije 30. listopada 2014.g. Partnerski sporazum sadržava strateške ciljeve i prioritete ulaganja država članica, a povezan je s ciljevima strategije Europa 2020 za pametan, održiv i uključiv rast. Operativnim programima detaljno se opisuju i razrađuju mjere i aktivnosti za korištenje sredstava EU fondova:
 - **Operativni program Konkurentnost i kohezija** (usvojen 12. prosinca 2014.)
 - **Operativni program Učinkoviti ljudski potencijali** (usvojen 17. prosinca 2014.)
 - **Program ruralnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje 2014. - 2020.** (usvojen 26. svibnja, 2015.)
 - **Nacrt Operativnog programa za pomorstvo i ribarstvo 2014.-2020.**
- Glavni cilj politike vezano uz korištenje sredstava iz ESI fondova je dovesti Hrvatsku do održivog razvoja i uravnoteženog gospodarskog rasta. Za ostvarenje ovog cilja, Hrvatskoj su na raspolaganju sljedeći ESI fondovi:
 - **Europski fond za regionalni razvoj (ERDF)** - za cilj ima jačanje ekonomske i socijalne kohezije u Europskoj uniji te smanjenje razvojnih razlika između njenih regija.
 - **Europski socijalni fond (ESF)** - potiče zapošljavanje i mogućnosti zaposlenja u Europskoj uniji.
 - **Kohezijski fond (CF)** - cilja na države članice čiji je bruto nacionalni dohodak po stanovniku manji od 90% prosjeka Europske unije te financira projekte iz područja prometa i okoliša.
 - **Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj (EARDF)**
 - **Europski pomorski i ribarski fond (EMFF)**
- Europski fond za regionalni razvoj i Europski socijalni fond poznati su i pod nazivom strukturni fondovi. Svih pet fondova imaju zajednički naziv Europski strukturni i investicijski fondovi (ESI fondovi). U financijskom razdoblju 2014.-2020. RH je iz Europskih strukturnih i investicijskih (ESI) fondova na raspolaganju ukupno 10,676 milijardi eura. Od tog iznosa 8,397 milijardi eura predviđeno je za ciljeve kohezijske politike, 2,026 milijarde eura za poljoprivredu i ruralni razvoj te 253 milijuna eura za razvoj ribarstva.
- Sredstva iz ESI fondova alocirana za OPKK 2014. - 2020. iznose 6,8 mlrd. eura, što predstavlja značajan iznos za rješavanje potreba i prilika u ključnim političkim sektorima socioekonomskog razvoja Hrvatske. Sredstva alocirana iz EFRR-a iznose oko 4,3 mlrd. eura, zajedno s 2,6 mlrd. eura iz

¹²⁰ Ovo je stanje zabilježeno zaključno sa siječnjom 2015.g. U navedeni iznos nije uključen projekt koji je odobren za financiranje iz sredstava EU Strukturnih fondova za 2013. godinu kroz Shemu dodjele bespovratnih sredstava za poslovnu infrastrukturu, a kroz koji je za našu županiju ugovoreno 1.999.736,80 Eura EU bespovratnih sredstava.

kohezijskog fonda. Visoki udio ulaganja, više od 3,5 milijardi eura, Hrvatska će uložiti u zaštitu okoliša, prilagodbu klimatskim promjenama i mrežnu infrastrukturu (promet). Više od 2,7 milijardi eura dodijeljeno je u pet prioriteta vezanih uz konkurentnost: istraživanje i inovacije, informacijske i telekomunikacijske tehnologije, razvoj malih i srednjih poduzeća, niskougljično gospodarstvo te obrazovanje. Više od 45 posto ukupne alokacije Europskoga fonda za regionalni razvoj bit će iskorišteno za potporu malim i srednjim poduzećima, istraživanje i inovacije.

- Osnovni je cilj Operativnog programa Učinkoviti ljudski potencijali pridonijeti rastu zapošljavanja i jačanju socijalne kohezije u Hrvatskoj. Njegova je ukupna vrijednost 1,85 milijardi eura, od čega se 1,58 milijardi financira iz proračuna Europske unije, uključujući 66 milijuna eura iz Inicijative za zapošljavanje mladih. Najveći dio alokacije (532.933.273 EUR) odnosi se na prioritetnu os Visoka zapošljivost i mobilnost radne snage, 450.000.000 EUR na Obrazovanje i cjeloživotno učenje; 328.000.000 EUR na Socijalno uključivanje te 191.276.944 EUR na Pametno administriranje, a 80.000.000 EUR rezervirano je za Tehničku pomoć.
- Ukupna alokacija za Program ruralnog razvoja RH 2014.-2020. iznosi 2.383.294.499,84 EUR, od čega se najveći dio - 667.058.823,53 EUR odnosi na Mjeru 4 – Ulaganje u fizičku imovinu, zatim Mjeru 13 - Plaćanja područjima s prirodnim ograničenjima ili ostalim posebnim ograničenjima (321.600.000,00 EUR), Mjeru 7 - Temeljne usluge i obnova sela u ruralnim područjima (265.882.352,94 EUR), Mjeru 6 - Razvoj poljoprivrednih gospodarstava i poslovanja (262.928.104,58 EUR).

Slika19: Europski strukturni i investicijski fondovi



Izvor: MRRFEU

- Navedena alokacije su planirane isključivo po operativnim programima odnosno strateškim prioritetima, te će visina ukupno povučenih EU sredstava ovisiti o apsorpcijskim kapacitetima prijavitelja koji će se javljati na natječaje resornih ministarstava i ostalih institucija koja su posrednička tijela. Stoga će županije, gradovi i općine, javni, civilni i privatni sektor koji su u proteklom razdoblju ulagali vrijeme, trud i novac u pripremu kvalitetnih projekata sa spremnom projektno-tehničkom dokumentacijom imati prednost pri povlačenju značajnih iznosa iz ESI fondova.
- Uz navedene programe, Hrvatskoj su i dalje na raspolaganju i Programi Unije, koji promiču suradnju između država članica u različitim područjima povezanim sa zajedničkim politikama EU:

➤ OBZOR 2020.

Obzor 2020 novi je program Europske unije za istraživanje i inovacije te je dio pogona za stvaranje novog rasta i stvaranje radnih mjesta u Europi. Obzor 2020 obuhvaća sva sredstva za istraživanja i inovacije koje trenutačno pokriva Sedmi okvirni program za konkurentnost i inovacije – FP7 i Europski institut za inovacije i tehnologiju – EIP. Program za istraživanje i inovacije financirat će četiri ključna cilja (u milijardama eura): 1. Izvrsnost u znanosti (24,598); 2. Industrijsko vodstvo (17,938), 3. Društveni izazovi (31,748) i 4. Ne-nuklearne izravne akcije Zajedničkog istraživačkog centra (JRC) – poseban program (1,962).

➤ PROGRAM ZA KONKURENTNOST PODUZETNIŠTVA I MSP

Program za konkurentnost poduzetništva i malih i srednjih poduzeća – COSME za cilj ima jačanje konkurentnosti i održivosti poduzeća Europske unije, uključujući sektor turizma, poticanje poduzetničke kulture te promicanje stvaranja i rasta malih i srednjih poduzetnika. Program COSME nastavlja aktivnosti iz Okvirnog programa za konkurentnost i inovacije – CIP. Ciljevi programa su 1. Unapređenje okvirnih uvjeta za konkurentnost i održivost poduzeća Unije uključujući turistički sektor (384.4 milijuna eura); 2. Poticanje poduzetničke kulture i promocija stvaranja i rasta MSP-a (86.8 milijuna eura); 3. Poboljšanje pristupa financijama za mala i srednja poduzeća u obliku kapitala i dugovanja (1.436 milijardi eura); 4. Poboljšanje pristupa tržištu unutar Unije i na globalnoj razini (2.443 milijardi eura).

➤ KREATIVNA EUROPA

Program Kreativna Europa daje potporu očuvanju i promicanju europske kulturne i jezične raznolikosti te daje podršku jačanju konkurentnosti sektora čime pridonosi strategiji Europa 2020 i njezinim temeljnim inicijativama. Program objedinjuje dosadašnje programe iz razdoblja 2007.-2013. Kultura, MEDIA i MEDIA Mundus te uključuje novu financijsku ustanovu za lakši pristup financijama za male i srednje poduzetnike i organizacije u kulturnom sektoru. Budžet je 1,46 milijardi eura, a ciljevi programa su: 1. Međusektorske aktivnosti namijenjene svim kulturnim i kreativnim sektorima; 2. Kulturne aktivnosti namijenjene svim kulturnim i kreativnim sektorima i 3. MEDIA aktivnosti namijenjene svim audiovizualnim sektorima.

➤ PROGRAM ŽIVOT (LIFE)

Novi je LIFE program nastavak programa LIFE+ iz razdoblja 2007.-2013. godine. Ovaj je novi program u sebi objedinio dva podprograma: program za okoliš i program za klimu. Program LIFE je katalizator za promicanje implementacije i integracije okolišnih i klimatskih ciljeva u druge politike i prakse zemalja članica. Ciljevi su: 1. Pridonijeti prelasku na efikasno, niskouglično gospodarstvo, pridonijeti zaštiti i poboljšanju kvalitete okolišta te zaustaviti gubitak bioraznolikosti; 2. Unaprijediti razvoj, implementaciju i jačanje okolišnih i klimatskih politika Europske unije te katalizirati i promicati integraciju okolišnih i klimatskih ciljeva u druge politike Europske unije kao i prakse iz javnog i privatnog sektora te 3. Podržati bolje okolišno i klimatsko upravljanje na svim razinama, a budžet je 3,46 milijardi Eura.

➤ EUROPA ZA GRAĐANE

Ovaj program promiče aktivno građanstvo, a glavni je cilj premostiti jaz između građana i Europske unije kroz financijske instrumente. Europa za građane ohrabrivat će suradnju između građana i organizacija iz različitih zemalja te će olakšati razvijanje osjećaja pripadnosti zajedničkim europskim idealima i promicati proces integracije. Program se sastoji od dva podprograma: Sjećanje i Europsko građanstvo te Demokratski angažman i građansko sudjelovanje. Program će se provoditi kroz dvije vrste grant shema: grant shema za projekte i grant shema za nevladine organizacije koje promiču aktivno europsko građanstvo. Budžet je 229 milijuna eura, a ciljevi su: 1. Pružanje prilike građanima za sudjelovanje i interakciju u izgradnji „bliže“ Europe, 2. Jačanje europskog identiteta koji se temelji na zajedničkim vrijednostima, 3. Razvijanje smisla pripadanja Uniji, 4. Unapređenje međusobnog razumijevanja i tolerancije između europskih građana dok se doprinosi interkulturalnom dijalogu.

➤ PROGRAM ERASMUS ZA SVE (Erasmus+)

Erasmus+ novi je program za obrazovanje, obuku, mlade i sport s ciljem smanjenja ranog napuštanja škole kao i povećanju broja visokoobrazovanih. Program će promicati mogućnosti učenja za pojedince u Europskoj uniji i izvan nje, suradnju između obrazovnih ustanova, organizacija mladih, poduzeća, lokalnih i regionalnih vlasti kao i nevladinih udruga te podršku reformi politike u zemljama članicama i suradnja sa zemljama koje nisu dio EU. Ovaj program zamijenio je postojeće programe Cjeloživotnog učenja (Erasmus, Leonardo da Vinci, Comenisu i Grundtvig), program Mladi na djelu kao i pet programa međunarodne suradnje (Erasmus Mundus, Tempus, Alfa, Edulink i program za suradnju sa zemljama u razvoju. Ciljevi su: 1. Pružiti mladim ljudima priliku da poboljšaju svoje vještine i znanja studiranjem i osposobljavanjem u inozemstvu; 2. Poboljšati kvalitetu podučavanja u zemljama članicama i izvan EU; 3. Podržati zemlje članice i partnerske zemlje u modernizaciji obrazovnih sustava i sustava osposobljavanja; 4. Promicati sudjelovanje mladih u društvu; 5. Podržati podučavanje i istraživanje o europskoj integraciji te 6. Podržavati amaterski sport u Europi.

➤ PROGRAM ZAPOŠLJAVANJE I SOCIJALNE INOVACIJE

Novi program EU Zapošljavanje i socijalne inovacije (EaSi) za cilj ima podržati napore država članica u osmišljavanju i provedbi zapošljavanja i socijalnih reformi na europskoj, nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini kroz koordinaciju politike, identifikaciju, analizu i razmjenu dobrih praksi.

➤ INICIJATIVA ZA ZAPOŠLJAVANJE MLADIH

Europsko vijeće osmislilo je Inicijativu za zapošljavanje mladih kako bi dodatno pojačali vrlo značajnu potporu koja se već prima kroz Europske strukturne fondove, a namijenjena je mladim ljudima koji nisu u obrazovanju, zaposleni ili na obuci.

➤ ZDRAVLJE ZA RAST

Program „Zdravlje za rast“ treća je akcija koja financira ciljeve zdravstvene strategije Europske unije. Cilj ovog programa je rad sa državama članicama za poticanje inovacija u zdravstvu i povećanje održivosti zdravstvenih sustava, poboljšanje zdravlja građana EU, te zaštita od prekograničnih zdravstvenih prijetnji. Svi postupci moraju u potpunosti poštivati odgovornost država članica za organizaciju i pružanje zdravstvenih usluga i zdravstvene skrbi. Budžet je 449.394 milijuna eura, a ciljevi Programa su: 1. Doprinos inovativnom i održivom zdravstvenom sustavu; 2. Povećanje pristupa boljem i sigurnijem zdravstvu za građane; 3. Promicanje zdravlja i prevencija bolesti i 4. Zaštita građana od prekograničnih zdravstvenih prijetnji.

➤ PROGRAM POTROŠAČ

Ovaj će program nastojati zaštititi zdravstvene, sigurnosne i ekonomske interese europskih građana. Također će integrirati interese potrošača u sve politike koje se odnose na zajednicu te će staviti težište na zaštitu potrošača u novim zemljama članicama. Budžet je 197 milijuna eura, a ciljevi su: 1. Osigurati visoku razinu zaštite potrošača (boljim zastupanjem potrošačkih interesa); 2. Osigurati učinkovitu primjenu pravila potrošačke politike (jačanjem suradnje, informiranja i obrazovanja); 3. Razviti suradnju s međunarodnim partnerima za rješavanje učinka globalizacije na proizvodni lanac; 4. Podržati proizvodnju podataka o potrošačkom tržištu te podržati sudjelovanje u stvaranju politika na razini Europske unije; 5. Osigurati zastupanje potrošačkih interesa financijskom podrškom potrošačkih organizacija na razini Europske unije te 6. Podržati kampanje za podizanje svijesti o problemima potrošača te obuka nacionalnih potrošačkih organizacija.

➤ PROGRAM CARINE 2020 (Customs 2020)

Program Customs 2020 podržavat će suradnju između nadležnih tijela za carinu u Europskoj uniji kako bi se njihova učinkovitost maksimizirala. Program će olakšati umrežavanje, zajedničke aktivnosti i obuku među osobljem, a u isto vrijeme će financirati IT sustave kako bi se omogućio razvoj elektronske carine. Budžet je 547,3 milijuna eura, a ciljevi su: 1. Ojačati interno tržište kroz učinkovitu carinsku uniju i 2. Podržati rad carinske unije kroz suradnju zemalja sudionica, nadležnih tijela, dužnosnika i vanjskih stručnjaka.

➤ PROGRAM PRAVOSUĐE

Ovaj će program pridonijeti stvaranju europskog područja pravde promicanjem pravne suradnje. Program Justice nasljednik je tri programa iz razdoblja 2007.-2013., a riječ je o programima Građansko pravosuđe, Kazneno pravosuđe te Suzbijanje droga i informiranje. Budžet je 378 milijuna eura. Ciljevi su: 1. Promicati učinkovitu, opsežnu i dosljednu primjenu zakonodavstva u područjima pravne suradnje te građanskog i kaznenog pravosuđa; 2. Olakšati pristup pravdi i 3. Spriječiti i smanjiti potražnju i opskrbu drogom.

➤ PROGRAM HERKUL III

Ovaj program promiče aktivnosti protiv prijevare, korupcije i drugih nezakonitih radnji koje utječu na financijske interese Europske unije. Program će doprinijeti jačanju transnacionalne suradnje i efikasnijoj prevenciji prijevare, korupcije i drugih nezakonitih radnji uz pomoć specijalizirane obuke za osoblje nacionalne i regionalne administracije i druge dionike. Budžet je 110 milijuna eura, a ciljevi su: 1. Zaštititi financijske interese Europske unije te povećati konkurentnost europske ekonomije kao i osigurati zaštitu novca poreznih obveznika i 2. Spriječiti i boriti se protiv prijevare, korupcije i drugih nezakonitih radnji koje utječu na financijski interes Europske unije.

➤ PROGRAM ZA PRAVA I DRŽAVLJANSTVO

Ovaj će program naslijediti tri programa iz perspektive 2007.-2013.: Temeljna prava i državljanstvo, Daphne III te dijelove programa PROGRESS. Svrha ovog programa stvoriti je područje gdje će ljudska prava biti poštivana i promicana. Ovaj program promiče prava europskog građanstva, prava jednakosti, prava zaštite osobnih podataka, dječja prava te prava potrošača. Budžet je 439 milijuna eura, a ciljevi su: 1. Doprinijeti unapređenju izvršenja prava koja proizlaze iz građanstva Europske unije; 2. Promicanje učinkovite implementacije načela nepostojanja diskriminacije na temelju spola, rasnog ili etničkog porijekla, vjere ili uvjerenja, hendikepa, godina ili seksualne orijentacije kao i promicanje jednakosti između muškaraca i žena te prava osoba s invaliditetom i starijih osoba; 3. Osigurati visoku razinu zaštite osobnih podataka; 4. Unaprijediti poštivanje dječjih prava; 5. Potaknuti potrošače i poduzeća da kupuju i razmjenjuju dobra s povjerenjem.

➤ PROGRAM PERIKLO 2020

Periklo 2020 program je razmjene, pomoći i osposobljavanja za zaštitu eura od krivotvorenja, a nadležno tijelo je OLAF. Cilj ovog programa bit će podizanje svijesti te će program djelovati kao katalizator za bližu suradnju relevantnih struktura i osoblja. Također se želi unaprijediti shvaćanje relevantnih europskih i međunarodnih zakona i instrumenata. Budžet je 7,7 milijuna eura, a specifični ciljevi su: 1. Zaštititi novčanice i kovanice eura od krivotvorenja i prijevare podržavanjem mjera koje su poduzele zemlje članice te 2. Pomoći nacionalnim i europskim vlastima da razviju blisku suradnju međusobno i s Europskom komisijom, a to uključuje zemlje koje nisu članice i međunarodne organizacije.

➤ PROGRAM FISCALIS 2020

Program Fiscalis 2020 nastojat će ojačati interno tržište kroz učinkovite sustave oporezivanja. Ovaj je program nasljednik programa Fiscalis za financijsku perspektivu 2007.-2013. Budžet je 234,3 milijuna eura, a ciljevi su: 1. Ojačati interno tržište kroz učinkovite sustave oporezivanja te 2. Unaprijediti operacije sustava za oporezivanje kroz suradnju zemalja sudionica, nadležnih tijela, dužnosnika i vanjskih stručnjaka.

- Može se zaključiti da postoji čitavi niz mogućnosti financiranja projekata i programa vrlo širokog tematskog raspona kroz Programe Unije, ali isto tako primjetna je nedostatna informiranost ciljnih skupina o tim mogućnostima, kao i manjak znanja o načinu praćenja natječaja i same pripreme i prijave na natječaj.
- Osim toga, postavljen je **institucionalni okvir za provedbu ESI fondova u RH za razdoblje 2014.-2020.**, temeljem Zakona o uspostavi institucionalnog okvira za provedbu europskih strukturnih i investicijskih fondova u Republici Hrvatskoj u financijskom razdoblju 2014.-2020. Donesene su Uredba o tijelima u sustavima upravljanja i kontrole korištenja Europskog socijalnog fonda, Europskog fonda za regionalni razvoj i Kohezijskog fonda, u vezi s ciljem »ulaganje za rast i radna mjesta«, Uredba o tijelima u sustavima upravljanja i kontrole za provedbu programa kojima se podržava cilj »europska teritorijalna suradnja« u

financijskom razdoblju 2014.-2020., Uredba o tijelima u sustavu upravljanja i kontrole korištenja europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj, Uredba o tijelima u sustavu upravljanja i kontrole za provedbu operativnog programa za pomorstvo i ribarstvo.

- Ovisno o izabranom prioritetu ulaganja, za Operativne programe odabrana su upravljačka tijela koja upravljaju i odgovaraju za cjelokupnu provedbu OP-a, različita posrednička tijela razine 1 (planira sredstva, provodi mjere informiranja i vidljivosti, priprema natječajnu dokumentaciju za odabir projekata, inicira strateške projekte, sudjeluje u izboru projekata koji će se financirati, sudjeluje u procesima plaćanja korisnicima i povrata sredstava kod nepravilnosti, itd.) i razine 2. (sudjeluje u pripremi natječajne dokumentacije i izboru projekata, zaključuje ugovor o dodjeli bespovratnih sredstava s korisnikom, "dnevno" surađuje s korisnikom i savjetuje ga, provjerava izvršenje ugovornih obveza korisnika i nadzire napredak projekta, ispituje sumnje na nepravilnosti, odlučuje o prihvatljivosti troškova tijekom provedbe i inicira financijske korekcije itd). Središnje koordinacijsko tijelo nadležno za upravljanje ovim fondovima je Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije.

9.6. Razvojni problemi i potrebe

RAZVOJNI PROBLEMI	RAZVOJNE POTREBE
<ul style="list-style-type: none"> - Nedovoljno jasna uloga i uključenost pojedinih institucija u poticanje razvojnih programa; - Ne postoji metoda i model vrednovanja, kao ni sistematizirana baza podataka s ocjenama rezultata provedenih programa i projekata koja bi poslužila kao podloga za daljnje planiranje i odlučivanje; - Ljudski kapaciteti u tijelima županijske uprave nisu optimalno iskorišteni; - Usitnjenost administrativnog ustroja na lokalnoj razini; - Nedovoljan broj kvalitetno educiranih stručnjaka (naglasak na stručnom kadru za prostorno planiranje, pripremu i provedbu EU projekata); - Nedovoljna suradnja županije i središnjih državnih tijela prilikom izrade strateških dokumenata kojima se definiraju razni razvojni programi kako bi se programi planirali prema modelu „odozdo prema gore“ i zadovoljavali stvarne potrebe lokalnih jedinica i SDŽ - Skroman investicijski potencijal županije i jedinica lokalne samouprave - Ne postoji registar imovine na županijskoj i lokalnoj razini; - Nedovoljna educiranost uprave u području pravnih normi, propisa i 	<ul style="list-style-type: none"> - Provesti sustav strateškog planiranja, praćenja provedbe razvojnih mjera i projekata te vrednovanja njihovih rezultata i učinaka na ostvarivanje postavljenih ciljeva i ukupni razvoj županije; - Uspostava sistematizirane baze podataka temeljem koje će se pratiti učinci realiziranih projekata i koja će služiti i kao podloga za daljnje planiranje razvojnih projekata; - Unaprijediti organizaciju posla i odgovornosti na svim razinama djelovanja te uredno provoditi ocjenjivanje rada s ciljem poticanja i nagrađivanja zaposlenih; - Kontinuirano provoditi edukacije i stručna usavršavanja zaposlenih u tijelima županijske uprave, razvojne agencije, jedinica lokalne samouprave i ostalih institucija nositelja razvoja; - Informatizirati i umrežiti rad JLS-a i drugih institucija radi povećanja administrativnih kapaciteta i efikasnosti; - Sustavno jačati administrativne kapacitete za pripremu, provedbu i vrednovanje projekata s posebnim naglaskom na pripremu projekata za financiranje putem EU programa pretpristupne pomoći i strukturnih fondova EU; - Poboljšati upravljanje imovinom i

RAZVOJNI PROBLEMI	RAZVOJNE POTREBE
<p>regulative općenito;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Privatni sektor preko svojih udruženja (klastera, komora i sl.) još uvijek nije dovoljno uključen u osmišljavanje i planiranje gospodarskog razvoja županije. - Nedovoljno poznavanje javnosti o mogućnostima financiranja kroz programe Unije 	<p>prirodnim resursima na županijskoj i lokalnoj razini te ustanoviti registar imovine.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Informirati i poticati privatni sektor o mogućnostima udruživanja te načine na koje se mogu uključiti u razvojne gospodarske procese te ojačati i konkretizirati suradnju sa Sveučilištem; - Osnažiti informiranje svih potencijalnih korisnika vezano za mogućnosti financiranja kroz programe Unije

10. Međuzupanijska i međunarodna suradnja

S ciljem razvoja koordinirane, sustavne i strateške suradnje sa institucijama i organizacijama unutar granica Republike Hrvatske i izvan njih, Splitsko-dalmatinska županija kontinuirano uspostavlja kontakte i razne oblike suradnje i partnerstva. Ujedno je aktivna i priznata članica niza međunarodnih udruga, ima suradnju s nizom inozemnih regija, te sudjeluje u brojnim projektima koji se financiraju sredstvima EU.

10.1. Međuzupanijska suradnja

a) Članstvo

- Splitsko –dalmatinska županija je od 2003. godine članica „Hrvatske zajednice županija“, u okviru koje se radi na zajedničkom usuglašavanju stavova vezanih za regionalni razvoj i decentralizaciju ovlasti županija, te potiče razvoj zajedničkih projekta.
- Splitsko-dalmatinska županija je intenzivno uključena u „Kordinaciji županija Jadranske Hrvatske“, na NUTS II statističkoj regiji, putem koje se ostvaruje suradnja na jasno definiranim zajedničkim projektnim područjima (valorizacija kulturne baštine, ribarska infrastruktura, prometna infrastruktura, ruralni razvoj, inovacije i energetika, zaštita izvornosti autohtonih jadranskih poljoprivrednih kultura, zajedničko upravljanje pomorskim rizicima). Zajednička projektna područja predstavljaju platformu za suradnju brojnim EU projektima. Ipak, ovo udruženje trebalo bi dodatno ojačati kako bi se zajednički interesi NUTS2 regije lakše ugradili u nacionalne strateške planove i dokumente.

b) Sporazumi o suradnji

- Splitsko - dalmatinska županija ima uspostavljenu suradnju sa sljedećim županijama u Hrvatskoj, s kojima su ujedno potpisani Sporazumi o suradnji:
 - Sporazum o suradnji između Županije Splitsko-dalmatinske i županije Dubrovačko-neretvanske (Sl. glasnik SDŽ 6/96)
 - Sporazum o prijateljstvu i suradnji Splitsko-dalmatinske županije i Vukovarsko-srijemske županije (Sl. glasnik SDŽ 17/09)
- Suradnja Splitsko-dalmatinske županije s drugim hrvatskim županijama omogućuje zajedničko djelovanje i provedbu zajedničkih aktivnosti kroz razmjenu iskustava, te poticanje i razvoj bliskih projekata važnih za razvoj područja jedinica područne (regionalne) samouprave.

10.2. Međunarodna suradnja

- Obzirom da je Splitsko-dalmatinska županija međunarodnu suradnju postavila kao jedan od bitnijih čimbenika koji utječu na razvoj županije općenito, postoji cijeli niz međunarodnih partnerskih inicijativa, događanja i odnosa, zatim članstava u međunarodnim udruženjima, te uspostavljenih raznih oblika suradnje s regijama susjednih država i regijama Europske Unije.

a) Članstva

- Splitsko-dalmatinska županija je članica:
 - „*Jadranske Euroregije udruge jedinica teritorijalnog ustroja*“, koja ima 26 članica iz Italije, Slovenije, Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Albanije i Grčke, a osnovana je s ciljem razvijanja međusobnih odnosa, razvoja gospodarstva, zajedničkih razvojnih strategija i projekata. Predstavnici županije djeluju kroz sektorske pododbore Jadranske Euroregije.
 - „*Skupštine europskih regija*“ od 2007. godine, koja je najveća nezavisna mreža regija koja okuplja 270 regija iz 33 države i 16 međunarodnih organizacija. Jedan od projekata koji se provodi u SDŽ pod pokroviteljstvom Skupštine europskih regija je Eurodyssée čiji je cilj omogućiti mladima stjecanje profesionalnog iskustva i učenje jezika u zemlji domaćinu te povezivanje regija.
 - *Europske regionalne mreže „Culinary heritage*“, koja za cilj ima razvoj regija kroz oživljavanje kulinarske baštine. Članicama daje međunarodno priznatu oznaku i jedinstven standard kvalitete, koji putem niza novih mogućnosti prezentacije, povećava konkurentnost i jača prepoznatljivost autohtonih dalmatinskih jela na međunarodnom tržištu.
 - AREV - „*Assembly of European Wine Regions*“, udruženje koje okuplja predstavnike 75 europskih regija, kojima vinarstvo predstavlja visoko rastući sektor razvoja u budućnosti. Glavni cilj udruženja je dati članovima adekvatnog predstavnika na razini EU, koji će u ime njih znati kako i što uključiti u politike EU, a što će ujedno pozitivno utjecati na razvoj sektora vinogradarstva i vinarstva općenito.
 - Također, Hrvatska je uključena u „*Mediterranski akcijski plan*“ (MAP), osnovan u okviru Programa *Ujedinjenih naroda za okoliš (UNEP)* 1975. godine. MAP je prvi u nizu programa regionalnih mora osnovan s ciljem osiguranja kvalitetnijeg života stanovnicima zemalja koje okružuju Sredozemno more te uspostavljanja i osnaživanja međusobne suradnje i usuglašavanja strategije upravljanja zajedničkim prirodnim bogatstvima. Također, u njegovom fokusu su zaštita okoliša, promicanje modela održivog upravljanja, kao i harmoniziranje odnosa među mediteranskim zemljama.

b) Sporazumi o suradnji

- Splitsko-dalmatinska županija sklopila je sljedeće sporazume o suradnji:
 - Sporazum o prijateljstvu i suradnji između Županije splitsko-dalmatinske i Provincije Ascoli Piceno (Službeni glasnik SDŽ 6/96)
 - Sporazum o prijateljstvu i suradnji hrvatskih županija Splitsko-dalmatinske, Dubrovačko neretvanske, Šibensko-kninske i Zadarske i Regije Molise Republike Italije (Službeni glasnik SDŽ 2/97)
 - Sporazum o suradnji između Autonomne pokrajine Furlanije Venecije Julija (Republike Italija) i Splitsko-dalmatinske županije („Službeni glasnik SDŽ 5/03)
 - Sporazum o suradnji između Departementa Herault (Republika Francuska) i Splitsko-dalmatinske županije (Službeni glasnik SDŽ 10/10)
 - Sporazum o suradnji između Warminsko – mazurske županije (Republika Poljska) i Splitsko-dalmatinske županije (Republika Hrvatska) ("Službeni glasnik Splitsko-dalmatinske županije", broj 6/11).
 - Sporazum o suradnji između Kijevske oblasne državne administracije Ukrajine i Splitsko-dalmatinske županije (Republika Hrvatska) ("Službeni glasnik Splitsko-dalmatinske županije", broj 6/11)

- Splitsko-dalmatinska županija i JU RERA S.D. potpisnice su Sporazuma o suradnji s „Programom za razvoj Ujedinjenih naroda“ (UNDP-om). Sporazum je sklopljen s ciljem provođenja „Programa poticanja zelenog poduzetništva“ u okviru projekta „Očuvanje i održivo korištenje biološke raznolikosti na dalmatinskoj obali – COAST“, a temeljem darovnice Globalnog fonda za okoliš (GEF). U RH projekt uz organizaciju UNDP-a provode Ministarstvo zaštite okoliša i prirode kao nositelj provedbe te je ostvarena suradnja nadležnih ministarstava i 4 dalmatinske županije kao projektnih partnera .
- JU RERA S.D. potpisala je Sporazum o suradnji, sa sljedećim *razvojnim agencijama*:
 - Razvojnomo agencijom Zapadno-hercegovačke županije HERAG iz BIH
 - Regionalnom razvojnom agencijom za Hercegovinu REDAH iz BIH
- Osim toga, Splitsko-dalmatinska županija je dio konglomerata “Pametna partnerstva za poslove i razvoj” u koji su uključene i regije East of England (UK), Central Denmark (Danks), Warmia and Mazury (Poljska), Mid Norway, West Norway (Norveška) i Silesia Region (Poljska) i koji sudjeluje na manifestaciji „Otvoreni dani“ u Bruxellesu, tijekom koje se predstavljaju gradovi i regije, razmjenjuju iskustva i dobre prakse u provođenju EU politika, te potiču gospodarski razvoj, zapošljavanja i sl.

c) Suradnja kroz projekte

- SDŽ je u sklopu EU programa prekogranične i transnacionalne suradnje ostvarila suradnju sa regijama susjednih država. Suradnja u sklopu ovih programa predstavlja važan doprinos aktivnostima regionalnog razvoja.
- Obzirom na prihvatljivost područja sudjelovanja, suradnju je u predhodnom razdoblju bilo moguće ostvariti kroz sljedeće programe prekogranične i transnacionalne suradnje:
 - IPA program Jadranske prekogranične suradnje;
 - IPA Prekogranični program Hrvatska – Bosna i Hercegovina;
 - IPA Prekogranični program Hrvatska – Crna Gora (u statusu tzv. pridružene županije - županije koje mogu koristiti sredstva Zajednice za financiranje projekata do granice od 20% iznosa Zajednice za određeni prekogranični program);
 - Program transnacionalne suradnje Mediteran;
 - Program transnacionalne suradnje Jugoistočna Europa.
- JU RERA S.D. je kroz predmetne programe ostvarila suradnju na 18 projekata s institucijama regionalne ili nacionalne razine: Italijom, Francuskom, Slovenijom, Španjolskom, Njemačkom, Ciprom, Grčkom, Albanijom, Crnom Gorom, Bosnom i Hercegovinom, Srbijom i dr.
- Splitsko-dalmatinska županija u programskom razdoblju 2014.-2020. partnerstva može ostvarivati kroz tri skupine programa Teritorijalna ulaganja:
 - Prekogranična suradnja
 - Transnacionalna suradnja
 - Međuregionalna suradnja
- Kroz jačanje prekogranične suradnje u pograničnim područjima pridonosi se sveukupnom razvoju teritorijalne suradnje, povećanju međunarodne konkurentnosti hrvatskih pograničnih regija, smanjenju društvene i gospodarske nejednakosti među hrvatskim regijama i ujednačavanju njihova razvoja. Među programima prekogranične suradnje, Splitsko-dalmatinska županija prihvatljivi je korisnik Programa prekogranične suradnje Italija - Hrvatska 2014.-2020. te IPA program prekogranične suradnje Hrvatska - Bosna i Hercegovina – Crna Gora 2014.-2020. Kroz program Italija – Hrvatska definirane su sljedeće prioritetne osi: 1. Inovativnost i internacionalizacija, 2. Zaštita i

otpornost na klimatske promjene, 3. Okoliš i kulturno nasljeđe, 4. Pomorski promet. Programom Hrvatska - Bosna i Hercegovina – Crna Gora definirana su četiri tematska prioriteta: 1. Poboljšanje kvalitete socijalnih i zdravstvenih usluga u programskom području, 2. Zaštita okoliša i prirode, poboljšanje prevencije rizika te promicanje održive energije i energetske učinkovitosti; 3. Doprinošenje razvoju turizma i očuvanje kulturne i prirodne baštine; 4. Jačanje konkurentnosti i razvoj poslovnog okruženja u programskom području.

- U novom razdoblju 2014.-2020. proširena je mogućnost sudjelovanja u četiri programa transnacionalne suradnje (Mediteran, Dunav, Jugoistočna vrata i Središnja Europa), a područja koja će obuhvaćati ti programi će u teritorijalnom smislu uključivati cijelu Hrvatsku. Riječ je o sljedećim programima: 1. Program transnacionalne suradnje Mediteran 2014.-2020.; 2. Program transnacionalne suradnje Dunav 2014.-2020.; 3. Jadransko-jonski program transnacionalne suradnje 2014.-2020.; 4. Program transnacionalne suradnje Središnja Europa 2014.-2020. U trenutku izrade ove Županijske razvojne strategije, od navedenih programa jedino je Program transnacionalne suradnje Središnja Europa 2014.-2020. odobren od strane Europske komisije, i to u prosincu 2014. godine, a prvi poziv za dostavu projektnih prijedloga je raspisan u veljači 2015. godine. Definirane su sljedeće prioritetne osi: 1. Suradnja u području inovacija u svrhu povećanja konkurentnosti Središnje Europe; 2. Suradnja na izradi strategija vezanih za nisku razinu emisije CO₂ u Središnjoj Europi; 3. Suradnja u području prirodnih i kulturnih resursa za održivi rast u Središnjoj Europi; 4. Suradnja u području prometa u svrhu boljeg povezivanja Središnje Europe.
- Pristupanjem u Europsku uniju Republici Hrvatskoj se otvorila mogućnost sudjelovanja i u trećem dijelu europske teritorijalne suradnje – i to u sljedećim programima međuregionalne suradnje: ESPON, INTERACT III, INTERREG VC i URBACT. Opći cilj programa INTERACT III je razmjena iskustava, identifikacija i prenošenje dobre prakse te inovativni pristupi u provedbi teritorijalne suradnje. Na taj način, program je usredotočen na poboljšanje tri specifična područja: 1. Upravljanje i kontrola kapaciteta ETS programa; 2. Kapaciteti u području europske teritorijalne suradnje u dostizanju i komuniciranju programskih rezultata; 3. Upravljačka sposobnost za provođenje inovativnih pristupa, npr. kroz Europsku skupinu za teritorijalnu suradnju (EGTC), makro-regionalne strategije i suradnju u ostalim programima. U sklopu programa INTERREG VC odabrane su sljedeće četiri teme kako bi se najbolje iskoristila sredstva: 1. Istraživanje i inovacije; 2. Konkurentnost malih i srednjih poduzeća; 3. Ekonomija s niskom razinom ugljika; 4. Okolišna i resursna učinkovitost. Program ESPON je namijenjen razmjeni iskustava u području prostornog planiranja te općenitu suradnju sveučilišta odnosno visokoobrazovnih i znanstvenih institucija. Program URBACT namijenjen je razmjeni iskustava gradova u izradi razvojnih strateških dokumenata kao i povezivanju s nacionalnim prioritetima i strategijama.
- U okviru suradnje s predstavništvom Europske komisije u Hrvatskoj, JU RERA S.D. je uspostavila - *EDIC SPLIT* – *Informacijski centar Europe Direct Split*, putem kojeg se za područje Splitsko-dalmatinske svim njenim građanima otvara mogućnost na dostupnost informacija i savjetovanja o svim EU temama, od informacija o pravima građana EU, prioritetima i politikama EU do informacija o mogućnostima financiranja projekata kroz EU programe te savjetovanja po tim pitanjima. Uspostavom takvog centra po konceptu „Sve na jednom mjestu“ cilj je približiti EU građanima i pružiti potpunu informaciju, te isto tako u slučaju zahtjeva za stručnom pomoći oko pripreme konkretnih projekata za prijavu na EU programe pružiti savjet i uputiti korisnika na specijalizirane izvore informacija te institucije koje mu mogu pružiti stručnu pomoć.
- Obzirom na važnost uspostavljanja kvalitetne suradnje između županija, regija i zemalja, može se zaključiti kako bi se iste u budućnosti mogle još dodatno unaprijediti, kroz neke nove modele i oblike. Uspostavljanjem novih modela suradnje uskladili bi još bolji zajednički ciljevi i ostvario kontinuitet u zajedničkom planiranju budućih projekata.
- Ujedno se može zaključiti, kako za provedene projekte iz programskog razdoblja 2007.-2013. nije proveden sustav vrednovanja rezultata istih, koji bi bio važan temelj i smjernica za daljnja planiranja

zajedničkih razvojnih projekata.

10.3. Razvojni problemi i potrebe

RAZVOJNI PROBLEMI	RAZVOJNE POTREBE
<ul style="list-style-type: none">- Dosadašnji međužupanijski projekti nisu dovoljno usmjereni na funkciju poticanja poduzetništva;- Ne postoji sustav vrednovanja rezultata provedenih projekata međužupanijske i međunarodne suradnje temeljem kojih bi se utvrdili učinci na SDŽ i koji bi poslužili za daljnje planiranje zajedničkih razvojnih projekata;- Nedostaje sustavno planiranje projekata prekogranične i međuregionalne suradnje;- Nedostatni administrativni kapaciteti i nedostatna osposobljenost zaposlenika u tijelima uprave za pripremu i provedbu projekata za financiranje iz EU programa pomoći i EU fondova;- Prioriteti na razini regije Jadranske Hrvatske postavljeni su preširoko te nisu jasno postavljene smjernice za uspostavu međužupanijske suradnje;	<ul style="list-style-type: none">- Uspostava kontinuirane međužupanijske suradnje s naglaskom na zajedničko planiranje projekata za financiranje iz EU fondova;- Definirati jasne prioritete i ciljeve za daljnju međužupanijsku i međuregionalnu suradnju;- Uspostaviti zajednički sustav praćenja provedbe i vrednovanja postignutih rezultata zajedničkih razvojnih projekata;- Većim zalaganjem uključiti se u procese programiranja operativnih planova EU programa s ciljem uključivanja prioriteta i ciljeva SDŽ i regije Jadranske Hrvatske;- Poticati poduzetnike na aktivnije uključivanje u planiranju zajedničkih projekata međužupanijske i međuregionalne razine koji mogu doprinijeti povećanju konkurentnosti;- Jačati sustav edukacije i stručnih usavršavanja vezano za pripremu, provedbu i vrednovanje projekata;- Osnažiti informiranje svih potencijalnih korisnika vezano za mogućnosti financiranja međužupanijskih, međuregionalnih i međunarodnih projekata iz EU fondova.